

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN HAYATINA ÖZGÜN BİR
ÖRNEK: AFİYET GAZETESİ (1913-1915)

Özgür TURAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Özgür TURAN

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN HAYATINA ÖZGÜN BİR
ÖRNEK: AFİYET GAZETESİ (1913-1915)

AN ORIGINAL EXAMPLE OF THE PRESS LIFE OF THE II.
CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD: AFİYET
NEWSPAPER (1913-1915)

Hazırlayan
Özgür TURAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

Kırşehir-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Özgür TURAN tarafından hazırlanan “ II. Meşrutiyet Dönemi Basın Hayatına Özgün Bir Örnek: Afiyet Gazetesi (1913-1915)” adlı tez çalışması 04.11.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

Üye

Doç. Dr. Şeval YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali BOZKUŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Özgür TURAN

İmza

ÖZET

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN HAYATINA ÖZGÜN BİR ÖRNEK: AFİYET GAZETESİ (1913-1915)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Özgür TURAN

Danışman: Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

2022 (IX + 172 sayfa)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

Doç. Dr. Seval YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali BOZKUŞ

Bu çalışmada, 1913-1915 yılları arasında yayınlanmış olan Afiyet gazetesi incelenmiştir. II. Meşrutiyetin yarattığı görece özgürlük ortamı ile canlanan Osmanlı basın ve yayın hayatının önemli örneklerinden biri olan Afiyet gazetesi, dönemde yayınlanan diğer tıp gazete ve dergilerinden farklı olarak geniş bir çerçevede yayın yapmıştır. Bilgilendirici, öğretici ve eğlendirici yayınlar yaparak her kesime hitap eden ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan gazete, siyasi ve dini konular dışında her alanda makale yayınlamıştır. Bu çalışmanın amacı, II. Meşrutiyet dönemi basın hayatının önemli gazetelerinden olan Afiyet gazetesinin (1913-1915) dönem gazeteleri arasındaki konumunu belirleyerek hangi alanda ne tür birikimler yarattığını ortaya koymaktır. Araştırmanın verilerini Afiyet gazetesinin 1913-1915 yılları arasında yayınlanan tüm sayıları oluşturmaktadır. Örnekleme alınan sağlık, kadın, çocuk ve bilim konulu makaleler incelenmiş ve bu makaleler dönemin siyasi kültürel ve toplumsal yapısıyla birlikte değerlendirilmiştir. Sonuç olarak II. Meşrutiyetin yaratmış olduğu özgürlük ortamı basın hayatına da yansımış ve dönemde her alanda yayın yapan süreli yayınlara rastlanmıştır. Bu çalışmada incelenen Afiyet gazetesinin bir tıp gazetesi olarak yayın hayatına başlamasına rağmen yaşama dair birçok alanda yazı yazdığı ve dönemin geleneksel bakış açısıyla okurlarından gelen talepler doğrultusunda okuyucularını bilgilendirmeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afiyet Gazetesi, II. Abdülhamit Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı Basın Hayatı, Süreli Yayınlar.

ABSTRACT

AN ORIGINAL EXAMPLE OF THE PRESS LIFE OF THE II. CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD: AFİYET NEWSPAPER (1913-1915)

M.Sc. Thesis

Özgür TURAN of thesis' preparer

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

2022 (IX + 172 pages)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Department of History

Jury

Assoc. Prof. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

Assoc. Prof. Dr. Seval YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ

Asst. Prof. Dr. Mehmet Ali BOZKUŞ

In this study, Afiyet newspaper, which was published between 1913-1915, was examined. One of the important examples of the Ottoman press and publishing life: Afiyet newspaper, which was revived with the relative freedom created by the II. Constitutional Monarchy, published in a wide framework unlike other medical newspapers and journals published in the period. The newspaper, which appeals to all social segments and reaches a wide readership by making informative, educational and entertaining publications, has published articles in every field except political and religious issues. The aim of this study is to determine the position of Afiyet newspaper (1913-1915), one of the important newspapers of the press life of the Second Constitutional Era, among the newspapers of the period, and to reveal what kind of savings it created in which field. The data of the research consists of all the issues of Afiyet newspaper published between 1913-1915. The articles on health, women, children and science were examined and these articles were evaluated together with the political, cultural and social structure of the period. As a result, the atmosphere of freedom created by the Second Constitutional Era was reflected in the press life, and periodicals published in every field were encountered in the period. Despite the fact that Afiyet newspaper, which was examined in this study, started its publication life as a medical newspaper, it was concluded that it wrote articles on many areas of life and tried to inform its readers in line with the demands from its readers with the traditional point of view of the period.

Keywords: Afiyet Newspaper, II. Abdulhamid Period, II. Constitutional Monarchy, Ottoman Press Life, Periodicals.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin ilanı ile her alanda görülen görece özgürlük ortamı basın hayatında da kendini hissettirmiştir. Hemen hemen her alanda yayınlanan gazete ve dergiler bir okuma kültürü oluşturmuştur. II. Meşrutiyetin ilanı ile basın hayatında yaşanan niceliksel patlamayla birçok süreli yayın çıkmıştır. Çoğu kısa ömürlü olan bu yayınlardan farklı olarak Afîyet gazetesi 1913 yılından 1915 yılına kadar 62 sayı, bir fevkalade nüsha ve bir yıllık fihrist olmak üzere 64 sayı yayımlanmıştır.

Bir tıp gazetesi olan Afîyet gazetesi diğer tıbbi süreli yayınlardan farklı olarak geniş bir çerçevede yayın yapmış ve büyük bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir. Gazete siyasi ve dini konular dışında her alanda makale yayınlamıştır. Çalışmanın temelini oluşturan Afîyet gazetesi, birinci elden kaynaklarla incelenmiştir. Afîyet gazetesinin tüm sayıları incelenirken Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Kataloğu ile Hakkı Tarık Us koleksiyonlarından yararlanılmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde: II. Meşrutiyetin ilanına götüren etkenler ve bu esnada Osmanlı Devleti'nin siyasi, toplumsal ve ekonomik durumu incelenmiştir. İkinci bölümde: Osmanlı Devleti'nde basın hayatının gelişimi ve bu gelişimin gazetelere, dergilere ve sağlık konulu yayınlara etkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde: Afîyet gazetesinin biçimsel karakteri ile içeriğine odaklanılmıştır. Dördüncü bölümde: Afîyet gazetesinin; sağlık, kadın ve çocuk, bilimsel bilgi alanında yayınlamış olduğu makalelerin çevri yazıları ile yapılan değerlendirmeler verilmiştir. Beşinci bölümde ise Afîyet gazetesinin sistematik dizini verilmiştir.

Uzun ve yorucu bir süreç olan bu yolculukta, desteğini hiç esirgemeyen, eleştirileriyle çalışmaya katkı sağlayan ve süreç boyunca yaşadığım tüm zorluklarda güler yüzü ve sabrı ile yanımda olan değerli Danışmanım Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ hocama teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Tez savunma sınavımda yer alarak sundukları katkılar ve desteklerinden dolayı Sayın Doç. Dr. Seval YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ hocama ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali BOZKUŞ hocama teşekkür ederim.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Entitüsü, Enstitü Müdür Yardımcı Sayın Prof. Dr. Hakan UZUN hocama ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Kadri UNAT hocama destekleri için çok teşekkür ediyorum.

Tez sürecimde sorduğum tüm sorulara sabırla cevap veren ve her konuda yardımcı olan Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İdari Personeli Serap SARAY'a teşekkürlerimi iletiyorum.

Hayatım boyunca her zaman yanımda olan ve her konuda beni destekleyen canım babam Fazıl TURAN'a ve canım annem Fatma TURAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak eğitim hayatım boyunca üzerimde çok emekleri olan Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesindeki tüm hocalarıma ve süreç boyunca hep yanımda olan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Kırşehir-2022

Özgür TURAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	3
KONUyla İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
BÖLÜM 1	7
1.II. MEŞRUTİYET DÖNEMİMİN SİYASİ VE TOPLUMSAL KARAKTERİ	7
1.1. II. Meşrutiyet Yıllarında Siyasetin Yolu.....	7
1.2. II. Meşrutiyet Yıllarında Toplum ve Ekonomik Durum.....	17
BÖLÜM 2	28
2. II. MEŞRUTİYET YILLARINDA BASIN HAYATI	28
2.1. II. Meşrutiyet Yıllarında Gazeteciliğin Genel Seyri.....	28
2.2. II. Meşrutiyet Yıllarında Dergiciliğin Genel Seyri.....	35
2.3. Osmanlı'da Sağlık Haberciliğinin Gelişimi ve İlk Sağlık Dergileri	44
BÖLÜM 3	47
3. AFİYET GAZETESİNİN BİÇİM VE İÇERİĞİ	47
3.1. Afiyet Gazetesinin Biçim Özellikleri.....	47
3.2. Afiyet Gazetesinin İçerik Özellikleri	49
BÖLÜM 4	58

4.AFİYET GAZETESİNDEKİ KONULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	58
4.1. Afiyet Gazetesinde Sağlık ve Tıp Bilgisi	58
4.2. Afiyet Gazetesinde Kadın ve Çocuk.....	81
4.3. Afiyet Gazetesinde Fenni (Bilimsel) Bilgi	109
BÖLÜM 5	126
5. AFİYET GAZETESİNİN SİSTEMATİK DİZİNİ.....	126
5.1. Afiyet Gazetesinin Dizini	126
SONUÇ	157
KAYNAKÇA.....	160
EKLER	168
ÖZGEÇMİŞ	172

KISALTMALAR

Bkz	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviri
Ed.	Editör
Km	Kilo metre
Gr	Gram
s.	Sayfa
S	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Saltanatı süresince bürokrasiyi, basını ve orduyu sıkı bir kontrol altında tutan II. Abdülhamit, yoğun bir sansür politikası izlemiştir. II. Meşrutiyet Döneminin basınında siyasi konuları tartışmak yasaktır.¹ Siyaseti tartışamayanlar edebiyatı, dili, sanatı ve ticareti tartışmaya başlamış, bunları dahi günlük gazetede bulamayanlar yabancı basına ve sürgün yayınlarına ilgilerini arttırmış, bu durum da yasakların ve sansürün şiddetini yoğunlaştırmıştır. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen aydınlar, öncelikli olarak askeri okullarda başlayan Jön Türk akımının etkisine girmiş sonrasında bu akım Rumeli'deki genç zabıtlar arasında teşkilatlanma şansı yakalamıştır. Söz konusu bu birliklerin baskısı sonucu Abdülhamit, II. Meşrutiyeti ilan zorunda kalmıştır.²

II. Meşrutiyetin ilanı ile başlayan yeni dönemin temel özelliklerinden birisi önceki dönemin sınırlamış olduğu düşünce hürriyetinin yeniden tesis edilmesidir. II. Meşrutiyetin yarattığı özgürlük ortamının etkisiyle düşünce hürriyeti basın ve yayın organlarında kendini göstermiştir. II. Meşrutiyetin ilanını izleyen ilk 45 günde gazete çıkarmak için başvuruların sayısı 200'ü aşmış, gazete ve dergi sayısı ise 353'ü bulmuştur.³

II. Meşrutiyetin ilanı ile basında oluşan niceliksel artış ile hemen hemen her alanda gazete ve dergi yayınlanmıştır. Çoğu kısa ömürlü olan bu yayınlardan farklı olarak Afîyet gazetesi, 1913 yılından 1915 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.

26 Teşrin-i Evvel 1329 (8 Kasım 1913) yılında yayın hayatına başlayan *Afîyet* gazetesi "*Siyasetden maada mesail-i sıhhiye, beytiye ve idariyeden bahs olarak şimdilik haftada bir kere cumartesi günleri neşr olunur, resimli gazetedir*"⁴, alt başlığını kullanmıştır. Yayın hayatı boyunca 615 makale yayınlayan *Afîyet* gazetesinin imtiyaz sahibi ve müdürü Sisak Ferid Bey'dir. Gazetede ismiyle yayınlanmış bir makalesi olmasa da gazete kapak sayfasında muharrir olarak Avanzade Süleyman Bey'in ismini vermiştir. Gazetenin ilk yıllarına oranla ikinci yıllarında makale sayısının azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni 16 sayfa olarak yayın hayatına başlayan gazetenin, yaklaşan I. Dünya Savaşının dünyada yarattığı olumsuz ekonomik etkiler sonucu kağıt sıkıntısı çekmesi ve gazete sayfa sayısının 4'e düşmesidir.

¹Erik Jan Zürcher, "*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.124

²Salih Seyhan, "*II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler*", Turkish Studies, C.8, S.3, Kış, 2013, s.495

³Mehmet Nuri İnuğur, "*Basın ve Yayın Tarihi*", Der Yayınları, İstanbul, 1999, s.287-288

⁴*Afîyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.1

Bir tıp gazetesi olan *Afiyet* gazetesinde, dönemin diğer gazetelerinden farklı olarak; kadın, moda, güzellik, çocuk eğitimi, bilimsel gelişmeler, önleyici sağlık hizmetleri, mutfak kültürü, sağlıklı beslenme, para kazanmanın yolları, ev işleri, yaşama dair bilgiler gibi konular işlenmiştir. Siyasetten ve dini konulardan bahsetmeyen gazete, yayınlamış olduğu roman tefrikaları, fıkralar, bilmece ve yemek tarifleriyle geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden gazete olma özelliğini taşımaktadır.

Gazetenin her sayısında halktan gelen soruların cevaplandığı “*Muhabere-i Aleniye*” adında bir bölümü vardır. Bu bölümde okuyucular, merak ettikleri konularla ilgili bütün soruları gazete idaresine sormuş ve sorularına da cevap alabilmişlerdir. Öğretici, bilgilendirici ve eğlendirici içeriklerle yayın yapan *Afiyet* gazetesi, ilk nüshasının ifade-i mahsusa bölümünde kendini şöyle tanıtmıştır: “*Afiyet, ailelerin hekimidir. Her fert sıhhate ait mesail için Afiyet’e müracaat edebilir. Afiyet, mesail-i sıhhiyeden maada idare-i umur-i beytiyeden, para biriktirmeden, kadınlara ait el işlerinden, yemek pişirmekten gayet sade bir lisan ile her türlü mesail-i fenniyyeden bahs eder. Mesail-i siyasiye ve diniye müstesnadır.*”⁵

İlk sayısında okuyucularının büyük ilgisi ile karşılaşan gazete, ilk sayısının 20.000 adet yapılan baskısı bitince ilk sayının 10.000 adet ikinci baskısını da yapmıştır. Gazete yayınlamış olduğu bir yıllık fihrist nüshasının kapak sayfasında ise tirajını 8000 olarak belirtmiştir. 1915 yılına kadar yayın hayatına devam eden gazete 57. sayısından itibaren I. Dünya Savaşı nedeniyle işlerin iyi gitmediğini açıklamış, baskı masraflarının arttığını ve kağıt masraflarının yükseldiğini belirtmiş ve 24 Kanun-i Sani (6 Şubat 1915) tarihli 62 sayısı ile birlikte herhangi bir kapanış yazısı yazmadan yayın hayatına son vermiştir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

II. Meşrutiyet dönemi basın hayatı, zengin karakteriyle pek çok süreli yayına ev sahipliği yapmıştır. Hemen hemen her alanda yayımlanan dergiler ve gazeteler bir okuma kültürü oluşmasını sağlayarak araştırmacılara değerlendirebilecekleri birikimler bırakmıştır. Bu birikimlerin yeni çalışmalarla somutlaştırılması Cumhuriyet’in ilanına giden sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu düzlemde araştırmanın problemini, II. Meşrutiyet dönemi süreli yayınlarından olan *Afiyet* gazetesinin biçim ve içerik analizi yapılarak incelenmesi ve seçilen örneklerle üzerinden yayınlanan makalelerin

⁵*Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.2

değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu ana problemi incelemek için şu sorulara cevap aranmıştır:

1. II. Meşrutiyet döneminin özellikleri nelerdir?
2. Osmanlı Devleti'nde basın hayatının gelişimi nasıldır?
3. II. Meşrutiyet döneminde basın nasıl bir gelişim gösterir ve dönemin önemli yayınları hangileridir?
4. İncelenen Afiyet gazetesinin biçim ve içeriği nasıl oluşturulmuştur?
5. İncelenip değerlendirilen makalelerde okurlara ulaştırılmak istenen bilgiler nelerdir?
6. İncelenen makalelerdeki bilgiler bilimsel verilerle desteklenmiş midir?

Araştırmanın amacı, II. Meşrutiyet dönemi basın hayatının önemli gazetelerinden olan Afiyet gazetesinin (1913-1915) dönem gazeteleri arasındaki konumunu belirleyerek hangi alanlarda ne tür birikimler yarattığını belirleyebilmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. II. Abdülhamit'in yönetim anlayışı paralelinde basın nasıl şekillenmiştir?
2. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin ilanının siyasi, toplumsal ve ekonomik yapıda yarattığı değişiklikler nelerdir?
3. II. Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük ortamı basın yayın hayatını nasıl etkilemiştir?

Araştırmanın önemi; Afiyet mecmuası YÖK ulusal tez merkezi verilerine göre daha önce alan yazında herhangi bir teze konu olmamıştır. Alan yazına kazandırılacak olan bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nde tıbbi bir süreli yayın olan Afiyet gazetesinin tanınması ve incelenmesi sağlanmış olacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan Afiyet gazetesini inceleyen bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür.⁶ Konusu insan davranışları olan nitel araştırmaların ölçüm ve

⁶ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s.39

gözlemleri kesinlik taşımamaktadır. Nitel araştırmalarda amaca ulaşmak için derinlemesine gözlem ve görüşmelerden hareket edilmekte ve sıklıkla tümevarım yöntemi kullanılmaktadır.⁷ Nitel araştırmalarda tümevarım yöntemi uzun süren çalışmalar sonucunda toplanan verilerin sentezlenmesi aşamasında da kullanılmaktadır.⁸ Bu araştırma, II. Meşrutiyet Dönemi dergilerinden Afiyet gazetesini tarihsel boyutlarını belirlemeye yönelik tarama modelinde yapılmış bir araştırmadır.

Tarama modelinde geçmişte ya da halen var olan bir durum hiçbir değişiklik yapmadan kendi koşulları içinde tanımlanmaya çalışılır.⁹ Söz konusu tarama modeline uygun olarak ulaşılan birincil ve ikincil veriler incelenen zaman ve mekan göz önüne alınarak bir sistem içinde bütünleştirilerek yorumlanmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler geçerlik ve güvenilirlik açısından değerlendirilerek, eleştirel bir bakış açısı ile analiz edilmiştir. Öncelikle, ilgili literatür taraması yapılmış ve birincil kaynaklar toplanmıştır. Seçilmiş Osmanlıca metinlerin çevirisi yapıldıktan sonra verilerin analizine geçilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak II. Meşrutiyet yıllarının değişen karakterini belirleyebilmek için dönemin siyasi, ekonomik ve toplumsal niteliğine odaklanılmış daha sonra ise II. Meşrutiyet yıllarında süreli yayınlar alanında yaşanan patlamanın yoğunluğu ve çeşitliliği değerlendirilerek tıp dergilerinin önemi belirginleştirilmiştir. Gazetenin içeriği ve biçimsel karakteri ise analiz edilmiş, bu düzlemde derginin kaç sayı yayımlandığı, kapak tasarımının nasıl olduğu, kimler tarafından çıkartıldığı, hangi başlıklara önem verildiği istatistiki veriler ve grafiklerle gösterilmiştir. Son olarak tespit edilen konu başlıklarından hareketle Afiyet gazetesinde yayımlanan Osmanlıca makalelerin analizi gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmada seçilen konuyla ilgili doğrudan birinci elden verilerin toplanması gerektiğinden, çalışılacak alanla ilgili ön bilgiler edinilmeli ve alan yakından tanınmalıdır. Nitel araştırmalarda, araştırma probleminin özelliğine ve araştırmacının sahip olduğu kaynakların sınırlılığına göre örneklemin genişliği belirlenmelidir.¹⁰ Araştırmanın evrenini 1913-1915 yılları arasında yayınlanan Afiyet gazetesini, örneklemini ise bu evrenden “amaçlı örnekleme” yöntemiyle seçilen sağlık, kadın, çocuk ve bilim konulu makaleler oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme araştırmacı hangi verilerin seçileceği konusunda

⁷Rauf Arıkan, “*Araştırma Yöntem ve Teknikleri*”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013, s.21

⁸Şener Büyüköztürk, “*Bilimsel Araştırma Yöntemleri*”, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2009, s.202

⁹Niyazi Karasar, “*Bilimsel Araştırma Yöntemleri*”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015, s.77

¹⁰Yıldım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri...*, s.88

kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır.¹¹ Afiyet gazetesini incelemeyi amaçlayan bu araştırmanın hareket noktası, amaçlı örnekleme alınan makalelerde geçen tarihsel söylemler olarak kabul edilmiştir. Eserdeki tüm tarihsel söylemler, cümleler düzeyinde incelenerek araştırmanın alt amaçlarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak gönderme yapan söylemler üzerinde durulmuştur. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. “İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.”¹² Belgesel tarama tekniğiyle elde edilen verilerin tamamı incelendikten sonra kategoriler oluşturulmuştur. Başlıklarına göre sıralanan bu kategorilerden elde edilen veriler benzer ve farklı yönleri açısından karşılaştırılarak, araştırmanın amaçlarına uygun şekilde alt başlıklara ayrılmış ve belgesel tarama tekniği kullanılarak gerçekleştirilen literatür taraması ile toplanan veriler, araştırmanın alt amaçlarına uygun biçimde düzenlenmiştir.

KONUyla İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

II. Meşrutiyet Dönemi gazetelerinden Afiyet gazetesinin incelenmesinde doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelenmesi, araştırılması planlanan olay ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı dokümanların analizinden oluşmaktadır. Yıldırım ve Şimşek’e göre “doküman incelemesinde eldeki dokümanların araştırmada kullanılacak tüm veri setini oluşturması durumunda dokümanların araştırmanın amacına göre kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulması” gerekmektedir. İnanırcılık için uzman incelemesi, aktarılabirlik için de ayrıntılı betimleme gibi yöntemler önerilmektedir.¹³ Bu araştırmada inanırcılık ve aktarılabirliği artırmak için şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

- Araştırmada amaçlı örneklem kullanılmıştır.
- Elde edilen veriler yer yer okuyucuya alıntılar olarak doğrudan sunulmuştur.

(Aktarılabirlik/Dış Geçerlilik).

¹¹ Ali Balcı, “*Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*”, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2013, s.104

¹² Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000, s.27

¹³ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000, s.187

- Sonuçlar, kodlamayı yapan araştırmacı tarafından ham verilerle karşılaştırılmış ve değerlendirme yapılmıştır (Doğrulanabilirlik / Dış Güvenirlik).

Bu araştırmaya ilişkin belgeler, kitaplar, makaleler, gazeteler için kütüphanelerden, çeşitli kurumların arşivlerinden ve elektronik veri tabanlarından yararlanılmıştır. Bu çerçevede literatür taraması için ilk olarak “Milli Kütüphane”, “Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi”, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi”, “İstanbul Büyükřehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi” ve “Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi” gibi ulusal kütüphanelerle bağlantı kurulmuştur. Daha sonra ise interaktif olanaklar düzleminde “Internet Archive”, “HathiTrust”, “Open Library”, “Europeana Collections” ve “Bibliothèques d’Orient” gibi uluslararası kütüphanelerden yararlanılmıştır. Ayrıca literatür taramasının yoğunluğunu arttırabilmek için “TR-Dizin” başta olmak üzere, “Sobiad”, “Asos İndeks”, “Scopus” gibi interaktif araştırma dizinleri de göz önünde bulundurulmuştur. İncelemeye konu olan derginin, sayıları temin edilirken ise “Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Kataloğu” ile “Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’ndan” yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1

1.II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNİN SİYASİ VE TOPLUMSAL KARAKTERİ

1.1. II. Meşrutiyet Yıllarında Siyasetin Yolu

IX. yüzyıl boyunca, Osmanlı İmparatorluğu sürekli bir reform çabasına sahne olmuştur. Osmanlı toplumunun geleneksel kurumları, Avrupa'nın örgütsel ve düşünsel niteliğinden etkilenerek yerlerini modernleşmenin yön verdiği yeni kurumlara bırakmıştır. Bu süreç içinde devletin eli, çok ötelere uzanarak toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamı etkilemeye başlamıştır.¹⁴

Osmanlı devlet adamlarının imparatorluğun bütünlüğünü koruyabilmek için yüzlerini Batı'ya çevirmeleri, modernleşme kaygısını yanında getirerek İstanbul başta olmak üzere pek çok şehirde zihinsel ve sosyo-ekonomik bir değişim süreci yaratmıştır. Yeni kanunlar, yeni okullar, yeni gazeteler ve dergiler çağdaş değer ve algıları toplumun belirli kademelerine yaymıştır. Böylece imparatorluğun kurtarılması için her şeyi göze alan eğitilmiş bir kadro şekillenmiş, askeri yenilgiler ve iç politikadaki karışıklıklar bu kadronun zihinsel altyapısını etkilemiştir.¹⁵

1876 Anayasası, Türkiye'nin modern politik sisteminin resmi başlangıcı olarak kabul edilmektedir.¹⁶ Mithat Paşa, Namık Kemal gibi Yeni Osmanlı aydınları kendilerini, Osmanlının çöküş sürecini durdurmakla görevli reformcular olarak gördüler. Sadece orduda yapılan ıslahatların yeterli olmadığı, aynı zamanda siyasi, toplumsal ve ekonomik ıslahatların yapılması gerekliliği üzerinde birleşen aydınlar¹⁷ bu çöküşün sebeplerini yok edecek siyasi çareler aradılar.¹⁸ Bu aydınların meşrutiyet isteği ile dış politikanın yakıcı karakteri, tahta yeni çıkan II. Abdülhamit'in (1876-1908) 23 Aralık 1876'da İlk Osmanlı anayasasını ilan etmesiyle sonuçlandı. Bu olay Osmanlı tarihinde I. Meşrutiyet olarak adlandırılan ve 1908 yılına kadar devam eden devrenin başlangıcını işaret eder.¹⁹

¹⁴Stanford J. Shaw – Ezel Kural Shaw, “Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye: Reform, Devrim, Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808 – 1975”, C.2, E Yayınları, İstanbul, 2006, s.11

¹⁵Ümüt Akagündüz, “II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2015, s.53-54

¹⁶Kemal Karpat, “Türk Siyasi Tarihi”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.8

¹⁷Seval Yinilmez Akagündüz, “II. Meşrutiyet Dönemi Ahlak Eğitimi Örneği Bir Ders Kitabı: İbtidailere Malumat-ı Ahlakiyye ve Medeniyye”, Kesit Akademi Dergisi, S.7, s.241

¹⁸Şerif Mardin, “Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.151

¹⁹Kemal Karpat, “Türk Demokrasi Tarihi”, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.36

II. Abdülhamit 14 Şubat 1878’de (Rus ordusunun neredeyse İstanbul kapılarına gelmesi ve hükümete yönelik açık eleştirilerin artmasıyla) Meclis-i Mebusan’ı süresiz tatil etti. Bu artık meşrutiyet rejiminin sonu demektir. Bu andan itibaren Sultan II. Abdülhamit (her ne kadar meşrutiyet yönetiminin pek yakında geri döneceğine dair verdiği sözler paralelinde anayasayı resmen kaldırmadıysa da) 30 yıl boyunca mutlak bir hükümdar olarak hüküm sürdü.²⁰

II. Abdülhamit’in Meclis-i Mebusan’ı kapatıp anayasayı askıya alması ülkede otoriter bir rejim oluşturmuştu. Yönetimde Bab-ı Ali’nin, ordunun ve ulemanın etkisi kısıtlanarak muhalefet susturulmuş yetki tamamen padişahın ve sarayın eline geçmiştir. II. Abdülhamit’in bu tavrı karşısında meşrutiyet taraftarı aydınlar,²¹ önce imparatorluk içinde sonraları yabancı ülkelerde cemiyetler kurdular; zamanla bunlar *Jön Türkler* adıyla tanındı.²² Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasını önlemek isteyen Jön Türkler, hürriyet ve adaletin egemen olduğu bir ülkede dağılmanın durdurulabileceğine inanıyorlardı.²³ Bunun için de başlıca maksatları 1876 Anayasasını tekrar yürürlüğe koymaktı.²⁴

Jön Türk hareketinin değişik muhalif unsurlarını uzun süre çatısı altında barındıran İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin temelleri, 2 Haziran 1889 tarihinde dört Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne öğrencisi tarafından atıldı. İbrahim Temo’nun öncülüğünde Abdullah Cevdet, İshak Sükûti ve Mehmed Reşid’in katılımlarıyla “*İttihâd-ı Osmâni*” adında bir cemiyetin kuruldu. Kısa sürede diğer eğitim kurumlarında da örgütlenen cemiyetin üye sayısı hızla arttı.²⁵ II. Abdülhamit döneminde böyle bir muhalefet örgütü ancak gizli olabilirdi. İtalyan “*Carbonari*” cemiyetinden esinlenen bu örgüt hücrelere bölünmüştü.²⁶ Daha sonra, Ahmet Rıza ile İstanbul’daki İttihat-ı Osmani mensupları arasındaki haberleşme sonucunda örgütün adı değişti ve Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti oldu.²⁷

²⁰Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.122

²¹Bayram Kodaman, “*II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)*”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celal Güzel vd., C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.292

²²Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi...*, s.36

²³Şerif Mardin, “*Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s.305

²⁴Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi...*, s.36

²⁵M. Şükrü Hanioglu, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s.476

²⁶Sina Akşin, “*Jön Türkler ve İttihat Terakki*”, İmge Kitapevi, Ankara, 1998, s.28

²⁷Akşin, *Jön Türkler...*, s.29

Birinci Jön Türk kongresi Sabahattin ve Lütfullah Beylerin bir bildirgesiyle 1902 yılında Paris’te toplandı.²⁸ Kongrede iki tez ortaya atılmıştır. Birincisine göre yalnız propaganda ve yayınlara devrim yapılamazdı, onun için de askeri kuvvetlerin de devrim çalışmalarına katılmasını sağlamak gerekiyordu. İkinci tez ise devrimi sağlamak için yabancı müdahalesinin davet edilmesi yönündeydi ve bu görüş Ermenilerce ortaya atılmıştı.²⁹ Paris’te yapılan bu kongre birleşmeyi temin etmek yerine, rejim değişikliğinin gerçekleştirilmesi sürecinde yabancı müdahalesinin talep edilip edilmemesi hususundaki anlaşmazlık yüzünden muhalif iki grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁰ 1907’de düzenlenen II. Jön Türk kongresinde 1902 kongresini başarısız kılan dış müdahalenin davet edilip edilmeme konusu ortaya atılmadı.³¹ Bu esnada Ahmet Rıza Bey ile Prens Sebahattin’in grupları geçici bir anlaşmaya vardılar. Böylece 1908 hareketi evresinde bütün Jön Türkler istibdatta son vererek Kanun-i Esasiyi yürürlüğe koymak amacıyla birleştiler.³²

Hürriyetin ilanının yakın nedeni, İngilizlerin 1908 genelgesiyle Makedonya konusunda yaptığı girişim oldu.³³ Bundan sonraki önemli adım ve ihtilalin fiilen başlaması, 3 Temmuz 1908 günü Resne’de Kolağası Niyazi Bey’in 200 kadar asker ve 200 kadar sivilden oluşan çete ile dağa çıkması oldu.³⁴ 23 Temmuz günü 21 pare topla Manastır’da meşrutiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından ilan edildi. Bu durum Yıldız sarayına telgraf ile duyuruldu. Abdülhamit’in kabinesi ne karar vereceğini bilemeyince, Abdülhamit bu işin sorumluluğunu kendisi göğüsleyerek meşrutiyeti 23/24 Temmuz gecesi ilan etti.³⁵

23/24 Temmuz 1908’de meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti için beklenmedik bir başarıydı.³⁶ Öte yandan İttihat ve Terakki’nin Rumeli’de hürriyeti ilan etmiş olmasına karşılık, İstanbul, Anadolu ve Arap memleketlerinde meşrutiyeti Abdülhamit ilan ettirdiği için İttihat ve Terakki Abdülhamit’in padişahlığının sürmesine razı olmak zorunda kalmıştı.³⁷

²⁸ Akşin, *Jön Türkler...*, s.80

²⁹ Akşin, *Jön Türkler...*, s.81

³⁰ Hanoğlu, *İttihat ve Terakki...*, s.478

³¹ Akşin, *Jön Türkler...*, s.111

³² Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi...*, s.37

³³ Akşin, *Jön Türkler...*, s.98

³⁴ Akşin, *Jön Türkler...*, s.103

³⁵ Akşin, *Jön Türkler...*, s.106-107

³⁶ Feroz Ahmad, “*İttihat ve Terakki 1908-1914*”, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2019, s.39

³⁷ Sina Akşin, “*Kısa Türkiye Tarihi*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.56

Meşrutiyetin gelmesiyle birlikte toplumsal yaşamda büyük bir canlanma oldu. 24 Temmuz 1908'de gazeteler yazılarını sansüre göndermediler. Gazete, kitap, dergi olarak büyük bir yayın furyası başladı. Kadın hareketleri (örgütler, yayınlar), işçi hareketleri (örgütlenmek ve grevler) ortaya çıktı.³⁸ Halkın bilgisizliği karşısında meşrutiyet basınına önemli görevler düşüyordu. Bunların başında meşrutiyeti tanıtmak ve meşrutiyet lehine propaganda yapmak geliyordu. Ayrıca meşrutiyeti muhtemel saldırılara karşı korumak da gerekliydi.³⁹

Bu arada meşrutiyetin muhalifleri de vardı. Muhalefet ve basın (Mizan, Volkan, Yeni Gazete, Serbesti, İkdam vb.) tenkidin dozunu iyice arttırdı. Buna karşılık ittihatçılar şiddet ve baskı metotlarına başvurdular.⁴⁰ Cemiyet'e karşı öfke, arka planda kalan askerlerin hükümet atamalarına yaptıkları müdahaleler nedeniyle gitgide büyüyordu. Ayrıca siyasi muhalefetlerini sindirme ve cinayet gibi yöntemlere başvurmakla suçlanıyorlardı. 7 Nisan'da "Serbesti" gazetesinin liberal editörü Hasan Fehmi gizli bir biçimde Galata köprüsünde öldürülünce cemiyetin bu cinayetten sorumlu olduğuna dair yaygın bir kanaat oluştu.⁴¹

Muhalefetin dinci kanadı Derviş Vahtedi tarafından temsil ediliyordu. Üstün körü dini bilgiler edindikten sonra Nakşibendi tarikatına giren Vahtedi, Kıbrıs'a giderek İngilizce öğrenmişti ve 11 Aralık 1908'de Volkan gazetesini yayınlama başladı.⁴² Fakat Kıbrıslı Derviş Vahtedi ittihatçıları devirmek için gazeteciliğin gücünü yeterli görmüyordu. Ona daha yıkıcı ve hızla sonuç alıcı bir silah gerekli idi. Dini sömürmekten başka bir şey olmayan bu silaha da sarılmakta duraksamadı ve *İttihad-ı Muhammedi* Cemiyetini kurdu. Adından da anlaşılacağı gibi bu cemiyet, İttihat ve Terakki'nin Osmanlıları bir ülkü etrafında toplamasına karşılık Muhammet ümmetinin birliğini sağlayacaktı.⁴³

13 Nisan (31 Mart) sabahına doğru Taşkılla'daki 4. Avcı Taburu ayaklandı. Subayları yakalayıp hapsedtikten sonra onbaşı ve çavuşların komutasında Ayasofya

³⁸ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.56

³⁹ Akşin, *Jön Türkler...*, s.121

⁴⁰ Kodaman, *II. Meşrutiyet Dönemi...*, s.307-308

⁴¹ Bernard Lewis, "Modern Türkiye'nin Doğuşu", Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2013, s.291

⁴² Akşin, *Jön Türkler...*, s.163

⁴³ Enver Ziya Karal, "İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908/1918)", TTK Yayınları, Ankara, 2011 s.76

istikametinde yürüyüşe geçtiler. Parolaları “Şeriat İsteriz” idi. Askerler meydanda toplandıktan sonra isyancılara ulema ve medrese öğrencileri de katıldı.⁴⁴

24 Nisan günü İstanbul, Hareket Ordusunca işgal edildi ve isyan bastırıldı. Meclis 27 Nisan 1909’da İstanbul’da toplandı. Şeyhülislam Mehmet Ziyaettin Efendi ikna edildikten sonra Padişah II. Abdülhamit’in tahttan indirilme fetvasını verdi ve yerine Mehmet Reşat tahta çıkarıldı.⁴⁵

31 Mart Vak‘ası, kısa bir müddet için İttihat ve Terakki Cemiyetinin iktidar üzerindeki belirgin kontrolüne ara verdiyse de isyanın bastırılması ve II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesi (27 Nisan 1909) sonrasında cemiyet daha da kuvvetli bir siyasi aktör haline geldi ve İttihat ve Terakkinin iktidar olması yolunda önemli engellerden biri kalkmış oldu.⁴⁶

31 Mart olayından sonra muhalefetin durumu zorlaşmıştı. İttihat ve Terakki, bizden olmayan 31 Martçıdır havası estiriyor, sıkıyönetim kimseye göz açtırmıyordu. Yine de etkinlik göstermeye çalışan bazı partiler kuruldu.⁴⁷ Bunlar içinde en önemlileri 1908 tarihli liberal Ahrar Fırkası ve 1911’de kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası oldu.⁴⁸

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı olan hemen hemen tüm grup, parti ve bireylerin birleşmesinden oluşmaktaydı. Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kurucularından birçoğu zaten meclis üyesi olduğu için meclis içerisinde muhalefet oluşturmayı başardılar. Hariciye Nazırı Rıfat Paşa’nın Londra büyükelçiliğine atanmasıyla mecliste bir sandalye boşalmış oldu ve ara seçime gidildi.⁴⁹

11 Aralık 1911 yılında yapılan bu ara seçimi 1 oy farkla Hürriyet ve İtilaf Fırkası kazandı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası bunu büyük bir zafer olarak değerlendirdi. İttihat ve Terakki’de ise bozgun havası esiyordu ve İttihat ve Terakki erken seçime gitme kararı aldı.⁵⁰ Fakat İttihat ve Terakkinin kendi eseri olan 1909 Kanun-i Esasi değişikliği ile⁵¹ meclisi feshetmek çok zorlaşmıştı.⁵² 1909 Kanun-i Esasi değişikliği ile yürütmenin silahı olan fesih hakkı kısıtlanmıştı. Şöyle ki; vekiller ile Heyet-i Mebusan arasında bir

⁴⁴Karal, *İkinci Meşrutiyet ve...*, s.85

⁴⁵Akşin, *Jön Türkler...*, s.188-189

⁴⁶Hanioğlu, *İttihat ve Terakki...*, s.482

⁴⁷Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.70

⁴⁸Lewis, *Modern Türkiye’nin...*, s.290

⁴⁹Lewis, *Modern Türkiye’nin...*, s.300

⁵⁰Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.73

⁵¹Bülent Tanör, “Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri”, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s.119

⁵²Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.73

anlaşmazlık çıktığında vekiller kendi görüşlerinde direnir ve Mebusan da iki defa üst üste bu görüşü reddederse, vekiller ya Mebusan'ın kararını kabul etmek ya da çekilmek zorundadır. Çekildikleri takdirde yeni bakanlar kurulu da öncekinin görüşünde direnir ve meclis yine buna karşı çıkarsa, padişah Heyet-i Ayanın da onayını almak ve üç ay içerisinde yeniden seçimlerin yapılması şartıyla, Meclis-i Mebusan'ın feshine karar verebilir. Yeni meclis de eskisinin görüşünde direnirse, bakanlar kurulunun yasamanın oy ve kararına uyması gerekir (md.7, 35). Yani parlamenter sistem gereği padişah fesih yetkisini de tek başına kullanamayacaktır.⁵³ Bu engeli aşmak isteyen İttihat ve Terakki fesih mekanizmasının 1876'daki biçimine geri döndürülmesini planladı. İttihat ve Terakkinin bu amaçla verdiği Kanun-i Esasi değişikliği önerisi (md. 7. 35...)⁵⁴ meclisteki muhalefetin sürekli engellemeleri yüzünden görüşülemedi. Muhalif mebuslar sistemli bir şekilde toplantı yeter sayısına ulaşılmasını önlüyorlardı. Sonunda İttihat ve Terakki ve onun denetimindeki hükümet, engellemeleri etkisizleştirmenin ve 7. ve 35. maddelerin üzerinden atlamanın formülünü buldu. Meclis'in toplanamaması “iki defa üst üste ret kararı”, sayıldı. Yeniden Kanun-i Esasi değişikliği önerisi meclise sunuldu. 10 gün süren tartışmalardan sonra değişiklik için gerekli olan 2/3 oy çokluğu elde edilemeyince de, bu ret kararına dayanılarak 18 Ocak 1912'de meclisin feshine karar verildi.⁵⁵

Meclis dağıtılınca başta Talat ve Cavit ile dört itttihat ve Terakkili nazır hükümete girdi. İttihat ve Terakki yapılan bu genel seçimlere çok daha dikkatle seçilmiş adaylarla katıldı ve seçimlerde baskı da yaptı. Bunun için 1919 seçimleri “Sopalı Seçimler” olarak tanındı. Seçilen 270 mebustan sadece 6'sı muhalifti.⁵⁶

Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıl boyunca varlığını devam ettirebilmek için, hem dışarıda hem de içeride birtakım tedbirlere başvurmuştur. İmparatorluk dışarıdan yönelen tehlikelere karşı varlığını sürdürebilmek için dış politikada bir denge politikası izleme yoluna giderken öte yandan da, içyapısını daha sağlam temellere dayandırmak için hürriyetçi ve anayasacı tedbirlere başvurmuştur.⁵⁷

Jön Türkler, meşrutiyet rejiminin yeniden tesisinin, Batı Avrupa'nın liberal devletleri içinde imparatorluğa itibar ve destek kazandıracağını ummuşlardı. Ama umutları çabuk kırıldı. Devrim sonrası günlerde Avusturya-Macaristan, Bosna Hersek'i resmen

⁵³Tanör, “Osmanlı – Türk...”, s.195

⁵⁴Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.73

⁵⁵Tanör, “Osmanlı – Türk...”, s.194-200

⁵⁶Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.73

⁵⁷Fahir Armaoğlu, “20. Yüzyıl Siyasi Tarihi”, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2012, s.87

ilhak ettiğini duyurmuş⁵⁸ Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş⁵⁹ ve Girit Yunanistan'la birleşmişti.⁶⁰ İngiltere İttihatçılara soğuk davranmış ve Osmanlılardan yana müdahalede bulunmayı diğer büyük güçlerle birlikte kibarca reddetmişti. Osmanlılar yapacak bir şeyi kalmayınca, Avusturya mallarına karşı boykot düzenlemişlerdi. Bu boykot, liderlerin halkı büyük çapta seferber etmeye giriştiği yeni bir siyaset tarzının ilk örneği olmuştur.⁶¹

İtalya, 29 Eylül 1911'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı. 28 Eylül tarihli ultimatoda İtalya hükümetinin, Trablusgarp'taki çıkarları ile ilgili konularda Bab-ı Ali'nin davranışını tatmin edici bulmadığı ve buradaki İtalyan uyruklu vatandaşların yaşamlarının tehlikede olduğu gerekçesiyle bu eyaleti işgal kararı aldığını bildiriliyor ve Osmanlı hükümetine 24 saat süre tanınıyordu.⁶²

Savaşın patlaması iç siyasette hemen etkisini gösterdi. Yıllardır gücünü arttırmakta olan muhalefet, cemiyete yeni bir canlılıkla saldırmaya başladı. Hakkı Paşa durumdan kendisinin sorumlu olduğunu düşünerek istifasını vermek zorunda kaldı. Bu kritik durumda Kamil Paşa'ya kabine kurma önerildiyse de, Kamil Paşa sadrazamlığı ancak cemiyet'in siyasetten çekilmesi koşuluyla kabul edeceğini söyledi. Bunun üzerine Said Paşa sadrazam oldu.⁶³

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı savunması zordu çünkü Mısır'da İngiliz yönetimi vardı. Denizde ise İtalya donanması Osmanlı donanmasına göre çok güçlüydü. Enver, Mustafa Kemal, Fethi gibi genç subaylar gizlice Trablusgarp'a gidip oradaki yerel halkı örgütleyerek çete savaşına giriştiler.⁶⁴

İtalya ile savaş kötüye gidiyordu ve vilayetlerin birçoğunda özellikle de Selanik'te sorunlar vardı. Cemiyet, eski meclisi feshedip hile katılan bir genel seçimle yenisini oluşturarak meclisteki liberal muhalefeti sindirmişti. Bu şekilde meşru muhalefeti gayrimeşru bir biçimde ortadan kaldıran cemiyet, kaçınılmaz olarak yeni bir muhalefeti de doğurmuş oldu. Bu muhalefet meclis içinden değildi, askeri ve çeşitli tertiplere başvuran

⁵⁸Zürcher, "Modernleşen Türkiye...", s.159

⁵⁹Fahir Armaoğlu, "19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914" Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.596

⁶⁰Zürcher, "Modernleşen Türkiye...", s.159

⁶¹Zürcher, "Modernleşen Türkiye...", s.160

⁶²Ahmad, *İttihat ve Terakki...*, s.137

⁶³Ahmad, *İttihat ve Terakki...*, s.140

⁶⁴Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.72

bir muhalefetti. İttihat ve Terakki İstanbul'da bir baskı merkezi olmuştu buna karşılık bir kez daha Rumeli'deki genç subaylar dağlara çıkmaya başladı.⁶⁵

Mayıs – Haziran 1912'de İstanbul'da bir grup subay, Rumeli'de dağa çıkan askerle haberleşerek “*Kurtarıcı Subaylar*” (Halaskar Zabitan) grubunu kurdu. Hedefleri anayasal düzene geri dönmektir. Haziran sonuna gelindiğinde Arnavutluk'taki durum alarm zillerinin çalmasına neden oluyor ve Said Paşa idaresindeki ittihatçı hükümete yönelik eleştiriler artıyordu. Halaskar Zabitan grubunun baskısıyla Said Paşa ve kabinesi 17 Temmuz'da meclisten güvenoyu almasına rağmen istifa etti ve sadrazamlık Gazi Muhtar Paşa'ya verildi. Nazım Paşa harbiye nazırı ve Kâmil Paşa ise şuray-ı devlet reisi oldular. Ekimin sonunda Kamil Paşa tekrar sadrazamlığa getirildi. Böylece muhalefetin ilk ve temel talebi karşılanmış oldu. İttihat ve Terakki yönetimden uzaklaştırıldı ve sıkıyönetim kaldırıldı.⁶⁶

Hükümet 2 Ekim 1912'de yeni bir sarsıntı ile karşılaştığında zaten İtalya savaşı ile meşguldü. O gün Balkan müttefiklerinin ultimatomu geldi ve 17 Ekimde İtalya ile barış imzalandı.⁶⁷

Balkan Savaşı 18 Ekim'de patlak verdi. Bir ay içinde Osmanlı orduları bütün cephelerde bozguna uğradılar ve Avrupa'daki toprakların neredeyse tamamı Yunan, Sırp ve Bulgar ordularına kaptırıldı. Bulgarların Çatalca'ya kadar gelmesiyle 3 Ekim 1913'te ateşkes imzalandı ve tarafların barış görüşmeleri için Londra'da bir araya gelmeleri kararlaştırıldı. 17 Ocak'ta Osmanlı Devleti, büyük güçlerin toplu nota biçimindeki bir ultimatomuyla karşılaştı. Nota, Bab-ı Ali'den o sırada kuşatma altında olan Edirne'nin Bulgaristan'a teslim edilmesini istiyordu. Kâmil Paşa'nın Edirne'yi teslim edeceği düşünüldü. 23 Ocak 1913 darbesi (Bab-ı Ali Baskını) Edirne'nin teslim edilmesini önlemek ve Kamil Paşa'yı silah zoruyla istifa ettirmek için yapıldı. Yeni hükümeti Mahmut Şevket Paşa kurdu; İttihatçılar tekrar iktidara geçti.⁶⁸

Müttefiklerin savaş ganimetleri konusunda çekişmeye başlamaları üzerine Balkanlar'daki durum Osmanlı'nın lehine değişti. Fırsattan yararlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti Edirne'yi geri aldı ve böylece bir buçuk yıldır iktidarda olan İttihatçılar sözlerini tutmuş oldular.⁶⁹

⁶⁵Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.302

⁶⁶Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.303-304

⁶⁷Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.304

⁶⁸Feroz Ahmad, “*Modern Türkiye'nin Oluşumu*”, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016, s.51-52

⁶⁹Ahmad, *Modern Türkiye...*, s.52

Balkan Savaşları biteli henüz bir yıl olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu -son kez olarak- tekrar savaşa girdi. Osmanlı İmparatorluğu askeri ve ekonomik açıdan ciddi bir savaşı götürecektir durumda değildi.⁷⁰

19. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa'da bir gruplaşma başlamıştı. Bir yanda Almanya, Avusturya – Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu İttifak grubu, öbür yanda Fransa, Rusya ve İngiltere'nin oluşturduğu İtilaf grubu vardı. Savaşa giden zincirleme süreç 28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyaret etmekte olan Avusturya – Macaristan Velihtı ve eşinin Sırp milliyetçileri tarafından öldürülmesiyle başladı.⁷¹ Ardından süratle artan uluslararası gerginlik ortamında Osmanlı İmparatorluğu'nun İttihatçı hükümeti, bir ittifak imzalamaları için büyük devletleri ikna etmeye çalıştı. Balkan savaşları imparatorluğun diplomatik yalnızlığını ortaya çıkarmıştı. İttihatçılar yalnızlığın, imparatorluğun sonu olacağı inancındaydılar ve sürekli yalnız kalmaktansa herhangi bir ittifakı kabul etmeye hazırdılar.⁷²

Osmanlı Devleti ile ittifaka karar veren Alman imparatoru oldu. Osmanlı'nın Almanya ile ittifak görüşmeleri Sait Halim, Talat, Enver ve Meclis-i Mebusan reisi Halil (Menteşe) tarafından öbür kabine üyelerinden gizli olarak yürütüldü ve 2 Ağustos 1914'te imzalandı.⁷³

Osmanlı hükümeti ittifak antlaşmasının imzalandığı gün genel seferberlik ilan etti ve Mebusan Meclisini dağıttı. Bu karardan iki gün sonra da tarafsızlığını ilan etti.⁷⁴ İttihatçı hükümet imparatorluğun hiç hazırlıklı olmadığını ve öncelikle Almanya'dan para yardımı ve silah almadan savaşa başlanamayacağı gerekçesiyle savaşı ertelemeyi başardı. Ama Alman hükümeti baskısını arttırıp gereken mali teminatları da sağlayınca 25 Ekim'de savaş kararı alındı.⁷⁵

Akdeniz'de İngiliz donanmasının takibine uğrayan *Goben* ve *Breslau* adlı iki Alman savaş gemisi 10 Ağustos'ta Çanakkale'ye sığındı. Osmanlı devletinin tarafsız devlet olarak bu gemilerin silahlarını sökmesi ve personelini de gözaltına alması gerekirdi. Fakat Almanya buna şiddetle itiraz etti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, gemileri Almanya'dan satın almış olduğunu söyleyerek gemilere Türk bayrağı çekti. *Goben*'e

⁷⁰ Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.169

⁷¹ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.93-94

⁷² Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.170

⁷³ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.94

⁷⁴ Hamza Eroğlu, "*Türk İnkılap Tarihi*", Savaş Yayınları, Ankara, 1990, s.77

⁷⁵ Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.173

Yavuz; Breslau'a da Midilli adını vererek Osmanlı donanmasına kattı. Bu olaydan sonra Osmanlı donanması bu iki geminin komutanı olan *Amiral Souchon* komutasına verildi. Bu durum Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasında büyük rol oynadı.⁷⁶

Enver Paşa'nın kesin emriyle Alman Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı filosu, Karadeniz'deki Rus donanmasına saldırdı. Osmanlı İmparatorluğu 11 Kasım itibariyle Rusya, Fransa ve İngiltere'yle savaşa girmiş bulunuyordu.⁷⁷

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına girmesi Almanya ve müttefikleri için siyasi ve askeri yönden çok önemliydi. Almanya öncelikle Osmanlı padişahının halifelik sıfatından yararlanmaya çalıştı. Halifenin dini lider olarak, İslam alemindeki etkisi dolayısıyla "*Cihad-ı Mukaddes*" ilan etmesi ile bütün Müslümanların Hristiyanlara karşı ayaklanacağı sanılıyordu. Ancak, 23 Kasım 1919'da ilan edilen Cihad-ı Mukaddes'ten olumlu bir sonuç alınamadı.⁷⁸

Varlığını koruyabilmek için savaşa giren Osmanlı Devleti⁷⁹ Kafkas cephesi, Kanal cephesi, Çanakkale cephesi, Irak cephesi ve Filistin cephesi başta olmak üzere⁸⁰ çeşitli cephelerde çarpışarak kendisinden umulmayan bir savaş gücü harcamıştı. Fakat ne bu güç ne de onunla birlikte savaşan Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın toplam gücü savaşı kazanmak için yeterli gelmemişti. Dört yıl süren savaşın sonunda ittifak devletleri yenik duruma düşmüşlerdi.⁸¹ Savaştan ilk çekilen Bulgaristan oldu. 4 Ekim'de ise Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan ABD Başkanı Wilson aracılığıyla barış istediler.⁸² 4 Ekimde istenilen barışın ardından 30 Ekim 1918 günü Limni adasının Mondros limanında Mondros Mütarekesi imzalandı.⁸³

1918 sonbaharında Osmanlı İmparatorluğunun da içinde bulunduğu İttifak grubunun savaşı kaybettiği kesinleşince ittifak ve Terakki Cemiyeti iktidardan çekilerek kendisini feshetme kararı aldı. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığında başarısız hükümetler kuran Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı'nın topraklarının parçalanmasında İtilaf güçleriyle işbirliği yaptı. Bu durum muhalefet partilerinin itibarının iyice zedeledi ve

⁷⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi...*, s. 143

⁷⁷ Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.173

⁷⁸ Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi...*, s.78

⁷⁹ Karal, *II. Meşrutiyet ve...*, s.542

⁸⁰ Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi...*, s.78

⁸¹ Karal, *II. Meşrutiyet ve...*, s.542

⁸² Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.114

⁸³ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi...*, s.118

dolaylı olarak İttihat ve Terakki'nin savunduğu ilerleme, bağımsızlık ve milliyetçilik fikirlerini yeniden güçlendirdi.⁸⁴

İttihat ve Terakki'nin ardında bıraktığı miras yalnızca düşüncelerden oluşmuyordu. Bu mirasın içinde ülkenin; insani, ekonomik, düşünsel ve kültürel kaynaklarının önemli bir bölümünü denetleyen iyi eğitilmiş genç kadrolara dayanan bir siyasi örgüt yer alıyordu. Mustafa Kemal önderliğindeki Ulusal Kurtuluş mücadelesi ve cumhuriyet, Jön Türkler döneminde hazırlanan bu sosyo-politik temeller üzerine kurulacaktır.⁸⁵

1.2. II. Meşrutiyet Yıllarında Toplum ve Ekonomik Durum

Osmanlı İmparatorluğu klasik döneminde fethettiği yerleri kendisine bağlı birimler haline getirirken iki sistemden yararlanmıştı. Bunlardan biri olan *tımar* sistemi daha çok ekonomik ve askeri dinamiklerle ilgili olup devletin hızlı yayılmasında belirleyici unsur olmuştur. Sistem sayesinde elde edilen topraklar, devlet mekanizmasının idari birimleri aracılığıyla devlete pek çok artılar sağlayacak biçimde bağlanmış ve bütün toplumsal yapılar onun sağladığı ortamdan yararlanmıştı.⁸⁶ *Millet* sistemi ise ikinci sistemdir. Osmanlı imparatorluğunda dini ve etnik çevreler belirli standartlar ile bu sisteme dahil edilmişlerdir. Millet sisteminde toplumsal mekanizma beraya ve reaya adlı iki hukuksal statüye ayrılmakta, bu statünün içine İslamiyet ve Osmanlıca yerleştirilerek bir tabakalaşma oluşturulmaktaydı. Enderun mekteplerinde eğitim alan çevrelerden devşirilen beraya devleti idare etmekteydi. Berayaya dahil olabilmek için Müslüman olma şartı aranmaktaydı. Beraya haricinde kalan diğer bütün dini ve etnik kitleler reaya altında toplanmış, mali anlamda yapılan ayırım haricinde herkes bu hukuki sınıf içine dahil edilmiştir.⁸⁷

Osmanlılarda sosyal tabakalaşmayı belirleyen yönetenler (askeri zümre) ve yönetilenler reaya ayrımıdır.⁸⁸ Yönetici sınıfı seyfiye, ilmiye, kalemiye ve saray hizmetleri

⁸⁴Karpat, *Türk Siyasi Tarihi...*, s.17

⁸⁵Karpat, *Türk Siyasi Tarihi...*, s.18

⁸⁶Halil İnalçık, "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*", C.1, Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s.157-181

⁸⁷Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.63

⁸⁸Ahmet Tabakoğlu, "*Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları*", Osmanlı Ansiklopedisi, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.21

olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştır. Yönetici sınıf dışında kalan tüm halk ise reaya olarak kabul edilir.⁸⁹ Reaya üretim yapan ve vergi veren zümredir.⁹⁰

Millet sisteminin din temeline dayandığı Osmanlı Devleti'nde⁹¹ reaya sınıfı farklı üretim alanlarını, farklı gelir gruplarını içine alan ve geniş bir coğrafyaya yayılan çok renkli bir yelpaze görünümündedir⁹² ve reaya sadece kırsal kesimde yaşayan halk değildir. Kasaba ve şehirlerde oturup ticaret ve zanaatla uğraşan kişiler ve göçebeler de bu sınıfa dahildir.⁹³

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda millet sistemini ulusçuluk ile dönüştüren ayaklanmalar ve ayrılıklar ile karşı karşıya kalmıştır. Artık devletin sınırlarını korumak için yaptığı savaşlardan ziyade bölünmeden kaynaklanan çatışmalar ile sık sık karşılaşması hukuksal anlamda yeni bir tanımlamayı mecburi hale getirip bir Osmanlı vatandaşı yaratma mecburiyetini hissettirmiştir.⁹⁴

II. Meşrutiyet dönemi, iç ve dış siyasal krizlerin baskısı altında siyasal seçkinlerin bir yandan devleti kurtarmak isterken aynı zamanda da toplumu dönüştürmek gibi iki hedefi eş zamanlı olarak yerine getirmek istedikleri bir dönemdir. Bu dönemin ayırt edici ve belki de en radikal yönü ise tebaadan vatandaşlığa geçiş sürecidir.⁹⁵ *Zafer Toprak*'ın da ifade ettiği gibi, çağdaş toplum yönelik bir dizi yeniliklerin gündeme geldiği, kişi hak ve özgürlüklerinin yeni bir dönemin temel sorunlarını oluşturduğu ve yeni bir insan dokusuna yönelindiği II. Meşrutiyet döneminde artık Osmanlı "*vatandaştır*". Reaya ve tebaa niteliğini yitirmiş, vatandaş olmuştur. Cemiyet, toplumsal bir kategori olmaktan çok bir yığını ifade eden ahalinin yerini almıştır.⁹⁶

Osmanlı Devleti'nde zaten sınıfsal bütünleştirici aracı olarak bir millet sistemi vardı ama burada önemli olan bu sistemin modern ölçütlere uygun hale getirilmesiydi. Bunun

⁸⁹Gül Akyılmaz, "*Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet Reaya İlişkileri*", Osmanlı Ansiklopedisi, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.41

⁹⁰Tabakoğlu, *Osmanlı İktisadi Yapısı...*, s.21

⁹¹İlber Ortaylı, "*Osmanlı İmparatorluğunda Millet*", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.997

⁹²Akyılmaz, *Osmanlı Devletinde Reaya...*, s.45

⁹³Akyılmaz, *Osmanlı Devletinde Reaya...*, s.41

⁹⁴Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.63

⁹⁵Fusun Üstel, "*Makul Vatandaş'ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*", İletişim Yayınları, İstanbul, , 2008, s.30

⁹⁶Zafer Toprak, "*80. Yıldönümünde Hürriyetin İlanı (1908) ve Rehber-i İttihad*", Toplum ve Bilim, S.42, Yaz, 1988, s.157

için izlenecek yol ise hukuk, eğitim ve demokrasiden geçen reformlar ile devlete ayaklanmaları durdurmaya amaçlayan ideolojik bir çevre yaratmaktı.⁹⁷

19. yüzyıl modernleşmesi pek çok alanda olduğu gibi kadınlar konusunu da ele almıştır.⁹⁸ İlk önce batıcılar, dönemin getirdiği söz özgürlüğü sayesinde kadınların toplumdaki durumu, peçe ve çarşaf sorunları, kadınların eğitimi ve toplumsal hayatta rol alma sorunlarını açıkça ve alabildiğince eleştiri konusu yapmışlardır.⁹⁹ Ataerkil örüntülerin her türlüünü yaşayan Osmanlı kadını, basın ve eğitim alanındaki gelişmeler paralelinde özünü sınırlı bir çerçevede ifade ederek etrafındaki olay ve olguları değerlendirmiştir. Bu değerlendirmenin düşünce ve kadın dergilerindeki boyutu incelendiğinde dönemin kafa karışıklığını içinde barındırdığını, atılan her adımın geri alınabilecek adımlar olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁰

Kadın sorunu, yeni sürecin ele aldığı en önemli konulardan birisi olarak II. Meşrutiyet öncesi tartışmaların içeriğini zenginleştirmiş, pek çok düşünürü bu konuyla ilgilenmeye sevk etmiştir.¹⁰¹ Şerif Mardin'e göre, Osmanlı romanı Türk modernleşmesinin incelenmesinde önemli bir kaynaktır. Bu kaynaklar Osmanlı aydınlarının sosyal değişimin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştığını da belgeler. İlk Osmanlı romanlarının büyük çoğunluğu toplumsal ve siyasal değişimin yarattığı sorunları incelerken, kadınların toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerinin batılılaşması sorunu olmak üzere iki sorun üzerinde durdular.¹⁰² Modern anlamda ilk ve en önemli Türk ansiklopedisti ve roman yazarı Ahmet Mithat Efendi bu iki sorunun, 1870 ve sonrası modernleşme hareketi ile ciddiyetle ilgilenen bir Osmanlı yazarı için taşıdığı önemi yansıtır.¹⁰³

Osmanlı Devletinde kadın sorununun bilinçlenmesi 20. yüzyılın başından itibaren kendini her alanda hissettirmeye başlamıştır. Tanzimat ile beraber gelen merkezileşme, iletişim araçlarında yaygınlaşma ve eğitimdeki dönüşüm siyasal, toplumsal ve düşünsel köklü değişiklikleri yanında getirerek gelişen ve karmaşıklaşan bir dönem yaratmıştır.

⁹⁷ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.64

⁹⁸ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.84

⁹⁹ Niyazi Berkes, "*Türkiye'de Çağdaşlaşma*", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s.444

¹⁰⁰ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.85

¹⁰¹ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.85

¹⁰² Şerif Mardin, "*Türk Modernleşmesi*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.30

¹⁰³ Mardin, *Türk Modernleşmesi...*, s.31 Kadının özgürleşmesi sorununa daha önce de değinen olmuştur: Fakat Ahmet Mithat sorunu soyut bir sorun olarak ele almamakta, bir toplum yaşayışının somut koşulları içinde onu belirtmekle daha geniş ve sürekli etkiler yapabilmıştır. Ahmet Mithat'ın romanlarında değindiği kadınlık sorununun daha yüksek düşünce alanında tartışıldığını görürüz. Bu soruna Şinasi ve Namık Kemal de değinmiştir. Bkz. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.373

Burada Osmanlı kadınları için önemli olan husus, yüzyılın başında özgürlük ve mülkiyet hakkı gibi kavramların ayırdına varıp bireysel düzeyde hissedilen taleplerin örgütsel şekilde bilinçlendirilmesidir. İç ve dış politika açısından kargaşa yaşayan bir toplumda erkeklerde başlayan dönüşüm kadınlara doğru yayılarak II. Meşrutiyet öncesinde farklı bir kadın hareketi oluşturmuştur.¹⁰⁴

Kendinden önceki yıllara göre basın ve yayın hayatının daha canlı olduğu II. Meşrutiyet ortamında¹⁰⁵ eğitim ve yayın hayatındaki gelişmeler kadının durumunun farklılaşmasında temel işlevi görecektir.¹⁰⁶ Dönemde kadınlar için kurulan okullar belirli bir biçimde artmaya başlamıştır. Kadınlar için ev işleri ve çocuk bakımı konusunda kurslar açılmış ve 1911’de ilk kız lisesi kurulmuştur. 1913’te kadınlar için hasta bakıcı kursları açılmış ve eğitilmiş ebelerin sayısı artmaya başlamıştır. Dönemde kadın öğretmen yetiştirme konusunda ilerlemeler olmuş ve kadınlar arasında ulusal alanda tanınan kişiler yetişmiştir. Bunların başında¹⁰⁷ ilk önemli Osmanlı kadın yazarı¹⁰⁸ olarak ün kazanan *Halide Edip* gelir.¹⁰⁹

Osmanlı kadınları Batı’daki feminist akıma benzer bir hareketi II. Meşrutiyetin özgürlük ortamında başlattılar. Meşrutiyet yıllarında birçok kadın örgütü kuruldu. *Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuku-i Nisvan Cemiyeti, Hayriye-i Nisaiyye Cemiyeti* Osmanlı feministlerinin kadın hukukunu savunmaya yönelik kurdukları cemiyetlerdir.¹¹⁰

Liberalizmin Avrupa tarihindeki etkisiyle 19.yüzyılda tanışan Osmanlı toplumu, kadını Avrupa’daki bireyselleşme paralelinde algılamayacak, kolektif yaşamla bütünleştiren tartışma ve yenilikler daha etkili olacaktır. Devletin modernleşme kaygısı sınırlı da olsa kadın eğitime yansıyor şehirli, üst sınıfa mensup kişilerin dönüşümüne yol açacaktır. İşte bu Osmanlı hanımları değişime duyulan güvenin ve değişimden duyulan korkunun simgesi haline geldiğinden II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin gelişmişlik simgesine dönüşecektir.¹¹¹

¹⁰⁴Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.85-86

¹⁰⁵Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.95

¹⁰⁶Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.84

¹⁰⁷Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma...*, s.445-446

¹⁰⁸Mardin, *Türk Modernleşmesi...*, s.33

¹⁰⁹Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma...*, s.445-446

¹¹⁰Zafer Toprak, “*Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Kadın Askerler ve Milli Aile*”, Tarih ve Toplum, S.51, İletişim Yayınları, Mart, 1998, s.34

¹¹¹Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.84

II. Meşrutiyet döneminde tebaa'dan vatandaşa geçiş süreci, Osmanlı imparatorluğunda 19. yüzyılın ortalarından itibaren merkezi bürokratik devletin tahkimi doğrultusunda ortaya çıkan anayasal gelişmeler ve kanunlaştırma hareketleri bağlamında anlam kazanır. II. Meşrutiyet ile birlikte siyasal seçkinlerin başat hedefi haline gelecek olan, bir vatandaş topluluğu oluşturma yoluyla imparatorluğun çöküşüne son vermek idealinin hukuksal arka planını oluşturur.¹¹²

Tanzimat, reform ve modernleşme programını benimseyenler için hükümeti, mahkemeleri ve orduyu yönetecek gerekli insanları yaratmak ancak laik eğitim hedeflerine ulaşmak ile mümkündür.¹¹³ Abdülhamit döneminde eğitim alanında, Tanzimat dönemine kıyasla hayli gelişmeler olduğu halde ilk eğitim eski durumunda kalmıştır. Bu yüzden 1908'den sonra gelen eleştirmeler döneminde dikkatlerin çoğu ilk eğitim alanındaki geriliklere çevrilmiştir. Abdülhamit döneminde gelişmeler daha çok rüştiye, idadiye ve sultaniye okullarının çoğalmasında görülür. İlk eğitim geriliğiyle orta eğitimin gelişimi arasındaki uçurum, eğitim gören kuşaklar arasında sarsıcı etkiler yapmıştır. İlk eğitim alanındaki dinsel ve geleneksel havada yetişen gençler, orta eğitimde o havanın karşıtı olan bir eğitim havasıyla karşılaşılıyorlardı. Bunun akıllarda çatışıklıklar meydana gelmesinde büyük rolü olmuştur. Bu çatışıklık yüksek öğretim alanına gelindiğinde daha da sarsıcı olmuştur. Bu yüzden rejime karşı ilk tepkiler Tıbbiye ve Harbiyede patlak vermiş ilk devrimci zümreleşmeler, hatta ilk devrimci parti bu iki çevrede kurtulmuştur.¹¹⁴

Hedeflenen yeni insan dokusuna hayatiyet kazandıracak en önemli kurumlardan biri hiç kuşkusuz okul, özellikle de ilkokuldur. II. Meşrutiyet modern merkezi devletin yeni siyasal öznesi olan vatandaşın inşasında okula özellikle de ilkokula önem vermiştir. II. Meşrutiyetin getirdiği değerler sistemi doğrultusunda biçimlendirilecek yeni kuşakların üretimi sorunsalı çocuğa yönelik ilgiyi arttırmıştır. Toplumun geleceği olarak görülmeye başlayan çocuk, rejimin geleceği açısından devletin manipülasyon alanının içine çekilmiştir.¹¹⁵

Jön Türklerin başarı elde ettiği alanlardan biri de eğitimidir. Kendinden öncekilerin yaptıklarının üzerine seküler (din dışı) ilköğretim ve ortaöğretim kurumları, öğretmen okulları ve ihtisas enstitülerini kapsayan yeni bir sistem kurdular. İstanbul Üniversitesini

¹¹²Üstel, *Makul Vatandaşın Peşinde...*,s.25

¹¹³Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.301

¹¹⁴Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma...*, s.367

¹¹⁵Üstel, *Makul Vatandaşın Peşinde...*,s.30

de yeniden teşkilatlandırdılar. Önemli bir değişim ise eğitim fırsatlarının kız öğrencileri de kapsayacak biçimde yaygınlaştırılmasıydı.¹¹⁶

Osmanlı toplumunun üst sınıf kadınları¹¹⁷ her zaman iyi ve özel bir eğitim alabilmişlerdi. Tanzimat reformcuları buna birkaç kız okulu, kadın eğitim merkezi ve sanat okulu ekledi. Jön Türk rejimi ise ilk ve ortaöğretim okullarının kapılarını kızlara açtı, ardından üniversite kapıları da açıldı. Böylece kadınların iş hayatına ve toplumsal hayata girmelerinin yolu açılmaya başladı. Savaş yılları sırasında erkeklerin askere alınması nedeniyle acil iş gücü ihtiyacı doğmuş ve Türk kadınları sadece hemşire, öğretmen, ebe gibi meslekleri yapabilirken artık doktor, memur, hukukçu, iş kadını da olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.¹¹⁸

Osmanlı Devleti'nin kent yaşamı meşrutiyet döneminde gözle görünür biçimde değişmişti. Postane, telgraf hatları ve buharlı teknelerle içeriyle olduğu kadar dışarı ile de haberleşme sağlanmaktaydı.¹¹⁹ Kasaba ve şehirlerde Avrupa mallarını satanlar yani manifaturacı, camcı, hırdavatçı, kırtasiyeci ve diğer bütün esnaflık başta Ermeniler olmak üzere Yahudilerin ve Rumların işiydi. Zanaatkarlar da büyük ölçüde onlardandı, demircilik Ermenilerin, mandracılık Yahudilerin, eczacılık, Rumların ve Ermenilerin, hekimlik ve bilhassa dişçilik ve büyükşehirlerde değirmencilik, kunduracılık, balıkçılık, sarraflık ve bankacılık dahi bu azınlıkların ellerindeydi.¹²⁰

İmparatorluğun geleneksel el sanatları sanayisi özellikle kıyı bölgelerinde, ucuz ithal sanayi ürünlerinden ciddi şekilde etkilenmişti. Bununla birlikte bazı sanayi sektörleri yeniden yapılanmış ve ayakta kalmış veya yepyeni iş kolları türemişti. Genel olarak bu yeni sanayileri Bursa'da Ermeni girişimcilerce kurulan ipek fabrikaları, Uşak'taki halı sanayi, Selanik'teki bira fabrikaları gibi işletmeler oluşturmaktaydı. Ondan fazla işçiye sahip sanayi kuruluşlarının %90'dan fazlası gayrimüslimlerin mülkiyetindeydi.¹²¹

Padişah II. Abdülhamit otuz yıl önce rafa kaldırdığı anayasayı 1908 yılında tekrar yürürlüğe koydu. Abdülhamit'in bu kararı imparatorlukta büyük bir iyimserlik ve coşku yarattı. Çünkü yeni dönem tüm vatandaşlar için “*özgürlük, eşitlik ve adalet*” sözü

¹¹⁶Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.310

¹¹⁷Mardin, *Türk Modernleşmesi...*, s.33

¹¹⁸Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.310

¹¹⁹Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.293

¹²⁰Mehibe Şahbaz, “ *II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın*”, Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.10, Mart, 2017, s. 403

¹²¹Zürcher, *Modern Türkiye...*, s.134

veriyordu. Müslüman ya da gayrimüslim, farklı etnik kökenlerden herkes¹²² Türkler, Araplar, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, Bulgarlar sokaklarda kucaklaşıp sonsuza dek sürecek kardeşlik yemini ettiler.¹²³

Hürriyet ve kardeşlik devri gelmişti.¹²⁴ Öyle ki insanların kusurları ve çirkinlikleri bir anda silinmiş gibiydi.¹²⁵ Bir gece içinde basın, sansür tehdidi olmadan her istediğini yazıp basacak hale geldi. İnsanlar aralarında saray hafiyelerinin bulunmadığından emin olarak kahvehanelerde bir araya geldiler. Kasaba ve şehirlerde halk ellerinde pankartlarla, bando ve mızıka eşliğinde hükümet konaklarına yürüyerek yeni düzeni öven konuşmalar yaptı. Siyasi suçlular için bir af çıkarıldı, sürgündekiler İstanbul'a dönmeye başladı.¹²⁶

Meşrutiyet her derde deva bir çare olarak gösterildiği için herkes meclisin açılmasını, istibdat döneminde baş gösteren sorunların ve milliyetçi azınlık isyanlarının çözümü olacağını sanıyordu.¹²⁷

Coşkulu kutlamalar dönemi ağustosta sona erdi. Bunu anayasanın kendi durumlarını düzeltereğini düşünen işçilerin başlattığı grevler dizisi izledi. Ancak bunlar yanılıyordu, çünkü meşrutiyetçiler ekonomik düzenin disiplinli ve söz dinleyen işçilere sahip sosyal bir barış gerektirdiği fikrindeydiler. Meşrutiyet rejimi güçlenen bir Osmanlı İmparatorluğunun doğal olarak kendi emperyalist emellerini baltalamaya çalışacağını düşünen dış güçleri de telaşa düşürdü. İngilizler, Mısır ve Hindistan'da başarılı meşrutiyet yönetimlerinin etkisini bildiklerinden meşrutiyetçilere karşı mesafeli, yer yer tehditkar bir tavır takındılar. Diğer güçler daha güçlü tepki verdiler. Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti,

¹²²Feroz Ahmad, "*Bir Kimlik Peşinde Türkiye*", Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s.53

¹²³Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*,s.328; İkinci Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde İstanbul'un coşkulu kutlamaları ve hatıralar için bkz. Ahmet İhsan Tekgöz, "*Matbuat Hatıralarım*", İletişim Yayınları, İstanbul, 1993,s.129-166

¹²⁴Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.286; Osmanlı romanları Türk modernleşmesini incelemek için az yararlanılmış bir kaynaktır. Bu kaynaklar, Osmanlı aydınlarının sosyal değişiminin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştıklarını da belgeler. Bkz. Mardin, *Türk Modernleşmesi...*,s.30; Ahmet Hamdi Tanpınar, romanlarında halkın meşrutiyete bakışını şöyle anlatır: "*Benim çocukluğumun belli başlı imtiyazı hürriyetti. Bu kelimeyi bugün sadece siyasi manasında kullanıyoruz ne yazık! Onu politikaya mahsus bir şey addedenler korkarım ki hiçbir zaman manasını anlayamayacaklardır. Politikadaki hürriyet, bir takım hürriyetsizliklerin anahtarı ve ardına kadar açık duran kapıdır. Meğerki dünyanın en kıt nimeti olsun ve bir tek insan onunla karnını doyurmak istedi mi etrafındakiler mullak suretle aç kalsınlar. Bu kadar kendi zıttı ile beraber gelen ve zıtların altında kaybolan bir nesne görmedim. Kısa ömrümde yedi-sekiz defa memleketimize geldiğini işittim. Evet bir kere bile bana kimse gittiğini söylemediği halde, yedi-sekiz defa geldi; ve o geldi diye biz sevincimizden davul, zurna sokaklara fırladık.*" Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, "*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*", Dergah Yayınları, İstanbul, 2013, s.22

¹²⁵Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.328

¹²⁶Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde...*, s.53

¹²⁷Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.329

Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etti, Girit adası Yunanistan ile birleşme kararını açıkladı. Bu olaylar yeni rejimin saygınlığını zedeleyen darbeler oldu.¹²⁸

İttihat ve Terakki Cemiyetinin programında yer alan ve 1908 hükümetinin de temel politikasını oluşturan “Osmanlıcılık” ideolojisi Avrupa'dan gelen milliyetçi fikirler yüzünden yıpranmıştı ve bu milliyetçi fikirler öncelikle imparatorluğun Hıristiyan tebaasını etkiliyordu. Azınlıklar kendilerini Osmanlı değil, Rum ve Ermeni, Bulgar olarak görmeye başladılar.¹²⁹

Özellikle Rum ve Ermenilerin tutum ve davranışları Osmanlıcılık ideolojisine ve İttihat ve Terakki anlayışına aykırı bir tarzda gelişmeye başlamıştı.¹³⁰ Özerklik istemlerini meclise de taşıyan azınlık milletvekillerinden Yorgo Boşo'nun “*Ben Osmanlı Bankası kadar Türk'üm!*” dediği cümlesi azınlıkların ayrılıkçı fikirlerini ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir.¹³¹

Osmanlı uyruğundaki Türk olmayan Müslümanların tavrı da değişmiştir. Meşrutiyetten sonra Arnavut ve Arap milliyetçileri kendi cemiyetlerini kurarak teşkilatlanmış ve Osmanlıcılık ideolojisine aykırı düşüncelerini açıkça dile getirmeye başlamışlardır.¹³²

Osmanlı İmparatorluğu'nda sermaye birikiminin olmaması, devam eden savaşlar, yabancı devletlere tanınan kapitülasyonlar gibi nedenlerle ekonomik durgunluk yaşanıyordu.¹³³ 1870'lerde ortaya çıkan ekonomik bunalım, kuraklık ve selin bir araya gelişi Anadolu'da kıtlık felaketine yol açmıştı. Bu da çiftlik hayvanlarının yok olmasına, insanların ölmesine ve kente göçler yüzünden kırsal bölge halkının azalmasına neden olmuştu.¹³⁴ Bu durumun sonucunda hem halk sefaletе düşmüş hem de hükümetin vergi gelirleri azalmıştı. Hükümet vergi gelirlerindeki düşüşü vergileri arttırarak telafi etmeye çalıştı.¹³⁵

¹²⁸ Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde...*, s.55

¹²⁹ Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.466

¹³⁰ Kodaman, *II. Meşrutiyet...*, s.303

¹³¹ Yılmaz Öztuna, “*Büyük Osmanlı Tarihi*”, C.5, *Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994*, s.397

¹³² Kodaman, *II. Meşrutiyet...*, s.304

¹³³ Karpat, *Türk Demokrasi...*, s.30

¹³⁴ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin...*, s.114

¹³⁵ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin...*, s.114

Çok geçmeden de Osmanlı İmparatorluğu gittikçe büyüyen bir mali krizle uğraşmak zorunda kaldı. Maliye her zaman reform yanlılarının zayıf yönü olmuştu.¹³⁶ Hükümet bir süreliğine Galatalı yerel bankerlerden yüksek faizlerle kısa vadeli borçlar aldı. Kırım savaşında ise İngiltere ve Fransa'dan borçlar alınmıştı. Borçlar geçici bir rahatlama sağlasa da 1861'e gelindiğinde kriz kapıya dayanmıştı. İngiltere ve Fransa, Osmanlının borçlarını yeniden yapılandırmak için Osmanlı bankasının kurulmasını sağladı. Banka kurulurken yapılan bazı ekonomik ve idari reformlarla birlikte bir ölçüde iyileşme sağladı ancak Osmanlının adım adım iflasa ve dış kaynaklı mali kontrole gidişini engelleyemedi.¹³⁷

Osmanlı dış borçlarının ödenmesi güçlüklerinin 1875'te yarattığı bunalımdan öteye gitmesiyle 1882'de Abdülhamit'in alacaklılara verdiği bir bildiri üzerine, borçların ödenmesine karşılık olarak "*Duyun-u Umumiye*" adıyla bilinen bir yönetim kuruldu.¹³⁸ Duyun-u Umumiye komisyonunun varlığı ile yeniden güven kazanan imparatorlukta Batılılar, yatırım yapmaya hazırlandılar.¹³⁹ Demiryolu, liman, maden işletmeleri ve öteki bayındırlık işleri gibi ürünleri Batı'nın kendisi kuracaktı. Avrupa sermayesine yatırım ve işletme imtiyazları verilmesi böyle başladı. Özellikle demiryolu yapımının gelişmesiyle Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki demiryolu bölgeleri Alman, Fransız ve İngiliz ticaret nüfuz alanları olarak ayrılmaya başladı.¹⁴⁰ Bu yatırımların patlamasını teşvik eden, kısmen kar anlayışı olsa da gerçek nedenini emperyalist devletlerarası rekabet oluşturmaktadır.¹⁴¹

II. Abdülhamit tahta çıktığında devlet gelirlerinin %80'ini götüren yabancı borçlardı¹⁴² ve II. Abdülhamit'in devraldığı mali durum siyasi durum kadar güçlükler ve sorunlarla doluydu. Devlet 1875'te aldığı dış borcunu ödeyememiş ve Rus savaşı da harcamaları iyice arttırmıştı. Bu yüzden imparatorluk iflas etmiş bulunuyordu. Osmanlı'nın Avrupa para piyasalarında itibarı ve güvenirliliği tamamen yok olmuştu.¹⁴³ 1881 yılında "*Muharrem Kararnamesi*" ile bilimli bazı vergiler yeni kurulacak ve çeşitli ülkelerden alacaklıları temsil edecek bir *Duyun-u Umumiye* (Genel Borçlar) idaresine verildi. Duyun-

¹³⁶Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.167

¹³⁷Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.167

¹³⁸Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.364

¹³⁹Shaw-Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.276

¹⁴⁰Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.364-365

¹⁴¹Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.133-134

¹⁴²Shaw-Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.272

¹⁴³Zürcher, *Modernleşen Türkiye...*, s.132

u Umumiye böylece maliye nezareti gibi vergi toplayan ve topladığı vergileri doğrudan alacaklılara dağıtan bir örgüt oldu.¹⁴⁴

İttihat ve Terakki'nin iktidarı doğrudan kontrol etmesi ile milli burjuvazi yaratmayı amaçlayan milli iktisat politikası tam bir uygulama alanı buldu.¹⁴⁵ Ulusal kalkınmanın dayanağı, devletin ulusal bir ekonomi siyaseti gütmesi olmalıydı. İslamcılarının sınıf dayanağı olan esnaf yerine *Yusuf Akçura* ilk defa olarak çağdaş devletin dayanağının burjuvazi olduğu fikrini ileri sürdü.¹⁴⁶

Parvus, Ziya Gökalp, Tekin Alp gibi isimler yazmış oldukları makalelerinde yerli bir burjuvazi ve sanayi yaratmanın önemine dikkat çekiyorlardı.¹⁴⁷ Özellikle de Parvus'un fikirleri İttihat ve Terakki önderleri üzerinde çok etkili olduğu gibi Türkçüler arasında da ilgi çekti.¹⁴⁸

1908 Burjuva ihtilalinin iktisadi programının uygulanmasının önüne dikilen en büyük engel, emperyalizmin Osmanlı Devleti'ne etkisiydi.¹⁴⁹ İttihat ve Terakki özellikle Balkan savaşları sonrasında milli bir ekonomi yaratmaya çalışarak, milli bankalar, milli şirketler kurmuş, milli sermaye birikimi sağlayarak milli bir burjuvazi yaratmaya çalışmıştır. Bosna–Hersek'in ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ekonomik boykotu gündeme taşıyor, cemiyeti İttihat-ı Anasır politikasından vazgeçirip ulusal bir ekonomi yaratmaya yönlendirmiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Akşin, *Kısa Türkiye...*, s.46

¹⁴⁵ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.141

¹⁴⁶ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.468

¹⁴⁷ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.141; “Parvus'un 1912'den 1914'e kadar gazete ve dergilerde “Türkiye'nin Candamarı” adlı kitabıyla broşürlerde savunduğu fikirler şunlardır: 1- Türkiye'nin geriliğinin asıl nedeni Avrupa sermayesinin sömürü alanı haline gelmesidir. Türkiye'nin tarım, ticaret, tabii kaynaklar, demir yolları, bayındırlık tesisleri, gümrük ve maliye gelirleri Avrupa'nın ekonomik güçlerinin hükmü altındadır; 2- Bu böyle oldukça Türkiye'nin kalkınması için bir dayanak bulunamaz. Türk köylüsünün ve esnafının ekonomisi bu koşullar altında kalkınmaz; 3- Böyle bir kalkınma dış yardım ve sermaye akımıyla da olamaz çünkü kalkınma olanaksızlığı geçmişte böyle bir yola başvurma sonucunu meydana getirmişti. Dışarıdan yardım sağlama ancak eskiden daha ağır koşullarla olabilir, bu koşullar ise çöküntüyü daha da hızlandıracaktır; 4- Türk aydınları halktan kopmuş olduklarından, toplumlarının büyük çoğunluğu olan köylü halkın durumunun perişanlığını bilmiyorlar; Avrupa'dan alınacak yardımlarla Türk toplumunun Batı uygarlığına katılabileceğini sanıyorlar. Türk toplumu Batı uygarlığının dışındadır; Batı ile onun arasındaki ilişki sadece sömürülen ve sömüren ilişkisidir. Türkiye'de bir Avrupa sömürgesi olma yolundadır.” Bkz. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.467

¹⁴⁸ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.468

¹⁴⁹ Akşin, *Jön Türkler...*, s.373

¹⁵⁰ Zafer Toprak, “*Milli İktisat ve Milli Burjuvazi*”, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s.13-14

Denetleme iktidarı sırasında¹⁵¹ imparatorluğu modernleştirme amaçlı reformlar gayrimüslim nüfus arasında önemli ölçüde rahatsızlık yarattığı gibi Arnavutluk'ta büyük isyanlara yol açtı. Yine yönetimin kapitülasyonları kaldırmaya yönelik girişimleri de başarısızlıkla sonuçlandı. Büyük güçler, direnerek herhangi bir tavizden kaçındıkları gibi ayrıca Babıali'den yeni tavizler de istediler. Bu süreçte kapitülasyonlar reformları engellemekle Osmanlı egemenliğini ve bizzat modern, bağımsız bir devlet kavramını zedelemiştir. Tüm zorluklara rağmen özellikle de Cavit Bey idaresinde mali rejim reformları önemli değişimler yarattı. 1909'da 148 milyon lira olan gelirler, 1910'da 184 milyona yükseldi.¹⁵²

Savaş dönemi, bir Türk kapitalist sınıfı geliştirmek, Türkleri iktisadi faaliyete sokmak, şirketler, bankalar, kooperatifler örgütlemek demek olan İktisadi Türkçülüğün yerleşip serpiştiği bir dönem oldu. Burjuvalaşma sürecinin savaş içinde hızlı olmasının nedeni, Anadolu'da Rum ve Ermeni nüfusundaki büyük azalmadır. Anadolu'daki burjuvaziye büyük ölçüde Rumlar ve Ermeniler oluşturduklarına göre, bu alanda bir boşluk ortaya çıkmış ve bu da Müslümanların burjuvalaşma sürecini hızlandıran bir etken olmuştur.¹⁵³

Savaş içinde görülen hızlı sermaye birikimi ve iktisadi örgütlenme büyük ölçüde savaşın yarattığı kıtlık ortamının bir sonucudur.¹⁵⁴ Savaş sırasında siyasi kontrolün gıda malzemelerde ve askeri malzemelerde artması karaborsayı canlandırmış, bu süreçten yararlanan bazı çevreler siyasi himaye sayesinde önemli karlar elde etmiştir.¹⁵⁵

Savaş kadınların hayatında da önemli değişikliklere neden oldu. Bakınca aralarındaki ilişkinin günah olup olmadığı saptanamayacağı için, kadınla erkeğin sokakta birlikte gezmediği bir ülkede, savaşın getirdiği zorunluluklar yüzünden¹⁵⁶ dışıl dönüşüm¹⁵⁷ hızlandı ve kadınlar iş hayatına girdi. Fabrikalarda, dairelerde, sokakta (Mesela İstanbul'da çöpçülük), tarlada kadın ister istemez çalışmak zorundaydı.¹⁵⁸ Farklılaşan ve çeşitlenen bu

¹⁵¹ Akşin, *Jön Türkler...*, s.376

¹⁵² Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde...*, s.60

¹⁵³ Akşin, *Jön Türkler...*, s.426-431

¹⁵⁴ Akşin, *Jön Türkler...*, s.432

¹⁵⁵ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.141-142

¹⁵⁶ Akşin, *Jön Türkler...*, s.463

¹⁵⁷ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.139

¹⁵⁸ Akşin, *Jön Türkler...*, s.464

yeni düzeyde kadın, modernleşmenin simgesi olacak, yerli burjuvazinin reformcu erkeği ise onun hakkını savunacaktır.¹⁵⁹

BÖLÜM 2

2. II. MEŞRUTİYET YILLARINDA BASIN HAYATI

2.1. II. Meşrutiyet Yıllarında Gazeteciliğin Genel Seyri

Osmanlı Devleti'ne matbaanın, gazetenin, derginin ve çeşitli basın yayın aracının girmesi, bu araçların kurulması ve yaygınlaşması belirli safhaları izleyerek günümüze kadar gelmiştir. Osmanlı basın hayatının aynı dönem sınır komşuları ve dönemin Batılı devletlerine hatta içinde barındırdığı gayrimüslimlere göre çok geç başladığını söylemek yerinde olur.¹⁶⁰

Osmanlı Devleti'nde yayımlanan süreli yayınlar için kullanılan tanımlamalar çeşitlilik göstermiş ve yayınlar; gazete, dergi, jurnal, mecmua, mevkute, risale ve ceride gibi isimler almışlardır.¹⁶¹

Osmanlı'da yayımlanan süreli yayınların gazete mi, dergi mi olduğunu anlayabilmek için gazete ve dergi ayrımının nasıl yapıldığını belirtmemiz gerekir.¹⁶² Temel işlevleri halka haber ulaştırmak olan gazetecilik ve dergicilik arasındaki en önemli ayrım, yayın aralığıdır. Gazeteler genelde günlük olarak yayımlanırken dergiler daha geniş zaman aralığında yayımlanmaktadır. Bu da gazetecilik ve dergicilik sektörlerinde habere yaklaşım açısından farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁶³

Dergicilikte zaman sorunu olmadığı için doğru insan, doğru zaman ve doğru yöntemler üzerinde durulmaktadır. Oysa gazetecilikte zaman kavramı önemlidir. Bu nedenle bir haber yakalanır yakalanmaz haber atlatmamak için doğru insan, doğru zaman, doğru yöntem gözetmeksizin harekete geçilmektedir. Bu durum içeriksel olarak derginin konuları daha derinlemesine incelemesine gerekli kılmaktadır. Dergide tüketilme süresi daha uzun olduğu için dergilerde sayfa düzenine, yazılara, fotoğraflara önem gösterilmektedir. Gazete ve dergi arasında kullanılan dil bakımından da ayrılıklar

¹⁵⁹Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.139

¹⁶⁰M. Kazım Benek, "*Osmanlıda Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi*", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.6-7, 2016, s.27

¹⁶¹Alim Kahraman, "*Matbuat*", İslam Ansiklopedisi, C.28, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.122

¹⁶²Kenan Demir, "*Osmanlıda Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi*", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.9, Nisan, 2016, s.74

¹⁶³Aslı Yapar Gönenç, "*Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım*", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.22, s.25

bulunmaktadır. Günlük gazetelerde yalın, kısa ve rutin bir dil gözlenmektedir. Oysa dergi metinleri akıcı ve sürükleyici bir dille yazılmalıdır. Yine görsel olarak derginin gazeteden daha çekici olması da bir diğer farklılıktır. Bu nedenle dergiler, gazetelerden daha çok saklanmakta ve okurlar tarafından genelde arşivlenmektedir.¹⁶⁴

Kronolojik olarak bakılırsa Osmanlı topraklarında ilk süreli yayınların¹⁶⁵ İstanbul'daki Fransız elçiliğinin, ülkedeki Fransızlar ve Fransızca bilenler için çıkardığı gazeteler olduğu görülür.¹⁶⁶ Bu gazetelerin ilki 1795'te İstanbul'da Fransız elçiliğinin çıkardığı *Bulltin Des Nouvelles* (Haber Bülteni) diğerleri ise 1796'da yayınlanan *Gazette Française De Constantinople* (İstanbul'un Fransızca Gazetesi) ve 1797'deki *Mercure Oriental* (Doğu Merkür'ü) adıyla yayımlanan gazetelerdir.¹⁶⁷ Bu gazeteler Fransız okuyuculara özgü olup dönemin Osmanlı dünyası hakkında kısmi bilgiler vermekteydiler.¹⁶⁸

Osmanlı basınının başlangıcı için iki tarihi dikkate almamız gerekir. Birincisi, İzmir'de ilk ticari ağırlıklı ve Fransızca olan *Spectatuer Oriental'in* (Doğulu Seyirci) yayına başladığı 24 Mart 1821'dir.¹⁶⁹ Osmanlı Devletinin uluslararası dünyada haklarını savunan bu gazete *Blacque Bey* tarafından Fransız hükümetinin mülkiyetine ait yerel bir matbaada haftalık olarak çıkarılmıştır.¹⁷⁰ A. Blacque'nin izlediği politika o zamanki Fransız politikasına uymadığı için İzmir'deki Fransız konsolosluğu, kapitülasyonlara dayanarak bu gazeteyi sık sık katmıştır.¹⁷¹ İkincisi ise yarısı Türkçe yarısı Arapça olan *Vekayi-i Mısriyye*'nin Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından yayınının başlatıldığı 4 Aralık 1828'dir. Valinin yönetimle ilgili talimatlarını iletmek görevi verilmiş olan bu gazete siyasi ağırlıklıdır.¹⁷² Aynı zamanda *Vekayi-i Mısriyye Ortadoğu*'da yayımlanan ilk yerel gazetedir.¹⁷³

¹⁶⁴Gönenç, *Dergicilik ve Gazetecilik ...*, s.25-26

¹⁶⁵Orhan Koloğlu, "*Osmanlılarda Basın ve Kamuoyu*", Osmanlı Ansiklopedisi, C.6, Ed. Bekir Şahin vd..., İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.151

¹⁶⁶Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.132

¹⁶⁷Kenan Demir, "*Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler*", İğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, S.5, 2014, s.60

¹⁶⁸Demir, *Osmanlı'da Basının doğuşu...*, s.70

¹⁶⁹Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.151

¹⁷⁰Şerif Mardin, "*Yeni Osmanlıların Doğuşu*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.218

¹⁷¹Hıfzı Topuz, "*100 Soruda Türk Basın Tarihi*", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s.21

¹⁷²Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.151

¹⁷³Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.133

Fakat Türk gazeteciliğinin başlangıcı *Takvim-i Vekayi*'dir.¹⁷⁴ Türkçe yayınlanan ilk gazete olan *Takvim-i Vekayi*, devrimci bir padişah olan II. Mahmut'un çabası ile 11 Kasım 1831'de yayın hayatına başlamış ve haftalık olarak çıkarılmıştır.¹⁷⁵ *Takvim-i Vekayi* 5000'e ulaşan dağıtımıyla ülkenin her köşesine gitmiş, Avrupa'daki siyasi ve teknolojik oluşumları aktarmış; Fransızca, Rumca, Ermenice, Arapça ve Farsça nüshalarıyla her kesme hitap etmiş ve böylece resmi tebliğ yayınlayan bir araç olmaktan çıkmıştır.¹⁷⁶ *Takvim-i Vekayi* 1840'a kadar tek Türkçe gazete olarak kalmıştır.¹⁷⁷ 1840'tan itibaren ise yerini yarı resmi *Ceride-i Havadis* doldurmaya başlamıştır. Bir İngiliz'e (William Churchill) verilen imtiyazla çıkan *Ceride-i Havadis*, Babıali'den yardım gördüğü gibi, bütün yazarları da memur olduğundan *Takvim-i Vekayi*'nin çizgisini devam ettirmiştir. 1854-1856 Kırım savaşındaki hareketliliği dışında *Ceride-i Havadis* çok etkili bir gazete olamamış ama 1860'a kadar *Takvim-i Vekayi* ile birlikte Türkçe basının tek temsilcisi olmuştur.¹⁷⁸

İlk özel gazete ise *Tercüman-ı Ahval*'dir. Sultan Abdülmecit'in son günlerinde çıkmaya başlamış ve 1866'ya kadar yayına devam etmiştir. Kurucusu Agah Efendi, Başmuharriri ise Şinasi Efendi'dir.¹⁷⁹ Bu arda *Tercüman-ı Ahval*'dan ayrılan (1861) Şinasi'nin çıkardığı *Tasvir-i Efkar* gazetesinin özgürlük lehindeki ve hükümetin politikasını eleştiren yorum ve haberlerinin devlette uyandırdığı kaygı¹⁸⁰ 1864'te Matbuat Nizamnamesinin yayınlanmasının temelini oluşturmaktadır. Çünkü Şinasi, *Tasvir-i Efkar* gazetesinde ilk kez "ulus" kavramını kullanmış, kamuoyunun önemini açıkça belirtmiş, devleti ulusun temsilcisi olarak işleri yöneten ve refahı için çalışan bir kurum olarak nitelendirmiştir.¹⁸¹

Sultan Aziz tarafından 25 Kasım 1864'te Fransız basın yasasından esinlenerek bir matbuat nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu nizamname ön sansürü tamamen kaldırdığı ve basın davaları ile ilgili özel mahkemeler kurduğu için olumlu bir adımdı. Yine de Osmanlı

¹⁷⁴Yılmaz Öztuna, "Büyük Osmanlı Tarihi", C.8, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s.328

¹⁷⁵Topuz, *Türk Basın Tarihi...*, s.7

¹⁷⁶Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.153

¹⁷⁷Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.133

¹⁷⁸Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.153

¹⁷⁹Öztuna, *Büyük Osmanlı, C.8...*, s.329

¹⁸⁰Hasan Refik Ertuğ, "Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi", Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1959, s.181-182

¹⁸¹İnuğur, *Basın ve Yayın...*, s.184

yöneticilerini ve memurlarını eleştirmeyi yasaklayan, gazete çıkarmayı Babı ali'nin iznine bağlayan maddeler içeriyordu.¹⁸²

Gazete çıkarmak isteyenlerin Babıali'nin iznine bağlanmasını düzenleyen bu matbuatla, basın özgürlüğüne ilk kısıtlama gelmiş olsa da basın özgürlüğü tamamen yok edilmemiştir. Dönemde *Tasfir- i Efkar* yayın hayatını sürdürürken *Muhbir*, *Utarit* gibi yerli gazeteler de yayın hayatına girmişlerdir.¹⁸³

Bu tür yayınların siyasi rejimi tehdit ettiği gerekçesiyle ve 1864 Matbuat Kanununun yetersiz kaldığı savıyla 7 Mart 1867'de bir kararname çıkarılmıştır. Bu karnameye göre hükümete gazete kapatma yetkisi verilmiştir.¹⁸⁴ Bu yetki ile kapatılan gazeteler, yarı gazete büyüklüğünde el ilanı çıkarıyor üstüne kapatmaya ait hükümet kararnamesi basıyor ve altına da yorum ekliyordu. Yorumda hükümet aleyhine ağır laflar bulunması adet haline gelmişti. Bunun için hükümet bundan böyle kapatılan gazetelerin okuyucularına bu şekilde veda baskısı yapmasını yasakladı ve kapatma kararını gazetelere resmi tebliğ ile bildirdi.¹⁸⁵

II. Abdülhamit döneminde, Sultan'ın onayıyla yayınlanan 1876 anayasasının 12. maddesinde “Basının yasalar çerçevesinde serbest olduğu belirtilmiştir”.¹⁸⁶ Abdülhamit'in zamanında artan okur yazarlık, kültürel faaliyetlerin büyümesine de yol açmıştır. Pek çok halk kitaplığı yapılmış, Osmanlı basını gelişmiş, istekli bir okuyucu kitlesinin eline binlerce kitap, gazete ve dergi geçmiştir.¹⁸⁷

Ancak bu kültürel patlama yalnız padişahça değil, eleştiriye karşı çok duyarlı olan parlamento üyeleri tarafından da bir sansür eğilimini beraberinde getirmiş bulunuyordu. Yeni çıkarılan yasalar memurların kamuoyu önünde eleştirisini yasaklıyor, resmi kişilerin beyanlarındaki yanlışlıklardan basını parasal olarak sorumlu tutuyor, mizah dergilerinin yayınlanmasını yasaklıyordu.¹⁸⁸

II. Abdülhamit çeşitli basın ve yayın yasaklarını uygulamak için Eğitim bakanlığında bir sansür dairesi kurmuştu. Padişahı eleştirmek yasaktı; çok şiddetli olmamak koşuluyla bakanlar eleştirilebilirdi. Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi yazarlarla,

¹⁸²Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.185

¹⁸³Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.185

¹⁸⁴Server İskit, “*Türkiye'de Matbuat Rejimleri*”, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1939, s.696

¹⁸⁵Öztuna, *Büyük Osmanlı*, C.8..., s.331

¹⁸⁶Orhan Koloğlu, “*Osmanlılar'da Basın ve Kamuoyu*”, c.6, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.195

¹⁸⁷Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.304

¹⁸⁸Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.304

Racine, Rousseau, Voltre, Hugo ve Zola gibi Avrupalı yazarların eserleri yasaklanmıştı. “Anarşi, özgürlük, grev, anayasa, ihtilal, suikast, sosyalizm, dinamit ve Murat” gibi akla çeşitli şeyler getiren sözcüklerin kullanılması yasaktı.¹⁸⁹ Öyle ki II. Murat’ın 15. yüzyılda yapılmış olan camiinin restorasyonu haberini verirken gazete şöyle yazıyordu: “Fatih Sultan Mehmet Han’ın Hazretlerinin cennet mekan babasının camisi”.¹⁹⁰

Gazete ve basım evleri yasaları çiğnedikleri zaman ya para cezasına çarptırılıyor ya da hem para hem de kapatma cezası veriliyordu.¹⁹¹ Rejimin bu sansür sistemine karşın basın ve yayın Tanzimat dönemine kıyasla çok daha fazla gelişmişti.¹⁹² Özellikle okurların ilgi çekecek popüler fen yazıları moda oldu. Bu yazılar bize zamanın siyasal olayları üzerine fikir vermez. Sansürün yol açtığı siyasa dışı konuların moda olmasına bakarak Türkiye’de yeni bir teknoloji dönemi açıldığı sonucunu çıkarmak yanıltıcıdır. Asıl önemli olan, basın ve yayının içindekiler değil, okular arasında okuma alışkanlığında ortaya çıkan gelişmelerdir.¹⁹³

Dönemin ünlü gazetesi *Basiret*, 1875’te Teodor Kasap tarafından kurulan, *İstikbal*, *Terakki* ve *Vakit*’ten; Philip Efendi’nin *Mubir*’i ve Papadopulos’un *Sabah*’ı gibi tanınmış gazetelerden farklı olarak tümüyle bir Müslüman gazetesiydi. Elbette Müslümanların çıkardığı *Sadakat*, *Hadika*, *Hayal* ve *Bedir* gibi daha başka gazeteler de vardı. Ama bunların hiçbiri *Basiret*’in büyük etki ve tirajına ulaşamadı. *Basiret* dünyanın dört bir yanındaki Müslümanları ilgilendiren sorunları tartışmaya yardımcı oldu ve böylece sınırları aşan geniş bir İslami kimlik ve dayanışma duygusu yarattı.¹⁹⁴

Ali Suavi’nin 19 Mayıs 1878’de *Basiret* gazetesinde halkı, ertesi gün çok önemli bir mesajı dinlemek ve ülke sorunlarına hızlı bir çözüm bulmak için toplanmaya davet etmesiyle başlayan Çırağan Baskını Ali Suavi’nin arbedede ölmesine ve sekiz gün sonra ise *Basiret*’in temelli kapatılmasına neden oldu.¹⁹⁵

II. Abdülhamit, Osmanlı hasta adamının ancak çok uzun bir nekahat dönemi sonrasında ayağa kalkabileceğine inanmıştı. Eğitim, yeni üretim, sanayinin ve ticaretin

¹⁸⁹ Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.304

¹⁹⁰ Lewis, *Modern Türkiye’nin...*, s.225

¹⁹¹ Shaw – Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.304

¹⁹² Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma...*, s.368

¹⁹³ Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma...*, s.369

¹⁹⁴ Kemal Karpat, “İslam’ın Siyasallaşması”, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2009, s.220-221

¹⁹⁵ Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması...*, s.236

ilerlemesiyle doldurulacak bu devre boyunca hastanın hiç sarsılmaması gerekiyordu. Bu beklemek ve tam bir hareketsizlik dönemi demektir. Yani tam bir pasif kamuoyu oluşturmalıydı.¹⁹⁶ Oysa üretimi arttırmak demek dinamizmi arttırmak demektir. Uygulattığı eğitim sistemi kadar basın işlemlerini izin verdiği konularda -ne kadar sınırlı olsa da- dinamizmler yatıyordu. Siyaseti tartışmayanlar edebiyatı, dili, ticareti tartışmaya başladılar. Tam hareketsizlik ilkesi bu konularda da uygulanmaya başladı. Bunları dahi günlük gazetelerde bulamayanlar bu kez yabancı basına ve sürgün yayınlara ilgilerini arttırdılar. Bu seferde yasaklar ve sansürler daha da şiddetlendi.¹⁹⁷

Sonuçta Abdülhamit'in basın rejimini alay konusu haline getiren kısır döngü şiddetini arttırdı. Dünyanın alay konusu olan Osmanlı sansürünün keyfiliği, II. Abdülhamit'e yazılmış övgü kitabını "*Le Livre D'or De L'orient*" (Doğunun Altın Kitabı) yasaklarken Mason Poul De Regla'nın Murat'ı öven kitabına izin verildiği görülür. Bunun nedeni sansürün bilinçsizce uygulanmasıdır.¹⁹⁸

Meşrutiyeti getiren 1875-1880 doğumlular, Abdülhamit'in basın rejiminin seçmece çevresi içinde şekillenmişlerdir. Konusu ne olursa olsun ısrarlı tartışmalar sürdürmek yasaktır. Biraz uzayan polemik matbuat dairesinin emriyle hemen kesilmektedir. Ne toplumun tarihsel evrimini açıklayıp geleceği şekillendiren düşünceler üretmek, ne de ülkenin geçirdiği son sarsıntılardan ders alınmasını sağlayacak yaklaşımlara izin vardır. Abdülhamit basınının dinamizmlerin eyleme dönüşmemesi için özel önlemler aldığı göz ardı edilemez. Bu önlem rejime en çok eleştiri getiren hafife ve jurnalciler uygulamasıdır. Avrupa'dan 19. yüzyılda alınan kurumlardan biri olan Gizli Polis Örgütü, Osmanlı toplumunun alışkın olmadığı bir yapıdır. Dolayısıyla, halkta tepkiler yarattığı gibi gizli çalışma alışkanlığı olmayan memurların acemi, işgüzar, bazen de çıkarıcı davranışları büyük korku yaratmıştır¹⁹⁹.

24 Temmuz 1908'de gazeteleri sansürün denetimine sunmadan ertesi gün piyasaya çıkararak İstanbul basını böylelikle kendi girişimiyle basın rejimini değiştirmiş oldu²⁰⁰. Bu ortamda dernek kurmak için toplanan gazetecilerin artık gazetelerini sansüre göndermeyeceklerini belirtmeleri üzerine 25 Temmuz 1908'de, 30 yıldan sonra ilk kez

¹⁹⁶ Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.207

¹⁹⁷ Koloğlu, *Osmanlılar'da Basın...*, s.207

¹⁹⁸ Orhan Koloğlu, "*Abdülhamit Gerçeği*", Gür yayınları, İstanbul, 1987, s. 410-411

¹⁹⁹ Koloğlu, *Osmanlılar'da...*, s.209-211

²⁰⁰ Koloğlu, *Osmanlılar'da...*, s. 211

gazeteler sansürsüz yayınlanmıştır.²⁰¹ Bunu izleyen ilk 45 günde gazete çıkarmak için başvuranların sayısı 200'ü aşmış, özgürlük, eşitlik, anayasa, meşrutiyet kavramlarını kullanan gazetelerin tirajı 50.000'e dek yükselmiş, gazete ve dergi sayısı 353 bulmuş²⁰² ve tam bir basın çılgınlığı yaşanmıştır. Pek çoğu da bir ya da birkaç sayı yaşayıp batan bu yayınlar belki tek tek etki yaratmamış, ancak toplumun gerçekleri saklayan resmi mesajlar yerine açık tartışmayı yeğlediğini kanıtlamıştır²⁰³.

Basına sansür kalkınca herkes istediğini yazmaya başlamıştır. İttihatçı gazeteler muhaliflerine ateş püskürüyor, muhalif gazeteler de aynı şeyi yapıyor, azınlık gazeteleri ise milli maksatlarını ortaya döküyordu. Siyasi suikastlar dönemi başlamıştı.²⁰⁴ *Serbesti* gazetesinin liberal editörü Hasan Fehmi'nin öldürülmesi,²⁰⁵ orduda ve memurlar arasında yapılan tasfiyeler de büyük bir memnuniyetsizlik kaynağı olmuştu. Başta Kıbrıslı Derviş Vahtedi'nin yayınladığı *Volkan* gazetesi olmak üzere bir kısım basın 31 Vakasına zemin hazırlamıştır.²⁰⁶

Anayasal bir düzene geri dönüş Türk basınında canlı bir yayın ortamı yaratmıştır.²⁰⁷ II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 24 Temmuz 1908'den, 31 Mart Vakasının gerçekleştiği 13 Nisan 1909'a kadar basın özgürleşmiş, çeşitlenmiş ve yaygınlaşmıştır. Ancak bu olay sırasında *Tanin* ve *Şura-i Ümmet* gazetelerine saldırı ve bazı nazır, mebus ve subayların sokakta öldürülmesi sonucu ülkede tekrar sıkıyönetim ilan edilmiştir ve Mehmet Reşat tahta geçmiştir. Sultan Reşat da anayasanın 113. maddesinden aldığı yetkiyle tekrar sansür uygulamış ve bazı gazeteleri kapatmıştır. Sultan Reşat'ın tahta geçmesi basın tarihi açısından önemli bir gündür. Kapatılan gazetelerin benzer bir adla yayınlanmaları sonucu 28 Nisan 1909'da basın kanunu tasarısı parlamentoya sunulmuştur. Böylece 1864 Matbuat Nizamnamesinin yerini alacak olan 1909 Matbuat Kanunu yayınlanmıştır. Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra yaklaşık 8 ay süren basın özgürlüğü tekrar ortadan kaldırılmıştır. Öyle ki 1909'da 353 olan gazete sayısı 1912'de 45'e düşmüştür.²⁰⁸ 1913

²⁰¹ İskit, *Türkiye'de Matbuat...*, s.696

²⁰² İnuğur, *Basın ve Yayın...*, s.287-288

²⁰³ Koloğlu, *Osmanlılar'da...*, s. 211

²⁰⁴ Öztuna, *Büyük Osmanlı*, C.5..., s.400

²⁰⁵ Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.291

²⁰⁶ Öztuna, *Büyük Osmanlı*, C.5..., s.400

²⁰⁷ Ali Gevgilili, "*Türk Basını*", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.210

²⁰⁸ Nurşen Mazıcı, "*1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu*", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C.5, S:18, 1996, s.137

Babı- Ali baskınıyla iktidara gelecek olan İttihat ve Terakki fırkası da cemiyetken sansüre karşı oldukları halde iktidardayken basına sansür uygulamaktan çekinmeyecektir.²⁰⁹

2.2. II. Meşrutiyet Yıllarında Dergiciliğin Genel Seyri

Batı'da 17.yüzyılda ortaya çıkan dergiciliğin ülkemize gelişi iki yüzyıl gecikme ile 19.yüzyılda olmuştur. Bunun en önemli nedeni bilindiği gibi matbaanın ülkemize çok geç gelmesi dolayısıyla basın hareketlerinin ülkemizde çok geç başlamış olmasıdır. Zaman içinde, koşulların gelişmesi ile dergi türlerinde önemli artışlar yaşanmış ve her türlü dergi ülkemizde yayımlanmaya başlamıştır.²¹⁰

Osmanlıda ilk gazetelerin ortaya çıkmasından sonra 1849 senesinde ilk dergi olan *Vaka-yi Tıbbiye* yayınlanmış ve bu ilk dergiden sonra ardı ardına birçok dergi yayını görülmüştür.²¹¹ 1849-1851 yılları arasında 28 sayı yayınlanan²¹² dergi, 2-4 sayfa halinde çıkmıştır ve yayınlanan yazılar imzasızdır.²¹³ Derginin hedefi: Halkın sağlıkla ilgili olarak eğitilmesi, kolay uygulanacak tıbbi bilgilerle donatılması, ülke içindeki tıbbi olayların açıklanması, yurt dışındaki tıbbi olayların çevrilerek aktarılması ve bazı ilaç ve tıbbi malzemelerin doktorlara tanıtılmasıdır.²¹⁴

1861 senesinde ise Münif Paşa *Mecma-i Fünun* dergisini yayımlamaya başlamıştır.²¹⁵ *Mecma-i Fünun*'da yayımlanan makalelerde ele alınan belli başlı konular başta pozitif ilimler olmak üzere, tarih, coğrafya, felsefe, arkeoloji, eğitim, iktisat, sanayi, şehircilik, sağlık, politika ve kısmen edebiyattır.²¹⁶ Dergi Tanzimat aydınlarının seslerini duyurabildikleri, her türlü pozitif bilme, Batı dünyasındaki gelişmelere yer veren dergi olma özelliğini taşımaktadır.²¹⁷

Yine aynı dönemde “*Takvim-i Ticaret, Ayine-i Vatan, Tuhfet-ül Tıb, Cüzdan*” adlı dergiler çıkarılmıştır. Ancak bu dergilerin birçoğu yalnızca bir sayı yayımlanmıştır.²¹⁸

²⁰⁹İnuğur, *Basın ve Yayın...*, s.307

²¹⁰Aslı Yapar Göneneç, “*Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi*”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.29, İstanbul, 2007, s.64

²¹¹Demir, *Osmanlı’da Basının doğuşu...*, s.73

²¹²Göneneç, *Türkiye’ Dergiciliğinin...*, s.64

²¹³Demir, *Osmanlı’da Basının doğuşu...*, s.77-78

²¹⁴Orhan Koloğlu, “*Halka Doru Bilim: Türkiye’de Bilim Gazeteciği*”, Türk Bilim Tarihi Kurulu Yayınları, İstanbul, 1997, s.39

²¹⁵Öztuna, *Büyük Osmanlı, C.8...*, s.329

²¹⁶Orhan Koloğlu, “*Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.179

²¹⁷Göneneç, *Türkiye’ Dergiciliğinin...*, s.64

²¹⁸Göneneç, *Türkiye’ Dergiciliğinin...*, s.64

Türk basın tarihinin ilk resimli dergisi olan *Mirat* Refik Bey tarafından çıkarılmıştır.²¹⁹ Dergi sadece üç sayı çıkmıştır.²²⁰ Osmanlının ilk mizah dergisi ise Teodor Kasap'ın 1870'te çıkardığı *Diyojen* dergisidir.²²¹ Derginin çıkış amacı kamuoyu ve hükümetin amaçlarını dile getirmek, ahlak, terbiye ve değerlere yabancı olan şeylere tariz ve istihza ile hazır cevaplar vermek olarak açıklanmıştır.²²² *Diyojen* dergisi 13 Ocak 1873 tarihli hükümet kararıyla resmi tebliğ ile kapatılmıştır.²²³

1863 yılında 10 sayı yayımlanan *Musiki-i Osmani* ise ilk müzik dergisi olma özelliğini taşımaktadır. Dönemin diğer dergileri arasında “*Ceride-i Askeriye, Dağarcık, Kırk Anbar, Keşkül, Mitat-İber, Muharrir, Derme Çatma, Yadigar* ve *Mecmua-i Ulum*” yer almaktadır.²²⁴

Ziya Gökalp'in *Yeni Mecmuası* dönemin önemli fikir dergilerinden biridir. Dergi, Türkçülük düşüncesini bilimsel temellere dayandırmak ve Türk milli kültürünü halka öğretmek amacıyla yayım politikasını şekillendirmiştir.²²⁵ Yine Ziya Gökalp'in çıkardığı *Küçük Mecmua* adlı dergi²²⁶ dönemin önemli dergileri arasında yer alır.²²⁷ *Küçük Mecmua* ilk sayıdan itibaren milli mücadeleyi desteklemiş, ülkedeki siyasi ve ekonomik gelişmelere uygun olarak yeni insan tipi ve toplum yapısını şekillendirerek, fikrin alt yapısını besleyici yayınlar yaparak²²⁸ Türk milliyetçiliğinin güçlenmesini sağlamıştır.²²⁹

1919 senesinde Zekeriya Sertel tarafından yayımlanan *Büyük Mecmua*, edebi ve ilmi konulardan bahseden²³⁰ diğer önemli bir dergidir. Dergide Türkçülük düşüncesi

²¹⁹Nergis Aydoğdu, “*Türk Basın Tarihinde İlk Resimli Dergi: Mirat*”, Türk Basın Tarihi, C.2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s.916

²²⁰Aydoğdu, *Türk Basın Tarihinde...*, s.924

²²¹Nermin Ersoy Hacısalihoğlu, “*Osmanlı Basınında Bir Mizah Gazetesi: Gayda*”, Türk Basın Tarihi, C.2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s.766

²²²Cihangir Güdoğdu, “*Diyojen Dergisi ve Dizini*”, Mütferrika, S.35, İstanbul, 2009, s.54-55

²²³Öztuna, *Büyük Osmanlı C.8...*, s.332

²²⁴Göneneç, *Türkiye' Dergiciliğinin...*, s.64-65; İlk askeri dergi olan *Ceride-i Askeriye'nin* editörlüğünü Ahmet Mithat yapmıştır. Kendisini yeni bilgilerle eğiten Ahmet Mithat, edebiyatla uğraşmış, küçük bir basımevi ve kısa yaşamlı iki gazete kurmuştur. Yayımladığı edebiyat dergisi *Dağarcıkta* liberal politik yazılar yazmıştır. Bkz. Shaw-Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.305

²²⁵Demir, *Osmanlıda Dergiciliğinin...*, s.88

²²⁶Shaw-Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.361

²²⁷Ülkü Gürsoy, “*II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Değerlendirme*”, Doğu-Batı, S.46, Ağustos, Eylül, Ekim, s.219

²²⁸Alim Kahraman, “*Küçük Mecmua*”, İslam Ansiklopedisi, C.26, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.529

²²⁹Shaw-Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s.361

²³⁰Nuran Özlük, “*Büyük Mecmua ve sistematik İndeksi*”, Turkish Studies, C.5/3, Erzincan, Yaz, 2010, s.1804

eleştirisi, kadınlar, tarih, fen, iktisat, edebiyat gibi konularda birçok yazı yayımlanmış ve dergi Milli Kurtuluş hareketini desteklemiştir.²³¹

Pan-Türkist bir düşünce yapısının yükselmeye başlaması ile dernekler kurulmaya başladı. Bu derneklerin ilki 24 Aralık 1908'de İstanbul'da kurulan Türk Derneğidir. Derneğin hedefi: Türklerin kurdukları uygarlıkları, eski eserlerini, tarihini, lisanlarını, toplumsal durumlarını ve toplumsal yapılarını araştırmaktır. 1911'de Türk Derneği aynı isimli bir dergi yayımlamaya başladı. Dergi sadece 7 sayı çıktı.²³² Türk Derneği dergisi kapatıldıktan sonra *Türk Yurdu* adlı yeni bir dergi çıktı ve bu dergi hızla, daha sistemli ve siyasi bir Türkçülük oluşumunun yayın organı haline geldi. Derginin editörlüğünü Yusuf Akçura yaptı. Türk Yurdu dergisi kültürel ve siyasi Türkçülüğe dair temel kuramsal meseleleri ele almış,²³³ Türk milliyetçiliğinin ideolojisini geliştirmiş ve örgütlenmesine katkıda bulunmuştur.²³⁴ Ayrıca Türk Yurdu dergisi koruyucu bir iktisat politikasını kaçınılmaz olarak görmüş ve bir Türk burjuvazisi oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.²³⁵

Ziya Gökalp tarafından yayımlanan *İçtimaiyat Mecmuası* ise sosyoloji alanında yayımlanan dönemin önemli dergilerinden biridir. Dergide sosyolojinin ne olduğu, ideoloji, psikoloji ve felsefeden ne gibi hususlar yönünden farklı olduğu belirtilmiştir. İlk felsefe dergisi ise 1913 yılında Baha Tevfik'in İstanbul'da çıkarttığı *Felsefe Mecmuasıdır*.²³⁶

İttihat ve Terakki hareketinin Rumeli'deki başkenti sayılan Selanik'te Türkçü akım kısa zamanda ortaya çıkmış ve 1911 yılında kurulan *Genç Kalemler* adlı edebiyat dergisiyle sesini duyurur olmuştur.²³⁷ Dergi, dönemin edebiyattaki kozmopolit ve soylu özelliklerinin yerine Türk milli ruhu ve bilincinden esinlenen bir edebiyat yaratmayı hedeflemiştir. Dönemde yayımlanan diğer fikir dergileri ise şunlardır: "*Resimli Kitap*,

²³¹Demir, *Osmanlıda Dergiciliğin...*, s.91

²³²Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.473

²³³Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.474

²³⁴Uygur Kocabaşoğlu, "Hürriyetin Basması Kadar Basını da Ünlüdür", 100. Yılda Jön Türk Devrimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.192

²³⁵Zafer Toprak, "Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı", Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984), Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.88

²³⁶Demir, *Osmanlıda Dergiciliğin...*, s.88

²³⁷Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.475

Meslek-i İctima, Say ve Tettebbü, Mehtab, Sebest Fikir, Takib ve Tenkid, Donanma Dergisi.”²³⁸

1868’de kadın konulu ilk yayın *Terakki Gazetesi* tarafından çıkarılan *Muhadderat* adlı özel ektir. İslam kadınları için gazetedir başlığı ile 48 sayı çıkan gazete Müslüman kadınlar için eğitimin önemini irdelemiş, çok eşliliğin karşısında tek evliliği savunarak kadınların çalışmasını teşvik etmiştir.²³⁹ 1886’da kadınlar tarafından çıkarılan ilk kadın dergisi ise *Şükufezar*’dır. Kadınların aşağılanmasına karşı olduklarını belirtip erkekler karşısında kadın eşitliğini isteyen bir önsöz ile çıkan dergi, siyaset haricinde kamuoyunda kadının varlığını hissettirmeyi amaçlamıştır.²⁴⁰

İlk çocuk dergisi ise 1869’da *Terakki Gazetesinin* haftalık eki olarak çıkan *Mümeyyizdir*. Eğitim ve terbiye amacıyla yayınlanan *Mümeyyiz*’de küçük hikayeler, eğitici yazılar, çeşitli okullardan haberler, okuyucu mektupları gibi konularda yazılar mevcuttur.²⁴¹

Yayınlanan bu ilk dergilerden sonra belirli bir konuya yönelmiş ve sektörel dergiler de çıkmaya başlamıştır. 1860 senesinin sonlarına doğru ardı ardına askeri, tıp, kadın, çocuk, eğitim, mizah, ekonomi ve fikir gibi alanlara yönelik dergiler görülmüştür.²⁴²

II. Abdülhamit döneminde uygulanan sansür politikasıyla siyasetten ve siyasi fikirlerden uzaklaştırılmış olan Türk entelektüelleri edebiyata ve bilimsel çalışmalara yöneldi.²⁴³ Bunun için II. Abdülhamit dönemi dergiciliğinin içeriğini daha çok edebiyat ve ziraat gibi konular oluşturmuştur.²⁴⁴ Mecmualar devri olarak nitelendirilen bu dönem içinde İstanbul’da, “*Mecmua-i Ebuzziya* (1880-1912), *Gayret* (1886-1887), *Servet-i Fünün* (1891-1944), *Malumat* (1895-1903)” gibi köklü dergiler yayımlanmıştır.²⁴⁵

1890-91’den itibaren sansürün gitgide artan ağırlığı ile birlikte Türk gazeteciliğinin en ilginç ve en dikkat çeken ürünleri ortaya çıkmaya başladı. Bunlar Fransa’da, İsviçre’de,

²³⁸Demir, *Osmanlıda Dergiciliğin...*, s.88-89

²³⁹Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.88

²⁴⁰Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.88-89

²⁴¹Cüneyd Okay, “*Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900*”, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1998, s.139

²⁴²Kenan Demir, “*Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)*”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.9, Nisan, 2016, s.99

²⁴³Lewis, *Modern Türkiye’nin...*, s.256

²⁴⁴Demir, *Osmanlı’da Dergicilik...*, s.94

²⁴⁵Dursun Şahin, “II. Meşrutiyet Dönemi Gazeteciliğinde Giresun’dan İki Örnek Hadim-i Millet ve Karadeniz”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume:2, Issue:1, Winter (Kış), 2016, s.455

İngiltere’de, Mısır’da ve başka yerlerde sürgünde olan Jön Türkler tarafından gittikçe artan sayıda dergi ve gazetelerdi.²⁴⁶ Bu gazetelerin ilki olan *Muhbir*, Londra’da Ali Suavi tarafından 31 Ağustos 1867’de Yeni Osmanlılar adına yayımlanmıştır. Kısa bir süre sonra Yeni Osmanlılar Muhbir’in derneği temsil eden bir organ olamayacağını belirterek yeni bir gazete çıkarmaya karar verdiler; *Hürriyet* gazetesi böyle doğdu. Hürriyet bir haber gazetesi değil bir düşünce gazetesi idi ve gazete parlamenter sistemi savunuyordu.²⁴⁷

1890’lardan sonraki Jön Türk hareketlerinde yurtdışındaki eylemlerin önemli bir yeri ve ağırlığı vardır. Bu ağırlık daha çok düşünce alanında kendini gösterir.²⁴⁸ 1895’ten sonra Jön Türk hareketi içinde bazı gruplar oluşmuştur. Bunların başında Ahmet Rıza Bey ve 1895 yılında Londra’da çıkartmaya başladığı *Meşveret* gazetesi gelir.²⁴⁹ Meşveret, Ahmet Rıza Beyin siyasal düşüncelerini, ekonomik, toplumsal sorunlara getirdiği çözümleri içeren bir yayın organıdır. Gazete İttihat ve Terakki cemiyetinin bir süre için resmi yayını olma görevini de üstlenmiştir.²⁵⁰

Ahmet Rıza Bey’in tam karşı kutbunda Mizancı Murat vardı. Mısır’da çıkardığı *Mizan* gazetesi muhafazakâr kanaatleri sayesinde çok taraftar kazanmıştır.²⁵¹ Gazete reformların yapılabilmesi için Avrupa’nın yardımının istenmesi, anayasanın yeniden yürürlüğe girmesinin yeterli çözüm olmayacağını, parlamento kurumuna gerek olmadığını, elit kişilerden ibaret bir meclisin yararlı olacağını, halkın eğitilinceye kadar yönetime etkin bir şekilde katılamayacağını savunmuştur.²⁵²

Bir diğer Jön Türk grubu ise Abdullah Cevdet’tir. 1904 yılında Cenevre’de çıkarılan *İçtihat* isimli dergi²⁵³ II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte İstanbul’da yayımlanmaya başlamıştır.²⁵⁴ Dergi batı kültürü ve laik toplum lehine anti-monarşist ve radikal bir

²⁴⁶Lewis, *Modern Türkiye’nin...*, s.263

²⁴⁷Topuz, *Türk Basın Tarihi...*, s.25-26

²⁴⁸Tevfik Çavdar, “Türkiye’nin Demokrasi Tarihi”, İmge Kitapevi, Ankara, 2013, s.64; 1895’ten sonra Jön Türk hareketi Şerif Mardin’in sınıflaması uyarınca şu gruplar içerisinden oluşuyordu: a) Ahmet Rıza ve Meşveret çevresi, b) Murat Bey ve Mizan, c) Abdullah Cevdet ve İçtihat, d) Osmanlı Gazetesi çevresi, e) Prens Sabahattin’de somutlaşan akım, f) Şurayı Ümmet grubu. Bütün bu gruplar ve onlara bağlı yayın organları 1908 devrimi sonrasında düşün akımlarını oluşturmuşlardır. Bkz. Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi...*, s.64

²⁴⁹Durdu Mehmet Burak, “Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi, S.14, Ankara, 2002, s.299

²⁵⁰Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi...*, s.65

²⁵¹Karpat, *Türk Demokrasi...*, s.40

²⁵²Burak, *Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketi...*, s.229

²⁵³Burak, *Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketi...*, s.229

²⁵⁴Demir, *Osmanlı’da Dergicilik...*, s.87

çevrede yayın yapmıştır.²⁵⁵ Dergi kadın hakları ve modernleşmeyi savunmuş ve laikleşmeyi önemsemiştir.²⁵⁶

Bir başka grup da *Osmanlı* gazetesini çıkaran muhafazakârlardır. Mizan'ın kapatılması üzerine İttihatçılardan İshak Sukuti ile Abdullah Cevdet 1 Aralık 1897'de Türkçe ve Fransızca Osmanlı gazetesini yayılmamaya başladılar.²⁵⁷ Osmanlının Jön Türk gruplarının fikri yelpazesinde merkezi bir yer tuttuğu söylenebilir. Osmanlı gazetesindeki yazılardan Jön Türkler arasında patlak veren çeşitli anlaşmazlıkları da izlemek mümkündür. Yine Osmanlı gazetesinin yazıları incelenirken Jön Türk hareketinin parti olarak geçirdiği evreleri de saptamak mümkündür.²⁵⁸ Osmanlı gazetesinde; ihtilal, batı emperyalizmi, laiklik ve padişaha sert eleştiriler gibi konular işlenmiştir.²⁵⁹

Şura-i Ümmet ise 15 Nisan 1902 yılında²⁶⁰ Ahmet Rıza Bey tarafından yayımlanmaya başladı.²⁶¹ *Şura-i Ümmet* daha önceki Jön Türk yayınlarında sergilenen sorunları tekrar tekrar tartışan bir dergidir. 1902 kongresinden sonra Jön Türk hareketi burjuva-devrimci bir çizgiye girmeye çalıştığından, derginin düşünsel içeriklerinden daha çok devrimci yapısı ön plandadır.²⁶²

II. Abdülhamit döneminde dergicilik açısından önemli bir zenginlik kaynağı oluşturan yurt dışı dergiciliğinde tartışılan konular siyasi ve ekonomik mevzulardan olmuş ve yönetimi doğrudan eleştiren yayınlar yapılmıştır.²⁶³ II. Abdülhamit'in meclisi dağıtmasından sonra yabancı ülkelerde yine Jön Türklerin çıkardığı yayınlar görülür. Bunlar: "*Hayal* (Paris 1878; Londra 1879), *İstikbal* (Cenevre 1880), *Gencinei Hayal* (Paris 1881), *Meşveret* (Paris 1895), *Ezan* (Cenevre 1896), *Mizan* (Kahire 1897-Cenevre), *Osmanlı* (Cenevre 1897)" gibi yayınlardır.²⁶⁴

²⁵⁵Burak, *Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketi...*, s.229

²⁵⁶Toprak, *Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı...*, s.22

²⁵⁷Hıfzı Topuz, "*Türk Basın Tarihi*", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s.26

²⁵⁸Şerif Mardin, "*Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s.171

²⁵⁹Burak, *Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketi...*, s.99

²⁶⁰Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950...*, s.86

²⁶¹Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma...*, s.399

²⁶²Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950...*, s.88; Bu dönemde çıkan öteki Jön Türk gazeteleri arasında şunlar görülür: *Terakki* (Prens Sabahattin, 1906), *Hakikat* (Cenevre, 1897), *EniniMazlum* (Kahire, 1899), *İntikam* (Cenevre, 1900), *Yıldırım* (La Foundre, 1901), *Selamet* (Folkestone, 1901), *Le Liberal Ottoman* (1901), *La Federation Ottomane* (1903), *Ahali* (1905), *El Rakib* (Rio de Janerio), *El Eyyam* (New York), *Di Freie Osmanische Post* (Viyana), *Le Courier des Balkans* (Sofya) vd... Bkz. Topuz, *Türk Basın Tarihi ...*, s.27

²⁶³Demir, *Osmanlı'da Dergicilik...*, s.100

²⁶⁴Topuz, *Türk Basın Tarihi ...*, s.26

II. Meşrutiyetin ilanı, padişahın uzun bir dönem sansürü ile sıkıştırılmış olan fikir ve kendini ifade alanında bir akımın ortaya çıkmasını sağladı. 25 Temmuz 1908'de *İkdam* Gazetesi altmış bin nüsha, *Sabah* Gazetesi kırk bin nüsha basılmıştır. Ayrıca akşam baskıları ise piyasa fiyatının kırk misli üstüne satılmıştır. Yepyeni bir dizi edebi, siyasi ve farklı türlerde süreli yayınlar ortaya çıkmıştır.²⁶⁵

Hürriyetin ilanını izleyen dönemde basında niceliksel bir patlama yaşanmıştır. Dönemine göre, geri bir üretim teknolojisinin ve organik bir enerjinin egemen olduğu basın endüstrisinde çok az sermaye ile gazete veya dergi kurulabiliyordu. Batıcılık, Türkçülük, İslamcılık, solculuk, gibi çeşitli düşünce akımları ya da hareketler belirmeye başlamıştı; kadın hareketleri belirmişti. Kültür ve edebiyat hayatını yansıtan ve besleyen “*Rübab, Aşiyân, Şehbal*” gibi süreli yayınlar doğmuş, mizahi gazete ve dergilerin de sayısı artmıştır.²⁶⁶

II. Meşrutiyet döneminde basın ve yayın hayatındaki gelişmeler kadın hareketlerinin farklılaşmasına yol açan etkenlerdendir. Dergilerde, romanlarda ve gazetelerde düşünsel ve edebi anlamda kendini gösteren bu yeni süreç, kadını da irdelemiş böylece toplumsal dönüşümün kadın boyutlu kodları önceki yıllara göre daha da zenginleşmiştir. İletişim ve basın tekniğinde yaşanan bu son gelişmeler bilginin akışını hızlandırıp kitlelerin bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Böylece kendisini batılı zihniyet ile ifade eden bürokratik aydın tipini ortaya çıkarmıştır. Bu yeni aydın tipi kadın konusunun da üzerinde durmuştur.²⁶⁷

Kadını II. Meşrutiyet yıllarında siyasi konular ile tanıştıran ilk dergi *Demet*'tir.²⁶⁸ Yine bu dönemde yayınlanan *Kadınlar Dünyası* dergisi yayın ilkeleri, yazar kadrosu ve diğer kadın dergilerine nazaran daha uzun ömürlü olmasıyla farklı bir yöne sahiptir. Derginin ayrıcalıklı konumunun nedeni kadın mücadelesini başlatması ve geliştirmesidir.²⁶⁹ II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan diğer kadın dergileri ise şunlardır: “*Mefharet, Hanımlar Alemi, Kadınlar Alemi, Osmanlı Kadınlar Alemi, Genç Kadın,*

²⁶⁵Lewis, *Modern Türkiye'nin...*, s.312

²⁶⁶Kocabaşoğlu, *Hürriyetin Basması Kadar Basını da Ünlüdür...* s. 167-168

²⁶⁷Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.83

²⁶⁸Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.89

²⁶⁹Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.91

Musavver Kadın, Kadınlık Hayatı, Kadınlık, Kadın Duygusu, Seyyale, Türk Kadını, Siyanet, Bilgi Yurdu Işığı, Kadın.”²⁷⁰

II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte devletin geri kalmasının sebebi iktisadi politikaların başarısız olmasından kaynaklandığı teşhisini koyan dönemin aydınları bu soruna çözüm bulmak amacıyla “*Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası, Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi, İktisat Mecmuası*” gibi iktisat dergilerini yayınlamışlardır.²⁷¹

Osmanlıda Ziraat dergileri 1880 senesinden itibaren görülmeye başlamıştır. Osmanlının iktisadi karakterini daha çok ziraat sektörü oluşturduğundan Osmanlı ziraatine yönelik birçok yayın organı peşi sıra ortaya çıktı. Osmanlı’da yayımlanan ilk ziraat dergisi 1880 yılında yayımlanan *Vasıta-i Servet* dergisidir.²⁷² II. Meşrutiyetten sonra 1909’da yayımlanan ilk ziraat yayını *Resimli Çiftçi* gazetesidir. Dergi Osmanlı toplumunun iktisaden ilerleme çalışmalarına yardımcı olmayı amaçlamıştır.²⁷³ Ziraat ile ilgili diğer süreli yayınlar ise şunlardır: “*Bağcevan, Çiftçi, Çiftçi Derneği Mecmuası, İkinci, Felahat, Işık, Köylü, Köy Hocası, Orman Maadin ve Ziraat Mecmuası, Toprak, Umum-ı Nafia ve Ziraat Mecmuası, Vatandaş, Yeni Fikir, Ziraat Hayatı, Ziraat Gazetesi.*”²⁷⁴

II. Meşrutiyetle birlikte ortaya çıkan basın ve matbuat özgürlüğü eğitim konulu yazılarda da kendini göstermiştir.²⁷⁵ Dönemde “*Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, Mirat-ı Maarif, Muallim* gibi eğitim alanında dergiler yayınlanmıştır.”²⁷⁶ Muallim dergisinin Türkiye yeni maarifçilerinin büyük bir kısmını birleştirmesi ve aynı çatı altında farklı fikirlerin tartışılması, gittikçe daha ortak ve daha aydın görüşe doğru ilerlemeyi sağlamıştır.²⁷⁷

²⁷⁰Demir, *Osmanlı’da Dergicilik...*, s.96

²⁷¹Demir, *Osmanlı’da Dergicilik...*, s.100

²⁷²Kenan Demir, “Osmanlı’da Ziraat Dergilerine Bir Bakış (1880-1923)”, *Turkish Studies*, S.9, Yaz, 2014, s.387

²⁷³Demir, *Osmanlı’da Dergicilik...*, s.86

²⁷⁴Ümüt Akagündüz, “Hüseyin Kazım (Kadri)’nin Çiftçi Çocuğu Adlı Eseri Bağlamında Ziraat Kitapları ve Köylünün Ziraat Bilgisiyle Tanıştırılması”, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırma Dergisi*, S.50, 2020, s.513

²⁷⁵Koray Üstün, “İkdam Gazetesinde II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hayatına Bakış”, *Türk Basın Tarihi*, C.2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. 908

²⁷⁶Demir, *Osmanlı’da Dergicilik...*, s.95

²⁷⁷Hilmi Ziya Ülken, “*Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*”, Ülke Yayınları, İstanbul, 1992, s.192; Meşrutiyetin ilk yıllarında maarif reformuna nereden başlamanın doğru olacağı problemi bütün basın uğraştıran bir konu oldu. O sırada ortaya atılmış iki karşıt tezden biri, *Satı Bey*’in maarif islahına ilk okulları düzenlemeden başlaması fikri, İkincisi *Emrullah Efendinin* “*Tuba Ağacı*” kuramı diye tanınan ve maarif işine önce üniversiteden başlama şeklinde ifade edilen fikirdir. *Emrullah Efendi* bu fikri gerçekleştirememiş, yine eldeki imkanlara göre ilköğretimi teşkilatlandırarak işe başlamış, ileri sürdüğü bu fikir sonradan Darülfünun

II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte ilk iki ay içinde 200'ün üzerinde gazete imtiyazı alınmış, ilk üç buçuk yılda ise 607 gazete ve dergi yayımlanmıştır.²⁷⁸ Çocuk gazeteleri ise 1876 yılından sonra gündeme gelmeye başlamıştır.²⁷⁹ Yayımlanan çocuk gazete ve dergileri çocukta okuma kültürünü oluşturma, çocuğa ders kitapları dışında bilgilendirici metinler sunma, çocuğun eğlendirici köşelerle hoş vakit geçirmesini sağlamasına yardımcı olma ve açık ya da örtük mesajlar sunma gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerin varlığını ülkemizde ilk defa 1869 yılında yayımlanan *Mümeyyiz* adlı çocuk dergisinde görmek mümkündür.²⁸⁰ II. Meşrutiyet döneminde “*Çolpan, Çocuk Bahçesi, Çocuk Duygusu, Çocuk Dünyası, Çocuk Yurdu, Çocuk Alemi, Çocuk Dostu*” gibi dergiler yayımlanmıştır.²⁸¹

Kalem, batılı modern mizah gazete ve dergilerinin ilk ve muhtemelen en önemli temsilcisidir. Eylül 1908 yılında çıkmaya başlayan *Kalem* haftalık olarak çıkmış ve 1911 yılına kadar yayımlanmıştır.²⁸² *Karagöz* ise II. Meşrutiyet döneminin en popüler ve en uzun ömürlü mizah dergisidir.²⁸³ 1910 senesinde yayın hayatına giren *Cem* dergisinde mizah, hikâye, fıkra türünde çeşitli yazılar yayımlanmış ve dergi 1912 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.²⁸⁴

Meşrutiyetin yeniden yürürlüğe konmasından 35 gün sonra *Sırat-ı Müstakim*, İstanbul'da yayımlanmaya başlamıştır.²⁸⁵ Muhafazakâr düşüncenin yayın organı olan derginin başyazarı Mehmet Akif Ersoy'dur. Muhafazakâr aydınların bir araya geldiği *Sırat-ı Müstakim*, 183. sayısından itibaren *Sebil'ür Reşad* adıyla yayın hayatına devam etmiştir.²⁸⁶ 1908-1912 yıllarında Cemiyet-i İlmîye-i İslamiye tarafından yayımlanan *Beyanü'l Hak* dönemin bir diğer önemli muhafazakâr dergisidir. Haftalık olarak yayımlanan derginin başyazarlığını Mustafa Sabri Efendi yapmıştır. Bu dönemde

tarafından benimsenerek zamanımıza kadar birçok taraftar bulmuştur. Bkz. Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi...*, s.192-193

²⁷⁸Zeynep Cumhur İskefiyeli, “*Sırat-ı Müstakim/Sebil'ür Reşad Dergisi Örneğinde Osmanlı Basınında Misyonerlik Algısı*”, Türk Basın Tarihi, C.1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. 413

²⁷⁹Necati Fahri Taş, “*Osmanlı Devleti Döneminde Çocuk Gazeteleri Üzerine bir Değerlendirme*”, Türk Basın Tarihi, C.2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. 945

²⁸⁰Ramazan Alabaş, “*Çocuk Haftası Dergisi ve Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*”, Kastamonu Education Journal, C.26 , Eylül, s.1767

²⁸¹Taş, *Osmanlı Devleti Döneminde Çocuk Gazeteleri...*, s. 945-946

²⁸²Kocabaş, *Hürriyetin Basması...*, s. 175

²⁸³Kocabaş, *Hürriyetin Basması...*, s. 176

²⁸⁴Demir, *Osmanlı'da Dergicilik...*, s.96-97

²⁸⁵İskefiyeli, *Sırat-ı Müstakim/Sebil'ür Reşad...*, s. 417

²⁸⁶İskefiyeli, *Sırat-ı Müstakim/Sebil'ür Reşad...*, s. 413

yayımlanan “*Ceride-i Sufiye, Ceride-i İlmiye, Cihan-ı İslam*” gibi dergiler önemli muhafazakâr dergiler içerisinde yer alır.²⁸⁷

Tiyatro ve sinema ile ilgili olarak yayımlanan *Ferah, Sahne, Musavver Tiyatro, Tiyatro ve Temaşa, Temaşa* gibi dergiler kendi alanlarında önde gelen ve bugüne ışık tutan dergilerdir.²⁸⁸

2.3.Osmanlı’da Sağlık Haberciliğinin Gelişimi ve İlk Sağlık Dergileri

Osmanlı Devleti’nin 1831’de yayınlanmaya başlayan resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi* sağlık ve tıp alanındaki gelişmeleri okuyucusuna “fünun” (fen, bilim) başlığı altında sunmaktadır. İlk sayılarından itibaren sağlıkla ilgili bilgilere yer veren gazetede frengi ve kolera gibi dönemin bulaşıcı hastalıkları hakkında bilgiler ve bu hastalıklardan korunma yolları, beden sağlığının korunması, hava temizliği, sağlıklı beslenme ile ilgili uyarılar ve tavsiyeler, dönemin karantina uygulamaları hakkındaki resmi açıklamalar gibi sağlıkla ilgili çok çeşitli bilgilere yer verilmektedir.²⁸⁹ 1840 tarihli yarı resmi ilk Türkçe gazete olan *Ceride-i Havadis* de tıp alanındaki gelişmelere yer vermiştir.²⁹⁰

Sağlıkla ilgili haberlerin gazetelerde yer bulmaya başlamasından sonra mesleki uzmanlık yayınları olan tıp dergileri de yayın hayatına girmiştir.²⁹¹ Bu süreli yayınların ilki 1849’da yayınlanmaya başlayan *Vakay-ı Tıbbiye* dergisidir. *Vakay-ı Tıbbiye* gerek Türk basın tarihinde gerekse tıp tarihinde yayınlanmış ilk basılı bilimsel dergi olma özelliği taşımaktadır.²⁹² *Vakay-ı Tıbbiye* iki yıl on ay süreyle yayınlanmıştır. Tıp öğretiminin o yıllarda Fransızca olduğu dikkate alınır, tıp terimlerinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarının başlangıcı olması bakımından da dergi önem kazanır.²⁹³ Dergide akıl hastanelerinde uygulanan tedavi yöntemleri, mürver ağacı kabuğunun sağlık açısından faydaları gibi yazılar yer almıştır.²⁹⁴

²⁸⁷Bülent Varlık, “*Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri*”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.122

²⁸⁸Varlık, *Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri...*, s.125

²⁸⁹Koloğlu, *Halka Doğru Bilim...*, s. 28

²⁹⁰Pelin Ögüt Yıldırım, “*Türkiye’de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi*”, *Atatürk İletişim Dergisi*, S.14, 2017, s.8

²⁹¹Yıldırım, *Türkiye’de Sağlık...*, s.10

²⁹²Gülten Dinç, “*Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme*”, *I. Tıp Tarihi Araştırmaları*, S.5, 1993, s. 118-119

²⁹³İldeniz Kurtulan, “*Tarihte Türk Tıp Basını*”, *Toplum ve Hekim*, C.6, S.33, Haziran, 1984, s.58

²⁹⁴Bülent Varlık, “*Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.112

1856'da kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin üyeleri eserlerini Fransızca yazmış ve yine Fransızca bir tıp dergisi olan *Gazette Medical d'orient*'i yayımlamışlardır. 1857'den itibaren 75 yıl yayımlanan bu dergide Osmanlı ülkesindeki sağlık sorunları ve tıp eğitiminin düzenlenmesine ilişkin görüşleri içeren yazılar yazılmıştır.²⁹⁵ Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane daha sonra Türk Tıp Cemiyeti adını aldı ve yayınının adı *Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası* olarak değişti. 1925 yılından sonra ise dili Fransızcadan Türkçeye dönüştürüldü ve yaklaşık 70 yıl kesintisiz yayın yaptı.²⁹⁶

Türk tıp basınında ikinci olarak yayınlanan tıp dergisi *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye'dir*.²⁹⁷ Dergi yayınına 1921-1931 yılları arasında "*Askeri Tıp Mecmuası*", 1931-1949 yılları arasında "*Askeri Sıhhiye Mecmuası*", 1949-1956 arasında "*Askeri Sıhhiye*" dergisi adı ile devam etmiştir. 1956 yılından itibaren Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) bülteni olarak yayınlanan dergi, ülkemizde resmi bir kurum tarafından yayınlanan en uzun ömürlü dergidir.²⁹⁸ Dergide, insanlarda görülen iki ruam vakası, dizanteri hakkında Varşova kongre kitabından tercüme, bulaşıcı hastalıklar hakkında bilgiler, harp salgınları ve bizde verem adlı yazılar mevcuttur.²⁹⁹

İlk eczacılık dergisi ise İstanbul Eczacılar Cemiyeti tarafından 1879 yılında Fransızca olarak çıkartılan *Journal de la Societe de Pgarmacie de Constantinople*'dir. Ardından 1911 yılında yayımlanan ilk Türkçe eczacılık dergisi ise *Resimli Eczacı*'dır. İlk Dış Hekimliği süreli yayını ise yayın hayatına 1923 yılında başlayan *Türk Dış Tabipleri Mecmuası*'dır.³⁰⁰

İstanbul dışında çıkarılan ilk süreli yayın 1910 yılında Trabzon'da yayın hayatına başlayan *Hekim* adlı dergidir.³⁰¹ *Hekim*, Anadolu'da çıkarılan ilk sağlık dergisidir ve halk sağlığı konusunda yazılar içermektedir. Dergideki bazı makale başlıkları şöyledir: Dil ve dişlerin korunması, bir evde bulunması gereken ilaçlar, Tifo, emzikli kadınların gıdası ne olmalı, çocuk düşürmek gibi yazılar yayınlanmıştır.³⁰² *Sıhhat* dergisi de halk sağlığı ile

²⁹⁵Sabri Kemahlı, "Tıp Eğitimi ve Hekimlik Dilimiz Nasıl Türkçeleşti", Tıp Eğitimi Dünyası, S.44, Eylül, 2015, s.8

²⁹⁶Kurtulan, *Türk Tıp Basını...*, s.60

²⁹⁷Dinç, *Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi...*, s125

²⁹⁸Gülten Dinç, "*Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)*" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s. 21-22

²⁹⁹Dinç, "*Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar...*", s.22

³⁰⁰Kurtulan, *Türk Tıp Basını...*, s.59

³⁰¹Yıldırım, *Türkiye'de Sağlık...*, s.11

³⁰²Dinç, "*Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar...*", s.61

ilgili yazılarıyla ön plana çıkan bir dergidir.³⁰³ İlk sayfasında genellikle sağlıkla ilgili haberlerin duyurulduğu derginin diğer sayfalarında ise hastalıkların teşhis ve tedavi şekilleri anlatılmaktadır. Ayrıca, “*Türkiye’de Emraz-ı Eftal*”, ilk çocuk hastalıkları, “*Türk Cerrahi Mecmuası*”, ilk cerrahi, “*Türk Nisaiye ve Viladiye*”, ilk kadın hastalıkları ve doğum, “*Tababet Alemi*”, ilk farmakoloji, “*İstanbul Emraz-ı Cildiye ve Efrenciye Cemiyeti Mecmuası*”, ilk deri ve zührevi hastalıklar, “*Sıhhi Cidal*” ilk akciğer hastalıkları, “*Hekim (Trabzon)*” ise ilk halk sağlığı süreli yayınlarımızdır.³⁰⁴

Mütareke döneminde ise kendisinden söz ettiren tıbbi süreli yayınlarımız arasında “*İzmir Tıp Mecmuası, Anadolu Tıp Mecmuası, Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası Hekim, Sıhhi Sahifeler, Baytari Mecmuası, Dış Tabipleri Mecmuası ve Türk Dış Tabipleri Mecmuası*” yer alır.³⁰⁵

Ülkemizde tıp basını 1849 yılında ilk süreli yayını çıkarmıştır. 1849 yılından Cumhuriyete kadar geçen dönemde 45 süreli tıp yayını basın tarihimizde yer almaktadır.* Cumhuriyetin ilanından sonra bu sayı gittikçe artmış ve Cumhuriyetin ilk 50 yıllık döneminde 300’e ulaşmıştır.³⁰⁶

³⁰³ Dinç, *Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi...*, s.98

³⁰⁴ Dinç, *Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi...*, s.126

³⁰⁵ Kurtulan, *Türk Tıp Basını...*, s.59

*1849-1928 Yılları Arasında Yayımlanan Tıbbi Süreli Yayınlar: “ Afiyet, Anadolu Tıp Mecmuası, Askeri Tıp Mecmuası, Ceride-i Emakünü’s - Sıhha, Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye, Doktor Sesi, Genç Tabip, Darü’l Fünun Tıp Fakültesi Mecmuası, Hamidiye Eftal Hastanesi Alisi’nin İstatistik Mecmua-i Tıbbiyesi, Hastahane, Hayat Hazinesi, Hekim (İstanbul), Hekim (Trabzon), Hekim Dünyası, Hıfzı’s – Sıhha, Hilal-i Ahdar, İstanbul Emraz-ı Cildiye ve Efrenciye Cemiyeti Mecmuası, İstanbul Serriyyatı, İzmir Tıp Mecmuası, Mirat’ül Ebdan, Muharrerat-ı Umumiye, Sıhhiye Mecmuası, Nevsal-i Afiyet, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Serriyyat Mecmuası, Sıhhat, Sıhhat – Nüma, Sıhhi Cidal, Sıhhi Sahifeler, Sıhhiye Mecmuası, Şark Cephesi Tıp Mecmuası, Tababet Alemi, Emraz-ı Akliyye ve Asabiye Müsamereleri, Tababbet-i Hazıra, Tababet-i Serriyye, Tedavi Notları, Tıp Dünyası, Tıbbi Sahifeler, Türk Cerrahi Mecmuası, Türk Hekimi, Türk Nisaiye ve Viladiye Mecmuası, Türk Tıp Mecmuası, Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, Türkiye’de Emraz-ı Eftal, Vakay-ı Tıbbiye, Verem Mecmuası.” Bkz Gülten Dinç, “*Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)*” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s. I -II

³⁰⁶ Kurtulan, *Türk Tıp Basını...*, s. 60-59

BÖLÜM 3

3. AFİYET GAZETESİNİN BİÇİM VE İÇERİĞİ

3.1. Afiyet Gazetesinin Biçim Özellikleri

26 Teşrin-i evvel 1329 (8 Kasım 1913) ile 24 Kanun-i sani (6 Şubat 1915) tarihleri arasında yayınlanan Afiyet gazetesi; 62 sayı, bir fevkalade nüsha ve bir yıllık fihrist olmak üzere 64 sayı yayınlanmıştır. Türkçe ve Fransızca ortak başlıkla çıkan Afiyet gazetesi, “*Siyasetden maada mesail-i sıhhiye, beytiye ve idariyeden bahs olarak şimdilik haftada bir kere cumartesi günleri neşr olunur, resimli gazetedir*”³⁰⁷ alt başlığını kullanmıştır. Haftalık olarak yayınlanan gazete, 4. sayısında bilinmeyen bir sebeple kesintiye uğramış, 36 gün aradan sonra 19 Kanun-u evvel 1329 (1 Ocak 1914) tarihli 5. sayısıyla yayın hayatına devam etmiştir.³⁰⁸ Afiyet gazetesi, 4. sayıya kadar cumartesi günleri yayınlanmış olup, 4. sayısı perşembe günü yayınlanmıştır. 5 ile 17. sayılar arasında perşembe³⁰⁹, 18 ile 37. sayılar arasında çarşamba, 37. sayısından son sayısına kadar da tekrar cumartesi günlerinde yayınlanmıştır. Nüshasını yayınladığı tüm sayılar boyunca 20 paraya satan gazete, senelik ücretini 52 nüsha itibariye 25 kuruş olarak belirlemiştir. Memaliki ecnebiyye için abonelik ücreti ise 10 franktır. İdarehanesi 18. sayısına kadar Galata’daki Lüsün matbaası olan gazete, 18. sayısından itibaren idarehanesini Babıali’deki *Afiyet* gazetesi İdaresine taşımıştır. 19. sayısına kadar Lüsün matbaasında basılan gazete, 19. ve 47. sayılarına kadar olan yayınlarını İkdam matbaasında basmıştır. 32. ve 33 sayılar arasında yayınlanan fevkalade nüsha ise Hürriyet matbaasında basılmıştır. Gazetenin 1-4 arasındaki sayıları 1913 yılına aitken, 5-56 arasındaki sayıları 1914 yılında aittir. 57-62 arasındaki sayıları ise 1915 yılında yayınlanmıştır. Gazetenin imtiyaz sahipliğini ve müdürlüğünü Gaziantep’li Ermeni bir aileye mensup olup ticaretle uğraşan ve Osmanlı Devleti’nde de önemli memuriyetlerde bulunan *Sisak Ferid Bey*³¹⁰ yapmıştır. Gazetenin kapak sayfasında

³⁰⁷ *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.1

³⁰⁸ Cem Hakan Başaran “*Osmanlı Son Döneminde İlginç Bir Tıbbi Süreli Yayın Afiyet Gazetesi ve Dizini*”, Kebikeç, Ankara, 2017, s.117

³⁰⁹ “*Afiyet ba’dema çaharşanba günleri neşr olunacaktır.*” *Afiyet Gazetesi*, 2 Kanun-i sani 1329 Perşembe / 15 Ocak 1914, s.1

³¹⁰ Afiyet Gazetesinin fevkalade nüshasında Sisak Ferid Bey’in “*Afiyet ve Güzel Prenses Sahib ve Müessisi Tercime-i Halinden Birkaç Söz*” başlıklı otobiyografisi yayınlanmıştır. “Gideceğin Ayıntab yiyeceğin pekmez denilen latif ve güzel bağları, güzel üzümleri, güzel havası ve güzel sularıyla meşhur Ayıntab şehri (HalebVilayeti dahilinde) mahal-i veladetimdir. Merhum pederim son dem vapesinde bana “Oğlum daima Osmanlı ekmeğini ye, Osmanlı kılıcını kuşan” diye nasihat ve vasiyet eylemiş idi. İkmal-i tahsilden sonra İzmir’e gelerek yedi sene kadar memleketim mahsulatının temin revac ve terakkisi uğrunda tesis ve küşad eylemiş olduğum ticarethaneyi idare etmekle beraber aynı zamanda Hamidiye Vapur Şirketi İdare ve Mubayaat memurluğunda bulundum. Bu sırada Yunan Muharebesi zuhur etmekle Erkan-ı Harbiye Binbaşlarından Davud Bey Efendi’nin muavenet-i fenniyesiyle “Yadigar-ı Harb”namıyla altı renkli ve

muharrir olarak *Avanzade Mehmed Süleyman Bey*³¹¹ belirtilmiş olsa da gazetede yayınlanan makalelerde imzası bulunmamaktadır. Gazetenin imtiyaz sahibi ve müdürü olan Sisak Ferid Bey'in ise yazı dizisi şeklinde 10 sayıda yayınlanan “Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi” adlı makalesi bulunmaktadır.³¹² Ayrıca *Afiyet* gazetesinin 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914 tarihinde yayınlanan fevkalade nüshasında da Sisak Ferid Bey'in otobiyografisi yer almaktadır.

16 sayfa ve bir sayfada 3 sütun yazı olarak yayın hayatına başlayan gazete, 4. sayısından 38. sayısına kadar 8 sayfa olarak yayınlanmaya devam etmiş, 28 Ağustos 1914'te başlayan I. Dünya savaşı neticesinde seferberliğin ilanı, azalan okuyucu kitlesi ve kağıt bulmada yaşanan zorluklar sebebiyle de, 38. sayısından son sayısına kadar 4 sayfa olarak yayın hayatını sürdürmüştür.³¹³ Yayın hayatına resimli olarak başlayan gazetede 214 görsel yer almıştır. Savaş koşullarının yarattığı sıkıntılar neticesinde ise 51. sayısından itibaren resimsiz olarak yayınlanmaya devam etmiştir.

umum kumandanların resimleriyle hareket-ı askeriyyeyi irae eder bir harita tanzim ve tersim eylediğim gibi, bir de “Tarihce-i Harb” vücuda getirerek beş kuruşa fûruht edilmek üzere 6.000 nüsha basdırub hasilatının nisfını muhabere-i mezkure güzâtıyla şühedasının muhtac muavenet ailelerine hasr ve tahsis eyledim... Bir müddet sonra sadr-ı esbak Halil Refet Paşa merhumun inhası üzerine Dersaadet'e gelerek Matbuat-ı Dahiliyeye memur ve daha sonra Matbuat-ı Dahiliye Müfettişliğiyle Müdür Muavinliği'ne tayin edildim. Öteden beri yegane arzu ve emelim ticaret ve hassaten neşriyat suretiyle vatanım ve vatandaşlarıma hizmet etmekten ibaret idi... Hamdolsun inayet-i bari ile pederimin nasihatini yerine getirdim. Mahsulisay' ve gayretim olmak üzere Osmanlı ekmeğini yedim, yiyorum ve yemek istiyorum. Osmanlı kılıcını kuşandım ve bu Osmanlı kılıcının şan ve şerefini daima yüksek görmek ve “karınca kadarınca” masadakınca yükseltmek ve onu taşıyanların ve taşıyacakların sağlam fikir sağlam vücuda bulunur tekemmulat-ı fikriye ve bedeniyelerine hizmet etmek ve bu suretle fikirlerindeki bilgilerindeki kuvveti artırmak üzere Güzel Prensesnamındaki aile gazetesini neşre başladım. Öteden beri iltifat ve teveccuhatıylavaye-dar fahr ve mubahat bulunduğum sevgili Osmanlı kâri vekârielerime bu vesile ile de arz-ı teşekkürat ve ihtiramat eylerim”. Bkz. *Afiyet Gazetesi Fevkalade Nüshası*, 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914, s.13

³¹¹Avanzade Mehmed Süleyman Bey, hicri 1287/miladi 1871 İstanbul'da Beşiktaş ilçesinin Abbas Ağa Mahallesi'nde doğmuştur. Babası Karahisar eşrafından Avanzade Süleyman Beydir. Önce Beşiktaş Askeri Rüştîyesi'ni sonra rumi 1306 / miladi 1890'da Haydarpaşa Tatbikat Mektebini bitirmiş, ardından rumi 1309/miladi 1894'den Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Eczacılık Şubesi'nden diploma almıştır. Avanzade Mehmed Süleyman Bey'in yazı yazdığı gazeteler ve dergiler şunlardır: *Afiyet* gazetesi (Muharriri, 1913-1915) *Aile Tabîbi* (Sahibi ve Muharriri,1922),*Ceride-i Tıbbiye-i Askeriyye*, *Çocuklara Mahsus Gazete*, *Doktor* gazetesi (Sahibi ve Muharriri,1921). Bkz. Başaran,Osmanlı Son Döneminde..., s.121-124

³¹²Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (1), *Afiyet Gazetesi*, 19 Kanun-i evvel 1329 Perşembe / 1 Ocak 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (2), *Afiyet Gazetesi*, 26 Kanun-i evvel 1329 Perşembe / 8 Ocak 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (3), *Afiyet Gazetesi*, 2 Kanun-i sani 1329 Perşembe / 15 Ocak 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (4), *Afiyet Gazetesi*, 16 Kanun-i sani 1329 Perşembe / 29 Ocak 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (5), *Afiyet Gazetesi*, 13 Şubat 1329 Perşembe / 26 Şubat 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (6), *Afiyet Gazetesi*, 27 Şubat 1329 Perşembe / 12 Mart 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (7), *Afiyet Gazetesi*, 6 Mart 1330 Perşembe / 19 Mart 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (8), *Afiyet Gazetesi*, 13 Mart 1330 Perşembe / 26 Mart 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (9), *Afiyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1330 Perşembe / 20 Mayıs 1914. Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüsü Şahsi (10), *Afiyet Gazetesi Fevkalade Nüshası*, 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914.

³¹³*Afiyet Gazetesi*, 9 Ağustos 1330 Cumartesi / 22 Ağustos 1914, s.2

3.2. Afîyet Gazetesinin İçerik Özellikleri

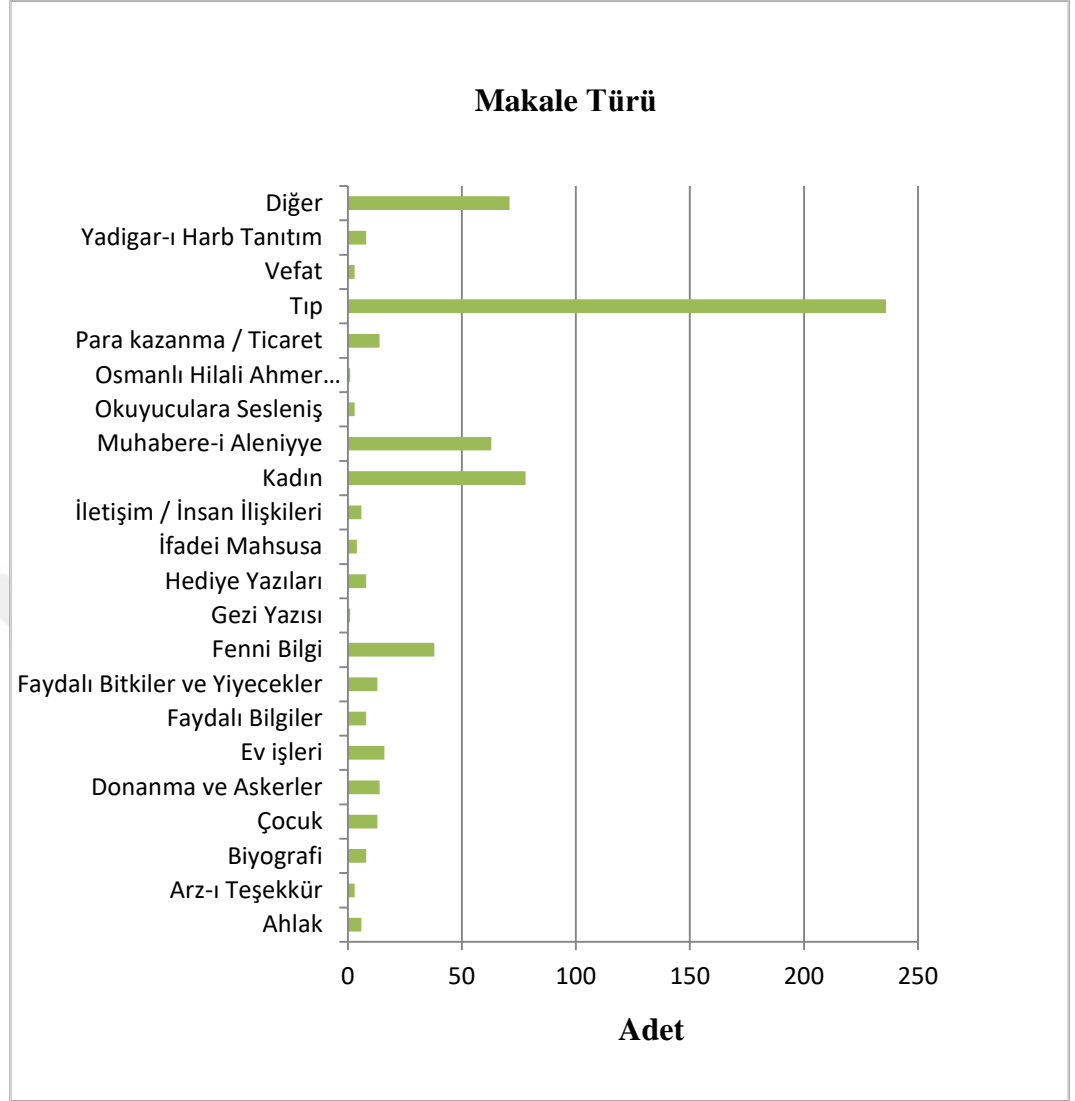
Bir tıp gazetesi olan *Afîyet* gazetesinde, dönemin diğer tıp gazetelerinden farklı olarak; kadın, moda, güzellik, çocuk eğitimi, bilimsel gelişmeler, önleyici sağlık hizmetleri, mutfak kültürü, sağlıklı beslenme, para kazanmanın yolları, ev işleri, yaşama dair bilgiler gibi konular işlenmiştir. Siyasetten ve dini konulardan bahsetmeyen gazete, yayınlamış olduğu roman tefrikaları, fıkralar, bilmeceler ve yemek tarifleriyle her kesime hitap eden bir gazete olma özelliği taşımaktadır.

Gazetenin her sayısında halktan gelen soruların cevaplandığı “*Muhabere-i Aleniyye*” adında bir bölümü vardır. Bu bölümde okuyucular, merak ettiği konularla ilgili bütün soruları gazete idaresine sorabilmiştir. Gazetede 24. sayıya kadar kesintisiz bir şekilde yayınlanan “*Aşçı başı diyor ki*” isimli bölümde yemek tariflerine yer verilmiştir. 24-36 sayıları arasında ara sıra yayınlanan bu bölüme 37. sayıdan itibaren gazetede yer verilmemiştir. Yine gazetede yayımlanan bilmece ve fıkralar 32. sayıya kadar aralıklarla yayımlanmış olup bilmecelerin cevaplarını doğru bilen okuyuculara hediyeler verilmiştir. 32. sayıdan sonra ise gazetede fıkra ve bilmecelere yer verilmemiştir. Gazete ilk sayısında *Güzel Prenses* romanının 50 sayfalık nüshasını vermiş ayrıca 4. sayısına kadar da *Afîyet’in Tefrikası* başlığı altında “*Lüleci Yekta Efendi Yahut İyilik Eden iyilik Bulur*” tefrikasını yayınlamıştır. 4. sayısından itibaren de “*Zengin Kızı ve İzdivaç Entrikaları*” adlı tefrikası ile yayın hayatını sürdürmüştür. Çok fazla reklam alamayan gazete 32. ve 33. sayıları arasında yayımlamış olduğu Fevkalade Nüshanın gelirinin bir kısmını umur-i hayriyeye (hayırlı işlere), 10.000 nüshanın parasını ise Donanma Cemiyetine bağışlayacağını açıklamıştır.³¹⁴ Afîyet gazetesi 50 ve 51. sayıları arasında “*Derdler ve Sade Devalar. Meccanen Takdim Olunur.*” başlığı altında bir senelik fihristini yayınlamış ve 51. sayısı ile 2. senesindeki yayın hayatına başlamıştır.

Afîyet gazetesinde tüm sayıları boyunca Muhaberi-i Aleniyye kısımları dahil olmak üzere 615 makale yayınlanmıştır. Bu makalelerin 25 tanesi Afîyet gazetesinin Fevkalade Nüshasındadır.³¹⁵ Gazetenin ilk yılına oranla ikinci yılında makale sayısının azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni yaklaşan 1. Dünya savaşı nedeniyle yaşanan kağıt sıkıntısı ve gazete sayfa sayısının 4’e düşürülmesidir.

³¹⁴ *Afîyet Gazetesi Fevkalade Nüshası*, 27 Haziran 1330 Çarşamba / 10 Temmuz 1914, s.2

³¹⁵ *Afîyet Gazetesi Fevkalade Nüshası*, 27 Haziran 1330 Çarşamba / 10 Temmuz 1914

Grafik 1: Afîyet Gazetesi'ndeki Makale Türleri

Grafik 1'de görüldüğü gibi tıp alanındaki makaleler gazetede daha yoğundur. Tıp alanında 236; kadın konulu yazılarda 78; fenni (bilimsel) bilgiler üzerine 38; muhabere-i aleniye kısmında 63; çocuk konulu yazılarda 13; ev işleri üzerine 16; biyografik yazılar 8; para kazanma ve ticareti içeren yazılar 14; ahlak konulu yazılar üzerine 6; faydalı bitki ve yiyecekler hakkında 13; donanma ve askerler hakkında 14; Yadigar-ı harb (dergi) tanıtımı üzerine 8; faydalı bilgiler üzerine 8; verilen hediyeler üzerine 8; iletişim ve insan ilişkileri üzerine 6; arz-ı teşekkür yazıları 3; İfade-i mahsusa yazıları 4; vefat haberleri üzerine 3; gezi yazıları üzerine 1; okuyuculara sesleniş üzerine 3; Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti hakkında 1 adet makale yayınlanmıştır. Grafikteki makalelerin dağılımından da anlaşılacağı üzere Afîyet, bir yandan tıp bilgisinin halkla ulaşmasını sağlarken bir

taraftan da faydalı olacağına inanılan makalelere kapı aralamıştır. Bu durum gazeteyi, dönemin popüler bilgi yayma kanallarından birisi haline getirmiştir.

Afiyet gazetesinde yazı dizisi şeklinde makaleler de yayınlamıştır. 2. ve 3. sayılarda “*Kadın ve Tütün*” adlı makale 2 bölüm; 3. ve 4. sayılarda “*Serpuş (Fes) Vasıtasıyla Keşfi Ahlak ve Tabayi*” adlı makale 2 bölüm; 4. ve 5. Sayılarda “*Musahabe-i Nisaiyye’den; Güzellik ve Zevciyet*” adlı makale 2 bölüm; 5., 6., 7., 9., 13., 15., 16., 17., 25., sayılarda ve 1 tanesi Fevkalade Nüshada olmak üzere Sisak Ferid Bey tarafından “*Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi*” adlı makale 10 bölüm; 5. ve 6. Sayılarda “*Kızmak Hakkında Birkaç Söz*” adlı makale 2 bölüm; 6. ve 7. sayılarda “*Veremi İlan Etmek Lazım mıdır?*” adlı makale 2 bölüm; 8. ve 16. sayılarda “*Tavşan Ticareti Yeni Bir Vasıta-i Ticaret ve Servet*” adlı makale 2 bölüm; 7., 8. ve 12. sayılarda “*Musahabe-i Sihhiye; Kışa Dair*” adlı makale 3 bölüm; 10., 11. ve 12. sayılarda “*Zayıflara Müjde! Zafiyet ve Nehavet İlacı*” adlı makale 3 bölüm; 11. ve 15. sayılarda “*Çocuk Besleme Usulü*” adlı makale 2 bölüm; 14. ve 15. sayılarda “*Çocuklarda Muhabbet*” adlı makale 2 bölüm; 19., 20., 24. ve 26. sayılarda “*Kadın Musahabeleri*” adlı makale 4 bölüm; 22. ve 23. sayılarda “*Büyük Simalar Pastör*” adlı makale 2 bölüm; 23., 24. ve 25. sayılarda “*Kuvvet İlaçları Nasıl Yapılır?*” adlı makale 3 bölüm; 26., 27. ve 28. sayılarda “*İnkıbaz*” adlı makale 3 bölüm; 17. sayısında 1 bölüm olmak üzere 22. sayıdan 36. sayıya kadar “*Güzelleşme Sanatı*” adlı makale 16 bölüm; 33. ve 36. sayılarda “*Korse*” adlı makale 2 bölüm; 28., 29., 30. ve 31. sayılarda “*Kulak Hıfzı’s Sihhati*” adlı makale 4 bölüm; 31. ve 32. sayılarda “*Peynir*” adlı makale 2 bölüm; 32., 33. ve 35. sayılarda “*Deniz Havası ve Deniz Banyosu*” adlı makale 3 bölüm; 34., 42. ve 43. sayılarda “*İşret (İçki) Belası*” adlı makale 2 bölüm; 40., 41., 42., 43., 45., 46., 47. ve 48. sayılarda *Yadigar-ı Harb* adlı derginin tanıtım makaleleri 8 bölüm; 40., 41. ve 42. sayılarda “*Çil*” adlı makale 3 bölüm; 40. ve 41. sayılarda “*Saç Boyaları*” adlı makale 2 bölüm; 40. ve 47. sayılarda “*Üzüm ve Üzümün Faideleri*” adlı makale 2 bölüm; 42. ve 43. sayılarda “*İşret Eden ve Etmeyen Adam*” adlı makale 2 bölüm; 45., 46., 47. ve 48. sayılarda “*Tifo Hastalığı: Tifo Hastalığı Yahut Kara Humma*” adlı makale 4 bölüm; 46. ve 47. sayılarda “*Gençlik Hastalıklarından; Ergenlik*” adlı makale 2 bölüm; 48. ve 50. sayılarda “*Gençlerde Bıyık*” adlı makale 2 bölüm; 49. 50. ve 52. sayılarda “*Ananet-i Muvakkate (İktidarsızlık)*” adlı makale 3 bölüm; 48., 49., 51., 53. ve 58. sayılarda “*Bel Soğukluğu: Erkek ve Kadınlarda Süret-i Tedavisi*” adlı makale 5 bölüm; 51. ve 52. sayılarda “*Kadınlarda Hamamı*” adlı makale 2 bölüm; 52. ve 53. sayılarda “*İnsan Nedir?*” adlı makale 2 bölüm; 55., 56. ve 59. sayılarda “*Gençlerde Mahcubiyet*” adlı makale 3 bölüm; 54., 57. ve 58.

sayılarda “İstimna-yı Bil- yed (Mastürbasyon)” adlı makale 3 bölüm; 56. sayıdan son sayıya kadar “İsim Hediyesi” adlı makale 7 bölüm olarak yayınlanmıştır.

Afiyet gazetesi yayın hayatına başlamadan önce “Güzel Prenses adında Tefrika ve ilave aynı isimde *Güzel Prenses Musavver Aile Gazetesini*” yayınlayan Sisak Ferid Bey, Afiyet gazetesinin yayın hayatına başlayacağına dair tanıtım reklamlarını *Güzel Prenses Tefrikası*’nda yapmış ve bu çıkacak olan gazeteyi herkesin alması gerektiğini vurgulamıştır.³¹⁶ 26 Teşrin-i evvel 1329 / 8 Kasım 1913 Cumartesi günü çıkan ilk sayısı ile yayın hayatın başlayan Afiyet gazetesi “İfade-i Mahsusa” bölümünde okurların kendini şöyle tanıtmıştır:

“İfade-i Mahsusa adı altında yazılacak çok şeyler var fakat az kelimeden çok mana anlaşılmiş olmak üzere diyeceğiz ki:

Öteden beri lazım olan ve bu nispetle ihmal edilen bir şey varsa o da sıhhat meselesidir... Alemde en büyük hüner hasta olmamayı bilmektir. Her türlü kitaplar ve gazeteler çıkartılıyor da sıhhat meselesi mühümme-i hayatiyyesi unutuluyor. Her şeyden evvel insana sıhhat lazımdır. Hayat da sıhhat ile kaimdir. İnsanın evvela sıhhatini sonra dinini öğrenmesi lazımdır...

Sıhhat ve afiyetle yaşamak için insanın afiyet ilmini bilmesi lazımdır. Bizde de bilinmeyen bir şey varsa o da budur. Güzel Prenses namıyla çıkardığımız ilk gazetede anladık ki bu memleket her şeyden evvel hıfzıssıhhate muhtaçtır...

Güzel Prenses ailelerin dert ortağı oldu. Herkes her zaman hekime gidemez sıkılır, utanır, muhtaç bulunur. Halbuki bir mektupla gerek sıhhate ve gerekse idare-i umur-i beytiyesine dair istediği şeyleri Güzel Prenses’e sorar ve cevabını alır. Güzel Prenses’in fevkalade mazhara rağbet olması bu yüzdendir. Bundan cesaret alarak bu mülki mukaddese daha vasi hizmette bulunmak, sağlam vücutlu ve sağlam fikirli ahali yetiştirmek üzere Afiyet namında bir ceride-i sıhhiye tesisine karar verdik...

Güzel Prenses dert ortağı ise Afiyet de ailelerin hekimidir. Her fert sıhhate ait mesail için Afiyet’e müracaat edebilir. Afiyet, mesail-i sıhhiyeden maada idare-i umur-i beytiyeden, para biriktirmeden, kadınlara ait el işlerinden, yemek

³¹⁶Başaran, Osmanlı Son Döneminde..., s.114

pişirmekten gayet sade bir lisan ile her türlü mesail-i fenniyyeden bahs eder. Mesail-i siyasiye ve diniye müstesnadır. Çocuk doğurmak, loğusalık, zevc ve zevce arasında dirlik düzen, izdivaç, adabı muaşeret, elhasıl emsalsiz bir rehnüma-yı aile olan Afîyet, insanın sıhhati ve afiyeti için ne lazımsa ondan bahsedecektir. Afîyetten sonra geçim lazım olduğunu bilen Afîyet, iş ve sanata, evlat yetiştirmeye, afiyetle geçinmeye dair mümkün olan her türlü çareleri gösterecek ve ailelere ciddi, sadık bir arkadaş olacaktır. Afîyet yalnız bir sınıfa mahsus gazete olmayıp; erkek ve kadın, büyük ve küçük, zengin ve fakir her sınıf halka afiyetle yaşamak ihtiyacında bulunan her ferde nafi ve elzem bir rehnüma-yı hayat ve afiyettir. Ne kadar nafi ve ne kadar ciddi olursa olsun bir gazete veya kitap alınmayabilir fakat Afîyet böyle değildir. Yaşamak için havaya ihtiyaç ne kadar lazımsa, yaşayanlara o nispette Afîyet lazımdır. Çünkü yaşamak için insan afiyete muhtaçtır... Afîyet'in bu ilk nüshası küçük bir numunedir. Afîyet elde bulundurulan kıtada sekiz sahife olarak şimdilik haftada bir defa intişar edecektir. Bu nüshanın 16 sahifeden ibaret olması bunu takip edece nüshaların muhteviyatını göstermekle beraber nasılsa bu zamana kadar defaten edinilemeyip de bundan sonra okumak arzu ve hevesinde bulunan karilerimize Güzel Prenses'i okutmak gayretinden ileri gelmiştir... Afîyet, yalnız bir şeye muhtaçtır ki evde muhterem kari ve karilerinin rağbet ve iltifatıdır."³¹⁷

Afîyet Gazetesinin birinci sayısının İfade – Mahsusa bölümünde yapmış olduğu tanıtımdan da anlaşılabilceği gibi gazetesinin amacı, sağlık konusunda okurlarını bilinçlendirmek ve okurlarının sorunlarına çözüm bulmaktır. Sağlıktan sonra insana geçimin (para kazanma) lazım olduğunu söyleyen gazete; iş bulma ve para kazanmanın yolları, evlat yetiştirme, kadın, moda, güzellik, sanat, çocuk eğitimi, bilimsel gelişmeler, önleyici sağlık hizmetleri, mutfak kültürü, sağlıklı beslenme ve ev işleri gibi yaşama dair tüm konularda okurlarına bilgi vermiş, dini konulardan ve siyasetten gazetede bahsedilmeyeceğini de belirtmiştir.

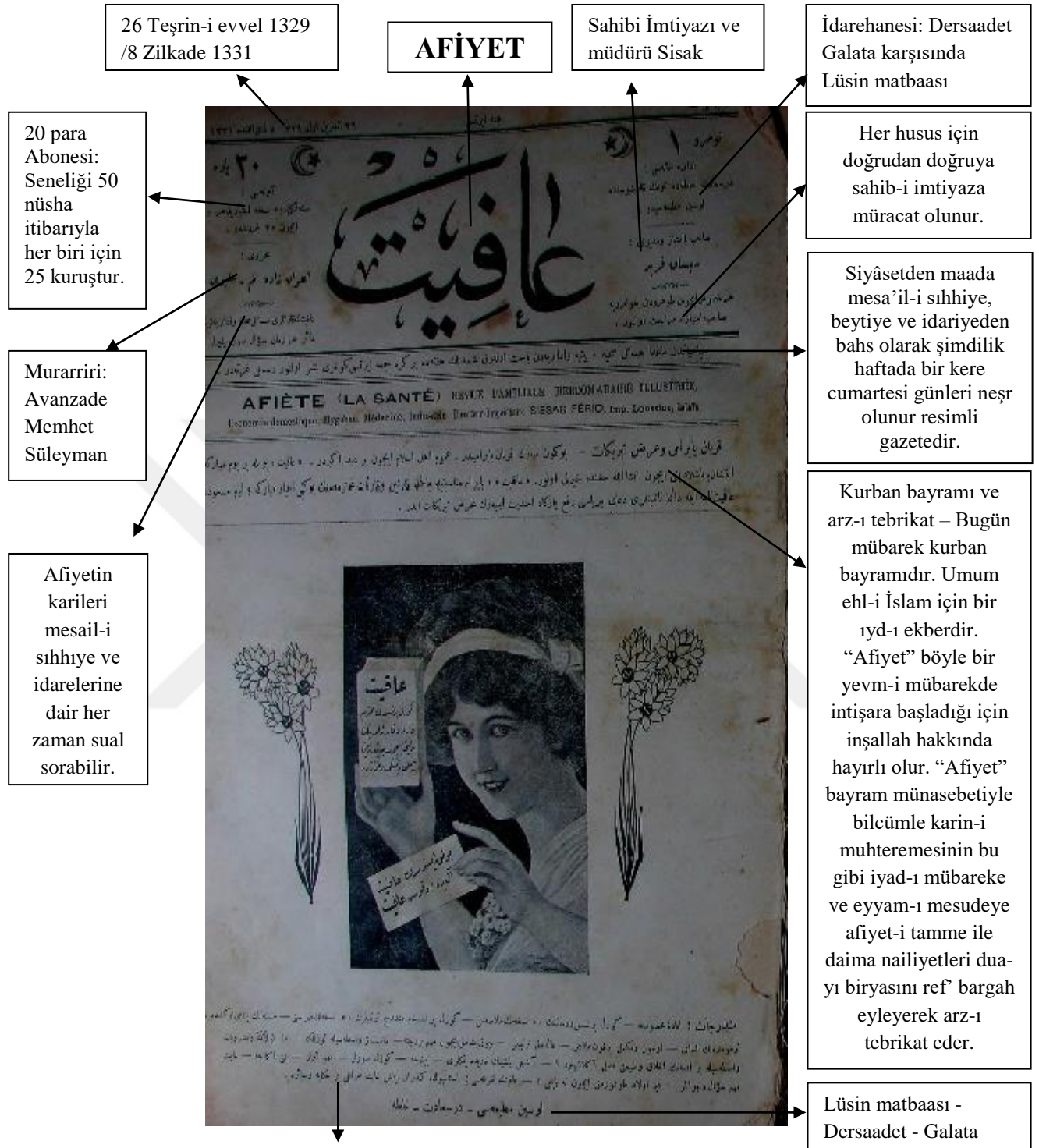
Afîyet gazetesi ilk sayısında beklenenden daha fazla ilgi görmüştür. Gazete idaresi, Afîyet gazetesinin 2. sayısında yayınladığı *arz-ı teşekkür* bölümünde ilk sayı için basılan 20.000 adet baskının bir iki gün içinde tükendiğini ve bunun için ilk sayının 10.000 adet

³¹⁷ Afîyet Gazetesi, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.2

ikinci baskısını yaptıklarını açıklamıştır. Ayrıca okuyucuların gösterdiği bu büyük ilgi üzerine daha da gayretle çalışacaklarını ifade etmişlerdir.³¹⁸

Gazetenin 50 ve 51. sayıları arasında yayınlanan bir senelik fihristi ile kapak sayfasındaki Fransızca kelimelerin sayısı artmıştır. Gazetenin yayınlamış olduğu fihrist sayısına kadar sadece gazetenin adı kapakta Fransızca olarak yer alırken, Fihrist sayısı ve sonraki sayılarda (52. sayıdan 62. sayıya kadar) gazetenin imtiyaz sahibi ve müdürü, gazetenin yazarı, gazetenin adresi ve basım yeri, gazetenin abonelik ücreti Fransızca olarak kapakta yer almaya başlamıştır. Ayrıca gazete Fihrist sayısı ile kapak sayfasında Tirajını da 8000 olarak Fransızca belirtmeye başlamıştır.

³¹⁸ *Afiyet Gazetesi*, 2 Teşrin-i sani 1329 Cumartesi / 15 Kasım 1913, s.2

26 Teşrin-i evvel 1329
/8 Zilkade 1331

AFİYET

Sahibi İmtiyazı ve
müdürü Sisak

İdarehanesi: Dersaadet
Galata karşısında
Lüsin matbaası

20 para
Abonesi:
Seneliği 50
nüsha
itibarıyla
her biri için
25 kuruştur.

Her husus için
doğrudan doğruya
sahib-i imtiyaza
müracat olunur.

Murarriri:
Avanzade
Memhet
Süleyman

Siyâsetden maada
mesa'il-i sıhhiye,
beytiye ve idariyeden
bahs olarak şimdilik
haftada bir kere
cumartesi günleri neşr
olunur resimli
gazetedir.

Afiyetin
karileri
mesail-i
sıhhiye ve
idarelerine
dair her
zaman sual
sorabilir.

Kurban bayramı ve
arz-ı tebrikat – Bugün
mübarek kurban
bayramıdır. Umum
ehl-i İslam için bir
ıyd-ı ekberdir.
“Afiyet” böyle bir
yevm-i mübarekde
intişara başladığı için
inşallah hakkında
hayırlı olur. “Afiyet”
bayram münasebetiyle
bilocümle karin-i
muhteremesinin bu
gibi iyad-ı mübareke
ve eyyam-ı mesudeye
afiyet-i tamme ile
daima nailiyetleri dua-
yı biryasını ref' bargah
eyleyerek arz-ı
tebrikat eder.

Lüsin matbaası -
Dersaadet - Galata

Mündericat: İfade-i mahsusa- Güzel Prenses romanının 50 nüshalık hulasası- Güzel Prenses'de münderic tertiblerin 50 nüshası - Hastanın yatağı önünde, termometrenin lisanı- ucuz ve mükemmel bir kuvvet ilacı- Faideli tertibler- Çok yaşamak için mühim bir reçete- Masaj vasıtasıyla güzellik- Makulat ve meşrubat vasıtasıyla bir insanın ahlâk ve tabiiyeti nasıl anlaşılıyor? – Aşçı başının nadide yemekleri- Bilmece- Güzel Sözler – Mühim eserler- Fennî eğlence- Gayet mühim sual ve cevaplar- Kız evlat doğurmak için ne yapmalı? – Afiyet'in tefriksı: İstanbul'da güzerean eylemiş gayet meraklı bir hikâye vesaire.

Resim 1: Afiyet Gazetesinin 1. Sayısının Kapağı

Afiyet gazetesi 40. sayısından itibaren yine Afiyet gazetesi idaresi tarafından yayınlanmaya başlayan “Yadigar-ı Harb” dergisinin reklamını gazetede yayımlamaya başlamıştır. *Yadigar-ı Harb*’in yayınlanış amacı ve içeriği şu şekilde ifade edilmiştir:

“İdarehanelerimiz şimdiye kadar takip ettiği yegane bir maksat var: Biz neşr edeceğimiz şeylerde daima ve daima yalnız karie ve karilerimizin hoşnudilerini celb edecek maddi ve manevi istifadelerini mucip olacak cihazları arıyoruz. Ve bu maksadımızdaki muvaffakiyatımızda şimdiye kadar hep neşr ettiğimiz şeylerin fevkalade rağbet mazhar olmasıyla sabittir. İşte bu defa Avrupa habr-i umumiyesi dolayısıyla önümüzdeki perşembe gününden itibaren “Yadigar-ı harb” namıyla eski ve yeni berri ve bahri muharebelere, alat ve edevat-ı harbiyeye, istihkamat ve mevaki harbiyeye, şehirlere, kalelere velhâsıl muharebeye ait her türlü resimleri haftada iki defa bir mecmua-i nefise neşr edeceğiz. Resimlerin nefaseti hakkında bir fikir edinmek için bu nüshamızın ilk sahifesindeki resmi ufak bir numune olmak üzere irae edebiliriz. Yadigar-ı harb’ in birinci nüshasında koleksiyon yapmak için renkli nefis bir kapak dahi takdim edilecektir. Yadigar-ı Harb her evde, her salonda bulunmağa layık bir eser-i nefis ve zarifdir. Harbe dair müteaddid karikatürleri dahi ihtiva edecektir. Yadigar-ı harb’in güzel resimlerinin nefaseti hakkında fazla medh ve senada bulunmayacağız, bir nüshasını görmek maruzatlarımızın sadakati ispata kafidir. Bu eser nefisin ihzarı ve tab ve temsili için fevkaledede fedakarlıkta bulunduk. Tarihi Osmaniye’de ve milel-i ecnebiye tarihlerine dair neşr edilecek resimlerin her birisi, mühim, kıymetli ve bugün bir misli daha bulunamayacak nevader-i asardan iktibas edilmiştir. Biz minnettar teveccühatı olduğumuz karilerimizin Yadigar-ı harb’e gösterecekleri rağbet derecesinde fedakarlık ihtiyar edeceğiz. Karilerimiz emin olsunlar ki harb-i umumiyenin devamı müddetince, kendilerini başka mecmualara ve eserlere ihtiyaçtan müstağni bırakacağız. Derginin her yerde nüshası 20 paraya satılacaktır. Taşradan edinmek arzusunda bulunanlar Babiali caddesinde Afiyet idarehanesine 10 kuruşluk posta pulu gönderdikleri takdirde 20’nci nüshasına kadar naslarına her hafta muntazaman gönderilir.”³¹⁹

Afiyet gazetesinin 41. sayısının kapağında *Yadigar-ı harb* dergisinin ikinci nüshasının pazartesi günü intişar edileceği söylenmiş, yine “*Yadigar-ı harb*’in nüshaları

³¹⁹ Afiyet Gazetesi, 23 Ağustos 1330 Cumartesi / 5 Eylül 1914, s.1

pek az kalmış olduğundan bulamamak ihtimaline mebni edinemeyenlerin hemen almalarını arz ve tavsiye ederiz diye de belirtilmiştir.”³²⁰Afiyet idaresi 42. sayısında “Yadigar-ı harbin I’inci nüshasının mazhar olduğu rağbet, ümidimizin kat kat fevkinde çıktı, bizde bundan sonra çıkacak nüshaları resim ve levhalarına daha ziyade itina edeceğiz, nefis olmalarına çalışacağız diyerek halka arz-ı teşekkür sunmuştur”. Ayrıca Afiyet gazetesinin 42. sayısında *Yadigar-ı Harb* dergisinin 2. nüshasının mündericatu da verilmiştir.³²¹Afiyet gazetesinin 48. Sayısından sonra ise *Yadigar-ı Harb* dergisi ile ilgili herhangi bir tanıtım yazısına ya da makaleye rastlanmamıştır.

Bir tıp dergisi olarak yayınlanan *Afiyet* gazetesi herkesime hitap eden birbirinden renkli içerikler yayınlarken 1913 yılından 1915 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. 62 sayı, bir fevkalade nüsha ve bir yıllık fihrist olmak üzere 64 sayı yayınlanan gazete, 57. sayısından itibaren işlerin iyi gitmediğini açıklayarak baskı masraflarının arttığını, kağıt fiyatlarının yükseldiğini ifade etmiş ve bu sayıyla birlikte Fevkalade Nüshasını ücretsiz olarak vereceğini açıklamış³²² ve 62. sayısı ile birlikte herhangi bir kapanış yazısı yayınlamadan yayın hayatına son vermiştir. Gazete 57. sayısında ekonomik sıkıntılar nedeniyle yaşadığı zorlukları şöyle anlatmaktadır:

“Birkaç ay evvel iki renkli, üç sütunlu on altı büyük sahifeden ibâret gâyet istifâdeli bir nüsha-i fevkü’l-‘ade basdırmışdık ve kırkar paraya satmışdık. Henüz masrafını bile çıkarmayan mezkûr nüsha-i fevkü’l-‘adeden bu nüsha ile ilâveten bütün kar`ilerimizden birer nüsha takdîm idiyoruz. *Afiyet*’in sevgili kar`ilerinden ayrı ayrı ricâ ideriz ki bu nüsha-i fevkü’l-‘adeleri *Afiyet*’i bilmeyen ve okumağa muvaffak olmayan zevâta hediye etsünler. Onlar da *Âfiyet*’in nasıl bir gazete olduğunu öğrensinler. *Afiyet*, memleketimizde yegâne sıhhî bir gazetedir. Alanlara yaşamağa öğretir. Böyle ciddi ve istifâdeli bir gazete hâl-i hâzırda pek büyük bir fedâkârlıkla çıkıyor. Masrafını ancak çıkarabiliyor. Her nüsha için beş altı parada mevzi`lere bey`iye ücreti viriyoruz.

Her şey bahalandı. Otuz guruşluk bir top kağıd bugün altmış guruşdur. Her şey buna göre. Bu nüsha-i fevkü’l-‘adenin bir kısmını evvelce para ile satdık. Bugün meccânen viriyoruz. Kar`ilerimiz bundan dolayı bizi ma`zûr görsünler. Evvelce para ile satdığımız bir şeyi sonrada parasız virmek veya kitâblarımızın fiy`atını kırmak gibi mesleğe ve ciddiyete yakışmayan şeylerden son derece ictinâb ideriz. İki seneden beri mesleğimiz ve

³²⁰ *Afiyet Gazetesi*, 30 Ağustos 1330 Cumartesi / 12 Eylül 1914 s.1

³²¹ *Afiyet Gazetesi*, 6 Eylül 1330 Cumartesi / 19 Eylül 1914, s.1

³²² *Afiyet Gazetesi*, 20 Kanun-i evvel 1330 Cumartesi / 2 Ocak 1915, s.1

mişvârımız tabî'î ma'lûm olmuştur. (Bizi seven her kar`inin gazetesi içinde bulacağı nüsha-i fevkü'l-'adeyi mutlaka gazetemizi okumayan arkadaşına virerek bize birer yeni kâr`i bulmağa tavassut buyurmalarını insâf ve mürevvetinden ricâ ve intizâr eyliyoruz.) Bu sûretle arkadaşlarına, kendilerine ve bize ve memlekete bir hizmet itmiş olurlar. Bu hizmeti îzâha ihtiyâc his itmez zan ideriz. Yeni kar`iler buldukça gazetemizin idâme-i mevcûdunu te`mîn idilmiş olur. Bundan başka kar`ilerimiz için hayırlı bir teşebbüsümüz var. Bunu da yakında bildireceğiz. Bize mu`âvenet ve iltifâtda bulunarak düşünenleri biz de düşünür ve her suretle istifâdelerine çalışırız."³²³

BÖLÜM 4

4.AFİYET GAZETESİNDEKİ KONULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Afiyet Gazetesinde Sağlık ve Tıp Bilgisi

26 Teşrin - i evvel 1329'da (8 Kasım 1913) yayın hayatına başlayan *Afiyet*, bir tıp gazetesidir. Bir yandan tıp bilgisinin hakla ulaşmasını sağlayan gazete, bir taraftan da okurları için faydalı olacağına inanılan makaleler yayımlamıştır. Kadın, moda, güzellik, çocuk, beslenme, ev işleri, mutfak kültürü, para kazanma yöntemleri, yaşam becerileri vb. konularda makaleler yayımlayan gazete, dönemin popüler bilgi yayma kanallarından birisi olmuştur.

Tıp ve sağlık alanında tüm sayıları boyunca 236 makale yayınlayan gazete, ilk sayısının ifade-i mahsusa kısmında; *Afiyet* gazetesinin, insan sıhhat ve afiyeti için ne lazımsa ondan bahsedeceğine, tüm ailelerin hekimi ve dert ortağı olacağına ve sınıf farkı gözetmeksizin herkese hitap edeceğine dair açıklama yapılmıştır.³²⁴ Gazetenin mündericat kısmında yer alan dizininden de anlayabileceğimiz gibi gazetede sağlık ve tıp bilimini içeren makaleler ağırlıklı olarak yer almaktadır. Tıp ve sağlık alanında yazılan makalelerin hiçbirinde yazar adına rastlanmamıştır.

Gazetede modern tıp bilimi yanında alternatif ve tamamlayıcı tıbbın tedavi yöntemleri ile ilgili makaleler de yayınlanmıştır.³²⁵ Örneğin: "*Basur: Basuru Nasıl İyi Etmeli?*" adlı makalede yapılan basur ameliyatlarından sonra basurun yeniden

³²³*Afiyet Gazetesi*, 20 Kanun-i evvel 1330 Cumartesi / 2 Ocak 1915, s.1

³²⁴*Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.2

³²⁵Alternatif tıp, konvansiyonel tıba alternatif olarak kullanılan yöntemleri içerirken, tamamlayıcı tıp ise bilimsel tedavilere ek olarak kullanılan yöntemleri kapsar. Yunus Emre Öztürk, Hilal Dönbekçi, Seda Nur Ünal, "*Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı*", *Bütünleyici ve Anadolu Tıp Dergisi*, 2020, s.24

çıkabileceğini bunu için avrat otlı merhemlerin kullanılması gerektiği; sıcak su, patates lapası ve temiz pamukla yapılan pansumanın iyi geldiği anlatılmaktadır.³²⁶ Konuyla ilgili şu bilgiler verilmekte:

“Basurun şişmesine ve gerilmesine karşı banyo, ılık patates lapası, günde dört beş def’a gayet sıcak su (50-55 derecelik) temiz pamuktan yuma yaparak oraya urmak ve tenkiyye yapmak lazımdır. Güzel avrat otlı teskin edici merhemler ve külah şeklinde tatbik etmelidir ki bu merhemlerden (tentürdiyot) sürmek de iyidir. Bu memeler ameliyat-ı cerrahiyye vasıtasıyla kabil-i izale ise de buna herkes razı olmaz. Bazı ‘ameliyat yaptıranlar da tekrar basur zuhuru da nadiren işitiliyor.”³²⁷

Afiyet gazetesi Fevkalade Nüshasında “Nasır” hastalığından bahsetmiş ve olgunlaşmış bir domatesi akşamdan nasırın üzerine sarmakla birkaç gün içinde nasırın geçeceğini ifade etmiştir.³²⁸ “Nasırın tedâvisi için muhtelif usuller vardır. Kemâle erişmiş, bir domatesi akşamdan nasırın üzerine sararak sabaha kadar bırakmak ve bu ‘ameleyi birkaç gün tekrar etmek nasırı izâle için kâfi ve vâfidir.”³²⁹

Yine gazetenin 33. Sayısında yayımlanan “Nezle: Grip yahud Nezleyi Çabuk Geçirmek İçün Ne yapılmalı?” adlı makalede de tamamlayıcı ve alternatif tıp bilgilerine yer verilmiştir. Nezle için verilen ilaçların yanında hastalığın hızlı bir şekilde atlatılabilmesi için sıcak tarçınlu suyun günde aralılarla 5, 6 kaşık içilmesi gerektiği; hatmi, ihlamur ve sütün hastalığa iyi geldiği, hastaların banyo yapmasının iyi olacağı ve hastalık azalınca yumurta ve et suyu tüketilebileceği belirtilmiştir.³³⁰ Gazete nezle hakkında şu tamamlayıcı bilgileri vermektedir:

“Soğuk ve rutubetli havalarda meydana çıkan bu maruf hastalığa infulenza, grip namları verilir. Gribin çabuk geçmesi birçok avamla tabidir. Hastanın ahval-i sıhhiyesi, hastalığa karşı bünyede ki mukavemeti. Bu hastalığın ibtidasında ne kadar iyi dikkat olunsa o kadar çabuk geçmesi tabidir. İhtilatata meydan vermeden evvel tedabir-i atiyeye tevessülde kusur itmemeli ihlamur, hatmi, bi’l-hassa tarçın menkuuları içmeli. Sıcak ve şekerli tarçın suyunun nezleye karşı hususi bir tesiri olduğu müteaddid tecrübelerle teeyyüd itmiştir. Bu ilaçtan günde fasıla ile 5 ila 6 çorba kaşığı almalı. Hasta banyo

³²⁶ Afiyet Gazetesi, 2 Teşrin-i sani 1329 Cumartesi / 15 Kasım 1913, s. 5

³²⁷ Afiyet Gazetesi, 2 Teşrin-i sani 1329 Cumartesi / 15 Kasım 1913, s. 5

³²⁸ Afiyet Gazetesinin Fevkalade Nüshası, 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914 s.14

³²⁹ Afiyet Gazetesinin Fevkalade Nüshası, 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914 s.14

³³⁰ Afiyet Gazetesi, 2 Temmuz 1330 Çarşamba / 15 Temmuz 1914, s. 11

edebilecek bir halde ise sıcak su ile vücudunu banyo etmek hastalığın çabuk defolmasına yardım eder. Hastalık devam ettiği müddetçe hastaya süd ve çok miktarda sıcak ihlamur vesaire suları içirtmeli hararet azaldığı vakit yumurta, et suyu verilebilir.”³³¹

Dönemin yaygın hastalıkları konusunda dizi yazıları* yayınlayan gazete; bu hastalıkların nasıl tanılanabileceğini, hastalıkların nasıl seyrettiğini, hangi ilaçların kullanılıp hangi tedavi yöntemlerinin izlenmesi gerektiğini ve yine hastalıklardan korunmak için hangi yöntemlerin kullanılabileceğini anlatmıştır. Gazete 5. sayısında “Kızamık Hastalığı Hakkında Birkaç Söz” adlı yazı dizisinde kızamık hastalığının kızıl hastalığı ile çiçek hastalığından farklı olduğunu hastalığa yakalandıktan 5 gün sonra kabarıklıkların görülmeye başlanacağını, hastalığa yakalanan çocukların diğer çocuklardan 8 gün uzak tutulması gerektiğini, oda sıcaklığının 18 derecede tutulup ebegümeci suyu içmenin hastalığın tedavisini hızlandıracağını anlatmıştır.³³² Dergide konuya şu şekilde yaklaşmakta:

“Bu hastalık her ne kadar mühlek değilse de zuhuru esnasında kızıl ve çiçek hastalıklarının ‘alaiminden farklı olduğunu keşf hususunda dikkat etmelidir. Bu üç hastalık da sârîdir. Yani birinden diğerine geçer. Kızıl hastalığı 2-3 gün, çiçek 11-12 gün ve kızamık ise 10-15 gün imtidad eder. Bu hastalıklardan biri bidayette bir titreme ve nöbet ile başlar. Çiçek hastalığına duçar olanlar evvela kıyruk sokumunda şiddetli ağrılar his ile gaseyan ederler, kızıl hastalığında boğazda şedid ağrılar peydah olur. kızamık da ise öksürük zuhur ile burun delikleri kapanır ve burundan kan gelir, kızamığın dışarı vermesinin müddeti beş gündür. Bu müddet zarfında deri kabarıp ve dökülür bu hastalık da diğerlerigibi sârî olduğundan zuhur ettiği hanede bulunan diğer çocukları herhâlde sekiz gün kadar hastanın yanından uzaklaştırmak lâzımdır. Bu hastalık pek ziyade dikkat ve ihtimam ister. Bazen mühlek netice de verebilir. Küçük çocukları bazen şiddetli bronşite duçar olarak nöbet içinde kalırlar. Vücutca za‘if olanlarda verem illetinin zuhuruna sebep

³³¹Afiyet Gazetesi, 2 Temmuz 1330 Çarşamba / 15 Temmuz 1914, s. 11

*6. ve 7. sayılarda “Veremi İlan Etmek Lazım mıdır?” adlı makale 2 bölüm; 10., 11. ve 12. sayılarda “Zayıflara Müjde! Zafiyet ve Nehavet İlacı” adlı makale 3 bölüm; 11. ve 15. sayılarda “Çocuk Besleme Usulü” adlı makale 2 bölüm; 23., 24. ve 25. sayılarda “Kuvvet İlaçları Nasıl Yapılır?” adlı makale 3 bölüm; 26., 27. ve 28. sayılarda “İnkıbaz” adlı makale 3 bölüm; 28., 29., 30. ve 31. sayılarda “Kulak Hıfzı’s Sıhhati” adlı makale 4 bölüm; 34., 42. ve 43. sayılarda “İşret (İçki) Belası” adlı makale 2 bölüm; 42. ve 43. sayılarda “İşret Eden ve Etmeyen Adam” adlı makale 2 bölüm; 45., 46., 47. ve 48. sayılarda “Tifo Hastalığı: Tifo Hastalığı Yahut Kara Humma” adlı makale 4 bölüm; 46. ve 47. sayılarda “Gençlik Hastalıklarından; Ergenlik” adlı makale 2 bölüm; 49. 50. ve 52. sayılarda “Ananet-i Muvakkate (İktidarsızlık) adlı makale 3 bölüm; 48., 49., 51., 53. ve 58. sayılarda “Bel Soğukluğu: Erkek ve Kadınlarda Süret-i Tedavisi” adlı makale 5 bölüm; “İstimna-yı Bil-yed” adlı makale 3 bölüm olarak yayınlanmıştır

³³²Afiyet Gazetesi, 19 Kanunu-i Evvel 1329 Perşembe / 1 Ocak 1914, s. 5

olur. Dört yaşında bir çocuğun kızamığa tutulmasını hafif bir şeydir diyerek ihmal etmemeli. Çocuk büyük oldukça hastalığın tehlikesi de o nisbette azalır. Çare-i tedavisi: Hastayı 18 derecede bulunan havadar bir odada yatağında rahatça yatırmalı ve üstünü iyice örtmeli. Odanın havasını çocuğu üşütmeyecek surette daima tebdil etmeli. Ebegümecini kaynatarak suyunu içirmeli sert şeyler asla yedirmeyerek münavebeten et suyu ve iyice kaynatılmış süt içirmeli. Mümkün mertebe güneşin odaya girmesine dikkat etmeli ve ara sıra tebehhüratta bulunmalı. bu vesait ile hastalık az zamanda mündefi olmakla tehlikelerin önü alınmış olur.”³³³

Afiyet gazetesi, 6 sayısında da “Kızamık Hastalığı Hakkında Birkaç Söz” dizi yazını devam ettirmiştir. Kızamık konusunda ailelerin bilgili olması gerektiğini anlatılırken özellikle ailedeki kadınların hekimlere ihtiyaç hissetmeyecek ya da hekim gelene kadar gerekli tedbirleri alacak yapıda olması gerektiği belirtilmiştir. Bu sebeple nüshalarında anlaşılabilir sade bir dil kullandıklarını ve hastalıklar hakkında yeterli bilgi verdiklerini de eklemişlerdir. Bu makalede de kızamığın suçüçeği ve kızıl hastalığından farkını anlatan gazete, hastalığın seyir sürecini değerlendirerek alınması gereken önlemler hakkında bilgi vermiştir. İnsanların kızamık hastalığına hayatta bir kere yakalandıklarını ve ilerleyen yaşlarda kızamık hastalığının daha tehlikeli olduğunu anlatmıştır.³³⁴ Gazete konu üzerinde şu yorumları getirmekte:

“Kızamık hastalığına “hasbe” de denilir. sârî yani birinden diğerine kolayca geçen bir hastalıktır. Bu cild üzerinde de ‘âdeta bir çiçeklenmedir. Sirayeti sebebiyle su çiçeğinden kolayca fark edilir. Cenabı Hakk muhterem kâri’ ve kâri’elerimizin evladlarını her türlü ilel ve emrazdan masun ve mahfuz buyursun duâsını bir lisan-ı halisane ile yad ve tezkar eyledikten sonra bu hastalık hakkında birkaç söz daha söylemek isteriz. Her peder ve validenin ilel ve emrazı hakkında malumat sahibi olması lâzım gelir. Bir hanede bir hastalık zuhurunda az ve çok malumat sahibesi olan bir kadın şaşırmaz. Hekime ihtiyaç mes ettiremeyecek kadar iş görür ve hekim gelinceye kadar tedabir-i ibtidaiyyeyi tatbik ve icra eyler. Ve bu sayede hastanın hastalığının kesb-i vehamet eylemesine meydan vermemiş olur. Bu sebeble her nüshamızda mümkün olduğu kadar sade bir lisan ile her hastalık hakkında arz-ı malumat edeceğiz. Kızamığın sıfat-ı mahsusasından başlıcası insanı müddet-i hayatında yalnız bir def’a yakalamasıdır. Kızamık haricen pire ısırmı cesametinde kırmızı lekeciklerle tavsif olunur ki işbu lekeler kızamığın üçüncü veya

³³³ Afiyet Gazetesi, 19 Kanunu-i Evvel 1329 Perşembe / 1 Ocak 1914, s. 5

³³⁴ Afiyet Gazetesi, 26 Kanun-i Evvel 1329 Perşembe / 8 Ocak 1914, s.3

dördüncü günü birer mikdar irtifâ kesb ederler ve nukat-ı mürtefi‘a biri birilerinden bir mesafe-i muntazama ile ayrı bulunurlar. Mesafe-i mezkurede cild levn-i tabi‘isini ibtida-yı emrde muhafaza ederse de muahharan bu leke biri birileriyle ittisal-i kesb ederek marazın yedinci veya sekizinci günü nukat-ı mürtefi‘a sönüb pul pul olur.³³⁵

Kızamığın sebebi bir madde-i sâriyye ise de illet-i mezkarenin bazen bi nefsihi tekevvün eylediği dahi vardır. Kızamık bir adama geçdikde sirayet eylediği saatden itibaren emrazın zuhuruna değin mürur eden vakte “devr-i tefrih” tabir olunur ki devr-i mezkûrun on iki gündən on beş güne kadar imtidad eylediği görülmüştür. Bir hanede kızamık zuhur eyledikde o hanede bulunan nüfus-i sâireye kolaylıkla sirayet eder ve onlar vasıtasıyla da şehrin her tarafına yayılır. Bu sebeble bir hanede kızamık zuhur edince derhal o hanede bulunan çocukları çıkarmalı ve başka bir tarafa götürmelidir. Çünkü çocuklar bu hastalığa kolayca tutulmaya müste‘iddirler. Kızamık çıkarmayan büyük adam da derhal bu hastalığa yakalanır. Bu hastalık ya temas veya kızamıklı hastanın teneffüs eylediği bulaşık hava vasıtasıyla sirayet eder ve en ziyade kışın sonlarında ve yazın ibtidalarında vuku bulur. Kızamık bir kırıklık öksürük ve kırmızılık nezle gaseyan ve bir suda‘ ile kay ve ihtikân tabaka-i munzama ile başlayıp üç dört gün sonra araz -ı mebsuta kesb-i şiddet eyledikde indifâ‘ât zâhir olmaya başlar. İndifa‘at (kabarcık) mezkure ibtida yüzde ve alında ve boyunda peyda olub ba‘dehu göğse ve karna ve oralardan dahi bütün vücuda yapılır ve humma yani harareti araz-ı sâire-i muhbire azalır da öksürük ve gözlerdeki kızamıklık ve nezle devam eder. Hastalığın hücumunun başlıca arazı (bir hastalığın muhtelif hâlleri demektir) gözlerinin yaşarması ile kızamıklığı nezle ve aksırık ve dalgınlık ise de ortalıkda kızamın olmadığı takdirde araz-ı mezkurenin vukuyula marazın kızamık olduğuna birdenbire hükm olunamaz. Bir kızamıklı var ise veyahud kızamıklı bir hastanın bulunduğu mahalle gitmiş ise o zaman işbu araz-ı kızamığın araz-ı muhbire (haber vericisi) olduğuna şüphe kalmaz. Kızamığın indifa‘atı başladığında her ne kadar cederi (çiçek hastalığı) indifa‘atına benzediğinden cederi zan olunursa da az zamanda bu iki hastalık biri birinden fark edilir. Çünkü kızamığın indifa‘atı biri birilerine ittisal ederek bir de kuseyt (yuvarlaklık) peydâ ederler. Halbuki su çiçeğinin indifa‘atı birkaç gün sonra karha-i (yara demektir) hakikiyyeye bedel olur ki bununla dahi kızamık ile su çiçeğini tefrik ve temyiz kabildir. Kızamık kızıl hastalığından şu vecihle tefrik edilir ki kızıl hastalığında kırmızılık müstevi (düz) ve bila fasıla ve lekeleri gayet vasi‘ olub kızamıkdaki

³³⁵ Afîyet Gazetesi, 26 Kanun-i evvel 1329 Perşembe / 8 Ocak 1914, s.3

gibi lekelerin aralarında bulunan mesafecikler levn-i tabi'isini muhafaza edemez. Bir de kızamık da hemen daima öksürük ve kış'at (balgam vesaire) olması dahi bu iki hastalığı yekdiğerinden tefrik eder. Çünkü kızıl hastalığında ne öksürük vardır ne de kış'ât. Kızamık eğer basit ise meriz ekseriya kesb-i ifakat eder. lakin sâir hastalıklarla ihtilât (birleşmek) edecek olursa o zaman tehlikesi artar. Gençlerde kızamık çocuklardan ziyade tehlikelidir.”³³⁶

Afiyet gazetesinin önemli yazı dizilerinden birisi de Tifo Hastalığı üzerinedir. 45., 46.,47.,ve 48. sayılarında “*Tifo Hastalığı: Tifo Hastalığı Yahut Kara Humma*” yazı dizisi yayınlanmıştır. Hastalığın bu sıralarda şehirde yaygın olduğunu açıklayan gazete hastalıktan korunma yollarını okuyucularına anlatmıştır. Bu hastalığın nasıl bulaştığını ve seyrini anlatan gazete, tifo hastalığını evreler halinde açıklamıştır. Ayrıca hangi insan gruplarının tifoya yakalanma riskinin daha yüksek olduğu da gazetede belirtilmiştir.³³⁷

“Bu hastalığa halk arasında karahumma denilir. Şu sırada şehrimizde hükmünü icra eylediği için bu hastalığa yakalanmamanın çaresiyle yakalandıktan sonra ne yapılmak lazım geldiği hakkında malumat-ı lazimeyi kar'ilerimize bildireceğiz. Ancak bildirilecek malumat, hastalığın ehemmiyeti nisbetinde iki veya üç makale teşkil edeceğinden o zamana kadar bazı tedâbir-i mühimmeyi ber vech-i zeyr hülâsa tarzında vaz' enzâr kar'in eyliyoruz. (Tifo hastalığına uğrayanların pislikleriyle, idrârıyla dışarıya çıkan mikroblarıyla sağlamlara geçer. Böyle hastaların pislikleriyle idrarları suya geçer. Sinekler üzerine konarak sonra büyücek ve içeceklerimizin içine girerler. Böylece hastalık bu kirlenmiş suya, kirlenmiş yemekleri kullananlara geçer. Böyle kirli sularla yüz ve ağız yıkamak veya yıkanmak tehlikelidir.) Bu hastalık yavaştan başlar. Gittikçe şiddetini artırır. Sıcaklık ve baş ağrısıyla başlar. Birkaç günde dermiyanını keserek yatağa serer. İhtiyaten bu hastalığa mahsus serumla aşılmalıdır. Yahud fevkalade müdberâna hareket itmeli. Yakalanmamak için da'ima temiz su içmeli. Bulunamazsa içilecek suyu kaynatıp soğutduktan sonra içmeli. Ara sıra hafifçe yapılmış çay içmeli. Çiğ yemiş, salata ve sebze katıyen yememelidir. Amel yapacak (yani ishâli davet edecek) her şeyden sakınmalı her türlü kuru ve yaş yemişler, erik, salatalık, karpuz, kavun, ekşi çekirdekli üzüm, mısır, pestil, sokaklarda satılan şerbet, limonata ve tatlıları, mideyi bozacak karnı ağrıtabak hiçbir şey yenmemelidir. Karnını üşütmemek için karna da'ima bir yük kuşak sarmalı ayakları sıcak

³³⁶ Afiyet Gazetesi, 26 Kanun-i evvel 1329 Perşembe / 8 Ocak 1914, s.3-4

³³⁷ Afiyet Gazetesi, 27 Eylül 1330 Cumartesi / 10 Ekim 1914 Sayı 45, s.3

tutmalı. Kadınlar acurlu ve moda diyerek terenci ince çorablarla gezerek ayaklarını ve bacaklarını üsütürlerse tifoya tutulmak zeminini hazırlamış olurlar. Kalınca yün çorab giymeli ve fotinler kapalı olmalı. Yorgun yorgun soğuk su içmemeli. Abdeshanelerden, idrar dökülen yerlerden kaçmalı fırsat buldukça eli ve ağzı sabunlu su ile yıkamalı hülasa insan kendisine her zamanından ziyade şu sırada iyi bakmalı. Evlerinizde kirlî ve yaş çamaşır biriktirip saklamayınız ve bilmediğiniz suları kullanmayınız.

Tifo hastalığının yavaş bir şekilde başladıktan sonra gittikçe şiddetini artıracakını söyleyen gazete hastalığın pis sulardan yayıldığını vurgulmuş ve hastalıktan korunmak için temiz su içilmesi gerektiğini eğer temiz suyu bulamazsak var olan suyu kaynatarak tüketmemiz gerektiğini belirtmiştir. Tifo hastalığına yakalanmış insanların pisliklerinin (idrar ve dışkı) suya karışmasıyla bu hastalığın yayılacağını yazan gazete hastalığı üç evreye ayırmıştır. İlk evre 4 ile 6 gün arasında devam eder ve bu evrede titreme nöbetleri, kulak uğultusu, karın ağrısı ve ishal görünür. Hasta bu evrede ayakta durmakta zorlanır ve çok kuvvetsiz hisseder. İkinci evre 10 ile 15 gün arasında devam eder. Kuvvetsizlik artar, dudaklarda titreme oluşur ve hasta düşünebilmekte zorlanır. Hastada sayıklamalar ve deri üzerinde döküntüler görülebilir. Üçüncü evre 8 ile 10 gün arasında sürer. Vücuttaki titreme nöbetleri azalır ve hasta iyileşmeye başlar.³³⁸

Tifo Kara Humma Abaret mikrobu vasıtasıyla husule gelen sari ve tehlikeli bir hastalıktır. Bu hastalık ekseriyetle 15 yaşından 30 yaşına kadar olan adamlara arız olur bazı hastalıklar gibi insanı birden bire yatağa sermez. Bedayetde vücudda umumi bir karganlık ve rahatsızlık hissedilir. Bütün vücudun kuvveti çekilmiş gibi olur. Hasta ayakta durmak, çalışmak, neşelenmek, sokağa çıkmak istediği halde muvaffak olamaz. Buna yakalananın adetâ vücudu turşu gibi olur. Kitab ve gazete bile okuyamaz. Başında da'ima ağrı hisseder Bir iki defâ burunu kanar. Geceleri gözüne uyku girmez. Uykuya dalsa, sayıklar ve korkunç rüyalar görür. Dilinin ortası beyaz bir yaş ile örtülür. Ağzı hamur gibi olur. İştihadan eser kalmaz. Bazen hafifçe ishâle tutulur. Bazen de münkabız olur. Fevkalade susuzluk his eder. Etrafindkilerden daima su ister. Vücudunda titreme ile hararet husule gelir. Nabızlar süratle atmağa başlar. Gittikçe artan hararet-i bedeniye 39 buçuk 40 dereceye kadar çıkar. Baş ve eller ateş gibi yanar. Hararet artıkça vücutta ki za'fiyetde artar.

³³⁸ Afîyet Gazetesi, 4 Teşrin-i evvel 1330 / 17 Ekim 1914, s.3

Çok gezenler, sabahtan akşama kadar bir amele gibi çalışanlar; çok yazı yazan muharrerler ve mü'ellifler; köylerden ve kırlardan şehirlere inenler, birden bire gidilen bir memleketin hevasına alışamayanlar. Daima karnını doyuracak bir vücudunu besleyecek me'kolat ve meşrubatdan mahrum olan zavallı za'ifler ve fakirler; gayet alçak, rutubetli, karanlık, heva ve ziya görmez mahallelerde ve evlerde oturanlar; ocaksız veya soba ve mangalsız evlerde ve odalarda yatmak mecburiyetinde bulunanlar biçareler; henüz çocuk doğuran kadınlar tabir ahirle lohusalar; hamile kadınlar; kalabalık yerlerde gezenler ve oturanlar, hammaların ve amelelerin ve fakir esnafların mahallelerinde, evlerinde ve dükkânlarında temizliğe dikkat olunmayarak bulunmak mecburiyetinde olanlar, gübrelik, lağım, abdesbane, süprüntünü, günlerce durdurulmuş yaş ve kirli çamaşırlar, bataklık bulunan yerlerde ikamet idenler bu hastalığa derhâl tutulurlar.”³³⁹

Afiyet gazetesinin ilk sayısındaki ifade-i mahsusa bölümünde “herkes her zaman hekime gidemez, sıkılır, utanır, muhtaç bulunur. Halbu ki bir mektupla gerek sıhhat gerekse idare-i umur-ı beytiyesine dair her istediği şeyi gazeteye sorar ve cevap alır” demiştir.³⁴⁰ Bu paralelde Afiyet gazetesi, dönemin koşulları gereği rahatça konuşulamayan cinsel hastalıklar temalı yazı dizileri yayınlamıştır.* Bu yazı dizilerinden biri “*Bel Soğukluğu: Erkek ve Kadınlarda Süret-i Tedavisi*”adlı makaledir .48., 49., 51., 53. ve 58. sayılarda 5 bölüm olarak yayınlanan makalede bel soğukluğu hastalığının Fransızca, Arapça ve Türkçe adları verildikten sonra bel soğukluğunun ne olduğu, ne şekilde insanlara bulaştığı, hastalığın tedavi yöntemlerinin neler olduğu ve bu hastalıktan nasıl korunulması gerektiği anlatılmıştır. Kadında ve erkek de bel soğuklu tedavisinin farklı olduğunu anlatan gazete kadınlarda tedavinin daha zor olduğunu anlatmıştır. Hastalığın daha çok gayr-ı meşru ilişkilerden kaynaklandığını söyleyen gazete, halka açık hamam gibi yerlerde de temizliğe dikkat edilmemişse hastalığın kapılabileceğini yazmıştır.³⁴¹ Konu ile ilgili gazetede şunlar belirtilmektedir:

“Bu hastalığa Fransızca “bele nevrâji” ve Arapça “hariketü'l-bevl” ve Türkçe bel soğukluğu denir. Gençlere sorarsak ya istina ile veya bellerini üşüterek husule gelmiş olduğunu söylerler! Hekimlere sorarsak mikropsuz husule gelmek kâbil olmadığını ve

³³⁹ Afiyet Gazetesi, 27 Eylül 1330 Cumartesi / 10 Ekim 1914 Sayı 45, s.3

³⁴⁰ Afiyet Gazetesi, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.2

*49. 50. ve 52. sayılarda “Ananet-i Muvakkate (İktidarsızlık) adlı makale 3 bölüm; 48., 49., 51., 53. ve 58. sayılarda “Bel Soğukluğu: Erkek ve Kadınlarda Süret-i Tedavisi” adı makale 5 bölüm; 54., 57. ve 58. sayılarda “İstimna-yı Bil-yed”adlı makale 3 bölüm olarak yayınlanmıştır.

³⁴¹ Afiyet Gazetesi, 18 Teşrin-i evvel 1330 / 31 Ekim 1914

bunun içinde makaranat cinsiye hengâmında ya erkekte veya kadında bu hastalığın mikrobunun bulunması lazimededen olduğunu beyân ve dermiyan ederler. Bel soğukluğu erkekte olursa makarenet zamanında kadına ve kadında olursa yine o fiil esnasında erkeğe geçer ve ikisinde de aylarca senelerce devam eder. Hatta evlat o ahfada bile miras bırakılır. Öyle vicdansızlar vardır ki zevcelerinden gizli kötü bir mahale giderler ve o kötü mahalde münasebat gayr-i meşrua neticesinde aldıkları bel soğukluğu hastalığını zevcelerine sirayet ve intikal ittirirler ve kendilerinin ve zevcelerinin tedavi ettirmezler. Senelerce hastalık baki kalır. Birgün doğacak çocuğa hastalıklı rahimden cerahetli akıntısı bulaşır. Halbuki bel soğukluğunun akıntısı bir adamın gözüne kirli eli vasıtasıyla bulaşa derhâl kör olur. Hastalığı kötü bir mahalden almak bir kabahatinde bunu zevcesine bulaştırmak ikinci bir kabahattir. Kendisinde ki hastalığı tedavi ettirmemek ve zevcesinden saklamak üçüncü bir kabahattir. Zevcesine geçen hastalığı farkına varmaz ve anlamaz diyerek tedavi ettirmemek ve kadıncağızı bu suretle malül kılmak dördüncü bir kabahattir. Hem nasıl kabahat cinayet derecesinde bir kabahat doğrudan doğruya bu harekete dina'et ve cinayet demek daha doğrudur.

Kadında uzv tenasül erkeğe nazaran kıvrımalı ve girintili çıkıntılı olduğundan kadında bel soğukluğunun tedavisi bir az güçtür. Gayet nadir olmak üzere bir kadının gizlice hastalığı alarak zevcine sirayet ittirdiği de vaki dir. Her halde şunu bilmelidir ki bel soğukluğunu vakit ve zamanıyla iyice tedavi olunmak şartıyla ehemmiyetsiz ve kolayca iyi olur bir hastalıktır. Ehemmiyet vermeyerek tedavi ittirilmezse o nisbetde senelerce süren mizac müdhiş ve tehlikeli bir hastalık olur. Bir erkek mutlaka bel soğukluğu bir kadın ile temasta bulunursa bu hastalığa tutulur. Başka suretle hastalığa yakalanmasının çaresi yoktur. Yahud kadın bel soğukluğu bir erkekle makarnetde bulunarak bu merdar hastalığa yakalanır. Hariketü'l-bevl, en ziyade gençlere, bekarlara zevk ve sefa ve hevesat nefsaniyelerine mağlub olan sefihlere mahsus bir hastalıktır. Bu sarı ve tehlikeli hastalık ibtida idrar yolunda ve uzv tenasülün ucunda başlar ve sırasına göre metaneye kadar bile sirayet eder. İdrarın toplandığı mahale mesane denilir. Hastalığın mikroblu akıntısı erkeğin veya kadının uzv tenasülüne mukarenet neticesi olmayarak el vasıtasıyla veya suret-i ahirle bulaştırılacak olursa hastalık derhal o erkeğe veya kadına geçebilir. Bugün erkeklere yarın kadınlara mahsus açılan hamamların fevkalade temiz tutulması icab eyler.

*Cerihatli akıntı göbek taşına veya kurnanın önüne bulaşarak kalırsa orada yıkanan kime için tehlike teşkil edebilir.*³⁴²

Afyet gazetesi 49. 50. ve 52. sayılarda “Ananet-i Muvakkate (İktidarsızlık)” adlı makalesini 3 bölüm olarak yayınlamıştır. İktidarsızlığın nüfusun azalmasına neden olabilecek önemli sorunlar arasında gören gazete, Fransa’da iktidarsızlık hastalığı ile çok ilgilenildiğini ve bu konuyla ilgili tıbbi dökümanların yayımlandığını söylemiştir. Makalesinde “İktidarsızlık nedir? İktidarsızlık nasıl oluşur? Hangi gençlerde iktidarsızlık bulunur?” gibi soruları cevaplayan gazete, iktidarsızlığı mastürbasyon yapılmasına bağlamıştır. Mastürbasyon yapan gençlerin beyinlerinin yorulacağını, bedenlerinin kuvvetsiz kalacağını, hatta bu gençlerin okuduklarını bile anlamayacak duruma gelececeklerini ifade etmiştir. “Gençlikde a’zay-ı tenâsülüyeyi efrâd derecede yoran, su’i isti’male vardıran bir gencin dimağı yorulur. Kuvvetden ve hareketden düşer. Kan alamaz. Besleyemez. Bu suretle gencin duka ve isti’dâdı duçar za’af olur. Genç okuduğu şey’i anlamaz. Ezberine almak istediği dersleri ezberleyemez. Zihninden hiç bir şey tutamaz. Başının gayet hafif olduğunu uçduğunu beyninin attığını dizlerinin titrediğini gözlerinin karardığını adeta düşecek dereceye geldiğini yarım sa’atlik yol yürüme suluduğunu ileh ve bunlara müşâbe vahim ve müdhiş halleri his eyler. Utandığından kimseye, hatta peder ve validesine bile bu haleti açamaz. Cebinden parası bulunmadığı için kendisini tedâvi ittiremez. Ba’zı gençlerin paraları bulunduğu halde bile hekime müraca’at itmekden utandıklarını tahrîren bildirerek bizden çare taleb idiyorlar, itimdâdda bulunuyorlar. Kuvve’-i zeka ve hafızayı artıracak tertibler istiyorlar. Yalvarub yakarıyorlar. Bu bedbahtların bu biçare gençlerin bu haline acımamak kabil değil.”³⁴³ Nefsine düşkünlüğün iktidarsızlığa neden olacağını yazan gazete, iktidarsızlık hastalığına yakalananların parasızlıktan ötürü doktora gidemediğini, parası olanların da doktordan utandıklarını belirtmiş ve yazısında okurlarının sorunlarına çözüm bulmayı hedeflemiştir.³⁴⁴

“Bir memleket efradı arasında ananet ne kadar çok tesadüf idilirse o memleket nüfusunun az olduğuna ve çoğalmak imkanının elvermeyeceğine hükm olunur. Bu mes’ele’-i tazge ve mühimme bir zamanlar Fransa’da fevka’lade nazar-ı dikkati celb itmiş ve bununla muharrerler ve mü’ellifler gazetelerle ve kitaplarla hayli meşgul olmuşlar idi.

³⁴² Afyet Gazetesi, 18 Teşrin-i evvel 1330 / 31 Ekim 1914, s.8

³⁴³ Afyet Gazetesi, 25 Teşrin-i evvel 1330 / 7 Kasım 1914, s.4

³⁴⁴ Afyet Gazetesi, 25 Teşrin-i evvel 1330 / 7 Kasım 1914, s.4

Ananet muvakkata nedir? Ne sûretle hâsıl olur? Hangi gençlerde bulunur? A'zay-ı tenâsüleyenin erkekde efrâd derecede ta'bi (yorgunluk) ve ya aynı derecede perhîzkarlığı ta'bir ahirle hareket ve fa'aliyetden uzun müddet mahrûm ve 'atıl kalması ne gibi bir te'sir husûle getirebilir? Sahib makale bu su'alleri hadde'-i tedkîkden geçiriyor ve cevaplarını viriyor. Ananet-i muvakkate veya mü'ebbedeye uğrayan bir adam ne yapmalı izdivac idebilir mi? Mes'elenin ruhu burada 'ananete duçar olan adam izdivacdan çekiniyor. Aile teşkiline cesaret idemiyor. İzdivacdan çekiniyor, aile teşkiline cesaret idemiyor. Bu sebeble izdivaclar azalıyor, aileler teşekkül idemiyor ve yine bu sebeble memleketin nüfusu çoğalamıyor. Ananet-i muvakkata ve mü'ebbede kabil tedavi midir? Şimdi buna ve yukarıda ki su'allere cevab virelim: Bir çocukda vücudun bir kısmının ziyade neşv ü nemâ bulması ve diğer kısmının neşv ü nemâdan mahrûm kalması ne türlü a'râz ve hayme husule getirdiği ma'lumdur. Büyük bir adamda da tıbbî böyledir.

Bu muvâzenetsizlik kuvve'-i dimağîye ve zekâyıda duçar za'af ve rehâvet idebilir. Kuvve'-i nefسانیye ve şehvâniyesine düşkünlük gösterenlerin salak ve abdâl olduğu istatistiklerle mertbe-i nübüvete varmıştır. Boğaza düşkünlük nasıl felaket 'azime ise nefesine düşkünlükde bir felaket-i müdhişedir. Gençleri sa'adet ve selametleri namına böyle bir felakete düşmekden korumak lazımdır. Bunun önünüde ancak akıllı pederler ve valideler alabilirler. Vakit ve zamanıyla evladlarını münâsib suretle önlerinde ki uçurumdan haberdâr eylerler. Aksi halde ciğer pareleri evladları o uçuruma uyuyanlarının düşerek za'afin cehaletine ve gafletine kurban olub giderler.”³⁴⁵

Zaman ilerledikçe gençlerin daha çok zevk ve sefa alemlerine daldığını yazan gazete, bu zevk ve sefa aleminin gençleri güçsüz kıldığını ve insan ömrünü kısalttığını söylemektedir. Zamanın gençlerini eleştiren gazete eğer düzelmezlerse onlardan olan çocukların daha kuvvetsiz (çürük) olacağını belirtmiştir. İktidarsızlığın önemli nedenlerinden birini içki olarak gören gazete, içkinin önceleri tatlı geldiğini, gençliğe mahsus bir zevk olduğunu ama sonrasında tehlikelere yol açabileceğini söylemektedir.³⁴⁶

“Medeniyet ilerüledikçe zevk ve sefâhat da artıyor. Zevk ve sefahatin artması ise hayat-ı beşeri kısaltıyor. İnsanları za'if ve çelimsiz kılıyor. Zaman gençleri bu sebeble hep çeviri giderler, ma'luldurlar. Islahları çaresine bakılmadıkça bozulub giderler. Hele bunların sulbundan hassıl olacak çocuklar daha çürük olurlar. Anânetin adem-i iktidarın

³⁴⁵ Afîyet Gazetesi, 25 Teşrin-i evvel 1330 / 7 Kasım 1914, s.4

³⁴⁶ Afîyet Gazetesi, 1 Teşrin-i sani 1330 / 14 Kasım 1914, s.4

*en birinci düşmanı istimna içkidir. Gençliğide mahv ve harab iden şeyler bunlardır. Soda tatlıdır, bunu inkar idemeyiz. Gençliğe mahsûs bir zevk çavdanıdır. Vahife ki sonu acıdır, tehlikelidir ve bu tehlike pek müdhiştir.*³⁴⁷

Afiyet gazetesi 53 sayısında okurlarını uyarmak amacıyla “*Ecza-yı Müessire ve Simyaya Karşı: Adem-i İktidar ve Bel Soğukluğu İlaçları*” adlı bir makale yayınlamıştır. Bu makalesinde, iktidarsızlık ve bel soğukluğu ilaçlarının sadece eczanelerde satılması ve sadece oradan alınması gerektiğini belirten gazete, komisyoncular tarafından reçetesiz olarak satılan ilaçların kesinlikle alınmaması gerektiğini yazmıştır. Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinin gazetelere göndermiş olduğu bu uyarı yazısını yayınlayan gazete, uyarıya uymayanların ceza alacağını da yazmıştır. Daha öncede okurlarını bu gibi konularda uyardığını söyleyen gazete, halkın böyle şarlatanlara itibar etmemesini söylemiştir.³⁴⁸

*“Derûnunda eczâ-yı mü’essire bulunan bi’l’umûm müstahzirât-ı husûsiye-i ispençiyariyenin ispençiyar nizâmnâmesiinin yirmi birinci ve yirmi beşinci maddelerine tevfişkân yalnız eczâhânelerde ancak ittibâ reçetesiyle satılması lâzım gelirken bir müddetten beri bu misüllü edviyenin ba’zı eczâcı, eczâ tüccârları ve han odalarındaki komisyoncular tarafından Avrupa’dan celb ve burada ihzâr edilerek reçetesiz olarak ahâlîye satıldığı ve bunların ekseriyetle adem-i iktidara, za’fiyete ve bel soğukluğuna karşı mü’essir olduğuna dâ’ir gazetelere verilen i’lânlarla ahâlînin iğfâl edildiği tahakkuk etmiştir. Bu sebeble sıhhiye müdiriyet-i umûmîyesinden gazetelere gönderilen tebligâtda, bu gibi ahvâlin sûret-i kat’iyede men’iyle mütecâsirlerinin şiddetli tecziye edileceği bildirilmiştir. Afiyet: İki seneden beri gerek güzel prensesde gerek ve gerek afiyetde bir takım şarlatanların yaldızlı i’lânlar ile memleketimiz halkını iğfâle çalışdıklarını, bir çok paralar der-ceyb etdiklerini müte’addid def’alar yazmış ve bu kabîl husûs ilâcların mazarratından bahseylemişdik. Sıhhiye müdiriyet-i aliyesinin bâlâdaki tebligât-ı resmiyesini ma’al-memnûniye derc-i sahife-i sûtûn ederek bu gibi sû’isti’mâlâta karşı umûmun nazar-ı dikkatini tekrâr celbeder ve sıhhiye müdiriyet-i aliyesini, ahâlî-i memlekete büyük ve mühim bir hizmet demek olan iş bu teşebbüsâtdan dolayı da şâyân-ı tebrîk ve takdîr buluruz.”*³⁴⁹

Gazete 3. sayısında Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti’nin (Osmanlı Devletinde Vakıflardan sorumlu Nazırlık) bir duyurusu yayınlarak Fakir olan Frengili hastaların

³⁴⁷ Afiyet Gazetesi, 1 Teşrin-i sani 1330 / 14 Kasım 1914, s.4

³⁴⁸ Afiyet Gazetesi, 22 Teşrin-i sani 1330 / 5 Aralık 1914, s.4

³⁴⁹ Afiyet Gazetesi, 22 Teşrin-i sani 1330 / 5 Aralık 1914, s.4

Cuma günleri hastaneye gitmeleri gerektiğini burada ilaçla (şırınga) tedavi edileceklerini duyurmuştur.³⁵⁰ Cinsel hastalıklar temalı yazı dizileri de gazetede devam etmiştir.* Sağlık eğitimine de önem veren gazete 53. sayısında Doktor Besim Ömer Paşa tarafından, her pazartesi günü saat ikiyi çeyrek geçe Hilal-i Ahmer cemiyetinde hastabakıcılık ve hıfz-ı sıhhat dersleri verileceğini duyurmuştur.³⁵¹

*“Darülfünun serbest dersleri meyânında mu‘allim Doktor Besim Ömer Paşa tarafından tadrîs olunan ilk tıbbiyât, imdâd ve mu‘âvenet (hasta bakıcılık) ve hıfz-ı sıhhat derslerine âhiren mübâşeret olunmaktadır. Her hafta Pazartesi günleri sâ‘at ikiyi çayrek geçe verilen bu dersler Hilal-i Ahmer Cem‘iyeti programına göre tertîb olunmuştur.”*³⁵²

Ağız sağlığı konusunda da makaleler yayınlayan gazete 12 sayısında “*Diş Etlerini Kuvvetlendirmek İçin*” adlı bir makale yayınlamış ve diş etlerini kuvvetlendirmek için ağız bakım suyu tarifi vermiştir.“*Ağzınızı yıkadıktan sonra atide gösterilen tertibden bir bardak su içine birkaç damla akıtıp ağzınız çalkalayınız.”*³⁵³

Sodyum İyodür	0,25 gram
Tentürdiyot	2 gram
Mürsafı	2 gram
Tanen	3 gram
Gül suyu	200 gram

Gazete 18. sayısının Faideli Tertibler bölümünde tekrar olarak “*Diş Etlerini Kuvvetlendirmek İçin*”³⁵⁴adlı makaleyi yeniden yayınlamış ve ağız bakım suyu tarifini yeniden vermiştir.³⁵⁵ Yine 51. sayısında “*Sallanan Dişelere ne yapılmalı*” adlı makaleyi yayınlayan gazete, diş sallanmasını engelleyen ağız bakım suyu tarifi vermiştir. (8 gram Tanen, 4 gram Tentürdiyot, 1 gram Sodyum İyodür, 200 gram Gülsuyu karıştırılır.)

³⁵⁰ *Afiyet Gazetesi*, 9 Teşrin-i sani 1329 Cumartesi / 22 Kasım 1913, s.5

*49. 50. ve 52. sayılarda “*Ananet-i Muvakkate (İktidarsızlık)*” adlı makale 3 bölüm, ; 54., 57. ve 58. sayılarda “*İstimna-yı Bil-yed*” adlı makale 3 bölüm olarak yayınlanmıştır

³⁵¹ *Afiyet Gazetesi*, 22 Teşrin-i sani 1330 / 5 Aralık 1914, s.4

³⁵² *Afiyet Gazetesi*, 22 Teşrin-i sani 1330 / 5 Aralık 1914, s.4

³⁵³ *Afiyet Gazetesi*, 6 Şubat 1329 Perşembe / 19 Şubat 1914, s.8

³⁵⁴ *Afiyet Gazetesi*, 12. sayısında yayınlamış olduğu *Diş Etlerini Kuvvetlendirmek İçin* adlı makaleyi 18 sayısında yeniden aynı başlıkla yayınlamış ve diş eti tedavisi için aynı yöntemi vermiştir.

³⁵⁵ *Afiyet Gazetesi*, 19 Mart 1330 Çarşamba / 1 Nisan 1914, s.7-8

hazırlanan bu ağız bakım suyu yarım bardak sıcak suyun içine konur ve günde bir defa 10 dakika süre ile ağız çalkalanır.³⁵⁶

Afiyet gazetesi, yayınlamış olduğu sağlık makalelerinde Avrupa'daki tıbbi gelişmelerden halkı haberdar etmiş ve Avrupalı (İngiliz ve Fransız) doktorların kullanmış olduğu tedavi usullerini de halka anlatmıştır. Gazete 8. sayısında “*Romatizmanın Tedavisi*” adlı makalede İstanbul'un suyunun ve havasının iyi olmasına rağmen romatizmanın çok görülen yaygın bir hastalık olduğunu, İstanbul'un yüksek yerlerinde değil de çukur alanlarındaki hanelerde görüldüğünü söylemiştir. Romatizmanın diz kapağı, bilek, parmaklar, omuz başları kalça ve topuklar gibi hareketli uzuvlarda bulunduğunu anlatan gazete bir İngiliz doktorunun Romatizmayı tedavi etmek için meyve ve sebzelerden yararlandığını bu usulü Fransız doktorların da onayladığını söylemiştir. Limon, tere, kuşkonmaz, hıyar gibi sebzelerin romatizmaya iyi geldiği anlatılmış başka bir Fransız doktorun ise etle beslenmeye dikkat çektiği söylenmiştir.³⁵⁷

“İstanbul'un suyu ve havası latif olmasına rağmen en ziyade tesadüf olunan hastalıklardan biri de romatizmadır ki beyne'l-‘avam yel veya yel illeti denilir. İstanbul yüksek ve havadar ve kurak yerleri bulunduğu gibi çukur yerleri de vardır. Rutubet yüksek yerlerde değil çukur yerlerdeki hanelerde bulunur. Romatizmayı husule getiren de büürudet ve ba husus rutubetdir. Romatizma diz kapağı bilek, parmaklar omuz başları kalça ve topuklar gibi vücutların oynak yerlerinde olur. Ol emirde bu oynak yerler şişer, aylarca devam eder. Tababetde bu devreye hâd denilir. Eskidiği zaman şiş zail olub oynatıldıkca işitilen bir çıtırdı (karakır) kâim olur ki buna da müzmin denir. Kış geldimi oynak yerlerde ağrılarla vücudunu hissettirir... İngiliz doktoru binlerce romatizmalı tedavi itmiş hazık ve tecrübe dîde bir zatdır. Fransız muallimini İngiliz doktorunun usul tedavisini takdir ediyorlar. Yalnız sebze ve meyve ekliyle romatizmayı tedavi itmek mümkündür. Bunlar adeta romatizmaya karşı panzehir (ati dut) mesabesinde. Tedavi arasında limon suyu da kullanılacaktır. Şimdi bu yeni tarz tedavinin icrasını ta'rîf edelim: Sabahları saat sekizde (alafrangadır) 150 gram yemek yani ya 100 gram sarf etmekle aynı miktarda meyve ve sebze ekl edecek ve bunun üzerine de bir fincan şekersiz limonata veya halis kakao içilecektir... Romatizmalıların yiyecekleri sebzelerin esamisi ber-vech-i zîr derc olunur: Tere, soğan ve envai acı marul turp ve envaidomates, hıyar, kuş konmaz ve kereviz. Buna karşı Fransız doktorlarından biri de diyor ki: kriz yani buhran haricinde hastaya bu ta'am

³⁵⁶ *Afiyet Gazetesi*, 8 Teşrin-i sani 1330 / 21 Kasım 1914, s. 4

³⁵⁷ *Afiyet Gazetesi*, 9 Kanun-i sani 1329/22 Ocak 1914, s.3

*kifayet itmez. Kendisine tavsiye olunan sebzeler mevad gıdaiye i'tibariyle zengin değildir. Buhran zamanlarında bu tagaddiye diyecek yoktur. Fevkalade faidesi görülür. Buhranın haricinde bir romatizmalı hemen hasta olmayanlar gibi yemek yemelidirler ki vücutları kuvvetlensin. Hiç olmazsa sebzelere az miktarda et ilave olunmalıdır...*³⁵⁸

Afiyet gazetesi 28., 29.,30. ve 31. sayılarda “Kulak Hıfzı’s Sıhhati” adlı 4 bölümden oluşan yazı dizisi yayınlamıştır. Gazete insanların; kulak ağrısı, kulak akıntısı, sağırılık gibi hastalıklardan şikayetleri olduğunu bu şikayetler için ilaçlar bulunduğu gibi garip kocakarı ilaçlarının da kulak tedavisinde kullanıldığını söylemektedir. Bu kadar önemli bir uzvun kocakarı ilaçları ile tedavi edilmeye çalışılmasını eleştiren gazete, 28. sayısında Doktor Muhittin Bey’in kulak sağlığı için yapılması gerekenlere dair verdiği önerileri yayınlamıştır. Kulağı sımsıkı kapatan şapkaların takılmaması, kulağın aşırı soğuktan korunması, kulağın yanında aşırı bağırılmaması söylenmiştir. Çünkü kulağın aşırı yüksek sese maruz kalması kulak zarının patlamasına neden olmaktadır. Çocukların kulak sağlığı için de çocukların kulaklarına yabancı cisimleri sokmasının engellenmesi, çocukların kulaklarının çekilmemesi ya da kulaklarından tutulup havaya kaldırılmaması gerekmektedir diyen gazete, kadınların kulak sağlığının korunması için; kulağın şeklini bozacak olan takıların takılmaması ve takılan takıların temizliğine dikkat edilmesi gerektiğini anlatmıştır. Kulak ağrılarına karşı kulağa badem yağı ya da kadın sütü damlatmanın kulağa zarar verdiği söylenmiştir. Kızıl, kızamık, kuşpalazı ve tifo gibi hastalıkların insanda sağırılığa neden olabileceğini söyleyen gazete, bağırsak solucanlarının da çocuklarda sağırılık yapabileceğini vurgulamıştır.³⁵⁹ Gazete kulak ve kulak sağlığı hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Kulağım ağrıyor, kulağıma su kaçtı. Kulağımda akıntı var, kulağım işitmiyor gibi sözler her ağızda gezer. Derhâl ilacı da bulunur. Bunlara mümasil birçok garip koca karı ilaçları vardır. Kulak gibi nazik ve mühim bir uzuv hakkında bu kayıtsızlık şayan-ı teessüfdür. Kulak hıfz’is-sıhhati hakkında malumat vermezden evvel sözü muhterem meslektaşımız doktor Muhittin Beye bırakıyoruz. Muhittin nazik, hazık ve huluk bir müteahhizdir. Şehir emâneti azay-ı mütemayyızasındandır. Kulak, burun ve boğaz hastalıklarında ihtisâs nâmları vardır... Tabii mutalaa’-i sıhhiyeleri ehemmiyetle telakkide olunur. Kulağa kadar sımsıkı geçirilen takiyeleri bi’l-tazyik anı biçmesiz bir şekle kur ve

³⁵⁸ Afiyet Gazetesi, 9 Kanun-ı Sani 1329/22 Ocak 1914, s.3

³⁵⁹ Afiyet Gazetesi, 28 Mayıs 1330 / 10 Haziran 1914, s.4

derisini tahriş ederek sivilceler ve kaşınmalar husulüne baıs olur. Kulağın arka tarafı bahusus sıcak zamanlarda temiz bir tülbend ve sabunlu su ile yıkanarak beşik husulüne meydan verilmemelidir. Kulağın yanında hızlıca bağırarak, güya eğlendirmek maksadıyla süd ninelerin iki elini birbirine vurması gibi şeylere dikkat itmek bir validenin borcudur. Böyle gürültülerden zar patlar ve kulağa kan hücum eder. Tedavi maksadıyla sıcak bademyağı damlatmak ve kulağın içine süd ninenin memesinin südünü sıkarak dahi hiç caiz olamaz. Bunlar kulağın içinde mantarların, küflerin husul ve teksirine baıs olur ki bi'l-ahire emraz muhtelifeye bir zemin hazırlanmış olur. Bir küçük çocuk kulağıyla oynarken yahud yerde yuvarlanırken herhangi bir cisim ecnebi kulağına kaçar: inci, elmas, tesbih, taş ve kağıt parçaları, nohut ve leblebi gibi hububat, helâl ve kibrit, kalem ucu böyle bir kaza vukuunda anları firkete vesa'ire ile çıkarmağa teşebbüs itmek pek fenadır. El ve ayak parmaklarında olduğu gibi kulakta da (soğuk ısırması) denilen hal kesirü'l-vukuudur ki bu halde çocuk parçalarcasına kulağını kaşır. Bu arıza bir kerede yol edinirse buluğa kadar her sene soğuklarda tekrar eder. Soğuktan muhâfaza için çuhadan kulaklık geçirmek ve mahall-i mü'effe glisserin sürmek sûretiyle fa'ide husûle gelir. Genç kızlarda ağır küpeler kulağın şeklini bozar ve ekseriye kirli olarak takılan küpelerden kulak memesinde afunet peyda olur bu halde bir kahve kaşığı (asid borik) bir bardak suda arıtılarak iltihablanan yeri pamuk ile yıkamalıdır. „³⁶⁰

Sağlık konusunda okuyucularından gelen soruları da cevaplayan gazetenin 3. sayında Frengi hastası bir okuyucunun mektubu yayınlanmıştır. Tedavi masraflarından yakınan okuyucu A. Fahri Bey doktorların istediği 9 lirayı veremediği için bir arkadaşından kaymak merhemi alarak iyileştiğini yazmıştır. Gazete bu hastalıkta Doktor Tarantu Efendi'ye gidilmesi gerektiğini, bu doktorun yardımcı olabileceğini söylerken bu hastalığa yakalanmak için dikkatli davranılması gerektiğini söylemiştir.

“A. Fahri imzalı mektub sahibinin de bakınız kusuru ne cihetde? Frengi hekimlerinin ikisi kendisinden dokuz lira istemişler. Fahri Efendi bu parayı vermeye kudretiyab olmadığından ahabından birine müracaat etmiş! O da on paralık kaymak merhemi tavsiye etmiş. Almış kullanmış ve tabiri vecihle iyi olmuş! Fahri Efendi devlet ve millet sayesinde meccanen tedavi olunabilirdi. Hamd olsun gureba zu'afa ve fukaraya mahsus müteaddid hastahanelerimiz var. Bunlardan birine müracaatla tedavi olabilir idi. şübhesiz bu ya akla gelmedi ya bundan malumatı yok. Bu kusur kabil-i tamir ve telafidir.

³⁶⁰ Afiyet Gazetesi, 28 Mayıs 1330 / 10 Haziran 1914, s.4

Bu kusuru büyülenmemek için fahri Efendi'ye insaniyeten gelinib de Doktor Tarantu Efendi'ye meccanen muayene etdirelim. Yahud gülhane gureba-yı müslimin gibi hastahanelerden birine yatırarak tedavisine gayret edelim de vatan bir genç kazanmış olsun. Tedavide ihmâl ve emhalde bulunmak bir hata-yı azimdir. Bu sebeble Fahri Efendi'ye ve Fahri Efendi gibi gençlere rica ederiz. Bundan sonra nazar-ı basiret ve ibretlerini açsınlar nefisine sabır ve tahammülde hasail-i insaniyyededir. Bir fazaletdir. Bais-i felaket-i azimedir.”³⁶¹

Gazeteye gelen hayvan hastalıkları konusunda da soruları yanıtlayan gazete, 3 sayısında Ankara'daki oyucularından Hüseyin Efendi'den koyunlarındaki uyuz hastalığını nasıl geçirebileceğine dair bir soru almıştır. Gazete, hayvanlarda uyuz hastalığını geçirmek için bir ilaç tarifi vermiş ve bu ilacın günde 2 kere uyuz görülen yerlere sürülmesini istemiştir. Ayrıca uyuz geçiren hayvanın diğer hayvanlardan ayrılmasını, sağlıklı hayvanların da suyuna kükürt katılmasını söylemiştir.

“Ankara'da kâhilerimizden Hüseyin Efendi'ye:

Sual: Keçi ve koyunlarda ara sıra zuhur eden uyuz hastalığını tedavi için lütfen ciddi ve ameli bir tertib yazmanızı rica ederim.

Cevab: Uyuz hastalığı sari olduğu için evvel emirde hasta hayvanları sağlamlardan ayırmalı. Onları taze ve nefis ve merası havadar mahallerde rai ettirmeli bunlara ve diğer hayvanatın içecekleri sulara bir miktar kükürt ilave etmeli ve şu tertibi istimal etmelidir:

Ardıç katranı: 600 gram

Terementi ruhu: 150 gram

Halis kükürd: 200 gram

İç yağı: 750 gram

Bunları iyice karışdırıb her gün uyuz olan mahallere sürmeli ve ara sırada sabunlu su ile yıkamalı.”³⁶²

Çocuk sağlığına da değinen *Afiyet* gazetesi 46. Sayısında “*Küçük Çocuklarda Pişik*” adlı makaleye yer vermiştir. Makalede pişığı oluşturan etkenin çocuklarının

³⁶¹*Afiyet Gazetesi*, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.6

³⁶²*Afiyet Gazetesi*, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.5

bezlerinin uzun süre ıslak kalması olduğu söylenmiştir. Pişığı engellemek için çocukların altlarının sık sık değiştirilmesi ve pişikle karşılaşıldığında ise pişik olan yerlere ceviz yaprağının su ile kaynatıldıktan sonra sürülmesi ya da sabunla silinmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca pişik olan yerlerle pudra sürülmesi gerektiği ama ucuza satılan pudraların tehlikeli olduğu eğer kaliteli pudra alınamıyorsa evde pirinç unundan da pudranın yapılabileceği anlatılmıştır.³⁶³ Gazetede pişik üzerine şunlar söylenmekte:

“Pişikler tehlikeli değildir. Çocukları öldürmez. Fakat mizaç bir haldir. Biçare yavrucakları rahatsız eder. Müzmin bir hale gelir. Egzama şeklini alır. O zaman tedavi güçleşir. Aylarla, senelerle devam eder. Pişik olmaması için ol emirde çocuğu gayet temiz tutmalı saniyen midisini bozmamalı salisen validesi kanını bozacak, hararet verecek şeylerden mümkün mertebe mecaniyet eylemesi lazımdır. Pişik olan yerleri asid buruklu su ile ceviz yaprağının kaynatılmış olan suyuyla hiç olmazsa aylık sabunlu su ile yıkamalı. Çocuğa kullanılacak sabun gayet halis olmalı. Derununda kireç ve talik bulunmamalı yıkadıktan sonra ince, temiz ve yumuşak tülbent ile veya temiz pamuk ile yavaşça kurulamalı. Daha sonra hafifçe pudra sürülmelidir. Sevgili validelere halisane tavsiye ederiz ki sokaktan beyhude para sarfederek pudra alıp kullanmasınlar Gerek kadınlar ve gerek çocuklar için kullanılan pudraların kaffesi mağşuşdur, mevad-ı muzıra ve semiyeyi ha'izdir. Pudraların esası pirinç unudur. Buna kireç ve talak karıştırırlar ki pudra sürülen yerlerin büsbütün harab olması, paretlanması bunu mü'ebbeddir. Ucuz ve teneffüs bir çocuk pudrası yapmak isterseniz miktar kâfi temiz pirinç iyice dökmeli, un derecesine getirmeli buna mümkün olupda dörtte bir nisbetinde halis asid borik tozu da ilave edilirse daha iyi ve daha mükemmel olur. En ucuz ve en halis pudrayı bu suretle yapmış olursunuz. Kadınlarda bu suretle ihzar edilmiş olan pudrayı kullanmış olsalar hem paraca hem de sıhhatçe kazanmış olurlar...”³⁶⁴

Afiyet gazetesinin 11. ve 15.sayılarında yayınlamış olduğu “Çocuk Besleme Usulü” adlı yazı dizisinde çocuğu anne sütü ile beslemenin önemine dikkat çekilerek, memeden erken ayrılan çocukların kuvvetsiz bir nesil olarak yetişeceği belirtilmiştir. Bazı annelerin çocuklarını memeden erken keserek katı gıdaya başlamalarının çocuklarda mide ve bağırsak problemlerine neden olduğu gibi eğri bacaklı ve büyük başlı çocukların

³⁶³ Afiyet Gazetesi, 4 Teşrin-i evvel 1330 / 17 Ekim 1914, s.3

³⁶⁴ Afiyet Gazetesi, 4 Teşrin-i evvel 1330 / 17 Ekim 1914, s.3-4

görülmüne de neden olduğu belirtilmiştir. Çocuklarda ek gıdaya 6. aydan sonra başlanması gerektiğini ifade eden gazete, gelişimde anne sütünün önemini vurgulamıştır.³⁶⁵

“Bir çocuğu ne zaman memeden kesilmelidir? Yani valide südüne diğer gıdaları ne vakitten i'tibâren tedrici bir sûretde ilave itmelidir? Veya yalnız gıda virmelidir? Bunun için kat'i bir zaman tayini mümkün olmayub bir kısım mütehassıslar çocukların ilk dişlerinin zuhûru ve bazı doktorlarda çıkan dişlerin birkaç adede bâliğ olduğu veya çocuğun altı aylık olduğu zamanın münâsib olduğunu beyân iderler ise de ekseriyet etibbânın fikrince çocuklara yedinci ayın hitâmından evvel vâlide südünden mâ'adâ bir gıda virmemelidir. Fi'l-hakîka on binden fazla olarak taht-ı müşâhedeye alınan çocuklarda ilk dişlerin bile ancak çocukların yedinci aylarının nihâyetinde zuhûr itdiği görülmüşdür.”³⁶⁶

Yine gazetenin 31. sayısında “Çocukların Dişleri Çürümekten Nasıl Muhafaza Olunur?”adlı makalesini yayınlamıştır. Çocukların dişlerinin çok şeker yemekten ve yemekten sonra diş aralarına yapışıp kalan yiyecek artıklarından kaynaklandığını anlatan makale, dişlerin temizlenmesinin önemini anlatarak karbonatlı su karşımı yapılarak ağız gargara edilmesini söylemiştir.³⁶⁷ Çocukların dişleri hakkında şunlar aktarılmakta:

“Çocukların dişleri niçin çok ve mutlaka çürür? Bu suale verilecek cevab: “çocuklar şekeri çok yerler. Bu sebeble dişleri çürürden” ibarettir. Şimdi bu meseleyi tedkik edelim. Çürük ve delik dişin dişlerin derecat muhtelifesi vardır. Ağızda bulunan dişleri fevkalade temiz tutmalıdır. Dişler ağız sebebiyle daima bulaşıklığa müsaittir. Bazı ahval vardır ki bu bulaşıklığa müsaittir. Bazı ahval vardır ki bu bulaşıklığı kolayca ihzar eyler. Mesela ihtimarat hamıza bu kabildendir. Dişleri çürüten ahvalden biride dişlerin aralarına giderek sıkışıp kalan yemek parçalarıdır. Küçük çocuklar ise ne bunları çıkarırlar ve nede ağızlarını yıkarlar... Karbonatlı suyu ihzar itmek için kaynatılan bir bardak suya yarım küçük kahve kaşığı veya daha az miktarda bi-karbonat su soda atmak kafidir. Bunu kullanmayla mahreş olmak münasebetiyle şayan-ı tavsiye olmayan mevlüdü'l-hamuzalı su, kanosalil, permângânât du potas gibi mezad taafun mevâdin

³⁶⁵ Afîyet Gazetesi, 30 Kanunu-i sani 1329 / 12 Şubat 1914, s.7

³⁶⁶ Afîyet Gazetesi, 30 Kanunu-i sani 1329 / 12 Şubat 1914, s.7

³⁶⁷ Afîyet Gazetesi,18 Haziran 1330 Çarşamba / 1 Temmuz 1914, s.6-7

*istimaline asla ihtiyaç mess etmez. Gargara daha doğrusu mazmaza itmek suretiyle dişlerin arasından çıkmayan kırıntılar ya tahtadan bir kürdan veya fırça ile çıkarılır...*³⁶⁸

Afiyet gazetesi Fevkaledede nüshasında “*Küçük Çocuklarda Hazımsızlık: Çok Şekerli Süt ile Tedavi*” adlı makalesini yayımlamıştır. Küçük çocuklarda hazımsızlığın sıklıkla görülebileceğini söyleyen gazete, hazımsızlığın giderilmesinde sütü tavsiye etmektedir. Sütün içine yarım kahve kaşığı limon ilavesiyle hazmin kolaylaştığını ve mide bulantısının giderildiğini yazan gazete, limonun bulunmadığı durumlarda şekerin de aynı vazifeyi gördüğünü ve bol şekerli sütün de hazımsızlığa iyi geldiğini belirtmiştir.³⁶⁹ Gazete şu şekilde hazımsızlık hakkında şu bilgileri vermektedir:

*“Küçük çocukların hazımsızlıkları 'ale'l-ekser kay ile müterâfik olur. Hatta çocuğun cihaz hazmısının bozulduğunu ira'e iden a'razdan en birincisini fi'at teşkil ider. Bunların tedâvisi hastalığın şekline a'le'l-husûs esbâb-ı husûlüne göre değişir. Ba'zen yalnız usûl-ı tagadisini tashîh etmek; pek hafif nede pek kuvvetli olmamak şartıyla kendine muvaffak gıdalar virmek emzirme zamanlarını tanzîm iyi cinsden iyi ta'kîm olunmuş süt virilmek gibi tedâbir-i sıhhiye ile a'râz-ı mezkûre tamamen za'il olur. Çocuğun mi'desi cihâz hazması düzelir. Birçok ahvâlde tedâbir-i sıhhiye kifâyet itmediğinden ilaçla tedâvi mecbûriyeti hâsıl olur. Sütün içine yarım küçük kahve kaşığı limon ilavesiyle gayet kıymetli neticeler istihsâl olunur. Limoni hem hazmı teshîl etmek, hemde bulantıyı istifrağı kesmek hassasını cami'idir. Limon bulunmadığı takdîrde 'adi şekerde o vazifeyi görür. Sütün içine bol şeker ilâvesiyle cihâz hazmı tashîh ki'at izâle idilir.”*³⁷⁰

Makalelerinde kadın sağlığına da yer veren Afiyet gazetesi, güzel olmanın yolunun sağlıklı olmaktan geçtiğini söylemiştir. Gazetenin 37. sayısında yayınlamış olduğu “*Memelerin Hıfsı's Sıhhati*” adlı makalede memelere nasıl bakılmalı, memelerin sıhhati ve güzelliği için neler yapılmalı, meme küçültmek için ya da büyütme için nasıl tedbirler alınmalı, korse kullanılmalı mı gibi soruları cevaplayarak memelerin sağlıklı olması ve güzel görünmesi için evde hazırlanan doğal karışımlar önermiştir. Memelerin vaktinden evvel sarkmaması için Paris Tıp Fakültesi doktorlarından Madam Talyan'ın korse kullanılmamasına dair açıklamaları verilmiştir.

³⁶⁸ Afiyet Gazetesi, 18 Haziran 1330 Çarşamba / 1 Temmuz 1914, s.6-7

³⁶⁹ Afiyet Gazetesi Fevkaledede Nüshası, 27 Haziran 1330 Çarşamba / 10 Temmuz 1914, s.14

³⁷⁰ Afiyet Gazetesi Fevkaledede Nüshası, 27 Haziran 1330 Çarşamba / 10 Temmuz 1914, s.14

“Mememler nasıl bakılmalı? Memeler sıhhati ve güzelliği nasıl muhafaza idilir? Memelere pudra sürmeli mi? Memeleri düşük ve sarkık olmakdan nasıl muhafaza itmeli? Bir genç kızın memeleri gibi memelere nasıl malik olunur? Memelerin güzelliği için korsse kullanılır mı? Büyük memeleri küçültmek ve küçükleri büyültmek için ne yapmalı? Memeler için gizli bir tertib. Memeler soğuk sudan haz ider. Memeleri daima soğuk ve taze su ile yıkamalıdır. Menba suları olursa daha iyidir. Suyun safiyet ve paklığı cild üzerine hüsn-i tesiri aks halde su’i tesiri muhakkaktır. Temiz su ile yıkanan cild ve yanma o sudan hayır görür. Fena su ile yıkanan memeler, beyazlığını ve güzelliğini kaçıırır... Memeleri yumuşatmamak ve gençlikteki sertliğini muhafaza etmek için usul vardır. Bir litre halis ve temiz sirke de bir müddet üç yüz gram mina çiçeğini bırakmalı. Birkaç saat durması kafidir. Eczahanelerden bir küçük paket salollu gaz alınız. Gaz, tül bendin sireki ve biraz sertçesidir. Gazı süzülen sirkeye batırıpta günde bir defa bununla yıkayacak veya üzerinde durduracak olursanız memeleriniz sertliğini ve sıhhatini muhafaza etmiş olursunuz. Memelerin düşmesine veya sarkık hale gelmesine mani olmak içinde çareler vardır. Bunlarıda yazalım: Memelerin vaktinden evvel pörsük ve sarkık bir hale gelmesinde korsenin fevkalade su’i tesiri görülür. Madam Talyan gibi Paris’in tıp fakültesi de kadınların korse kullanmamaları için ittihaz karar etmiş ve bunu gazetelerle ilan ettirmişti. Memeleriniz bir genç kızın memeleri gibi zaten hüsn muhafaza etmek isterseniz sıhhatin ve güzelliğin düşmana zami olan korseyi kullanmayınız.”³⁷¹

Gazetede koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında çeşitli bitkilerin, yiyecek ve içeceklerin insan sağlığına faydaları işlenmiş, hangi hastalıklara iyi geldiği anlatılmış ve hastalıklardan korunma konusunda beslenmenin önemine vurgu yapılmıştır. 55. sayı da yayımlanan “Tarçın Çayı İçilmeli mi?” adlı makalede tarçının sinire, karın ağrısına, hazımsızlığa ve bağırsak hastalıklarına iyi geldiği anlatılmıştır. Tarçın çayının çay ve kahveden çok daha yararlı olduğu söylenerek küçük çocuklara tarçın çayının içirilmesi tavsiye edilmiştir.³⁷² Tarçının çocuklara etkileri hakkında şunlar belirtilmektedir:

“Hazımsızlıkta (ihtilalat-ı hazmiye) eski bağırsak hastalıklarında tarçından istifade edilir. Tarçın tebabetde ve eczacılıkta pek ziyade kullanılır. Karın ağrısında, hazımsızlıkta, bağırsak rahatsızlıklarında yüzde bir iki nisbetinde dökülüp kaynatılarak sıcak sıcak içilir. Mi ‘deyi kızdırmaz, hafif nevbetleri izale eder... Tarçın her hâlde kahve ve çaydan daha çok

³⁷¹ Afîyet Gazetesi, 2 Ağustos 1330 / 15 Ağustos, s.5

³⁷² Afîyet Gazetesi, 6 Kanun-i evvel 1330 / 19 Aralık 1914, s.4

fa'idelidir. Çay, sinirli kadınlara ve hatta erkeklere muzırdır. Çocuklara çok çay içirilmemeli. Bunun yerine tarçın içirmek daha fa'idelidir... ”³⁷³

Gazete 7. Sayısında “*Bir Elma Ne Yapar?*” adlı makalesini yayımlamıştır. Şifa kaynağı olan elmanın ne kadar övülse de az olduğunu söyleyen gazete, elmada bulunan fosfor maddesinin beyne iyi geldiğini ve zihni güçlendirdiğini söylemektedir. Yatmadan önce bir tane elma yemeyi tavsiye eden gazete, elmanın böbreklere de iyi geldiğini belirtmiş ve ağzı temizleyerek boğaz ağrılarını giderdiğini söylemiştir.³⁷⁴ Gazete elma hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Meyveler arasında hâiz olduğu havvâs-ı şifâiyyesi tanılmış olan elma hakkında ne kadar medhiyyatta bulunulsa azdır. Elmada fosfor vardır. bu sebeble kuvvetli ve gâyet fâideli bir meyvedir. Fosfor ise dimağı ya'ni beyni ve kuvve-i hâfızayı ve sinirleri kuvvetlendirir. Geceleri yatmazdan evvel bir elma yemek ve ba'dehu yatıp uyumak her vücûd için fevkal'âde nâfi'dir. Ciğerlere böbreklere kuvvet verir ve vazîfelerini teshîl eder. Mi'desi ekşiyen ve kanayan adamlar elma yemelidir. Elma mi'dedeki gazı cezb ve mass eder. Ya'ni çeker. İnsana rahat uyku verir. A'zâ-yı hazmiyyenin bilcümle vazâifini teshîl eder. Limon ve portakal gibi elma da ağzı dezenfekte eder ya'ni temizler. Elma ekl eden kimse boğaz ağrularından ve hastalıklardan masûn kalır. Elmanın havâssından biri de susuzluğu def' etmesidir. Bilhassa çok susayan hastalar ve meşrûbât-i küuliyye isti'mâl eden adamlar ile afyon kullanan eşhâs için gâyet nâfi'dir. Elhâsıl elma hakkında ne kadar söz söylenilse azdır. Elmaları bir kutuya vaz' edip etrâfına da mürver çiçeği konulacak olursa ananas ta'am ve râyıhası verilmiş olur.”³⁷⁵

Meyvelerin insan sağlığına olan yararları konusunda bilgi veren gazete, 40. sayısında “*Üzüm ve Üzümün Faideleri*” adlı makalesini yayınlamıştır. Gazete, yaz aylarının en güzel ve en leziz meyvesi olarak tanımladığı üzümün herkes tarafından çok sevildiğini söylemiştir. Üzümün, mide ve bağırsak hastalıklarına, karaciğer şişmesine, mide ağrılarına, kanlı basura, nezleye ve böbrek hastalıklarına iyi geldiğini belirten gazete, en yararlı üzümlerin çavuş üzümü ve kınalı yapuncak üzümü olduğunu söylemiştir.

³⁷³ *Afiyet Gazetesi*, 6 Kanun-i evvel 1330 / 19 Aralık 1914, s.4

³⁷⁴ *Afiyet Gazetesi*, 2 Kanun-i sani 1329 / 15 Ocak 1914, s.8

³⁷⁵ *Afiyet Gazetesi*, 2 Kanun-i sani 1329 / 15 Ocak 1914, s.8

Okurlarına üzümü yıkayarak tüketmelerini söyleyen gazete,³⁷⁶ üzüm hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Yazın en güzel ve en leziz meyvelerinde biri de şüphesiz üzümdür. Bu mübârek meyvede nihayet çıktı. İnce kabuklu, kabuklarının üzeri hafif dumanlı çekirdekleri küçük buz gibi suya konulmuş soğumuş, daha sonra tabağa konarak öne gelmiş afiyetle yenmez mi? Üzümü herkes sever. Oburun biri üzüm iki gözüm dirmiş. İster iki gözüm ister dört gözüm disun her halde üzüm güzel olduğu kadar sıhhate nafi' bir meyvedir. Fakat üzümçüler duymasın. Şimdi yazacağımız üzümün hassalarını görünce mutlak fi'atına biraz daha artırırlar. Üzüm, mükemmel bir gıda olduğu kadar nafi'i ve mü'esser bir devadır. Tabâbet üzüm denilen meyveyi acı ilaçları meyânına kayd ve ilave itmiş. Üzüm ile tedâviyi kabûl idiyor. Üzüm ile birçok hastalıklar tedavi olunur. Fakat ma'arifet bu tedâviyi bilmek ve tatbîk itmesini bilmektedir. Ba'zılarının insanın canı, ba'zılarının da ruhu didikleri hakikat halde iki tarafında hata ittikleri kanı üzümünden kendisine lazım olan mevâda müfîdeyi bulub alır. Ziyade müstefid olur.

Mi'de ve bağırsak afetlerinde ya'ni hastalıklarında karaciğerin şişmesinde, usret hazm denilen hazımsızlıkda mi'de ağrı ve sancularından talak da, sarılık denilen hastalıkda, mi'ned ta'bir olunan devamlı ve şiddetli inkıbâzlarda kanlı basurda mesânenin, akciğerin ve nefes borularının müzmin ya'ni eski nezlelerinde takrîsde kum ve böbrek hastalıklarında aileh üzümünden bir davay-ı müvesser ve nafi' gibi istifâde idilir. Üzümü yemezden evvel yıkamalı. Çavuş üzümü ince kabuklu ve fakat nazlıdır. Az bulunur. Gittikçede azalıyor. Teksiri için himmet ister ama kim idecek? Bundan sonra kınalı yapıncak gelir. Bundan da pek iyi istifâde idilir. Fransada üzüm ile tedâvi görülür. Bu tedâvinin usûl ve adabı vardır. Ele geçen üzüm ile ne mi'de doldurulacak nede yirmi otuz parelik yinecek. Afiyetin sevgili kar'ilerini usandırmamak ve azar azar okutarak istifade'-i hakikiyelerine hizmet itmiş olmak üzere üzüm ile tedâviden de diğere bir defada bahis ideceğimizi va'ad ile üzüm sütununa bu defa nihayet virdik.”³⁷⁷

³⁷⁶ Afîyet Gazetesi, 23 Ağustos 1330 / 5 Eylül 1914, s.3

³⁷⁷ Afîyet Gazetesi, 23 Ağustos 1330 / 5 Eylül 1914, s.3

Afiyet gazetesinin *Fevkalade Nüshası* yayınlanan “*Isırgan Otu*” adlı makalede ısırgan otunun sağlık açısından yararlarına ve nasıl pişirilip yenmesi gerektiğine değinilmiştir. Isırgan otunun hayvanlarda sütü arttırdığı ve tüylerini parlaklaştırdığı söylenerek Fransa’da hekimlerin bu ottan yararlandığı ifade edilmiştir. Isırgan otunun ele batmaması için koparıldıktan sonra bir iki saat beklemek gerektiğini ifade eden gazete, Isırgan otunun suyunun hassas ciltlere, egzamaya ve sivilceye iyi geldiğini ve ısırgan otunun suyu ile banyo yapılabileceğini söylemiştir. Ayrıca ısırgan otunun inme (felç) hastalıklarında kullanılabileceği de belirtilmiştir.³⁷⁸ Gazetede ısırgan otunun yararları üzerine şu veriler de aktarılmakta:

*“Isırganın sıkılarak suyu çıkarılır. Yevmiye bundan otuz gramdan yüz grama kadar yaşa göre emraz-ı cildiyyede kemal-i muvaffakatle istimâl edilir. Cild hastalıklarında hassa-i şifaiyyesi pek mücrebdir. Aynı zamanda ısırgan otu kaynatılarak suyunda banyo edilir. Bu usul-i tedaviye hassa-i şifa’iyyesi görülünceye kadar devam olunur. Bu tarz-ı tedavi ile tuzlu balgam, egzama, ergenlik ile ledha-i şems (sârî ve husasiyle beyaz olan eşhasa görülen beyaz ledhalara ya’ni lekeler mevsim-i sayfde görülür ve kışın gâaib olur. Emraz-ı kebediyyede yani karaciğer hastalıklarında müşahede edilir) hastalıkları kemal-i muvaffakiyetle tedavi ve teşfiye edilir Vücuda nüzul, inme gibi bir hâl arız olduğu zaman ısırgandan istifade edilir. Vücutun o kısmı ısırgan ile döğülerek kamçılanır. Derhal tesiri görülür. Nüzul ve hissizlik arız olan vücutun o kısmına hissiyet (duygu) ve faaliyet (işleklik) verir”.*³⁷⁹

4.2. Afiyet Gazetesinde Kadın ve Çocuk

Kendinden önceki yıllara göre basın ve yayın hayatının daha canlı olduğu II. Meşrutiyet ortamında süreli yayınların artması, kadın hareketinin gelişimi açısından önemlidir. Bununla birlikte atılan temelsiz adımlar kadının ve kadınlığın zihniyetinin değiştirilme önceliğini göz ardı etmiştir. Dünyaya niçin geldiniz sorusuna “*Allah’a ibadet, padişaha itaat, kocama hürmet, evladına muhabbet*” için yanıtını veren kadınlar, ataerkil düzenin dinamiklerinin dışına çıkamadıklarından geçmişin ve geleceğin farkına varılamamıştır.³⁸⁰

³⁷⁸ *Afiyet Gazetesinin Fevkalade Nüshası*, 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914, s.10

³⁷⁹ *Afiyet Gazetesinin Fevkalade Nüshası*, 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914, s.10-11

³⁸⁰ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.95-96

Aslında hem 19. yüzyılı hem de 20. yüzyılın başlarını incelediğimizde Batı'da ve Osmanlı Devleti'nde gelişen sosyoloji ve tıp gibi bilimlerin annelik vazifesini, önceden olduğu gibi modern dünyanın da temel ölçütü haline getirildiği görülmektedir.³⁸¹ İncelenen *Afiyet* gazetesinde de bu algı devam etmiş ve kadının, en önemli vazifesinin iyi bir eş ve iyi bir anne olmak olduğu vurgulanmıştır. "*Kadın erkeğin mir'at hissiyatıdır. Taht-ı idaresinde kalmak bir fereşte nekhiban gibi yanında bulundurmamak alam ve ekdarına müşterik bir refiğe-i hayat olmak üzere alınır. Onun yegane sa'afi çocuk doğurmak ve bunu ümitler, muhabbetler ve emellerle büyütmeğdir.*"³⁸²

Bir tıp gazetesi olan *Afiyet*, dönemindeki diğer süreli yayınlardan farklı olarak her kesime hitap eden geniş ve renkli bir yayın yelpazesi sunmuştur. *Afiyet* gazetesinin 1. nüshasının ifade - i mahsusa kısmında gazetenin ailelerin hekimi olacağını söyleyen gazete idaresi, din ve siyaset dışında insana dair her konunun içerikte yer alacağını ifade ederek geniş yayın yelpazesi hakkında bilgi vermiştir. "...*Afiyet, ailelerin hekimidir. Her fert sıhhate ait mesail için Afiyet'e müracaat edebilir. Afiyet, mesail-i sıhhiyeden maada idare-i umur-i beytiyeden, para biriktirmeden, kadınlara ait el işlerinden, yemek pişirmekten gayet sade bir lisan her türlü mesail-i fenniyeden bahs eder. Mesail-i siyasiye ve diniye müstesnadır. Çocuk doğurmak, loğusalık, zevc ve zevce arasında dirlik düzen, izdivaç, adabı muaşeret, elhasıl emsalsiz bir rehnuma-yı aile olan Afiyet, insanın sıhhati ve afiyeti için ne lazımsa ondan bahsedecektir. Afiyetten sonra geçim lazım olduğunu bilen Afiyet, iş ve sanata, evlat yetiştirmeye, afiyetle geçinmeye dair mümkün olan her türlü çareleri gösterecek ve ailelere ciddi, sadık bir arkadaş olacaktır...*"³⁸³

Yayınlanmış olduğu tıp ve sağlık makalelerinin yanında *Afiyet* gazetesinde, tüm sayıları boyunca 78 tane kadın konulu makale, 13 tane çocuk konulu makale yine kadınlara yönelik olmak üzere ev işlerine dair 16 makale yayınlanmıştır. Kadınları başta sağlık konusunda olmak üzere, çocuk yetiştirme ve ev işlerini düzenleme konusunda bilgilendirmek isteyen gazete; kadınların güzelliği (dış görünümünü) ve güzellik için yapılması gereken şeyler konusunda bilgiler vermiştir.

Afiyet gazetesi Muhabere-i Aleniyye kısımlarının çoğunda özellikle kadın okuyucularından gelen soruları cevaplayarak tavsiyelerde bulunmuştur. Gazete, 1. sayısının Muhabere-i Aleniyye kısmında yayınlamış olduğu "*Kız Evlad Doğurmak için Ne*

³⁸¹ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde...*, s.169

³⁸² *Afiyet Gazetesi*, 10 Kanun-i sani 1330 Cumartesi / 23 Ocak 1915, s.3

³⁸³ *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.2

Yapılmalı?”adlı makalesinde okuyucularından gelen sorulara cevap vermiştir. Okuyucularından Fahire Hanımın sorusunu cevaplayan gazete, bilimsellikten uzak olarak fiziksel özellikleri ve mizacı erkeğe benzeyen kadınların nasıl bir erkekle evlenirlerse evlensinler yine de erkek çocuk dünyaya getirebileceklerini söylemiştir. Bu tip kadınların kız çocuk doğurabilmek için kadınsılık özelliklerini artırmaları gerektiğini söyleyen gazete, bunun için de nişastalı yiyecekler, et, süt ve peynir yemeyi ve şekerli şerbetler içmeyi tavsiye etmiştir. Ayrıca vücudun yorulmaması gerektiği ve banyonun önemine vurgu yapan gazete, bu yazdıklarına uyulursa kız çocuk doğurmaya muvaffak olunacağını söylemiştir.³⁸⁴ Gazetede bu konu hakkında şunlar aktarılmakta:

“İstanbul’da otuz beş yaşında kız meraklısı Fahire imzalı mektubda deniliyor ki:

“Sual: Allah kimin varsa bağışlasın. Benim de üç evladım var. Üçü de oğlan. Halbuki bir de kız doğurmak istiyorum. Bunun için bir çare var mıdır? Varsa benim gibi daha kız doğurmak merakında bulunan valideleri sevindirmiş olursunuz.”

Cevab: Bir erkek gibi kuruca şekl ve mizacda bulunan bir kadın nasıl bir erkekle (uzun, orta veya kısa boylu za’if veya semiz) izdivac ederse etsin daima oğlan doğurur. Çünkü o kadın tab’an mizacen ve bedenen kadından ziyade erkek add olunur. Bu gibi kadınlar, evvel emirde neseviyyetini yani kendilerindeki kadınlık his ve kuvvetini artırıp maddeten ve ya manen kuvvetlendirmeye dikkat ve gayret etmelidirler. Bünyenin teşkilatı nokta-i nazarından böyle bir neticeye erinceye kadar tarif olunan “tarz-ı tedavi ve istirahat” devam eylemelidir.³⁸⁵ Mizac olarak erkeğe benzeyen kadınların, kadınlık hislerini kuvvetlendirmek adına gazete şu şekilde tarifler vermektedir:

Nişastalı tutkallı (paça ve emsali gibi) yemekle taze yumurtalar, et suları, kaymaklar, taze peynirler, reçeller yemeli ve sulu ve şekerli meşrûbât içmeli, her iki günde bir kere aylık banyo yapmalı, iştihayı uyandırmak, hazmı kolaylatmak üzere- ba-husus tabi’at munkabız bulunduğu zaman- ara sıra hafif ve latif bir müshili almayı da unutmamalı. Bundan maada az devam edip insanı terletmeyen yormayan seyir ve tezehhürlerde bulunmalı, vücudu katiyyen yormayarak bir müddet istirahat-ı tammede bulunmalı ve mümkün olduğu kadar çok uyumalıdır. Bu tenbihata tamamen riayet edilir ve muamele-i cinsiyyede de icab eden talimde bulunuyorsa matlub mutlaka hasıl olur. Tarif ve tavsiye eylediğimiz usul, vücudun insice-i hücreviyesini inkişaf etdirir. Elyaf (ince

³⁸⁴ *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.12-15

³⁸⁵ *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.12

ipeklere müşabih hatlar) yumuşar. Tahrişiyet-i asabiyye kesb-i sükunet eyler. Kadında mevcut olub her zaman oğlan doğurmaya hizmet eden faaliyet-i maddiyye ve ma'nevîyye azalır. Bu usulü tatbik ve icradan birkaç ay sonra vücudun muhtelif uzuvlarındaki akrazat ile mebizlerin (rahimde tohumların bulunduğu mahal) ifrazatı tadil ve tebdil edilmiş olur. Bu sayede mebizde kız tohumu kuvvetlenir. Oğlan tohumuna tahakküm eyler ve galebe çalmaya muvaffak olur. Tam bu sıralarda fi'l-i ilkahda (muamele-i cinsiyye hengamında kadının aşılansarak hamil kalması) vukua getirilirse bire karşı dokuz ihtimal-i kavi ile kadın, kız doğurmaya muvaffak olur.”³⁸⁶

Afiyet gazetesi, yine gazeteye okuyucular tarafından sorulan sorular üzerine 2. sayında “Oğlan Doğurmak için Ne Yapılmalı” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalede oğlan çocuk doğurabilme durumunu İslami mizaç farklılıklarına (Ahlât-ı Erbaa³⁸⁷) bağlayan gazete lenfavi-i safravi ve lenfavi - i asabi (soğuk) mizaçlara sahip olan kadınların kız çocuk doğurabileceğini söylemiştir. Erkek çocuk doğurmak için tavşan, sülün, keklik etleri ve sebze yemeyi, taze sıkılmış meyve suları içmeyi tavsiye eden gazete doğuran ve doğuracak olan her kadının “Gençlerde İstimnâ-yı Bâlipt, Kısır Kadınlar ve Oğlan mı Kız mı” namlarında olan mühim ve sıhhi eserleri de okumayı da tavsiye etmiştir. Gazete verdiği tavsiyelere uyulursa kesin sonuç alınacağını söylerken, hâlâ erkek çocuk

³⁸⁶ Afiyet Gazetesi, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.12-15

³⁸⁷“Mizaç, cismani alemde anasır-ı erbaa (ateş, hava, su toprak); insan bedeninde ise ahlât-ı erbaanın (kan, balgam, kara safra ve sarı safra) karışımının oranını ifade etmektedir. Dolayısıyla alemdeki her varlığın bir mizacı vardır. İnsan için mizaç onun fiziksel yapısını oluşturan beden sıvılarının karışım oranını ifade ettiği gibi tabii-ruhsal yapısına da işaret etmektedir. Mizacı bir tıp teorisi olarak ele alan ilk ismin “Hipokrat” olduğu bilinmektedir. İnsanlar yaratılış itibarıyla bedenlerindeki ahlât-ı erbaanın karışım oranındaki bu oran mizaç olarak isimlendirilmektedir. Farklı tabiatlardaki insanlar ise farklı yatkınlıkları haizdir. Bu yatkınlıklar *Risâle-ler*'de dört tip tabiat ile ifade edilmektedir. Bunlar; *mahruti (sıcak) tabiat, mebrudi (soğuk) tabiat, mertubi (nemli) tabiat* ve *yabisi (kuru) tabiat*tır. İnsan, mizacında baskın olan hıltın tabiat ve karakterine sahip olur. İnsanlar fiziksel yapıları itibarıyla farklı mizaçlarda yaratılmıştır. Mizacı yapılarına göre de farklı huy ve yatkınlıklara sahiplerdir. Yaratılıştan gelen bir mizaç yapısı olduğu gibi mizacın yapısı sürekli olarak değişmektedir. Mizaç bedendeki hıltların (ahlât-ı erbaa) oranını ifade etmektedir. Bu hıltlardan birinin diğerlerine oranla baskın olması veya birinin diğerlerine oranla eksilmesi mizacın mutedil yapısının bozulmasına ve hastalıklara sebep olur. **Mahruti-sıcak tabiat:** Sıcak tabiatlı insanlar cesur kalpli, cömert gönüllü, korkulu işlerde düşüncesizce hareket eden, kararlılığı ve dikkati az, aceleci davranan, çabuk öfkelenen, öfkesi çabuk geçen, kin gütmeyen, akıllı ve keskin zekalı, tasavvur yeteneği güçlü kimselerdir. **Mebrudi-soğuk tabiat:** Soğuk tabiatlı kimseler genellikle aptal, tabiatı kaba ve ruhu katı, ahlaken olgunlaşmamış kimselerdir. **Mertubi-nemli tabiat:** Bu tabiata sahip kimseler genellikle zeki olmayan, işinde sebat etmeyen, yumuşak huylu, nefsi müsamahakâr, güzel ahlâklı, kabulü kolay, hızlı unutan, tabii işlerde tedbirsiz kimselerdir. **Yabisi-kuru tabiat:** Bu kimseler genellikle işlerinde sabırlı, görüşlerinde sabit, (öğrenme yönünden) kabulü zor kimselerdir. Ayrıca sabır, kin tutma, tutuculuk ve hafıza konusunda baskın bir karaktere sahiplerdir.” Bkz. Gülistan Kızıleniş, Asiye Aykıt, “İhvan-ı Safa'da Mizaç Teorisi Çerçevesinden Huyların Değişiminin İmkani”, Eski Yeni, S.41, Eylül, 2019, s.520-521

doğrulmamışsa bunun nedenini de kadınların mizaç bakımından lenfavi³⁸⁸, sebatsız ve ihmalkar davranmalarına bağlamıştır.³⁸⁹ Konu ile ilgili şunlar belirtilmekte:

“Muhterem kâri’elerimizden biri tarafından vuku bulan sual üzerine kız doğurmak için ne yapmak lazım geldiğini geçen nüshamızda bildirmiş idik. Bu nüshamızda da vaki olan sual üzerine oğlan doğurmak isteyenlere mahsus tedabir-i sıhhiyyeyi bildiriyoruz:

Lenfai ve lenfavi-i demevî mizacında bulunanlar tam neseviyyete yani kadınlığa mensubdurlar. Emzice-i muhallitadan (birden ziyade mizacların birleşmesi) lenfavi-i safravi, lenfavi-i asabi mizaclarında bulunan kadınlar umumiyetle oğlandan ziyade kız doğururlar. Bu mizaclardan birine veya diğerine aid olarak biri birini müteakib birkaç kız doğurub de bilahere bir oğlan doğurmak isteyen bir kadın, tarîf ve tavsiye eylemiş olduğumuz tarz-ı tegaddiye muhalif bir tegaddiyi takib eylemesi ve kırmızı siyah et mukavvi (kuvvet verici demektir) ve münebbih (uyandırıcı evvelki manaya gelir) add olunan biftek, ruz bîf, kotalt, sülün, tavşan, keklik ve yumurta ve et usareli (bir şeyin sıkılarak çıkarılan suyu) sebze yemesi lazım gelir. Meşrabat olarak ile hamr-ı tıbbi-i malaga punç ve çaylı punç içmelidir. Midenin tahammülü yoksa içmemeli. Denize girmeli ve soğuk su banyolarına devam etmeli. Masaj (oğmak) jimnastik seyahat oyun ile kuvve-i asliyyeyi (vücuttaki etlerin kuvveti demektir) artıran hareketde bulunmalı. Bu suretle hareket olunduğu takdirde muvaffakiyet muhakkaktır. İcra kılınan tecrübelerle hemen yüzde yüz muvaffakiyet temin edilmiştir. Şayed muvaffakiyet elvermezse kadının ihmalkar ve mizacen lenfavi ve bununla beraber sebatsız ve olunan nasayihe tevfiğ-i hareket edememiş olduğu anlaşılıyor. Çocuk doğuran ve doğuracak olan her kadının “gençlerde istimnâ-yı bâlipt, kısır kadınlar ve oğlan mı kız mı” namlarında gibi mühim ve sıhhi eserleri de okumaları lazımdır. Bundan başka tavsiye olunan yemeklerden safravive asabi mizaçlı bir kadından midesinin yorulması ihtimali de vardır. Dediklerimiz hakkıyla yapılacak olursa arzu olunan cins çocuğun hâsıl olacağını tekrar ve temin ederiz. Bu hususda muvaffakiyetsizlik görülürse mutlaka ihmâl ve la kaydıye atf edilmelidir.

³⁸⁸İslam dünyasında ise İbn Sînâ (980-1037) el-Kânûn fi’l-Tıbb adlı eserinde insan vücudunu dört unsurdan meydana gelen bir yapı olarak tanımlamış ve vücutta bulunduğu varsayılan “ahlat-ı erbaa” adlı “dört sıvı”nın dengede olmasıyla kişinin sağlıklı, bozulmasıyla kişinin hastalıklı olacağı görüşünü savunmuştur.” Bkz. Zeynep Koyuncu, “Ahlat-ı Erbaa Humroal Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkani Örneğinde İşlenişi”, Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi, S.10, 2019, s.77

³⁸⁹Afiyet Gazetesi, 2 Teşrin-i sani 1329 / 15 Kasım 1913, s.4

Muamele-i cinsiyye hengamında kadının galebesine de dikkat etmeli. Çünkü muamele-i mezkurenin tarz ve envainın evladın cinsiyetine tesiri olacağını da bilmelidir.”³⁹⁰

Okuyucularının her alanda gelen sorularını yanıtlayan *Afiyet* gazetesi 3. sayısında “*Nasıl Kadın Almalı*” adlı bir makale yayınlamıştır. *Afiyet*’in okurlarından M. A. Bey’in “*Nasıl Kadın Almalı*” adlı sorusuna gazete, alınacak kızın huyuna ve yüzüne bakılmalı cevabını vermiştir. “*Kâri’lerimizden M. A. Bey’e; İzdivâc hayırlıdır. Cenabı hakk izdivac ediniz. Neslinizi çoğaltınız buyurmuşdur. Bekar müdhiş bir uçurumun etrafında dolaşan adama benzer, alınacak kızın yüzüne bakmalı, huyuna bakmalı.*”³⁹¹ Yine okuyucularından Emire hanımdan gelen soru ise şöyledir: Evlerinde sürekli aynaya bakan ve güzelliği ile meşgul olmaktan başka hiçbir şey yapmayıp uyarılara da cevap vermeyen akraba kızı için bir çare sormaktadır. *Afiyet* gazetesi bu soru için okuyucusuna aynaları kaldırmayı sadece küçük bir ayna bırakmayı tavsiye etmekle birlikte genç kızın güzelleşme isteğinin çok görülmemesi ve güzelleşmesi için *Afiyet* gazetesi okuması tavsiye edilmiştir.³⁹² Soru cevap şu şekilde devam etmiştir:

“Sual: Hanemizde akrabamızdan bir kız var, her daim aynaya bakıyor. Herkes aynaya bakar. Lakin bunun gibi değil. Sabahleyin kalkınca elini yüzünü yıkamadan doğru aynaya koşuyor günde kırk elli defa belki daha ziyade. Hepimiz bu tabiatden vaz geçmesini bin defa söyledik. Katiyyen vazgeçmiyor. Devamlı kâri’elerinizden bulunduğum için Afiyet gazetesini almıştım. Onda da gülmek ve oturmak talimlerini gördü. Zengin olsa idim güzel olmak için hepsini feda eder idim diye kederleniyor. Zaif de değil ki asabi diyelim. Sağır olmadığı halde lakırtı da işitmiyor. Bu huydan vazgeçsin, bildirir iseniz teşekkür ederiz.”

*“Cevab: Evvel emirde evdeki bütün aynaları kaldırırsınız. Kendisine küçük bir ayna verirsiniz yahud duvarları kamilen ayna kaplattırırsınız. Bir kız daima güzellenmeye heves eder. Her gönülde bir arslan yatar. Bu sebeble ona bu hareketini çok görmemeli ve izzet-i nefsinin kırmamalı ve güzellenmesi için biçareye muntazaman Afiyet okutmalı. Bir de asabiyet mutlaka zaif ve nahif bünyelilerde olmaz. Semizlerde de bulunur.”*³⁹³

Okuyucuların yoğun ilgi gösterdiği *Afiyet* gazetesine özellikle kadın okurlar tarafından teşekkür ve tebrik yazıları da gönderilmiştir. Kadıköy’de oturan F. L. Hanım *Afiyet* gazetesine olan sevgisini, doğacak çocuğuna *Afiyet* ismini vereceğini söyleyerek

³⁹⁰ *Afiyet Gazetesi*, 2 Teşrin-i sani 1329 / 15 Kasım 1913, s.4

³⁹¹ *Afiyet Gazetesi*, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.4

³⁹² *Afiyet Gazetesi*, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.4

³⁹³ *Afiyet Gazetesi*, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.4

belirtmiştir. “Kadıköy’ünde K. L Hanım’a: Afiyetiniz tebrik ve takdir ile doğacak evlâdınızın ismini (Afiyet) koyacağınızı vaad ediyorsunuz. Teşekkür ederiz”³⁹⁴

Afiyet gazetesi, 2. 3. sayılarında “Kadın ve Tütün” adlı yazı dizisini yayınlamıştır. Bu yazı dizisinde kadının nazik ve latif bir canlı olduğu, kolayca solup hasta olabileceği, nikotinin hayvan damarına verildiğinde hayvanları bile zehirleyip öldürdüğü dolayısıyla kadınlara büyük zararlar vereceği yazılmıştır. Ayrıca güzel hanımefendilere savurarak tütün içmenin de yakışmayacağı belirtilmiştir. Bizde olduğu gibi Avrupa’da da erkeklerin tütün içen eşlerinden şikayet ettiği, Avusturya İmparatoriçesinin hazımsızlığını gidermek için günde 40 sigara içtiği bunun için parmaklarının sarardığı ama aslında hazımsızlığa ve hastalığa sigaranın neden olduğu belirtilmiştir.³⁹⁵ Tütün içen kadınların her hususta haksız olduğunu söyleyen gazete; tütün içmenin nazik ve latif kadınlara yakışmadığını, tütün içmenin sadece sağlığa değil kesyeye de zarar verdiğini belirtmiş³⁹⁶ ve konu ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Sermayeyi gören: işte biri birine zıd ve mübâyen biri latif, diğeri gayr-ı latif iki şey” dese hakkı var. Fi’l hakika düşünülecek olursa güzel bir hanım efendiye dumanını savurarak tütün içmek yakışmaz. Kadın nazik, rakik bir mahluk olduğu için bi’n-nisbe erkek kadar kavi ve mukavim değildir. ufak bir arıza ile solar. Böyle bir mahluk-i latif tütünün “nikotin” denilen şiddetli zehriyle vücudunu zehirlememelidir. Nikotin bir hayvanın kan damarına şırınga edildiğinde hayvanı zehirliyor, hatta ba’zılarını öldürüyor. Böyle bir zehirle vücudlarının akile hanım efendilerimiz katıyyen zehirlememelidirler. Tütün ve tütünden mütevellid mehâzir ve mehalik hakkında yüzlerce sahifeler işgal edilse yine kifayet etmez. Böyle muzır ve mühlek bir mükeyyifin en ziyade sarf ve istihlak edildiği mahallerden biri de memleketimizdir. Erkeklerimizin onda nısfından ziyadesi tütün içiyor. Kim bilir hanımlarımızın onda kaçını içiyor? Tütün, guya insana keyf verir. Bir erkek için bile muzır ve müstekrih olan tütünün kadınlar tarafından da isti malinden dolayı ne derece izhar-ı hayret ve teessüfât edilse azdır. Bize burada tütün içen hanımlarımızdan (kendi menfaatleri namına) şikâyet ederken yine bu vesile ile Avrupaya da zevceler zevcelerinden şikâyet ediyorlar... Mehafil-i aliyyeye mensub kadınlar arasında da tütün içenler bulunmakta olup Avusturya İmparatoriçesi müteveffeye Elizabet günde kırk rus cigarası içermiş. Ağzlık kullanmadığı için parmakları cigaradan sararmış. Güya

³⁹⁴ Afiyet Gazetesi, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.6

³⁹⁵ Afiyet Gazetesi, 2 Teşrin-i sani 1329 / 15 Kasım 1913, s.4

³⁹⁶ Afiyet Gazetesi, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1923, s.8

hazımsızlığı gidermek üzere yemeklerden sonra İtalya mahsultından birkaç cigara daha içermiş. Halbuki balada bilahere imparatoriçenin hazımsızlığıyla beraber vücudça bir çok rahatsızlığın tütünden ileri geldiği anlaşılmış bunun üzerine etibba tütünü terk mümkün olmadığı takdirde tahfif eylemesini tavsiye etmiştir.”³⁹⁷

13. sayısında “*Saç Modası ve Kadınlar*” adlı makalesini yayınlayan gazete, kadınların saç boyamalarının saçlarını mahvedeceğini önceden sadece kumral ve siyah saçlar bulunurken artık kırmızı, yeşil, mor saçların da görülebileceğini, modanın merkezinin Paris olduğunu ve yeni modaların gazete ver dergilerde yer almaya başladığını yazmıştır.³⁹⁸ “*Kadınların artık o nermin, latif saçları da mahv olmak üzere bulunuyor. Bu zaman kadar kumral, siyah saçlardan bahs idilirdi. Bundan sonra kırmızı, yeşil, mor saçlar görülecek. Paris modanın menba ve masdarıdır. Bu cümleden olmak üzere kadınlığın en güzel, nazik, latif bir nişanesi olan saçlarının rengi değiştirmeye başlamıştır.”³⁹⁹*

Yine gazete 20. sayısında “*Saç Uzatmak için En Güzel Usul*” adlı bir makale yayınlamıştır. Saçları sabah ve akşam günde iki kere fırçalamayı tavsiye eden gazete, bu usulün saç için kullanılacak bakım ürünlerinden çok daha iyi sonuç verdiğini yazmıştır.“*Saçları sabah akşam fırçalayınız. Saçların muhafazası için böyle usulün herhangi saç sularından daha müfid ve müessir olduğunu nazar-ı itibara almalıdır. Fakat fırçanın kemal-i dikkatle sürtülmesi ve la-akal altmış defa tekrar edilmesi lazımdır.”⁴⁰⁰*

Saç bakımı konusunda makaleler yayınlamaya devam eden *Afiyet* gazetesi, 40. ve 41. sayılarında “*Saç Boyaları*” adlı makalesini yazı dizisi şeklinde yayınlamıştır. Yazı dizisinde saç boyasının cilt ve sıhhat için tehlikeli olduğu, bu boyaların Avrupa’dan ithal edildiği, kadınların az kimya bilgisine sahip olsalar bu boyaları üste para alsalar bile kullanmayacakları söylenmiştir. Aynı zamanda dönemin makyaj malzemelerinin ve saç boyalarının bakır ve kurşun içerdikleri için zararlı olduğu anlatılmıştır. Az zararlı boyaların bile ciltte kabarıklıklar oluşturduğunu anlatan gazete Cenabı Hakk’ın vermiş olduğu saç rengini muhafaza etmenin en doğru şey olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca saçını boyayan, makyaj yapan ve yüksek topuklu ayakkabılar giyen kadınların sadece kendilerini

³⁹⁷ *Afiyet Gazetesi*, 2 Teşrin-i sani 1329 / 15 Kasım 1913, s.4

³⁹⁸ *Afiyet Gazetesi*, 13 Şubat 1329 / 26 Şubat 1914, s.1

³⁹⁹ *Afiyet Gazetesi*, 13 Şubat 1329 / 26 Şubat 1914, s.1

⁴⁰⁰ *Afiyet Gazetesi*, 2 Nisan 1330 / 15 Nisan 1914, s.8

aldattığını ve kendini aldatanların da ahmak olduğunu belirtmiştir.⁴⁰¹ Gazetede konu hakkında şunlar da eklenmekte:

“Saç boyalarından ne türlü hastalıklar husule gelir? Düzgünlerin, kozmetiklerin sürmelerin mahiyeti güzel simalardaki kabarcıklar ve sivilceler neden ileri gelir? Akıllı kadınlar ahmak kadınlar kimlerdir? Sade güzellik nasıl olur? Durub dururken insan nasıl zehirlenir? Süs ve zinnet hususunda kurban olan genç kadınlar – fa’ideli saç tertibleri – fa’idesiz ve tehlikeli saç tertibleri. Düzgünler, sürmelerle saç boyaları cild ve sıhhat için gayet muzır ve tehlikelidir. Düzgünlerden sürmelerden ayruca bahis ideceğiz. Bugün saç boyalarından bahis idelim. Birçok göz ağrıları, saç hastalıkları nevrileji denilen sinir ağrı ve elemeleri, uzuviyetin ihtilâlât ümûmiyesiyle buna mümasil hastalıklar doğrudan doğruya saç boyaları kullanmaktan ileri gelir. Saçları boyamak için Avrupa’dan gelen ve muhtelif yerlerde yapılan kozmetikler saçların dökülmesine sebep yeganedir. Çünkü düzgünlerin kozmetiklerin saç boyalarının hemen kaffesi gümüş, bakır ve kurşun imlâhı esası üzerine istihzâr olunurlar. Bu sebeble zehirli ve tehlikelidirler. Kadınlar bir az kimya bilseler ve imlâh-ı mezkûrenin tehlikesini bizim kadar takdîr itseler eminim ki tüyleri ürperir ve o türlü şeyleri değil para ile alma hatta üstüne parada virilse yine alub kullanmaktan korkarlar. Gümüş ve kurşundan imlahından yapılan saç boyları saçları kurtarır ve kullanan kadını derâkıb tasmîm ider yani zehirler.”⁴⁰²

Pek zehirli olmayan saç boyalarıda cild üzerinde bir takım indifâat (yani ufak ufak kabartılar vesivilceler) husule getirir. Bu hakikardan gafil olan kadınlar beyhude merak iderler, hekime müracaat iderler ve pare sarf iderler. Birçok ilaç kullanırlar. Maddi ve manevi zarara girerler. Halbuki vücudlarında husule gelen kabartılar ve sivilceler kullandıkları saç boyalarından düzgünlerden kozmetiklerden ve sürmelerden ileri gelir. Akıllı ve iradeli kadınlar bu zehirli boyaları asla kullanmazlar. Cenab-ı hakkın kendisine bahş eylemiş olduğu saçın tabi rengini muhafaza ider. Bir takım muzır maddeleri alub kullanmaz. Süslenmek başkadır. Efrad derecede buna düşüb kılığı kıyafeti ve kendisine bahş olunan güzelliği tebdil ve tadile çalışmak yine başkadır. Bu hareket Cenab-ı Hakka karşı bir nevi gifran nimet dimekdir. Çünkü bundan beğenmemelik çıkar. Kendikendini aldatmak hamakatdır. Saçını yüzünü boyayan sürmelerle düzgünlerle güzellenen yüksek

⁴⁰¹ Afîyet Gazetesi, 23 ağustos 1330 / 5 Eylül 1914, s.4

⁴⁰² Afîyet Gazetesi, 23 ağustos 1330 / 5 Eylül 1914, s. 4

ökçe kullanan kendisinden başka kimseyi aldatamaz. Kendisini aldatan bir insan ahmaktan başka kim olabilir?”⁴⁰³

Gazete 39. sayısında “*Kadınlar Nasıl Zehirlenir*”adlı makalesini yayınlamıştır. Makalede kadınların kullanmış olduğu düzgün (fondöten), sürme, allık gibi makyaj malzemelerinin zehirli olduğu ve vücuda zararlar verdiği anlatılmaktadır. Makyaj malzemesi olarak Mekke sürmesi ve kınadan başka bir şey kullanılmaması gerektiğini söyleyen gazete; düzgün, allık ve sürme kullanan kadınların kendilerini güzel sandıklarını ve akıllı kadınların bunları kullanmayacağını söylerken eleştirinin dozunu kaçırarak “*saçı uzun akli kısa*” olarak tanınan kadınların bu makyaj malzemelerini kullanarak kendilerini aldattıklarını⁴⁰⁴ söylemektedir. Beyaz, kırmızı, mavi ve siyah düzgünlerin içerdiği maddeleri de açıklayan gazete bu makyaj malzemelerinin kesinlikle kullanılmamasını belirtmektedir.⁴⁰⁵ Bu noktada şunlar belirtilmiştir:

“Yapma bir bebe gibi süslenir. Dudaklarını yanaklarını boyar. Kollarını, boynunu, yüzünü pudralar. Sürmeyi çeker. Allığı kullanır. Ayineye bakarak güzelleştiğine hükmeyleyler. Bazıları pudra yerine düzgün kullanırlar ve bu suretle güzellendiklerine akıllarınca kanaat hasıl iderler. Avrupa'nın zehirli maddeleriyle güzellenmek istemeyen akıllı kadınlar pek azdır. Saçı uzun akli kısa olmak üzere tanınmış olan kadınların çoğu düzgün ve emsali mevad-ı muzire ve mühlikeyi farkında olmayarak kullanır. Belki bunların arasında bile bile kullananlarıda vardır. Kendisine acımayana başkası hiç acımaz. Düzgün ve emsalinden zehirlenerek ölüm derecesine gelen ve hatta ölen kadınlar görülmüştür. Şimdi kullanılan düzgün ve emsali şeylerin terkibatına bir göz gezdirelim. Paris kimyagerlerinden biri ahiren düzgünleri tahlil itmiş ve netayic atiyeye destres olmuştur. Et renginde satılmakta bulunan düzgünler terkibi o fizid düzenin yani kalay esası üzerine müstenidir. İlave olunan şeyler karbonat dumaynezi piriñ unu, bol ruj vesaire. Beyaz düzgünlerde neler var? Talik karbonat dumaynezi, bilan dubarit, bizmot, karbonar duşo, öküm domer vesaire bunlara istivicde karıştırarak simitinin derecesini artırırılar. Tehlikesi bu suretle artar. Beyaz düzgünler iris tozundan, bizmotdan, okazid düzeninden, tebaşirden ve jeratyum ruhundan da beyaz düzgünler yapılmaktadır. Kırmızı düzgünleri karmen veya cıva imlahından

⁴⁰³Afiyet Gazetesi, 23 ağustos 1330 / 5 Eylül 1914, s. 4

⁴⁰⁴Kozmetik ürünler konusunda bu bakış açısı dönemin romanlarına da yansımıştır. “*Her sene geçtikçe gençliğe daha fazla asılan bu kadın, beyazlığını saklamak için sarıya boyadığı saçlarıyla, tazeliğinin yok oluşunu örtmek için düzgünlere sıvadığı simasıyla kendisini o kadar aldatmış, henüz genç olduğu kuruntusunun içine öyle bir düşünce sapkınlığıyla kendisini teslim etmişti.*” Bkz. Halit Ziya Uşaklıgil, “*Aşk-ı Memnu*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s.2-3

⁴⁰⁵Afiyet Gazetesi, 16 Ağustos 1330 / 29 Ağustos 1914, s.3

biriyle telvin iderler ki şiddetli bir zehir olan cıva tedricen vücuda tesmim ider. Dişleri çürütüb döker. Mavi düzgünler, talik ve Prusya mavisıyla ihzar ve telvin olunur. Siyah düzgünler, ocak absıyla ve fildişi kömürüyle telvin idilir. Gerek düzgünler, allıklar ve gerek sürmeler ve kozmetiklerin hemen kaffesi sıhhate, letafet ve melahate, umur idareye katiyen muzırr ve mühlik mevaddan imal idilir. Kına (hına) ile Mekke sürmesinin tehlikeden ari olduğunu zikr itmeye hacet bile yoktur. Avrupa'dan son zamanlarda sahte sürmeler gelmektedir. Beyoğlu'ndan ve İstanbul'daki mağazalardan katiyen sürme almayınız. Bunlarda tehlikelidir. Halis Mekke sürmesinden ve kınasından başka sürme ve kına kullanmamalıdır."⁴⁰⁶

Kadınların eğitimi konusuna çok fazla değinmeyen *Afiyet* gazetesi,⁴⁰⁷ 25. sayısında kadın eğitimi konusuna değinmiş ve yayınlamış olduğu "*Hanımların Nazar-ı Dikkatine Teali-i Nisvan Cemiyetinden*" adlı makalede, ihtiyaç duyan anneler için çocukların bir buçuk yaşına kadar nasıl büyütüleceğine dair her türlü bilginin Amerika sefirinin zevcesi Madam Morgenthau'nun⁴⁰⁸ gözetiminde Teali-i Nisvan Cemiyeti tarafından bir Osmanlı muallimine verdirileceği yazılmıştır. Eğitim çarşamba günleri öğleden sonra 2'den 3'e kadar, pazartesi günleri ondan on bire kadar verilecektir. Eğitimde; çocuk banyosu, aşı, temiz havanın önemi, çocuk besleme usulleri, anne sütü ve inek sütünün farkı, emziren

⁴⁰⁶ *Afiyet Gazetesi*, 16 Ağustos 1330 / 29 Ağustos 1914, s.3

⁴⁰⁷ Meşrutiyet yıllarında kadının eğitiminin kutsallığını annelik vazifesinin dinamiklerinin belirlediğini görebiliriz. Osmanlı toplumunda alt sınıf muamelesi gören kadının üst mevkide yer edinmesi oldukça zordur. Bununla birlikte eğitimin kadına sağladığı iki fırsat vardır: bunlardan ilki kadının var gücüyle çalışıp her türlü zorluğa rağmen kaliteli bir eğitim alıp söz sahibi haline gelmesi; ikincisi ise eğitim aracılığıyla üst sınıf bir erkekle evlenip onun yanında rahat bir yaşama kavuşmasıdır. İncelediğimiz gazetede de kadının birinci vazifesi tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi iyi bir eş ve iyi bir anne olmak yani erkeğin karşısında konumunu sürdürmek olmuştur. Bkz. Ümüt Akagündüz, "*II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*", Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2015, s.197-198; Bkz. Geleneksek bakış açısıyla kadının görevini iyi bir eş ve iyi bir anne olmak olarak gören *Afiyet* gazetesi de kadınların eğitimi üzerine yazmış olduğu makalelerde iyi bir anne olmaya vurgu yapmıştır. "*Kadın erkeğin mir'at hissiyatıdır. Taht-ı idaresinde kalmak bir fereşte nekhban gibi yanında bulundurmak alam ve ekdarına müşterik bir refike-i hayat olmak üzere alınır. Onun yegane sa'afi çocuk doğurmak ve bunu ümitler, muhabbetler ve emellerle büyüttür.*" *Afiyet Gazetesi*, 10 Kanun-i sani 1330 Cumartesi / 23 Ocak 1915, s.3

⁴⁰⁸ *Josephine Sykes Morgenthau*, 1913 yılında Amerikan Başkanı Woodrow Wilson tarafından İstanbul'a büyükelçi olarak görevlendirilen Henry Morgenthau'nun eşidir. Henry Morgenthau, Osmanlı Devletindeki görevi süresince Amerika ve Avrupa basınına kurgu iddialar ile yönlendirmiş, Türk ve Alman düşmanlığı yapmış ve görevi bittikten sonra ise pek çok mesnetsiz iddialarda bulunmuştur. Bkz. İsmail Köse, "*Amerikanın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı*", *Tarih Dergisi*, S.56, İstanbul, 2013, s.55; Talat Paşa anılarında Morgenthau'nun mesnetsiz iddialarına şöyle cevap vermektedir: "*Morgenthau kitabunda benden söz ederek, ne Türk ne de Müslüman olduğumu öne sürüyor. Bu iddia Peygamberin Müslüman olmadığı iddiası gibi anlamsızdır. Ben Türkoğlu ve bir Müslüman babanın Müslüman oğlu olduğumu her zaman ispat edebilirim. Kanımca insan, doğduğu ve inandığı dine ve içinde büyüdüğü halka mensuptur. Din ve milliyet meseleleri yalnızca inanç ve anlaşma meselesidir... Bence bu sorunların hiçbir önemi ve değeri yoktur. Salt Morgenthau'nun yalanlarını ortaya koymak amacıyla doğum ve ırk sorunlarına değinmek gereğini duydum...*" Bkz. Alpay Kabacalı, "*Talat Paşa'nın Anıları*", İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.27

anneninin beslenmesi gibi konuların ele alınacağı yazılmıştır.⁴⁰⁹ Konu şu şekilde detaylandırılmakta:

“Teali-i Nisvan Cemiyeti, Amerika sefirinin zevcesi Madam Morgenthau cenablarının muavenetiyle muhtac-ı muavenet olan validelere, yeni doğmuş çocukların bir buçuk yaşına kadar her dürlü için lazım gelen ameli malumatın Amerika’da tahsil-i ikmal etmiş, bilhassa fukara arasında çalışmış Osmanlı muallimi tarafından verdirilmiş teman etmiştir. Bu malumat; çarşamba günleri öğleden sonra zevali saat ikiden üçe kadar ve pazartesi günleri ondan on bire kadar verilecektir. Çocukların banyosu, nezafeti, tagaddi ve telbisi temiz havanın ehemmiyeti aşısı, sinai südler, ana südü, inek südü arasındaki fark ve südlerin taksimi şırıngalar, emzirmenin ehemmiyeti, validelerin gıdası çocuğun tartılması ve ehemmiyeti, muntazam dış çıkarma ve saire amelei bir surette gösterilecektir. Bunlar hakkında malumat almak arzu eden valideler Gedikpaşa’da Fransız ferdler mektebi karşısında teali-i nisvan kulübüne, cuma ve pazardan maada gün müracaat edebilirler. Çocuğu büyütmedeki dikkatsizlik ve cehalet yüzünden memleketimizde, küçük çocuklar arasındaki vaki nüfus-ı umumiyeye en ziyade tesir eden bir felaket olduğu bunun için münevver hanımlarımızın tanıdıkları bu valideleri bu hususda teşvik etmelerini memleket namına rica ederiz.”⁴¹⁰

Kadın dış görünümüne (güzelliğine) önem veren⁴¹¹ ve bu güzelliğin doğal yöntemlerle sağlanması gerektiğini düşünen *Afiyet* gazetesi, yayın hayatı boyunca en uzun

⁴⁰⁹*Afiyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1330 / 20 Mayıs 1914, s.7

⁴¹⁰*Afiyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1330 / 20 Mayıs 1914, s.7

⁴¹¹II. Meşrutiyetin ilanı ile basına yansıyan özgürlük ortamı her alanda yayın yapan süreli yayımları yaratmıştır. Bu dönemde Avrupa, özellikle İngiltere ve Kuzey Amerikada basılan dergilerden esinlenilerek Osmanlı devletinde çeşitli dergiler yayınlanmaya başladı. Fakat yayınlanan makalelerin çoğu moda, güzellik, sağlık, ev işleri gibi kadınları ilgilendirdiği düşünülen geleneksel konularda ibarettir. Bkz. Burçin Çakır, *“Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı ve Birıtanya İmparatorluklarının Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930)”*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s.125; Geleneksel konularda yayın yapan *Afiyet* gazetesi, kadının öncelikli görevinin iyi bir eş ve iyi bir anne olduğunu belirtmiştir. *“Onun yegane sa’afi çocuk doğurmak ve bunu ümitler, muhabbetler ve emellerle büyütmeğdir.”* Bkz. *Afiyet Gazetesi*, 10 Kanun-i sani 1330 Cumartesi / 23 Ocak 1915, s.3; Gazete geleneksel başış açısını güzellik temalı yazılarında da sürdürmüş, iyi bir eş ve iyi bir anne olmanın yanına güzel bir kadın olma gerekliliğini de eklemiştir. *“Kadının hami-i mevcudiyeti, salah-ı müdafaası, alet-i tatbiki hüsn ve atidir. His, zekası olan hiç bir kadın tasavvur olunmaz ki hayatının herhangi devrine olursa olsun bu servet giranbahayı elinden kaçırmak istesin. Felaketlerle çökmüş, hastalıklarla yıpranmış dahi olsa yine son nefesine kadar kılıcını ondan bırakmak istemeyen bir kahraman gibi mülahatı muhafaza etmek ister. Kadın demek güzellik demektir. Kadınlıkla çirkinliğin istilaf edemez. Daha şumullü bir nazarla bakılacak olursa çirkin kadın bulunamaz. Güzel olmak kadının yegane gayesidir. En büyük, en mukaddes vazifesi güzelliğini hallelden muhafaza etmeğdir.”* Bkz. *Afiyet Gazetesi*, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.6

yazı dizisini⁴¹² kadın güzelliği konusunda yayınlamıştır. Gazete;17. sayısında 1 bölüm olmak üzere 22. sayıdan 36. sayıya kadar “Güzelleşme Sanatı” adlı makaleyi 16 bölüm olarak yayınlamıştır. Bütün kadınları güzel olarak kabul eden gazete, “Bizim fikrimizce öyledir. Her kadın güzeldir. Çirkin kadın yoktur. Fakat güzel var güzellik var. Güzelliğin enva’ı var”⁴¹³ güzelleşme sanatı ile ilgili yazı dizisinin her bölümünde güzellikle ilgili farklı bir konuya değinmiştir. 17. sayıda yayınlamış olduğu “Güzelleşme Sanatı: Tırnak Tuvaleti” makalesi ile yazı dizisinin ilk bölümünü başlatan gazete, bu makalede tırnakların güzelliği ve bakımı ile ilgili bilgi vermiştir. Güzel tırnakların elin letafetini arttıracaklarını söyleyen gazete, tırnakların yuvarlak olarak 8 günde bir kesilmesi gerektiğini anlatmıştır. Tırnaklar kesildikten sonra tırnak etrafını kaplayan derilerin geriye doğru itilmesi (Manikür) gerektiğini söyleyen gazete, tırnakların korunması ve güzel görünmesi için de bir reçete vermiş ayrıca tırnak bakımının ve kesiminin kişinin kendisi tarafından yapılmasını ve bu iş için başkalarına da ihtiyaç duyulmaması gerektiğini söylemiştir.⁴¹⁴ Bu husus şu şekilde detaylandırılmakta:

“Zarafet-i nisvanda eller ne kadar büleml bir mevki haiz ise, tırnaklarda o derece mühim ve müstesna bir mevki ihraz ider. Tatlı renkli, mutena kesilmiş bir tırnak elin letafetini kat kat arttırır. Afiyet bu gün kari’elerine tırnakların eşkalinden zarafetden bahs edecek, güzel tırnak sahibi olmak için lazım gelen tedbir-i sıhhiyeyi öğretecektir. Muhafaza-ı letafetine muhtezi muhtelif tedbirleri tatbik idebilmek için tırnakların sert olması lazımdır. Bugün hal-i hazır medeniyetde makbul olan tırnaklar mecla, kısa, gülgün ve parlak olanlardır. Hafif sıdk rengindeki iltimaatı, latif ve gülgün inikasıları ancak merak ve ihtimam ile temin olunabilir. En güzel kesilen tırnaklar yuvarlak kesilenlerdir. Ayakda olduğu gibi ellerde de tırnak kesmek için eğri makas kullanılmalıdır. Tırnaklar sekiz günde bir kesilmelidir. Lakin erbab-ı merak hergün ellerini nazar-ı teftişden geçirmeği unutmaz, uzayan et hizalarını geçen tırnakları daime keser. Tırnakları kendi kendine kesmeğe alışmalı, başkalarının muavenetine arz-i ihtiyaç itmemelidir...”

⁴¹²4. ve 5. sayılarda “Musahabe-i Nisaiyye’den; Güzellik ve Zevciyet” adlı makale 2 bölüm; 19., 20., 24. ve 26. sayılarda “Kadın Musahabeleri” adlı makale 4 bölüm; 17. sayıda ilk bölümü olmak üzere 22. sayıdan 36. sayıya kadar “Güzelleşme Sanatı” adlı makale 16 bölüm; 33. ve 36. sayılarda “Korse” adlı makale 2 bölüm; 40., 41. ve 42. sayılarda “Çil” adlı makale 3 bölüm; 40. ve 41. sayılarda “Saç Boyaları” adlı makale 2 bölüm; 51. ve 52. sayılarda “Kadınlar Hamamı” adlı makale 2 bölüm olarak yazı dizisi şeklinde yayınlanmıştır.

⁴¹³Afiyet Gazetesi, 9 Teşrin-i sani 1329 / 22 Kasım 1913, s.9

⁴¹⁴Afiyet Gazetesi, 13 Mart 1330 / 26 Mart 1914, s. 6

Tırnakların Muhafaza-ı Zerafetinde Müstamel Tertibler; ince, çabuk kırılan tırnaklar için Tertib şudur:

Badem yağı: 30 gram

Beyaz bal mumu: 50 gram

Karasakız: 5 gram

Şab: 1 gram

*Terkibini ve suret-i imal ve ihzarını atıye derc itdiğimiz bu mata ile her akşam tırnaklar yağlanmalıdır.*⁴¹⁵

Gazetenin 22. sayısında yayınladığı “*Güzelleşme Sanatı*” adlı yazı dizisinin devamında güzelliğin ne olduğu ve kadınlar için ne kadar önemli olduğu anlatılmıştır. Kadınların, çeşitli felaketlerle çökmüş olsalar ya da çok hasta olsalar da servet olarak kabul edilen güzelliklerini hayatlarının son nefesine kadar hiçbir şekilde kaybetmek istemeyecekleri üzerinde durulmuştur. Güzelliğin fitri olduğunu ve sağlıklı yaşamak ile güzelliğin korunabileceğini söyleyen gazete, çirkin hisseden kadınların üzülmemesini fenni bilimlerin gelişmesiyle çirkinliğin de çaresinin bulanacağını yazmaktadır. Gazete okuyucularının isteği üzerine her hafta güzellik ile ilgili makale yayınlanacağını da söylemektedir.⁴¹⁶ Güzelleşme sanatının içeriği şöyle belirginleştirilmiştir:

“Kadının hami-i mevcudiyeti, salah-ı müdafaası, alet-i tatbiki hüsn ve atidir. His, zekâsı olan hiç bir kadın tasavvur olunmaz ki hayatının herhangi devrine olursa olsun bu servet giranbahayı elinden kaçırmak istesin. Felaketlerle çökmüş, hastalıklarla yıpranmış dahi olsa yine son nefesine kadar kılıcını ondan bırakmak istemeyen bir kahraman gibi mülahatı muhafaza etmek ister. Kadın demek güzellik demektir. Kadınlıkla çirkinliğin istilaf edemez. Daha şumullü bir nazarla bakılacak olursa çirkin kadın bulunamaz. Güzel olmak kadının yegane gayesidir. En büyük, en mukaddes vazifesi güzelliğini hallelden muhafaza etmektir.

Güzellik umumiyetle fitridir. Irsen intikal eder. Fakat bir cihetten sarıdır. Beşeriyet, alel-husus kadınlık daima mualliyata meyyal olduğu için güzelleri, güzellikleri daima taklid etmek ister. Muhitini güzel gördükçe görünmekle kendisi de güzelleşmeye çalışır. Güzellik sari oluşunu kabul etmeye mecburuz. Kanun-ı tabiat icabınca, vücud-ı beşer

⁴¹⁵ Afıyet Gazetesi, 13 Mart 1330 / 26 Mart 1914, s. 6-7

⁴¹⁶ Afıyet Gazetesi, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.6

doğduğu günden hayatının son devresine kadar birçok tahavvülat ve tebeddülata maruzdur. Tabi bu tebeddülattan melahat ve zerafeti hüsn-i atide hisseyab olur. Bunun muhafazası, ufak bir ihmali gözetilen çirkinliğin meni zuhur ve istilası için birçok takayyüdatda bulunmak ister. Nasıl insan sağlam yetiştirmeye, sağlam yaşlanmaya hasta olduğu zaman sıhhati iade etmeye çalışıyorsa melahat hekimi de kadınları güzel yetiştirmek güzelliğini muhafaza etmek, hüsn ve ana halel geldiği zaman güzelliğini muhafaza etmek, hüsn ve ana halel geldiği zaman onu tamir ve telafieylemekle muvazzafdır. Hilkatden mariz alil doğan çocuklar, tabii'l-ebed kendilerini toplayamazlar. Mamañih aletleri o derece müterakki olmazsa kavaid-i sıhhiye sayesinde az çok sağlam bir hissiyata malik olacakları şübhesizdir. Demek ki hastalığı azatılmak veyahud büsbütün gidermek kendisinin ve ailesinin elinde bir şeydir. Güzellik böyledir. Su'î tali ile fevkalade soğuk ve cazibesi olan bir kadın o cazibesini azdırmak iktidarını haizdir. Fakat çirkinler de meyus olmamalı. Fennin terakkiyat-ı mütemadiyesi sayesinde bir gün onların da evladu veya arız olan çirkinliklerin izalesine bir çare bulunacaktır.”⁴¹⁷

Afiyet gazetesinin 23. sayısında yayınlanan “Güzelleşme Sanatı: 10 Yaşına Kadar” adlı makalede “Güzelleşme Sanatı” adlı yazı dizisine devam etmiş ve çocuk güzelliğini anlatmıştır. Güzelliğin sağlıklı olmakla kazanılabileceğini belirten gazete, gebe kadınların neye bakarlarsa çocuğun ona benzeyeceği düşüncesinin Yunanlılardan beri devam eden yanlış bir düşünce olduğunu söylemiştir. Çocuğun ailesinin aynası olduğunu belirten gazete, çocuğun noksansız doğduktan sonra önce aşısının yapılması gerektiğini söylemiş, çocuğun iyi beslenmesini ve düzgün kundaklanmasını da eklemiştir. Çocuğa takılan başlıkların çok sıkı olmamasına yine çok sıkı bir şekilde kundaklama yapılmamasına ve yürüme çağı gelmeden çocukların yürümeye zorlanmamasına değinilmiştir. Asıl hekimliği annelerin yapacağı söyleyen gazete, çocuk için temiz hava ve oyunun önemini de belirtmiştir.⁴¹⁸ Bu noktada şunlar aktarılmakta:

“Gebelik zamanında neye bakarsa çocuğu da ona benzer, ne görse hatta ne düşünse bi'l-ahire asarı çocuğuna istikal eder, derler. Hasen ve endamlarıyla şöhrətşiar olan eski Yunanlılar, gebelikde Allahlardan, kahramanlardan başka bir şey düşünmezlerdi. Çocuk ebeveyninin timsalidir. Pek ender olan bazı müstesnalardan sarf-ı nazar ederlerse doğan çocukların hemen kaffesi analarının, babalarının veya ailelerin maddi manevi her dürlü meziyetlerini birlikde getirirler. Hepside ebeveynin, ailesinin maddi ve manevi birer

⁴¹⁷Afiyet Gazetesi, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.6

⁴¹⁸Afiyet Gazetesi, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, s. 6

varisidir. Sahibe-i hasen bir validenin mahsul-i hissyatı da bir bedia-i melaik nişan olur. Asabi, hırçın veya alil bir zevc ve zevceden doğan çocuk da kendileri gibi alil ve natüvan bir hayata mahkam kalır. Hülasa, ana baba ne ise çocuk da aynen o dur. Bunlar fitraten intikal eder... Mahir ebe bulduk, çocuk noksanızsız, kusursuz doğdu. Hekime bakdırdık aşısı güzelliğine halel vermeyecek bir yere yapıldı, kel gibi mini mini bir nişane bıraktı, çiban ve sair husulüne gelince onları da ehline tedavi ediyoruz, leke, büzüşük bırakmıyor. İş yalnız bununla biter mi? Asıl hekimliği valide yapacak... Dade-i basaret ve ihtimamı bir lahza yavrusundan ayırmayacak... Çünkü çocuk narin bir çiçek gibidir. Ufak bir dikkatsizlik, cüzi bir tedbirsizlik o gonca-i teri soldurur. Etileri, kemikleri, gayet hassasdır. Ufak bir sıdma, ufak bir tazyak ile balmumu gibi ezilir, kırılır. Mesela çocuk boynunu bir yere dayayub bir gece uyusa kemikleri o esnada almış olduğu vaziyetde kalır. Mütenasib burunlu bir çocuk bir gece içinde basık burun sahibi olur. Henüz yürümek çağını bulmayan bir çocuğu yürüteceğim diye biraz zorlamakla bacakları eğrilir. Ya kundaklar... Hele yavrucağın körpe bacakları arasına sıkıştırılan irili ufaklı ince kalın bezler... Çocukların pamuk ayaklı, eğri bacaklı olmalarına sebebiyet veren amellerden en birincisini bunlar teşkil eder.⁴¹⁹

Artık o köhneperestlikden vazgeçmeli. Gürbüz, hüsn-i endama malik çocuk yetiştirmek isteniliyorsa baçareyi cendere altına sokan, kukla kıyafetine koyan mahud kundaları atmalı. Geniş zibınlar, İngiliz donu denilen üç bezler kullanılmalı. Bacakları ton tutmağa müsaid hale gelince bol geniş donlar giydirilmeli. Hülasa vücudu gayet serbest bırakmalıdır. Çünkü o körpe vücud ziyaya muhtacdır. Havaya muhtacdır, oynamak ister, hareket etmek ister. Sıkı kundağın içinde ise kımıldamağa meydan bulamaz, gürbüzleşemez, havasızlıktan bunalır, ziyasızlıktan solar, sararır. Şimdi çocukları alel-ekser başı açık büyütüyorlar, şayed başlık daha doğrusu takye giydirmek icab ederse kulağı koyu bir mamasına veyahud içine alıp sıkmasına dikkat etmelidir.”⁴²⁰

36. sayısı dahil olmak üzere “Güzelleşme Sanatı” yazı dizisine devam eden Afiyet gazetesi; yazı dizisinde güzelleşme usullerini yaşlara göre ayırmıştır. Her yaş için ayrı güzelleşme usulleri anlatan gazetenin güzelleşme usulleri doğal yöntemleri içermektedir. 36. sayıda yazı dizisinin sonuna gelen gazete “Güzelleşme Sanatı 50-60 Yaşında” adlı makalesini yayınlamıştır. 50’li yaşların ihtiyarlığın başlangıcı olduğunu belirten gazete,

⁴¹⁹ Afiyet Gazetesi, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, s. 6

⁴²⁰ Afiyet Gazetesi, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, s. 6

50'li yaşlarda ihtiyarlığı inkar eden bir kadının gülünç olacağını söylemiştir. Yaşlılığı kabul edemeyen kadınların kalan ömürlerini üzüntü ile geçireceğini söyleyen gazete, durumun kabul edilmesi gerektiğini yazmıştır. 50 ve 60 yaş aralığı için sadece yaşlılığı kabulü öneren gazete, bu makalede güzellik tavsiyesi vermemiş, büyük annelik vakarına ulaşmayı ihtiyarlık için bir şeref olarak gördüğünü yazmıştır. Önceki makalelerde yazmış olduğu diş sağlığı⁴²¹ tavsiyelerini bu makalede vermeyeceğini söyleyen gazete, 50'li yaşlara gelip de dişleri olan çok kişinin olmayacağını yazmıştır. Bu yaşlarda takma dişlerin kullanıldığını belirten gazete, takma dişlerin temizliği konusunda uyarı yapmıştır. Gazete yayınladığı diğer kadın konulu makalelerden farklı olarak kadın için güzellik sınırını 50'li yaşlar olarak kabul etmiş bu yaştan sonra güzel olmak için yapılan yöntemleri ve bu yöntemleri kullananları eleştirmiştir. Paris'te gençleşmek için yapılmaya başlanan yüz gerdirme operasyonlarını da eleştiren gazete bu operasyonları divanelik olarak gördüğünü de yazmıştır.⁴²² Gazetede konu şu şekilde işlenmekte:

“Kim ne dirse desin! Yaş elliye buldu mu artık o şahıs ihtiyar zümresine girmiş devir nevşin şibabete veda etmiştir! Gerçe ihtiyarlığı kabul etmek, bu sırnaşık, zorba mahlukun rabaka-i esaretine girmek izzet-i nefis için bir az ağır gelirsede kanun tabiat ona öyle ahının bir kuvvet virmişdir ki elinden kurtulmak imkun haricindedir. İnsan ne kadar gençlik daiyesinde bulunsa, ne kadar genç görünmek istese ihtiyarlığın ebedi velayzal imarelerini gidermeğe muktedir olamaz. Ellinci basamağı atladıkdan sonra artık onu inkar etmek, unutmak pek gülünç bir şey olur. Elliye atladığımızı ve senelerin gittikçe ilerlemekte olduğunu daima hatırda tutmağa mecburuz.

Aile hayatında bulunan kendisine büyük annelik vakarı şerefini virmek ve yahud kayın analık azamet ve ceberuyeti satmak isteyen kadınlar teşekkülat-ı bedeniye ve sıhhiyeleri icabı henüz elli yaşı göstermeyecek derecede sahib taravet oldukları halde yine her türlü tecemmülat ve tezyinatdan feragat iderler; onlarca ihtiyarlık bir şeref sayılır. Bazıları bilakis gençlikden ayırmak istemezler; yegane emelleri genç ve şuh görünmek elliye aşdıklarını ihtiyarlığa kadem basdıklarını kimseye sızdırmamaktır. Lakin bunların ekserisi adeta esrarengiz bir nevizindan azabı geçirmektedir. Ömürlerinin her gün gayr-i meri ve gayr-i kabil memana ait bir suretde tahtata doğru sürüklendiğini gördükçe daimi bir azab içinde inlerle onlar için her lahza bir lahza-i mücadele ve mübarezedir.

⁴²¹ Afıyet Gazetesi, 6 Şubat 1329 Perşembe / 19 Şubat 1914, s.8, Afıyet Gazetesi, 19 Mart 1330 Çarşamba / 1 Nisan 1914, s.7-8, Afıyet Gazetesi, 8 Teşrin-i sani 1330 / 21 Kasım 1914, s. 4

⁴²² Afıyet Gazetesi, 23 Temmuz 1330 / 5 Ağustos 1914, s.6

Vücutlarının harab olmakda inhitata doğru sürüklenmekte olduğunu göstermemek için daima hileler düzenlerle emrar evkat itmeğe mecburdurlar. Hatta bazıları bu hali cennet derecesine kadar vardırır. Ez cümle yarısın gençlik düşkününü ihtiyar kadınlarından biri yüzünde ki buruşuklardan kurtulmak için başının derisinden parçalar çıkartmış. Güya kesildikten sonra denilen baş derisi bozuldukça yüzün derisini de çeküb gelecek, bu suretle yüzdeki buruşuklar beli olmayacak gençleşecek ihtiyarlığını kimse anlamayacak bi'l-hassa Paris'de kendini genç sanmak ihtiyarlık sıfatını üstüne kondurmamak için yapılan divaneliklerin haddi hesabı yoktur; bereket versin dinler bi'l-nisbe daha geç ihtiyarlamak hassasına malik olduklarından bir az tevalet, bir az zinnetle şebabet ve taravetlerini az çok muhafaza idebilirler.

Elliden evvelki yaşlarda dişler için beyan ettiğimiz tedbirler bi't-tab herkesde elliden sonra cay tatbik bulamaz. Ba-husus şu son zamanlarda dişlerini tamamıyla ve hakkıyla muhafaza itmiş kaç dane ellilik gösterebiliriz? Hepsi suni, hepsi eğreti, maheza suni, zarif ve mütenasib dişler tabi fakat çürük, sekil ve lekeli dişlere her halde müreccihdir. Dikkat idilirse ihtiyarlar gençlerden daha güzel dişlere malikdir. Takıma dişlere idilecek hizmet de kolay temiz tutmak geceleri yatarken çıkarub su içinde bırakmaktan ibaret.”⁴²³

Ev işleri ve ev idaresi konusunda da kadınları bilgilendirmek isteyen gazete 43. sayısında “*Ev Hanımlarına Fa'ideli Bilgiler*” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalede lambaların ziyasını (aydınlık) güçlendirmek için lamba fitillerin sirkede bekletilmesi gerektiği anlatılmıştır. Bu şekilde sirkede beklenen fitillerin lambanın yaydığı aydınlığı iki kat daha attıracağı söylenmiştir. Ayrıca bu yöntemin gaz, zeytin yağ ya da ispiroto ile çalışan bütün lambalara uygulanabileceği de anlatılmıştır. Yine aynı makalede idareli çamaşır yıkma yöntemlerini anlatan gazete, kirlerin uğraştırmadan çıkması için bir yöntem tarifi de vermiştir.⁴²⁴

“Lamba ziyasını kuvvetlendirmek için: Lambaların ziyasını bila musarrıf kuvvetlendirmek için kullanacağınız fitilleri bir müddet halis sirkede bulundurunuz. Fitol sirkeyi iyice emerek hal eşbaa yani artık daha ememeyecek dereceye gelmeli. Badehu sirkeden çıkarub iyice kurutmalı ve üzerinde rutubetden katiyen eser bulunmamalı bu suretle kullanılan fitiller lambaların ziyasını iki misli kuvvetlendirir. Bu usulü gaz,

⁴²³ *Afiyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1330 / 5 Ağustos 1914, s.6

⁴²⁴ *Afiyet Gazetesi*, 13 Eylül 1330 / 26 Eylül 1914, s.4

zeytunyağı, ispirto, madeni ve nebati yağ lamba ve kandillerin fitillerinede tatbik idebilirsiniz.”

“İdareli çamaşır yıkamak: Kırk gram terementi alınız. Bundan beş gram yani melh nişadır zeyt tayarı eritiniz. Bunu bir kova sıcak suya dökünüz. Şiddetle karışdırınız badehu suda 150 gram sabun eritilür. Kirli çamaşırılar altı saat bu suda bırakılır. Badehu yıkanır. Bu suretle kirli çamaşırılar pek kolaylıkla yıkanır. Yıkanan çamaşırılarda fevkalade beyaz olur.”⁴²⁵

Afiyet gazetesinin tüm sayıları boyunca çocukları konu alan 13 makale yayınlanmıştır. Bu makaleler; çocuk sağlığı, çocuk beslenmesi, çocuk bakımı çocuk güzelliği ve başka ülkelerde çocukların eğitimi gibi konuları içermektedir. Kadının misyonunu çocuk doğurmak ve iyi bir anne olmak olarak gören gazete, yayınladığı çocuk konulu makalelerde özellikle kadınlara tavsiyelere vererek daha iyi bir anne olmalarını hedeflemiş ve bunun için de çocuk bakımı konusunda Teali-i Nisvan Cemiyetinin vereceği eğitimi 25. sayısında “Hanımların Nazar-ı Dikkatine Teali-i Nisvan Cemiyetinden” adlı makalesinde duyurmuştur.⁴²⁶

“Kadın erkeğin mir’at hissiyatıdır. Taht-ı idaresinde kalmak bir fereşte nekhıban gibi yanında bulundurmak alam ve ekdarına müşterik bir refike-i hayat olmak üzere alınır. Onun yegane sa’afi çocuk doğurmak ve bunu ümitler, muhabbetler ve emellerle büyütmeğdir.”⁴²⁷

Afiyet gazetesinin 14. sayısında yayınlanan “Çocuklarda Muhabbet” adlı makalede, çocukların melekler kadar temiz ve saf olduklarını, birçok şeyi merak eden çocukların kalplerinde merak ettikleri şeylere karşı sevgi oluşturduklarını yazan makale; çocukların oynadığı oyunlardan ve sevdikleri oyuncaklardan ileride nasıl insanlar olacaklarının belli olduğunu söylemiştir. Erkek çocukların atı ve kılıcı sevip asker olmak istediğini belirten gazete, kız çocuklarının tabiatında annelik olduğu için bebeklerle oynadığını söylemektedir. “Kadının yegane sa’afi çocuk doğurmak ve bunu ümitler, muhabbetler ve emellerle büyütmeğdir.”⁴²⁸ Diyen gazetenin bu bakış açısı kız çocukları için de farklılaşmamaktadır. Kız çocuklarının bebeklerle oynamasını, onları içlerinde fitri olarak bulunan anneliğe hazırladığını yazan gazete, toplumsal cinsiyet rollerinin çocukluktan

⁴²⁵ Afiyet Gazetesi, 13 Eylül 1330 / 26 Eylül 1914, s.4

⁴²⁶ Afiyet Gazetesi, 7 Mayıs 1330 / 20 Mayıs 1914, s.7

⁴²⁷ Afiyet Gazetesi, 10 Kanun-i sani 1330 Cumartesi / 23 Ocak 1915, s.3

⁴²⁸ Afiyet Gazetesi, 10 Kanun-i sani 1330 Cumartesi / 23 Ocak 1915, s.3

itibaren nasıl şekillendiğini de göstermektedir.⁴²⁹ Gazete bu meseleyi şu şekilde çözümlenekte:

“Muhabbetin enva’ı vardır. Fakat muhabbetin hiçbir nevi çocuklardaki muhabbet kadar saf ve samimi olamaz. Çocukların melekler kadar saf ve bi-günah olan bu insan yavrucuklarının alemleri de hiçbir aleme benzemez. Yemeleri, içmeleri yatup kalkmaları el-hasıl bütün hareketleri safvet ve samimiyetle malidir. Her çocuk bir şeye merak ider, ona karşı mini mini kalbinde bir muhabbet beslemeğe başlar. Bir çocuğun oyunundan, sevdiği oyuncaklardan atıyyen nasıl bir adem olacağı kesdirilebilir. Erkek çocuğu atı, kılıncı sever. Asker olmak ister. Kız çocuğu ise sanki tabiat daha küçük yaşında kendisine valide olacağını, çocuk yetişdireceğini ihsas ve ilham itmiş gibi bebeklerle oynamağa, ev yapmağa, elbise kesüb biçmeğe başlar ve salıncak kurar. Yapdığı bebeği sallayub uyutur. Erkek çocuk ise ciddi bir tavır alarak bir deyneği kendisine at yapar. Diğer bir tahta pareyi de kılınc gibi kullanır. Koşmağa, kalbinde ebedi bir zevk ve inşirah duymağa başlar.”⁴³⁰

Gazete 24. sayısında “Çocuklar ve Banyolar” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalesinde “Çocuklarda banyonun lüzumu var mıdır? Banyo nasıl yapılır? Hangi banyolar faydalıdır?” Deniz kenarında olmak çocuğa iyi gelir mi? gibi soruları cevaplayan gazete, insan hayatında suyun önemine de değinmiştir. Dünyada su olmazsa yaşamın olmayacağını belirten gazete yeni doğan bebeklerin su ile yıkanması gerektiğini söylemiştir. Avrupa’da yeni doğan bebeklere yağ sürüldüğünü anlatan gazete, bu uslün doğru olmadığını yeni doğan bebeklerin dört ile beş dakika süre ile temiz su ile yıkanması gerektiğini anlatmıştır. Banyo sırasında çocuğun gözlerinin korunmasını söyleyen gazete banyodan sonra da bebeklere pudra sürülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴³¹

Gazete, Kışın yapılacak banyolarda suyun sıcaklığının 35 ile 36 derece arasında olmasının iyi olacağını ve soğuk su ile yeni doğan bebeklerin kesinlikle yıkanmaması gerektiğini vurgulanmıştır. Banyonun sabah çocuk uyandıktan sonra yapılması gerektiğini

⁴²⁹ Geleneksel değerlerin aktarılması sırasında toplumsal cinsiyet kalıpları da aktarılmaktadır. Bu kalıplar ile tek tipleştirme gerçekleşmektedir. Kadın ve erkek toplumun istediği gibi kadın ve erkek olmaktadır. Bu değerlerin içselleştirilmesi ile bireyler toplumda uyum içerisinde yaşamaktadır. Bu değerlere uyulmadığı taktirde saplamalar gerçekleşecek ve birey toplum dışında kalacaktır. Toplumsallaşmayı sağlayan önemli değerlerin başında oyun ve oyuncaklar gelmektedir. Kız çocukları bebek ve minyatür mutfak eşyaları oyuncakları ile anneliğe ve ev işlerine ısındırılmaktadır. Bunun yanı sıra erkek çocuklar ise saldırganlık öğelerini barındıran silah uçak gibi oyuncaklarla oynamaktadır. Bkz. Sema Yılmaz, “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Günlük Hayattaki Yansımaları: Çorum / Alaca Örneği”, İmgelem, S.2, 2018, s. 59-60

⁴³⁰ Afîyet Gazetesi, 20 Şubat 1329 / 05 Mart 1914, s.6

⁴³¹ Afîyet Gazetesi, 30 Nisan 1330 / 13 Mayıs 1914, s.5

söyleyen gazete, banyodan sonra bebeklere hemen meme verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Asabi olan ve gece uykusu uyumayan çocukların ise akşam yatmadan önce yıkanmalarının rahat uyku sağlayacağını söylemiştir. Deniz havasının ve denize girmenin çocukların iştahını arttırıp çocukları kuvvetlendirdiğini anlatan gazete; romatizmalı, saralı, bronşitli çocuklara ise deniz havasının iyi gelmeyeceğini söylemiştir.⁴³² Gazetenin tavsiyeleri şu şekildedir:

“Evlâdlarını seven peder ve vâlidelerin enzâr-ı dikkatine, çocuklara banyonun lüzumu var mı? Banyo nasıl yapılır? Hangi banyolar fâ’idelidir? Çocukları deniz kenarlarında bulundurmalı mı?”

Çocukların sıhhat ve âfiyeti mes’ele-i mühimmesinde banyonun ehemmiyet-i mahsûsası vardır. Ya nihâde-i âlem-i vücûd olan bir nevzâde (silinmiş kısım) banyo yapılır. Demekdir ki her doğan çocuk, evvel-i emirde suya girer. Dünyada su gibi mübârek, güzel bir şey yoktur. Açlığa dayanılır, susuzluğa dayanılmaz. Her şey sudan hayat bulur. Dünyada su olmasa hayat ve mevcûdâtta olamaz. Dünyayı güzellendiren sudur. Yeni doğan çocuğu temizlemek için su kullanılır. Avrupa’da ba’zı yerlerde çocuğu doğar doğmaz yağlarsa da emrâz-ı etfâl mütehassısları bu usûlün aleyhindedir. Yağlamanın fâ’idesi yoktur. En iyisi sıcak su, sabun ve tuzdur. Avrupa’da bir sû’i fikirle sıcakca sabunlu su ile yıkarlar. Çocuğun vücûdnun her tarafını bi’l-hâssa başını iyice yıkamalıdır. Çocuğu dört beş dakikadan ziyâde yıkamamalı ve yürümemeli. Gaslı ya’ni yıkamağı veya banyoyu müte’âkib ince, yumuşak ve sıcak bezlerle üşütmeden silinib kurulanır. Daha sonra nişasta likopod ile her tarafı bilhassa bacak araları koltuk altları ve oynak yerleri pudralanır. Banyo ve yıkama esnâsında çocuğun gözlerini dâ’imâ muhâfazaya dikkat etmelidir. vücûdu yıkamadıktan sonra gözleri de temiz eczahane pamuğunu asid borikli suya batırarak yıkanır ve ba’dehu silinir.⁴³³

İlk haftalarda her gün çocuğa banyo yapılıyor. Her banyo, dört- beş dakikadan ziyâde sürmemelidir. Banyoyu müte’âkib ince, yumuşak ve sıcak bezlerle çocuk kurulanub sarılır. Kışın yapılacak banyoların derece-i harâreti 35 ile 36 olmalıdır. Soğuk su banyoları yenidoğan çocuklar için tehlikelidir. Bir lüzum ve ihtiyâca müstenid olmadıkca soğuk su kullanmamalıdır. Soğuk su ile yapılan veya üşütülen çocuklar derhâl bronşit (akciğer iltihâbı) olurlar. Banyo sabahleyin çocuk uyandıktan sonra yapılır. Banyoyu

⁴³² Afîyet Gazetesi, 30 Nisan 1330 / 13 Mayıs 1914, s.6

⁴³³ Afîyet Gazetesi, 30 Nisan 1330 / 13 Mayıs 1914, s.5

müte'âkib derhâl meme verilmemeli. Asabî olub da geceleri uyku uyumayan çocukları akşamüzeri yıkamalı veya banyo yapmalı. Çünkü akşamüzeri yapılan banyo çocuğa rahatlık verir ve tatlı sakin bir uykuya dalmasını müceb olur. Çocuk birkaç aylık olunca banyoların mikdârını haftada bir iki def'aya indirmelidir. Banyoya lüzûm görülmeden çocuk her gün bilinir.

Deniz havası çocuğu kuvvetlendirir. İştahasını artırır ve hazmı kolaylaştırır. Nefesi artırır ve kuvvetlendirir. Sinirlerine kuvvet ve şiddet bahşeder. Neşv ü nemâsına yardım eder. Bir kaç haftada çocuğu tanılmayacak dereceye getirir. Kimin hastalığına dışar olan çocuklarla sıracalı ve iskavi çocuklar deniz banyosundan ve deniz kenarlarından çok istifâde ederler. Bilakis romatizmalı. Damlalı ve artıracak, asabî, saralı, zayıf ve bronşitli çocuklara deniz havası ve deniz kenarı tehlikelidir. Deniz kenârlarında yaşayan adamlar ve çocuklar dâ'ima sağlam ve gürbüz olurlar, deniz sularında hayat ve kuvvet için lazım olan iyod, fosfor, çelik, tuz, müvellidülhumuza, azot gibi herşey mevcûddur. Soğuk denize tahammül edemeyen çocuklara sıcak deniz banyosu yapılır. Bunun için lüzûmu mikdâr deniz suyu alınıb oda ısıtılır ve banyo yapılır. Soğuk deniz banyosu her hâlde sıcak deniz banyosundan daha nâfi' ve daha istifâdelidir. Boğaziçi sâhildir, fakat havası sert olduğundan zayıf ve nahîf olanlar buradan pek istifâde edemezler. Bu gibiler Marmara havzasından daha ziyâde müstefîd olurlar. Boğaziçinde oturanlar kendilerini havanın şiddetinden (bilhassa akşamları) korumalıdır. Havası tebeddül etmeyen deniz kenarları iyi değildir. Deniz kenarlarında bataklık ve lağım gibi şeyler bulunmamalı ve böyle mahallerden uzan durmalı.⁴³⁴

Afiyet gazetesi 27. sayısında "Japon Mekteplerinde Çocuklara Ne Öğretiyorlar" adlı makalesini yayınlamıştır. Japon mekteplerinde öğretmenlerin Japon kültürüne uygun insan yetiştirmek için önemli olan 10 maddeyi ezberlettikleri söylenmektedir. Gazete bu makaleyi Fransız gazetelerinden çevirerek yayınladığını söylemiştir. Bu on maddede; çocukların imparatora sadakatle bağlı olması, akrabaya hürmet etmesi, kardeşlerini sevmesi, dost da olsa yabancı da olsa insanlara eşit davranması, riyakarlıktan ve sahtekarlıktan uzak durması, geçmişini yani tarihini iyi bilmesi, vücut sağlığı için yediğine içtiğine dikkat etmesi, daima mütevazı olması, kendisinin ve ailesinin namusunu koruyarak dinini bilmesidir.⁴³⁵ Bu on madde dergide şu şekilde verilmiştir:

⁴³⁴ *Afiyet Gazetesi*, 30 Nisan 1330 / 13 Mayıs 1914, s.5

⁴³⁵ *Afiyet Gazetesi*, 21 Mayıs 1330 / 3 Haziran 1914, s.6

“Japonya’da ibtida’i mekteblerin kaffesinde muallimler atideki on maddeyi çocuklara yazdırtub ezberletirler. Çocukların zihinlerine kolayca girmesi için kolayca zihinde tutulabilecek halde ve bir şarki suretinde ezberletirler ve her gün tekrar ettirirler. Fransız gazetelerinden biri son nüshasında sırf Japonlara mahsus mevad-ı aşarer-i mezkureyi ber vech-i zeyr nakil ve iktibas eyliyor:

1-Faziletlerin en iyisi ve en koyusu imparatora karşı has ve perverde olunan sadakatdir. Bu sebeble imparatora karşı insan kalbinde daima en büyük his hürmet ve tazimi taşınmalıdır. Vatan hissi ne kadar ali ise, imparatora sadakat hissidi o nisbetde alidir. Bu iki his, tevaimdir, biri birinden katiyen ayrılmaz.

2-Akrabaya daima bütün saim kalb hürmet ve muhabbet itmelidir. Onların muhabbetini kazanan iki dünyayı kazanmış olur.

3-Birader ve hemşireyi de şiddet ve muhabbetle sevmelidir. İnsana kardaşdan hemşireden daha yakın ve daha sadık yar yoktur. Ana ve baba, birader ve hemşireyi daima çok sevimli ve bunlarla daima kardaş gibi geçinilmelidir.

4-Her insan daima hemcinsine imdad ve muavenet itmeğe mecburdur. Bu mecburiyeti her halükarda her zaman ve mekanda tamamen tatbik ve icra itmelidir. Gerek bir dosta ve gerek bir yabancıya karşı aynı hissi beslemeli ve aynı muameleyi yapmalıdır.

5-Riyakarlıktan, yalancılıktan ve sahtekârlıktan daima ictinab itmelidir. İnsan için gullam ve maarifetin esası budur.

6-Maziyi iyi bilen halide iyi öğrenir. Maziyi nazar-ı dikkate almayan halden asla istifade idemez. Zeka ve istidadı daima bu cihete hasır itmeli ve daima güzel kullanmalıdır.

7-Bikes, fakir ve bedbaht olanlara bütün kuvvetinizle imdad ve muavenetde bulunmalı insanlığın en ulvi ve mukaddes hasleti budur.

8-Vücuda arız olan her fenalık ağızdan girer bu sebeble yiyip içerken daima müdirane hareket itmeli. Boğazına ve hevay-ı nefsanisine uymayan, mağlub olmayan insan alidir. Daima sıhhat, saadet ve servete sahib olur.

9-Daima mütevazı ve mahviyetkar olmalı ve kibir ve azimetden sakınmalı kalbi her halükarda iyi ve büyük hislerle mütehassıs kılmalı. Daima rahim ve alicenab olmalı insanlara ve hatta hayvanlara bile asla zülm ve şiddet göstermemeli. Unutmamalı ki iyilik iden iyilik, fenalık iden daima fenalık bulur.

10-Gerek kendinin ve gerek ailenin namus ve haysiyetini, şan ve şerefini muhafaza ve ağıla için kendi dininin ve ebeveyninin emsal ve ahkâmını hakkıyla tatbik ve icra itmelidir. Daima kendi dinini sevimli ve mutekid bulunmalı. Dinsiz ve itikadsiz kimseden insana hayır gelmez. İnsanı insan kılan dini ve hüsn-i ahlakıdır. İşte Japonlardaki terakki ve itilânın esası ve esbabı bundan ibaretdir.⁴³⁶

Afiyet gazetesi 45. sayısında “İyi Bir Mekteb, Evlatlarımızı Hangi Mektebe Verelim?” isimli makalesini yayınlamıştır. Okullar açılırken aileleri okullar konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan gazete, çocukların yabancı (ecnebi) okullarına verilmesini uygun bulmamıştır. Bu yabancı okulların çocuklara milli değerlerini unutturacağını söyleyen gazete, aynı zamanda bu okulların pahalı olduğunu ve çocukların bu okullarda hakaretlere maruz kaldıklarını da eklemiştir. Okurlarına Karabünyan Mektebini tavsiye eden Afiyet gazetesi, Karabünyan Mektebinin eğitim kalitesinin iyi olduğunu, diğer okullar gibi pahalı olmadığını belirtmiş ve okulun kız çocukları için de bir şubesinin olduğunu vurgulamıştır. Okul yönetiminin fakir çocuklara destek verdiğini de söyleyen gazete çocuklara okulda evlat gibi davranıldığını da yazısına eklemiştir.⁴³⁷ Gazete okul tanıtımını şu şekilde yapmıştır:

“Mektebler açılıyor. Mükemmel bir mekteb için üzölmeyiniz. Evlad sahiblerine bir mekteb tavsiye ideceğiz. Ecnebi mekteblerine evladlarınızı virmeyiniz. Hem fazla pare virirsiniz, hemde evladlarınızın ma'iyetini unutturmağa meydan virmiş olursunuz. Çocuklara idilen hakârât de caba. Selamsızda nehâri ve leyli sınıfları havi Karabünyan mektebini bi'l-hassa tavsiye ideriz. Bunun ibtida'i rüşdü, i'dâdi ve ticari dereceleri vardır. Ayruca icâdiyede birde kızlara mahsûs şu'besi vardır. Her iki mekteb gayet yüksek rehvarar yerlerdedir. Her tarafda nezâretleri vardır. Mekâtib-i mevcûde arasında bütün ma'nasıyla bunlar kadar evsâf idâreye ve sıhhiyeyi ha'iz mekteb binaları pek az bulunur. Çocuklara evlad gibi bakılır. Tadrîsât gayet ciddiyetle icrâ idilir. Terbiye kazıyye'-i mühimmesine fevka'lade dikkar olunur. Muktedir 'aka'id-i diniye muallimi bile vardır.

Evlad sahibi olanlara başka hiçbir semtde mekteb aramamalarını ve evladlarını ciddi bir tahsil ve terbiye üzere yetiştirmek isteyenlere bu mekteb aliyi tavsiyeyi bir vazife kadar şinâsı 'add eyleriz. Hemen her mekteb şu sırada ücret tadrîsiyeyi artırdığı halde Karabünyan mektebi ücret mukteneyi artırmamıştır. Bu kadar muhâseni ve faza'iliyle

⁴³⁶ Afiyet Gazetesi, 21 Mayıs 1330 / 3 Haziran 1914, s.5-6

⁴³⁷ Afiyet Gazetesi, 27 Eylül 1330 / 10 Ekim 1914, s.4

beraber ücret cihetinden her keseye elverişlidir. Müdürinin fakir çocuklara mu'avenetde bulunmak gibi minnetperverliğide ma'lum ve müsellimdir.

Karabünyan mektebi her sene birçok zeki talebeler yetiştirmekdedir ki vücudlarıyla cidden iftihâr olunur. Mekteb zamanı olmak ve bir çok kar'i ve kar'ilerimiz tarafından sorulmak münâsebetiyle bu mekteb-i 'ali hakkında şu birkaç satırı yazamağa lüzum his ittim. Mekteb hakkında ne kadar medh ü senâda bulunsak azdır. Üsküdar, Kadıköy, Haydarpaşa, Beşiktaş, İstanbul semtinde bulunan bütün evlad sahiblerine Karabünyan mektebini tavsiye itmekle iftihâr eyleriz.”⁴³⁸

Gazete 20. sayısında “Çocuklarımızı Nasıl Susturuyoruz” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalede Avrupa'da da kullanılmakta olan afyonun çocukları uyutmak için ülkemizde de kullanıldığı söylenmiştir. Çoğu kadının rahatça gezebilmek için çocuğunu afyon ile uyuttuğunu söyleyen gazete, böyle davranan kadınların zalim kimseler olduğunu anlatmaktadır. Çocukları afyonla uyutmanın çocuklarda aptallığa (zeka geriliği) hatta ölümlere neden olabileceğini belirten gazete, anneleri çocuklarına böyle merhametsiz davranmamaları konusunda uyarmakta, aktarlarda ve Mısır Çarşısında afyon satışının kesinlikle yasaklanmasını istemektedir.⁴³⁹

“Meğer birkaç aylık çocuklara afyon yutdurmak, haşhaş kaynatıp içmek adet-i mezhume ve melunesi Avrupa'nın da bazı yerlerinde cari imiş. Bu adet-i mezmame maa tteessüf bizde de var. Çocuklu kadınlar vardır ki düğüne, seyir yerine konu komşuya gitmek, boşboğazlık etmek, eğlenmek için ciğerpareleri yavrucaklarını uyutmağa karar verirler. Tiryak, haşhaş, afyon, mürekkebatdan elde edebildiklerini, dünyadan bihaber, masum ve bigünah yavrucağa yutdururlar ve onu ya komşu hanıma, ya hizmetciye ya diğer bir kadında bırakarak süslenip hanelerinden çıkarlar, gidecekleri yere giderler. Çocuklu kadın, her yere gidemez, gitmese de rahat edemez. Bu sebeble ya uyutulur veya süd nine ve hizmetciden birine bırakılır. Hizmetci veya süd ninenin umrunda mı? Viyak viyak bağırان meme isteyen masumu susdurmak için hafiyen tedarik eylediği afyon ile uyutur. Zalim ve merhametsiz kadınlar her zaman ve mekânda bulunur. Bu gibilerin eline düşen masumlara pek acınır. Afyon malummdur ki tehlikeli ve dehşetli bir zehirdir. Hekimleri hastalarına kullanmak icab eylediği zaman mikdar-ı deva'isinde verirler ve her halde ihtiyatkarane kullanırlar. Şefkat ve merhametden mahrum valideler ve süd nineler ise mikdarından pek

⁴³⁸ Afîyet Gazetesi, 27 Eylül 1330 / 10 Ekim 1914, s.4

⁴³⁹ Afîyet Gazetesi, 2 Nisan 1330 / 15 Nisan 1914, s.5-6

ziyade olarak afyonu o bigünah yavrucaklara bol bol yutdururlar. Afyon ile uyutdurulan çocuklar abdal olurlar. Vücutları neşv- ü nema bulamaz. Zeka ve istidaddan mahrum olurlar. Bunlardan insaniyet, hayır ve menfaat beklememekte mazurdur dersek itiraf hakikat etmiş olur.

Muhterem ka'rilerimiz arasında evladlarına karşı merhametsizce davranacak hanım valideler bulunacağına ihtimal veremeyiz. Bununla beraber ortadaki hakikatden bahsetmemek kabil olamaz. Bir memleketin fevt ve şevketini artdırarak çocuklardır. Çocukların saadet ve selameti nokta-i nazarından afyon meselesini layık olduğu nisbetde enzar-ı dikkat ve merhamete vazetmek isteriz. Zaman ve mekan tayinnine lüzum olmadan haber verdim ki bir tarahde yalnız mukim bulunduğum mahallde nurtopu gibi üç çocuk afyondan zehirlenmiştir. Hükümet-i müşfikamızdan bu hususda bir çare-i acel ve müessir ittihaz ve tatbik eylesini menfaat-i vatan namına taleb ve temenni etmeği bir vecibe-i vataniye add eyleriz. Atarlar ve Mısır Çarşısı esnafları tiryak ve haşhaş ve afyon bulundururlar ve arzu ve taleb vuku buldukca bi-muhabba satıyorlar. Evvel-i emirde bunlarında afyon ve tiryak satmalarını bir an evvel şediden men etmelidir.”⁴⁴⁰

Afiyet gazetesi 54. sayısında “Çocuklara Ne Yedirmeli” adlı makalesini yayınlamıştır. Çocukların beslenmesinin nasıl olması gerektiğine değinen gazete, çocuk beslenmesinde yapılan yanlışların hastalıklara sebebiyet verdiğini söylemiştir. Çocukların mideleri ve bağırsakları nazik olduğu için bir yaşından üç yaşına kadar olan çocuklara; et, ağır salçalı yemekler, pilav ve börek gibi yiyeceklerin verilmemesi gerektiğini yazan gazete, eğer illa et verilecekse etin iyice ezilerek verilmesi gerektiğini bu şekilde çocuğun kolay sindirim yapabileceğini söylemiştir. Beş ve altı yaşlarındaki çocuklara verilen yemeklerin ise ezilmeden verilmesi gerektiğini yazan gazete, yemeğin nasıl yeneceği ve yiyeceklerin nasıl çiğneneceğinin çocuklara öğretilmesi gerektiğini söylemiştir. Çocuklara aşırı tuzlu ve acı yiyeceklerin de verilmemesi gerektiğini belirten gazete, çocuk beslenmesinde meyvenin önemine değinmiştir. Çocuklara aç karna meyve yedirilmemesini yazan gazete meyvelerin temiz ve taze olmasının önemini de vurgulamıştır.⁴⁴¹ Meyvelerin mide doluyken ve hazım başlamışken de verilmemesini tavsiye eden gazete, meyvenin iki öğün arasında verilmesinin doğru olacağını belirtmiştir. Yine meyveleri gün içindeki

⁴⁴⁰Afiyet Gazetesi, 2 Nisan 1330 / 15 Nisan 1914, s.5-6

⁴⁴¹Afiyet Gazetesi, 29 Teşrin-i sani 1330 / 12 Aralık 1914, s.3

tüketme saatlerini söyleyen gazete, portakal ve mandalınanın gündüz tüketilmesi gerektiğini yazmıştır.⁴⁴² Gazete şöyle tavsiyeler vermektedir:

“Eski kadınlar yine insâflı idiler: bulamaçdan başka bir şeyi vermezlerdi. Şimdiki kadınların çocukları ise tarhana çorbasından bulgur pilavına kadar yemeklerin hemân her çeşidiyle mu‘ârefeleri vardır. Sofra başına oturuldu mu küçük çocuk da kucakda bulunduğu hâlde mevcûd yemeklerin hepsinden hakkı kalmasın diyerek birer parça tatdırılır; en nihâyet pilav ve hoşafdan da verilir. Sonra çocuğumuzun karnı şiş, bacakları eğri, vücudu çelimsiz, yüzü kuru ve solgun; sabaha kadar bağıyor, bir dakika rahatı yok.... Allah diye şikayet ediliyor.

Çocuklara gıda nâmına verilecek şeyler mümkün olduğu mertebe nev‘ce ve mikdarca az ve sade olmalıdır. Avrupa‘da tebâbet ve hıfz-ı sıhhat doktorları üç ve hatta dört yaşına kadar çocuklara et vermeyi men‘ ederler. Bir ila üç çocuklara, et ağır salçalı yemekler, pilav ve börek gibi yemekler asla verilmemelidir. Çocukların mideleri, bağırsakları ve ağız sâ‘irleri küçük ve nâzıktır. Bu sebeple tahammülünden ziyâde ağır ve çok yiyecek şeyler yedirilmemelidir. Üç dört yaşından evvel et vermek icâb eylediği takdirde yevmiye bir def‘a vermeli ve bayatlatılmamalı, pamuk gibi yumuşak bir hale getirilmeli. Ağıza alınınca hemen erimeli. Çocuklara etin fenalığı onların et yemeklerini iyice çiğnememelerinden ileri gelir. Beş altı yaşında çocuklar vardır ki bildikleri nohud, kuru fasulye, mercimek, bezelye ve sâ‘ire gibi hubûbât ezilmemiş veya yarı ezilmiş olarak görülür. Ağızlarında çiğnedikleri için mi‘deye indirirler, oradan hazmolunmadan da bağırsaklara geçer, oradan hârice çıkar. Bu sûretle yemek yemekden çocuk kat‘iyen hayr ve menfa‘at göremez. Yukarıdan alır ve aşağıdan çıkarır.

Çocuğa yemek nedir, nasıl çiğneyebilir, nasıl yutulur, bunları öğretmeli. Verilecek eti tabakda ince ve ufak parçalara doğrayub vermeli. Çocuklara pek ziyâde tuzlu ve biberli şeyler kat‘iyen yedirmemeli. Susuzluğu müceb olur ve çok su içirerek mi‘delerini şişirir, mesâneyi büyütür, vücûdda bir takım iltihâbâta ve bağırsaklarda ihtilâlâta sebebiyet verir. Meşrûbât nâmına ise bir damla bile bir şey tatdırılmamalıdır.

Meyveler çocuklara nâfi‘dir. Fakat az verilmeli ve bir günde de üç dört çeşid yemiş vermemeli. Çekmeden yutmaktan mütevellid tehlikeleri öğretmeli ve yemiş yenilecek zamanı öğretmeli. Yemiş çocuğa fâ‘idelidir. Yalnız dediğimiz gibi zamânında vermeli, çok vermemeli, aç karnına yedirilmemeli ve iyice ağızda ezmeyi öğretmelidir. Yedirilecek

⁴⁴² Afîyet Gazetesi, 29 Teşrin-i sani 1330 / 12 Aralık 1914, s.4

meyveler, gāyet temiz ve olgun olmalı veya pişirilerek verilmeli. Bu sûretle verilen meyveler bağırsakların vezâ'ifini teshîl eder mi'deye serinlik verir. Meşrûbâtdan daha iyi te'sîr hâsıl eder.⁴⁴³

Mi'de dolu iken ve fa'al hazım başlamışken meyve yedirmemeli. Meyveyi dâ'imâ ikik yemek arasında çocuklara vermelidir. Çürük olmayan olgun elma ve armuddan küçük çocuklar çok istifâde ederler. Portakal, mandalinayı gündüz vermeli. Akşam üzere vermemeli ve gāyet olgun olmalıdır. Kiraz, karpuz, muşmula ve narın hazımları ağırcadır. Bunlardan gündüzleri gāyet az vermeli."⁴⁴⁴

Afiyet gazetesinin 7. sayısında "Bir Harika-i Tabiyyet, Bir Yaşındaki Çocuk Neler Yapabilir?" adlı makale yayınlanmıştır. Makalede dünya genelindeki üstün yetenekli çocukların üzerinde duran gazete, İsmi Christian Henrich Heineken olan Lübeck doğumlu bir çocuğun; bir yaşında Tevrat'ı okumaya başladığını, on üç aylıkken Tevrat'ın tarihini okuduğunu, on dört aylıkken İncili okumaya başladığını, iki buçuk yaşında iken tarih ve coğrafya ile ilgili sorulara cevap verdiğini, üç yaşında iken Latince ve Fransızca'yı öğrendiğini ve yaşadığı müddetçe süttten başka bir şey tüketmeyen Christian'ın 5 yaşında sütü bıraktıktan sonra öldüğünü yazmaktadır. Yine Fransız Jak İnodi adlı çobanın okuma yazma bilmeden çok iyi hesap yapabildiğini, Amerikalı bir çocuğun ise dört yaşında keman virtüözü olduğunu da anlatmaktadır.⁴⁴⁵ Gazete anlatımına şöyle devam etmektedir:

"İsmi Christian Henrich Heineken olan bir çocuk, bir zaman ahvâl-i fevkalâdesiyle şöhret bulmuş idi. 1721 sene-i milâdîsinde Lübeck Şehrinde doğmuş ve doğduğunun birinci ayında söz söylemeye başlamış. Hinegin bir yaşında kadem nihâde olduğu zaman Tevrat'ın başlıca vekâyi'ini ve on üçüncü ayında Tevrat'ın tarihini ve on dördüncü aylık olduğu vakit İncil'i okumaya başlamışdır. İki buçuk yaşında tarih ve coğrafyaya dair kendisine îrâd olunan bazı suallere güzel cevaplar vermeye ve üç yaşında kendi lisanından başka Latince ve Fransızca'yı öğrenmiş. Ahvâl-i garbiyyesinden biri de bu yaşlarına kadar süttten başka bir şey ile tegaddî etmemişdir. Yaşadığı müddetce süttten başka bir şey yiyip içmemiş. Hatta hayatının beşinci sâline erişdikde ve süttten kesildiklerinde vefat etmişdir.

⁴⁴³ Afiyet Gazetesi, 29 Teşrin-i sani 1330 / 12 Aralık 1914, s.3

⁴⁴⁴ Afiyet Gazetesi, 29 Teşrin-i sani 1330 / 12 Aralık 1914, s.4

⁴⁴⁵ Afiyet Gazetesi, 2 Kanun-i sani 1329 / 15 Ocak 1914, s.6

Vâkı'an tabi'at bazen öyle hârikalar vücuda getiriyor ki mebhûr ve mütehayyir olmamak mümkün değil. Fakat bu çocuk o zamana kadar gelen hârikaları gölgede bırakmıştır. On on iki sene evvel Fransa'da Jak İnodî namındaki çoban okuyub yazmayı bilmediği hâlde en meşhûr hesâb bilenleri bile şaşırtmıştır. On hâneli bir rakamı sekiz on hâneli rakamla zihnen darb etmek ve pek güç bir şeydir. Jak İnodi'nin hesâbdaki kudret-i i'câzkârânesi bütün Avrupa'yı Hayrette bırakmıştır.

Bunu gibi Amerika'da doğan bir çocuk da dört beş yaşında keman çalmaya başlamıştır. Çocuklardan bazılarının ressam, hesâbî şâ'r ve mûsikî şinas olarak doğdukları vekâyi'-i kevnîyyeyi muntazaman takîb edenlerce hafî değildir. Mevzu bahis çocuk hakkında da bir aralık Avrupa gazeteleri ahvâl-i garbiyye-i fevkalâdesinden bahs ederek umûmun merâkını celb etmişlerdi. Şurasını da dikkat edilmiştir ki bu gibi hârikalar çok yaşayamıyor".⁴⁴⁶

Gazete 59. sayısında "Gece Yatağa İşeyen Çocuklar Hakkında" isimli makalesini yayınlamıştır. Gece istemeden altını ıslatan çocuklardan annelerin şikayetçi olduğunu belirten gazete, Fransız tıp kitaplarından alınmış olan elma şurubununun (vin cuit) uymadan önce çocuklara yarım bardak içirildiği takdirde altını ıslatma sorunun oratan kalkacağını söylemiştir.⁴⁴⁷ Gazete şu şekilde bilgi vermektedir:

"Geceleri yataklarına istemeyerek işeyen çocuklardan çok vâlideleri şikâyet ederler. Âhiren Fransızca kütüb-i tibbiyyeden birini karışdırırken tesâdüf eylemiş olduğumuz bir tertibi de ber vech-i zîr tercüme ve nakl ediyoruz:

Yatağa işeyen çocuğa yatırmazdan evvel yarım bardak hâlis ve nefîs pişmiş kaynamış elma şurubu (Vin cuit) içirmeli. Ekseriya ya bir litre husûl-i maksad için ya 'ni bu 'arîzanın külliyyen def'i için kâfi ve vâfidir. İkisi sûret-i kat'îyyede 'arizayı def' ve izâle eyler. İşte kolayca bir 'ilaç hemen tevrûbe etmeli ve netîceyi 'Afîyet'e bildirmeli ki biz de yazalım da herkes istifâde etsin."⁴⁴⁸

4.3. Afîyet Gazetesinde Fenni (Bilimsel) Bilgi

Fenni bilimler alanında tüm sayıları boyunca 38 makale yayınlayan Afîyet gazetesi, ilk sayısının ifade-i mahsusa kısmında gazetenin geniş konu yelpazesinin içinde fenni meselelere de değineceğini söylemiştir. "Afîyet, mesail-i sıhhiyeden maada idare-i umur-i

⁴⁴⁶ Afîyet Gazetesi, 2 Kanun-i sani 1329 / 15 Ocak 1914, s.6

⁴⁴⁷ Afîyet Gazetesi, 3 Kanun-i sani 1330 / 16 Ocak 1915, s.4

⁴⁴⁸ Afîyet Gazetesi, 3 Kanun-i sani 1330 / 16 Ocak 1915, s.4

beytiyeden, para biriktirmeden, kadınlara ait el işlerinden, yemek pişirmekten gayet sade bir lisan her türlü mesail-i fenniyyeden bahs eder. Mesail-i siyasiye ve diniye müstesnadır."⁴⁴⁹

Dönemde meydana gelen bilimsel gelişmelere ve okuyucularının dünyaya, doğaya, insana ve diğer canlılara dair merak ettikleri bilgilere değinen gazete, okuyucularına eğlenceli ve öğretici bir içerik sunmuştur.

Bilimsel bilgileri somut hale getirerek öğrenmeyi kolaylaltıran *Afiyet gazetesi*, 1. sayısında "*Fenni Eğleceler: Düşmeyen Para*" adlı makalesini yayınlamıştır. Makalesinde açık hava basıncını⁴⁵⁰ (atmosfer basıncını) para deneyi ile somutlaştırarak açıklayan gazete, gergin avcumuza bozuk para koyup bastırmamızı ve daha sonra paranın üzerini fırçalamamızı söylemiştir. Fırçalama esnasında ne kadar sert de fırçalasak paranın düşmeceğini söyleyen gazete, bunun nedeni ise para ile avuç arasındaki hava basıncının azalması ve paranın yüzey kısmındaki hava basıncının sıkıştırma etkisi yapması şeklinde açıklamıştır.⁴⁵¹ Gazete deneyi şöyle anlatmaktadır:

*"Avucunuzu iyice gererek açınız. Tam ortasına guruşluk yeni onlu ve ikilik sikkelerden birini vaz ediniz. Para orada durdukça avucunuz gerili dursun. Şimdi diğer avucunuzdaki parayı bir elbise fırçasıyla fırçalasın. Fırça süratle sürüldüğü hâlde yine para avucunuzdan düşmez. Bundaki hikmete gelince: para ile avucun arasındaki havayı çıkararak üstündeki hava tabakasıyla sıkıştırmaktan ibâretidir. İşte siz gâyet kolay masrafsız ve zevkli bir oyun istediğiniz zaman istediğiniz yerde yapabilirsiniz."*⁴⁵²

Bilimsel bilgileri oyunlaştırarak öğreten *Afiyet gazetesi*, 6. sayısından "*Fenni Eğleceler: Kağıttan Balık*" adlı makalesini yayınlamıştır. Makalede, yoğunluğu suyun yoğunluğundan az olan maddelerin suda batmayıp yüzeye çıkacağını öğretmek isteyen gazete, bu bilgiyi oyunlaştırarak vermiştir. Makalede okuyuculardan, adi fakat parlak ve kalın olan bir kağıda balık resmi yapmaları, balığın ağzını ve gözünü mürekkeple çizmeleri ve kuyruk kısmına da makasla küçük bir açıklık kesmeleri istenilir. Daha sonra balığın buruşturulmadan ve üzerini ıslatmadan uzun ve büyükçe bir kaptaki suya koyulması

⁴⁴⁹ *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913, s.2

⁴⁵⁰ Hava basıncı (atmosfer basıncı), atmosfer içindeki havanın, ağırlığı nedeniyle yeryüzünde birim alana yapmış olduğu basınçtır. Bu değer normal olarak deniz seviyesinden yükseldikçe azalmaktadır. Çünkü basıncı yapan hava tabakasının kalınlığı ve ayrıca hava içindeki gaz moleküllerinin yoğunluğu yukarıya doğru azalmaktadır. Bkz. Cemalettin Şahin, "*Türkiyede Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri*", Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2001, s.111

⁴⁵¹ *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329/ 8 Kasım 1913, s.12

⁴⁵² *Afiyet Gazetesi*, 26 Teşrin-i evvel 1329/ 8 Kasım 1913, s.12

gerektiğini söyleyen gazete, arkadaşlara bu balığın tek başına yüzüp yüzemeyeceğinin sorulmasını ister. Arkadaşlardan hayır cevabının geleceğini söyleyen gazete, kağıt balığın ortasına zeytinyağının damlatılmasını ister. Zeytinyağ sudan hafif olduğu için yayımlaya başlar ve kuyruktaki kestiğimiz açıklığa doğru dolar ve sudan dışarı çıkmak ister bu şekilde kağıttan balık da hareket etmeye başlar.⁴⁵³ Gazetede deney şu şekilde anlatılmaktadır:

“Adi ve fakat parlak ve kalınca bir kağıddan bir balık resmi yapınız. Makas ile kuyruk tarafında görülen açıklığı da keserek açınız. Baş tarafdaki ağzıyla gözünü boya veya mürekkeble yaparsınız. Kağıddan balığı buruşturmayarak ve üzerini ıslatmayarak yavaşça uzun ve büyükçe bir kaptaki suyun üzerine vaz edersiniz. Badehu arkadaşlarınıza bu balığı kendi kendine yürüteceğinizi söylersiniz. Mümkün olamayacağı cevabını alınca zeytinyağı kabından balığın ortasındaki yuvarlağa bir nihayet iki damla damlatırsınız. Zeytinyağı sudan hafif olduğu gibi imtizacede kabiliyetli olmadığından derhal yayılmaya başlar. Yayılacak yer bulamayınca yuvarlakdan kuyruğa doğru dar ve uzun yerdeki sudan dışarı çıkmak ister. Bu sırada hâsıl olan aksü'l amel sebebiyle zeytinyağı dışarı çıkdıkça kağıddan balık da suyun üzerinde kendi kendisine hareket etmeye başlar.”⁴⁵⁴

Gazete 13. sayısında “*Dünyada Ne Kadar Nüfus Var?*” Adlı makalesini yayımlamıştır. Makalede dünya nüfusunun istatistiki verilere göre 1.700.000.000 (bir milyar yedi yüz bin) olduğunu söyleyen gazete, gelişmiş ülkelerde nüfus ölçümünün zor olduğunu belirterek bu sayıya ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini söylemiştir. Kıtalarda km başına düşen insan sayısından da bahseden gazete, km başına Avrupa’da 44, Asya’da 19, Afrika’da 5, Amerika’da 4, Avustralya’da 8 insan düştüğünü söylemiştir. Gazete, Avrupa’da doğumun az olmasına rağmen nüfusun fazla olma nedenini de sağlık koşullarının iyi olmasına bağlamıştır.⁴⁵⁵ Gazete şu şekilde bilgi vermektedir:

“Ahiren tanzim idilen bir istatistike nazaran dünyada 1,700,000,000 nüfus vardır. Şüphesiz bu mikdar mahal-i muhtelifede nakıs suretde icra kılınan tahrir tahminidir. Memalik-i mütemeddinede hakkıyla tahrir-i nüfus icrası müşküldür. Bu sebeble nüfus istatistikleri daima ihtiyatla kabul idilmelidir. Kıtat-ı hamise-i alemdeki nüfusun temevvücatı nazar-ı itibara alınırca kilometre başına Avrupa’da 44, Asya’da 19, Afrika’da 5, Amerika’da 4, Avustralya’da 8 nüfus isabet ider. Avrupa’da tevellüdatın mikdarı pek az

⁴⁵³ *Afiyet Gazetesi*, 26 Kanun-i evvel 1329 / 08 Ocak 1914, s.8

⁴⁵⁴ *Afiyet Gazetesi*, 26 Kanun-i evvel 1329 / 08 Ocak 1914, s.8

⁴⁵⁵ *Afiyet Gazetesi*, 13 Şubat 1329 / 26 Şubat 1914, s.8

ise de şerait-i sıhhiyenin mükemmeliyetinden ve imraz-ı muhtelifeye karşı daha kati ve müesser tedabir ittihaz idildiğinden ömr-i vüsati, kıtat-ı saireye nisbetle, Avrupa'da daha ziyadedir!"⁴⁵⁶

Gazete 15. sayısında "Vücutta Neler Var?" adlı makalesini yayınlamıştır. Ortalama insan vücudunu 70 kg. olarak düşünenen gazete vücuttaki organların ağırlığını şu şekilde belirtmiştir:

Vücutun Etleri	31 kilo
İskeleti yani Kemikler	13,40 kilo
Vücuttaki Yağlar	12 kilo
Beyin	1,40 kilo
Göğüs	1,20 kilo
Karın	4 kilo ⁴⁵⁷

Vücuttaki sulu şeylerin ağırlığının 40 kg, katı şeylerin ağırlığı ise 30 kg olduğunu belirten gazete vücutta; karbon, azot, fosfor, flor, glis, potasyum, sodyum, kalsiyum, magnezyum, lityum, manganez gibi gazların yer aldığını söyleyerek insan vücudunu küçük bir eczaneye benzetmiştir. Gazetenin anlatımıyla insan, bir günde 2,700 kg su 900 gr da öteki malzemelerden kaybeder. 900 gramın içinde 250 gr karbon 25 gram da diğer madenlerden bulunur. Belirli sebeplerle kaybedilen maddeler tabloda gösterilmiştir.⁴⁵⁸ İnsan vücudu ile ilgili gazete şu bilgiler verilmektedir:

	Su	Muhtelif Maddeler	Azot	Karbon
Akciğerler	320	770	0	210
Börekler	1500	65	16	10
Cild yani Deri	650	45	6	6
Gaita(dışkı)	<u>130</u>	<u>50</u>	<u>2</u>	<u>35</u>
	2600	930	24	261

⁴⁵⁶ Afîyet Gazetesi, 13 Şubat 1329 / 26 Şubat 1914, s.8

⁴⁵⁷ Afîyet Gazetesi, 27 Şubat 1329 / 12 Mart 1914, s.6

⁴⁵⁸ Afîyet Gazetesi, 27 Şubat 1329 / 12 Mart 1914, s.7

İnsanın vüsatı oldukça ağırlığını yetmiş kilo takdir ve bu ağırlıkdaki ademin vücûdunda mevâd-ı atıyyenin mevcûdiyetine kabul itmişlerdir:

Vücûdun Etləri (Uzlât) ve Teferruâtı	31 kilo
İskeleti yani Kemikleri	13,40 kilo
Şehm yani Yağ	12 kilo
Dimâğ yani Beyn	1,40 kilo
Göğüsdeki İhşâ	1,20 kilo
Karındaki İhşâ	4 kilo ⁴⁵⁹

Vücuddaki sulu şeylerin ağırlığı kırk ve katı şeylerin ağırlığı otuz kilodur. Vücuddaki ecsâmın isimlerini de yazalım. Müvellidü'l-humuza gazlarıyla karbon, azot, fosfor, flor, glis, potasyum, sodiyum, kalsiyum, mağnezyum, lityum, manganez vesâire ki adeta küçük ve seyyar bir eczahane demektir.

İnsan yirmi dört saatden ibaret bir gün zarfında 2700 gram su ve mevâd-ı sâirenden de 900 gram zâyi' ider. 900 gramın içinde 250 gram karbon ve 25 gram da mevâd-ı madeniyye bulunur. Zâyi'ât muhtelif sûretlerle vukû' bulur ki atıyyedeki cedvelde gösterilmiştir:⁴⁶⁰

	Su	Muhtelif Maddeler	Azot	Karbon
Akciğerler	320	770	0	210
Börekler	1500	65	16	10
Cild yani Deri	650	45	6	6
Mevâd-u Gâite	<u>130</u>	<u>50</u>	<u>2</u>	<u>35</u>
	2600	930	24	261

Afiyet gazetesi 22. ve 23. sayılarında yazı dizisi şeklinde “*Büyük Simalar Pastör (Pasteur)*” adlı makalelerini yayınlamıştır. Pastör’ü asrımızın büyük tıp ve fen alimi, aynı zamanda mikrop kaşifi olarak tanıtan gazete, 22. sayısında Pastör’ün hayatı hakkında bilgi

⁴⁵⁹ Afiyet Gazetesi, 27 Şubat 1329 / 12 Mart 1914, s.6

⁴⁶⁰ Afiyet Gazetesi, 27 Şubat 1329 / 12 Mart 1914, s.7

vermiştir. Pastör,⁴⁶¹ Fransa'nın Dole kasabasında orta halli bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Küçük yaşlarda okula başlayan Pastör arkadaşları gibi kuş yuvalarını dağıtmayan ve kavaga çıkarmayan bir çocuktur. Çocukluktan beri fen bilimlerine ilgi duyan Pastör, kırlarda dolaşmayı seven ve resim yapan bir çocuktur. Ama babası Pastör'ün sanatçı olmasını istememekte ve Pastör'ün öğretmenlik mesleğini seçmesini tavsiye etmektedir. 16 yaşına geldiğinde Paris'te öğretmen okuluna gönderilen Pastör, okulda hasta olmuş ve evini özlemiştir. Okul Müdürü Pastör'ün bu özlem ile hastalığının artacağını düşünerek Pastörü evine göndermiştir. Evine dönen Pastör'ün neşesi yerine gelmiş ve daha sonra okulunu da bitirmiştir. Pastör'ün resime olan ilgisi zamanla kendini felsefeye bıraktı ve bu esnada kimya dersleri almaya da devam etti.⁴⁶²

Başarılı bir öğrenci olduğu için Paris'teki Darrül Muallim mektebine girdi. Öğrenim hayatı boyunca çalışarak ailesine yük olmayan Pastör, annesinin 1848'deki vefatına çok üzüldü ve bir süre çalışmayı bıraktı. Daha sonra kimya üzerine yazdığı tezler bilim alanında çok dikkat çekti. Öğretmenlik hayatına devam eden Pastör, 1854 yılında Strazburg Fakültesine katıldı. 1856'da da Kimya öğretmenliğine tayin edildi. Bu yıllarda mayalanmalar, mikroplar üzerine çalışmaya başlayan Pastör, bazı mikropların hava ile temasında (oksijen) yok olduğunu gördü. Bir teryağı üzerinde yaptığı incelemede oksijenle temas eden bazı mikropların gelişimlerinin yavaşladığını gözlemledi.⁴⁶³ Gazete Pastör hakkında şöyle bir anlatım yapmıştır:

“Bugün asrımızın bütün terakkîyât-ı tıbbiye ve fenniyesi sıhhat ve afiyet-i cihanın tekemmülât-ı hâzıra-i mes'ûdesini mesâ'î ve keşfiyâtına medyûn olduğumuz büyük bir dâhiyi mikrop kâşifi â'lim-i şehîr Lui Pastörü kaarilerimize tanıtmak istiyoruz. Biraz tahsîl görmüş, biraz hıfzıssıhha kitâblarına veya sıhhî makalelere göz gezdirmiş ferd bu kadar ki Pastör nâmını iştmiş olmasın.

⁴⁶¹Kuduz aşısını bulan Louis Pasteur (1822-1895) Jura dağlarında Dole'de bir debbağın oğlu olarak doğdu. Yalnız bir tıp adamı değil, aynı zamanda bir kimyacı idi. 1857'de fermentasyonlarla ilgili bazı çalışmalara başladı. Bu ünlü bilim adamı sonuç olarak fermentasyonun çeşitli mikro organizmaların fonksiyonu olduğunu gösterdi. 1877'de ise hayvanların ve insanların bazı hastalıklarını inceledi. Pasteur, ilk kez şarbon ve tavuk kolerası hastalıklarını yapan organizmaları tanımladı. 1880'de Pasteur, Roux, Chamberland ve Thuillier gibi öğrencilerinin yardımlarıyla bu iki hastalık için koruyucu aşılar hazırladı. Böylece Pasteur, bu bulgularıyla bakteriyoloji bilimini başlattı. 1885'de ise kuduz aşısını buldu. Bkz. Ayşegül Demirhan Erdemir, “Türk Tıp Tarihinde Kuduz Hatalığı ve Tedavisi Üzerine Yorumlamalar”, Türk Dünyası Araştırmaları, C.117, S.230, 2017, s.71

⁴⁶²Afiyet Gazetesi, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.4

⁴⁶³Afiyet Gazetesi, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.5

Lui Pastör, Fransa'nın Dole Kasabası'nda 1822 sene-i milâdiyesi kanun-ı evvel 27. günü tevellüd etmiştir. Orta halli bir aile re'isi olan pederi Jorj Pastörü te'mîn-i ma'îşet için bir müddet sonra Arbuas Kasabası'na hicrete mecbûr olmuşdu. Azimkâr, metin, faâl zeki bir asker mütekâ'idi olan Jozef Pastör, bir debbağhâne açmış, alnının teriyle ailesini i'âşe ediyordu. Mizâc-ı zâtiyesi sâyesinde herkese kendisini sevdirdiğinden kasabasın ileri gelenleri orada mukîm askeri mütekâ'id tabibler, mühürler, târih şinâsân her gün ticârethânesini ziyâret ederlerdi. Henüz pek küçük yaşda olub dâ'ima ciddî, fennî, ve asîlâne bahislerle geçen bu musâhebelerden kendine göre az çok istifâde etmekden hâlî kalmazdı. Daha küçük yaşında mektebe başlatdı. Mektebde dersinden başka bir şey düşünmüyor, tatîl zamânlarında arkadaşlarına uyararak kuş yuvalarını bozmak, ötekine berikine sataşmak gibi harekât-ı mezmûmeden nefret ederek, kendi kendine uyanmak, kırdı dolaşmakla imrâr-ı evkât ediyordu. O da dâ'ima çizgi çizmek, resim yapmak gibi şeylerle meşgûl olur ve ileride büyük bir san'atkâr olmak isti'dâdını gösterirdi. Fakat pederinin yegâne emeli kendisini bir mu'allim yapmaktı. Zeki gençler için iyi bir meslek bulamıyordu.

On altı yaşına gelince Darü'l-mu'allimîne kaydolunmak üzere Paris'e gönderdiler. Gelir gelmez Pastör de bir merâk hâsıl oldu. Derslerini bırakıyor, muttasıl gâ'ilesini düşünüyordu. O derece ki refîki Jol Veresel ile musâhebelerinde her vakit bir kere memleketime gidüb de debbağhânenin kokusunu alsam bütün hastalığım zâ'il olacak diyere izhâr-ı hissiyât ederdi. Pansiyon müdürü Darbe, çocuğun bu hâlinin ileride daha vahîm bir hastalığa müncer olmasından ürkerek behemehâl memleketine aldırılması lüzûmunu pederine yazdı. Memleketine avdet edince der'akab hâlî değışdi. Eski neş'esi 'avdet etdi. Arbuas mektebine devam etmekle beraber kemâfi's-sâbık oda resimleri, kalemleri ile uyanıyordu. Arkadaşlarının, komşularının, müte'addidresimlerini yapıyor ve gıtdikce büyük bir eser terakkî gösteriyordu.

Mektebi bitirdi. İkmâl-i tahsîl için tekrâr Paris'e gönderilmesi uyamayacağından daha uzak olmakla berâber hasbe't-ticâre pederinin ara sıra gidip geldiği Bezanson (Besançon) şehrine i'zâmı karargîr oldu. Pastör'ün zekâsı, dahası iktidâr-ı ilmiyesi, arzu-yı tahsîli, burada kendisi gösterdi. Artık ressamlığı unutarak bütün mesâ'îsini ulûm-ı felsefeye hasretti. Latinceden, Rumcadan, felsefeden gâib güzel nota almak sûretiyle parlak doktora imtihâni vererek ve mektebde müzâkereci mu'allimliğine alıkonuldu. Bu

esnâda riyâziyât-ı 'âliye derslerine de devâm ediyordu.⁴⁶⁴ Darü'l-mu'allimîne girmek heveresi artık iyiden iyiye kesb-i şiddet etdiğinden müsâbakaya dâhil olmak üzere Bezanson'u terk ile Paris'e 'azîmet etdi. Tahsîlden başka bir şey'e hasr-ı âmâl etmediğinden Paris'in o gulguleli hayâtına, sefâhat 'âlemlerine kat'iyen bigâne bulunuyordu. Barbet pansiyonuna girdi. Pederinin gönderdiği meblağ-ı ihtiyâcâtı tamâmen tatmîn edemediğinden, sabahları erken kalkarak baretin taleplerine müzâkercilik etmek sûretiyle pansiyon ücretinin sülüsünden kurtuldu.

Dârü'l-mu'allimîne kaydolundu. Sâ'ir zamânlarını kimyâger-i şehîr Duma'nın derslerinde geçiriyor ve havârik- fenniyyeye agâh oldukca hayretlere müsteğrak oluyordu. Büyük adamların şeref-âver-i hayâtlarından fevkal'âde zevk alıyor ve dâ'ima onları ale'l-husûs neşrine nâfi' keşfiyâtda bulunanları taklîde çalışıyordu. Pederi muttasıl çalışmaktan, gâ'ilesini kendisinden başka mes'ûd edecek bir rükn-i fa'âl olmadığından bahs ve teşvîk-âmîz mektûblar gönderiyordu. Pastör barbetin taleplerine müzâkercilik etmekte, Duma'nın derslerinde bulunmakta ber-devâm iken, nihâyet laboratuvara girmeye muvaffak oldu. İşte o vaktin dehâsı tamamıyla inkişâf etdi. Dâ'imâ yükseklerde uçuyor, öğrendiklerinden yaptığı tecrübelerden harikulade netîceler çıkarmak istiyordu. Daha talebe iken öğrendiklerini başkalarına ta'lîm ve ta'mîm etmeye uğraşıyordu.

Üç sene sonra bi'l-müsâbaka darü'l-mu'alliminde ulûm-ı hekîme mu'allim mu'âvinliğine ta'yîn ve Balarad'ın laboratuvarına me'mûr edildi. Dâ'imâ taharriyât ve tedkîkât ile imrâr-ı hayât ediyor ve kuduz aşısını bulmak emelini besliyordu. Bunun için evvelâ ecsâmın billurâtını mütâla'aya koyuldu. Bu sâyede mikrobların, bu göze görünmez derecede küçük hayvancıkların teşkîlât-ı hayâtiyesine vâkıf olarak bir madde-i şifâ'îye istihsâl etmeyi tasavvur ediyordu.

Genç Lu'i Pastör, tıblar bahsine fevkalade ehemmiyet veriyor ve fenne bu kadar meclûbiyeti, laboratuvarında bu kadar meşgûliyeti esnâsında hayât vazîfesini ve vezâ'if-i milliyesini de kat'iyen hatırlardan çıkarmıyordu. 1848'de cumhriyet ilan olunduğu zamân, hürriyet, musâvât, uhuvvet kelimelerini dehşetle alkışlamış. Tasarruf etdiği yüz elli frankdan ibâret bütün servetini vatana hediye etmekle beraber müstahfiz askerlik vazîfesini der'uhde etmişdir. Hülâsa her husûsda bütün ma'nâsıyla vazîfe 'âşıkı hassas bir zekâ idi.

⁴⁶⁴ Afîyet Gazetesi, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.4

1848'de vâlidesinin vefâtı bir müddet mesâ'îsini inkitâ'a uğratdı. Pek sevdiği â'ilesinin bu mâtemi kendisini ziyâde sarsdığından çalışamadı. Kimya hakkında yazdığı tezler fen akademisinde bütün ulemânın nazar-ı dikkatini celbetmiş ve âtî için pek parlak ümîdler uyandırmışdı. Mu'allimleri Balaradın teşvikâtıyla tettebbu'ât ve taharriyâtında kemâl-i keremi ile çalışmakta iken hâmilelerinin iltimâslarına rağmen 1848 nihâyetlerinde Dizon Lisesi hükümet mu'allimliğine ta'yîn edildi. Dijon'da o derece vesâ'it-i lâzime mevcûd olmadığından bi't-tabî' taharriyâtı sekte-i inkitâ'a uğramışdı. Birçok mürâca'atlar üzerine nihâyet bir kaç ay sonra Strazburg Fakültesi kimya mu'allim vekâletine nakledildi. Strazburg'a muvâsalatında Pastör'ün saha-i hayâtında hilâf-ı me'mûl bir ufk-ı sa'âdet açıldı: daha ilk ziyâretinde fakülte müdürü Lorani, kendi zekâ ve nezâketine meftûn etdi ve ilk işi kerîmesi Madmazel Mari Lorani kendisine teklîf etmek oldu. On beş gün zarfında da merâsim-i izdivâciye nihâyet buldu. Bu vesîle ile Pastör'ün mevki'i de layıkı vecihle tayin edilmiş oldu. Pastör 1854 senesine kadar Strazburg fakültesinde kaldı. 1856'da kimya mu'allimliğine asâlaten ta'yîn edilmişdi. Bu müddet zarfında mütemâdiyen tettebbu'âtını bilhassa tıblar ecsâm husûsundaki tedkîkât ve taharriyâtını ta'kîb ediyordu. Aynı zamanda mesâ'îsini fûnûn akademisine iblâğ etmekden geri durmuyordu.

Tıblar hakkındaki tedkîkâtını bitirdikten sonra ecsâmın eczâ-yı ferdiyesi arasındaki adem-i mecânisi tedkîk etmek arzusuna düşdü. Mayalar üzerinde tecrübelere başladı. Evvela bir tartar parçasını kırıp ana suyu içine batırdı bir müddet sonra kırılan mahallin aynı tabî'atda bir takım eczâ-yı ferdiye ile yeniden düzeldiğini görünce tartar emlahının tahammürâtda bir hizmeti olduğunu ve fakat asık tahammürât ifâ eden gayr-i mer'i birtakım hayvancıkların mevcûd bulunduğunu mülâhaza ederek, taharriyâtını bu nokta-i nazardan yürütmeye başladı. 1854 de Lil şehrinde küşâd olunan fakülte riyâsetiyle kimya muallimliğine ta'yîn edildi. O zamânlarda tahammürât mes'elesi tıblar mes'elesinden daha muzallem bir hâlde bulunuyordu.

Birçok ulemâ asırlardan beri çalışdıkları hâlde henüz fennî ve kat'î bir esâs vaz' edememişlerdi. Ağır bir hamur parçası nasıl oluyor da hafîf ve mugaddî bir ekmek şekline inkılâb ediyordu? Ezilmiş üzün ne sûretle şarâba tahavvül ediyor? Bunlar cidden düşünülebiyecek mühim merâkâver birer hakikat idi. Fransız ve ecnebî ulemâsının kâffesi Pastör'ün bu keşfinin netîcesini bekliyordu. Çünkü bu hakikat inkişâf ederse hayât-ı hayvâniye hakkındaki nazariyatın kâffesi alt üst olacaktı. O zamana kadar herkes müvellidü'lhumûzanın bi'l-istisnâ bütün hayvanâtnın hissiyâtına elzem bir unsur olduğuna

kāni' idi. Pastör bunu cerh etdi. Ba'zı hayvânâtın bil'akis müvellidü'l-humûzanın mutazzarrır hatta helâk olduğunu isbât etdi. Tereyağları acılaştırın mayayı içinden müvellidü'l-humûsa geçirdiği zamân içindeki ve biryonların ba'zı asıl maya mikroplarının neşv ü nemâsı azaldığını ve bir müddet sonra helâk olduklarını gördü."⁴⁶⁵

Gazete 23. sayısında "Büyük Simalar: Pastör" adlı makalesine devam etmiş ve Pastör'ün mikroplar konusunda yaptığı bilimsel çalışmalara yer vermiştir. Pastör'e göre mikroplar oksijensiz ortamda yaşayan hayvancıklardı ama bu durumda oksijenli bir ortamda mayalanma sağlanırken mikroplar nasıl yaşayabiliyordu? Pastör bu sorusuna da yanıt buldu ve bir deney yaptı. Bira mayası ve su ile doldurulmuş balonlar aldı. Bu balonları kaynatıktan sonra ağızlarını kapattı. Diğerlerini ise kaynatdıktan sonra ağızları açık olarak hava temasına bıraktı. Ağızı açık kalanlar az müddet zarfında bozuldukları halde ağızı kapalı olanlar senelerce bozulmadılar. Çünkü kaynadıktan sonra içindeki tohumlar (mikroplar) ölmüş, haricden yeniden mikrop girmemişti. Bu şekilde oksijenli ortamda da mikropların yaşayabileceğini görmüş oldu. Pastör bundan sonra üzüm suyunu şaraba, şarabın sirkeye dönüştüren mantarları; ipek böceklerinde olan hastalıkların mikroplarını ve o zaman kadar binlerce insanı çaresizlik içinde öldüren kuzdüz mikrobunu keşfetti. Keşfettiği kuzdüz mikrobuna karşı aşı geliştiren Pastör, bilimsel çalışmaları ile tüm dünyada tanındı. Gazete Pastörün vefatının ardından Fransa'nın büyük bir cenaze merasimi yaptığını ama böyle büyük dehaların vefatlarından sonra da buluşları ile yaşayacaklarını söylemiştir. Patör gibi bilim adamlarının çalışanın kazanacağını, işinde sebat edenlerin başarıya ulaşıp bu şekilde vatanına en iyi hizmeti etmiş olacağını belirten gazete, böyle büyük dahilerin Osmanlı Devleti'nden de çıkmasını temenni etmiştir.⁴⁶⁶ Gazetenin Pastör hakkında verdiği bilgiler şöyledir:

"Mademki bu tahassûrâtı husûle getiren mikroplar müvellidü'l-humûzasız, havasız yaşayan hayvancıklardır. Havalı bir maya' içinde nasıl olur da tekessür ediyorlar? Pastör bunu buldu. Aynen su içinde bulunan iki nev' hayvanlardan hava ile yaşamağa mecbûr olanların suyun üst kısımlarına çıkub orada bir tabaka teşkil etdiklerini ve bu tabakadan hava nüfûz edemediği cihetle, altda kalan havâsını maya' içinde de havasız yaşayan mikropların tekessür etdiğini îzâh ve isbât etdi. Pastör mikroskop levhası altında mayacılarını re'yü'l-ayn gördükden ve zi'l-hayât mahlûkât gibi hücrelerinde hareket ettikleri, büyüdüklerini, nihâyet olduklarını keşf ettikden sonra, bunların menşe'lerini

⁴⁶⁵ Afîyet Gazetesi, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914, s.5

⁴⁶⁶ Afîyet Gazetesi, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, s.4

ya'nî tahammülât-ı kimyeviden mi, yoksa bir tahammüdatı, neş'et eylediklerini, tedkik etmeğe koyuldu. İ'tirâzlar, tetkîdler kâmilen boşa çıktı ve cihân-ı fende yeni ve gâyet vâsi' bir ufuk i'tilâ açıldı.

Pastör bu tahammüllerin daha fennî ta'bîr ile isporların her zamân mevâda bulunmadığını ve vesâit-i münâsibe tesâdüf edince tekessür ve nümâ bulduklarını keşf ve isbât etmiştir. Bunu ince ve kuyruk balonlarla isbat eylemiştir.

Bira mayası suyu ve sâ'ire gibi ta'affüne müsta'id mâyi'ât ile bârı doldurulmuş müte'addid balonlar aldı. Bir kısmını içine kapanub tohumlarını öldürdükden sonra ince uclarını ateşde kaynatdı kaldırdı. Diğerlerini kaynatdıktan sonra ağızları açık olarak hava temâsına bıraktı. Açık kalanlar az müddet zarfında bozuldukları ta'affün etdikleri hâlde ağızları kapananlar senelerce tağyîr göstermediler. Çünkü kaynadıktan sonra içindeki tohumlar ölmüş, hâricden yeniden tohum girmemişti. Halbuki birinciler de eski tohumlar ve mayalar olmakla berâber hava temâsında yeniden giren tohumlar bi'l-âhire tekessür etmişti. Hülâsa-i mu'terizlerinin hepsini birer sûretle âşikâr ve amelî tecrübelerle iskât etmiştir.

Pastör, bundan sonra üzüm suyunun şaraba, şarabın sirkeye tahavvülüne bâ'is olan mantarları, ipek böceklerine 'âriz olan hastalıkların mikroplarını keşfetmiş; o zamâna kadar binlerce insânları çâresizlik içinde öldüren kuduz 'illet-i müdhişesinin husûsî bir mikrob te'sîriyle vukû'a geldiğini keşfetmekle berâber, buna karşı bir de serum meydana koymuşdur. El-hâsıl en basit ve ibtidâ'î tecrübelerini mücmelen zikrettiğimiz Lui Pastör, tedkîkât ve taharrîyatında yorulmaz bir sa'y ile devâm ederek ilm-i fenn ve tebâbete pek mühm keşifler ihdâ ve isrâr hayâtın en muzellem noktalarını tenvîr ve ifşâ eylemiştir. Nihâyet ecel bî-emân o büyük dâhîyede pençesini takarak 1895 senesi teşrîn-i evvelinin beşinci günü irtihâl-i dâr- beka ve bütûn cihân-ı alem ve fenni mâteme ilka etmiştir.

Pastör hakîkâten öldü mü? Hayır! Belki 'âlimler içinde onun kadar ebedî bir hayâta mâlik olan bulunamaz. Kendi öldüyse de açtığı çığır kapanmamış, bi'l-'akis olan sür'atiyle kesb-i vüs'at etmiştir. Rüfekâ ve telâmîzî kendi nâmını taşıyan mü'essesede, Pastör Enstitüsü'nde kemâl-i 'azim ve metânetle tedkîkâta devâm etdikleri gibi cihânın büyüen mehâfil-i 'ilmiyesi aynı çığır tutarak tebâbetin bugünkü hârikalarını izhâr etmişlerdir. Elânda tetebbü'âtdan geri durulmamaktadır. Pastörün hârikul'âde zekâsıyla berâber azimkâr vazîfesine kadar muhibb olduğu bâlâdaki mesrûdâtdan anlaşılmalıdır.

Fransa hükûmeti, Fransız milleti bu mu‘azzam dâhîlerine, bu nâdirü’l-emsâl, vazîfeşinâs ve vatanperver evlâduna, hiç bir eser tebcîli dirîğ etmediği gibi, dünyanın her tarafından da e‘azım ve meşâhîrden mürekkeb hey’etler gönderilmiş ve gâyet muhteşem, parlak bir cenâze merâsimi yapılmıştır. Kadirşinâs Fransızların, kendi darü’l-mesâ‘îsi büyük dâhîlerine inşâ etdirdikleri muhteşem âbideyi, Pastörün terbiyesini numûne-i ibret olmak üzere ayrıca inzâr-ı kâarî’ne vaz’ ediyoruz. Tercüme-i hâlini gâyet muhtasar bir suretde derc etdiğimiz Pastör, o nâ-mütenâhî keşfîyât hârikasından başka ebnâ-yı cinsine büyük bir de ders-i intibâh vermiştir: Çalışan kazanır, sebât eden muvaffak olur. Vatanına bî nev’ine karşı vazîfesini bilen, hayâtında da öldükten sonra da mazhar-ı tekrîm ve tebcîl olur. Temennî edelim ki bu fazîletler bizim vatan-ı mübârekimizde de uyansın, Fransızların Pastörü gibi Osmanlılarda da büyük bir dâhî çıksın.”⁴⁶⁷

27. sayısında “Dünyada Neler Var” adlı makalesini yayınlayan gazete, bu sayıdan itibaren bazen dünyada meydana gelen garip olaylardan ve fenni bilgilerden bahsedeceğini söylemiştir. Yayınlamış olduğu bu makalede dünya ülkelerinde meydana gelen enteresan olaylardan bahseden gazete, Amerika’nın Pensilvanya eyaletinin Pittsburgh şehrinin çok soğuk olduğunu ve kedilerin burada yaşamadıklarını bu yüzden de etrafta farelerin cirit attığını yazmıştır. Amerikalıların Kutup taraflarından, bizim Van kedisine benzeyen beyaz ve tüyleri çok sık olan kediler getirdiklerini anlatan gazete, fare sorunun bu şekilde çözüldüğünü belirtmiştir. Rusya’da da haber veren gazete, Rusya’da intiharın azaldığının söylenmesine rağmen aslında arttığını belirtip Kiev şehrinde bir banka müdürünün oğlunun okulda notlarının kötü olmasından dolayı ailesi tarafından azarlandığı için intihar ettiğini yazmıştır. Yine Sırbistan’da vefat eden Livba Karamanoviç adlı zengin bir Sırp’ın bütün mirasını Sırp ordusuna bağışladığı yazılmış ve bu durumun bizdeki zenginlere de örnek olması söylenmiştir.⁴⁶⁸ Gazete anlatımı şu şekilde yapmaktadır:

“Bu haftadan itibaren bazen bu serlevha altında dünyada vukuu bulan ahval-i garbiyeden, terakkiyat-ı fenniye ve medeniyeden muhterem kar’ilerimizi sıkıyacak suretde bahs ideceğiz Amerika’nın Pensilvanya kıtasında ka’in Pittsburgh şehri gayet soğuk olduğu ve kediler ve soğuğa dayanamadığı için farelerde cirid oynamağa ve oklarına rast gelen eşyayı mahv ve tahrib itmeğe başlamışlar. Buna kediden başka çare olmayacağını anlayan Amerikalılar, kutub taraflarında bizim Van kedileri gibi gayet beyaz ve tüyleri çok ve sık yeni bir cins kedi bulmuşlar. Kutub taraflarının ne kadar soğuk olduğu

⁴⁶⁷ Afîyet Gazetesi, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, s.4

⁴⁶⁸ Afîyet Gazetesi, 21 Mayıs 1330 / 3 Haziran 1914, s.7

malumdur. Yeni cins kedilerde bu sebeble soğuşa alışkın olduklarından Amerikalılar derhal Pittsburgh şehrine nakil itmişler. Bila bıyıklı bir baba yeninin bıyıkları gibi bu büyük ve yeni cins kediler, mahalli gazetelerinin rivayetine göre az zamanda şehirde ne kadar fare varsa tutub öldürmüşler. Şimdi ortada bir dane bile fare yokmuş. Başka memleketlerden götürülen kediler rutubet ve burudete karşı dayanamıyorlar ve romatizmaya tutuluyorlarmış.

Rusya'da son zamanlarda intihar idenler yani kendi kendilerini öldürenler azaldı deniliyordu. Halbuki son bir ay zarfında yine çoğalmış. Kiev şehrinde bir banka şubesi müdirinin oğlu bulunan on üç yaşında bir mektebli, mektebden iyi notlar alamadığından ebeveynin tekdiri üzerine canı sıkılarak bir rovlör tedarik idüb bununla kendisini öldürmüş. Sırbistan'ın makarr idaresi olan Belgrad şehrinde ahiren (Livba Karamanoviç) namında bir Sırbli vefat itmiş ve vasiyetnamesinde dört milyon frankdan ibaret servetini Sırb ordusu namına harbiye nezaretine terk itmiş. Bunun üzerine Sırp heyet-i vükelası bu adamın cenazesi hakkında fevkalade ihtiramatda bulunulmasına karar virmiş. Harbiye nezaretinden virilen emir üzerine binlerle askerlerle harbiye nazırı erkan ve ümera ile veliahd, kral hep cenaze alayına gitmişler, binlerce çiçek demetleri götürmüşler. El-hasıl fevkalade parlak bir cenaze alayı yapmışlar. Zenginlerimize ibret!"⁴⁶⁹

Afiyet gazetesi 36. sayısında "Kapalı Gözlerle Ziyaya (Işığa) Baktığımız Zaman Niçin Kırmızı Görüyoruz?" adlı makalesini yayınlamıştır. Göz kapaklarımızın gelen ışığı tamamen engellemediğini yani bir dereceye kadar şeffaf olduğunu söyleyen gazete, bunun için kuşların göz kapakları kapalı olsa bile ışığı görür görmez hemen uyanabildiklerini söylemiştir. Gözümüz kapalıyken gelen ışığı biraz kırmızımtrak renkte görme sebebini ise göz kapaklarındaki kırmızı kana bağlayan gazete, eğer kanımız yeşil olsaydı gelen ışığı yeşil olarak göreceğimizi söylemiştir.⁴⁷⁰ Gazete şu şekilde bilgi vermektedir:

"Göz kapakları göze gelen şa'a'at ziyâ'iyenin nüfûzuna tamamen mani' olamaz. Yani bir dereceye kadar şeffafdırlar. Tabûrda ise daha ziyade şeffafiyet 'arz iderler. Gözleri kapalı dahi olsa kuşların ziyâ görür görmez uyanması bunu isbât ider. Birde kapalı gözle baktığımız zaman icsâmî aynen görürüz. Fakat bir az kırmızımtrak bir renkte müşâhede ideriz. Bunun sebebi nedir hafif ziya hurmaları çekerken kapağın nescinde

⁴⁶⁹ Afiyet Gazetesi, 21 Mayıs 1330 / 3 Haziran 1914, s.7

⁴⁷⁰ Afiyet Gazetesi, 23 Temmuz 1330 / 5 Ağustos 1914, s.8

bulunan kırmızı kan içinden mürûr ider. Kırmızı kan beyaz ziyâyı terkîb iden renklerin kaffesini bel' iderek yalnız kırmızı rengin mürûrunu serbest bırakır. İşte bundan dolayı kapalı gözle ziyâ istikâmetine baktığımız zaman ziyâyı kırmızı renkte görürüz. Eğer kanın rengi yeşil olsaydı o vakit kapalı gözle baktığımız zaman yeşil görürdük.”⁴⁷¹

Dünyayı, ülkeleri ve şehirleri tanıtmaya çalışan *Afiyet* Gazetesi, 38. sayısında “*Londra’da Neler Var?*” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalesinde Londra’yı daha çok demografik özellikleri ile tanıtan gazete, İngilizler tarafından yönetilen Londra’nın, mevcut başkentlerin en büyüğü ve en kalabalığı olduğu söylemiştir. Londra’nın nüfusunun altı buçuk milyon olduğunu söyleyen gazete, bu nüfusun her yıl 800.000 nispetinde arttığını da belirtmiş ve Londra’da her üç dakikada bir çocuk doğduğunu, her beş dakikada ise bir kişinin vefat ettiğini söylemiştir. İngiltere’nin en zengin memleket olduğunu yazan gazete, Londra’nın polis kayıtlarında 220.000 suçun ve cinayetin bulunduğunu belirtmiştir. Londra’da Filistin’den yani Kudüs’ten daha çok Yahudi, Roma’da bulunan Katoliklerden daha çok Katolik bulunduğunu söyleyen gazete, bir yıl içinde Londra’da bazı yiyecek gruplarının ne kadar tüketildiğini de yazmıştır. Bir sene içinde tüketilen bazı ürünlerin miktarı şöyledir: 400.000 öküz, 1.500.000 koyun, 8.000.000 tavuk, kaz, hindi vb., 400.000.000 balık, 500.000.000 istiridye, 500.000.000 litre bira.⁴⁷² Gazetenin Londra hakkında aktardığı bilgiler şunlardır:

“Mevcut pay-i tahtların en büyüğü ve nüfusu çok olanı Londra şehridir. Londra şehri İngilizlerin makarr idaresidir. Altı buçuk milyon nüfusu vardır. Londra’nın her sene nüfuzu 800,000 nisbetinde artmaktadır. Her üç dakika da bir çocuk dünyaya gelir ve her beş dakikada bir nüfus terk-i hayat eyler. Londra’da arz Filistin’den yani Kudüs şerifden ziyade Yahudiler ve Roma’da bulunan Katoliklerden ziyade Katolikler vardır. En zengin milletlerden biri hatta birincisi İngilizlerden dinebilir. Bugün polis kayudatından Londra’da suret-i daimede 220,000 ashab-ı cürm ve cinayat bulunduğu anlaşılıyor. Londra’da bir sene zarfında bakınız neler sarf olunur? 400.000 öküz, 1.500.000 koyun, 8.000.000 tavuk, kaz, hindi vesaire, 400.000.000 balık, 500.000.000 istiridye, 500.000.000 libre bira”⁴⁷³

Afiyet gazetesinin 63. sayısında yayınlanan “*Dünyada Ne kadar İnsan Var*” adlı makalede, Almanya’nın istatistiksel hesabına göre dünyada 1.044.510.000 insanın olduğu

⁴⁷¹*Afiyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1330 / 5 Ağustos 1914, s.8

⁴⁷²*Afiyet Gazetesi*, 9 Ağustos 1330 / 22 Ağustos 1914, s.4

⁴⁷³*Afiyet Gazetesi*, 9 Ağustos 1330 / 22 Ağustos 1914, s.4

yazılmıştır. Makalede dini inanışlara dair de istatistiki bilgiler vermiştir. Dünya da yaşayan 1.044.510.000⁴⁷⁴ insanın, beş yüz otuz dört milyon dokuz yüz kırk bini (Katolik, Protestan ve Ortodoks), üç yüz milyonu ise Konfüçyüs'ün öğretilerine inanan Çinlilerdir. Müslümanların sayısı 173.290.000, Yahudilerinki ise 10.760.000'dır. Hindistan'da yaşayan Berahiminlere (Brahmanizm) inananların sayısı ise 214.000.000'dur. Gazete ayrıca genel nüfus içinde her bin kişiden kaçının hangi dine mensup olduğuna dair istatistiki veriler de yayınlamıştır. Gazete, her bin kişiden 346'sının Hristiyan, 124'ünün Müslüman, 523'ünün diğer dini inançlar, 7'sinin de Yahudi olduğunu yazmıştır.⁴⁷⁵ Gazete anlatımına şöyle devam etmektedir:

“Almanya’da beyne’l-milel istatistik idaresinin hesabiyatına nazaran dünyada 1.044.510.000 nüfus vardır. Bunun beş yüz otuz dört milyon dokuz yüz kırk bini Hristiyan (Katolik, Protestan ve Ortodoks) ve üç yüz milyonu Konfüçyüz mezhebine tabi bulunan Çinlilerdir. Umum Müslümanlar 173.290.000’dur. İki yüz on dört milyon Berahimin vardır. Yeahudilerin mikdarı 10.760.000’dür.

Nüfus-i umumiyyeden bin kişide:

346’si Hristiyan

124’ü Müslüman

523’ü Mezahib-i muhtelif ashabi ve 7 tanesini de Yahudiler teşkil etmektedir.”⁴⁷⁶

Afiyet gazetesi 33. sayısında “Başta Ne Kadar Saç Var” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalesinde, İngilizleri ciddi insanlar olmakla birlikte garip huyları olan ve araştırılması imkansız olan durumları bile araştırmaktan çekinmeyen bireyler olarak anlatan gazete, bir İngiliz hekimin insan başında ne kadar saç olduğu üzerine bir araştırma ve ölçüm yaptığını anlatmıştır. İngiliz hekim, bir parmak büyüklüğündeki yerde 1066 saç olduğunu söylemiştir. Normal bir insan başı büyüklüğünün de ortalama 102 parmak büyüklüğünde olduğunu söyleyen hekim, 102 parmak büyüklük ile bir parmak büyüklükteki saç tellerinin sayısını çarparak sonuca ulaşmıştır. (102.1066 = 108.732) Ortalama büyüklükteki bir insan kafasında 108.732 saç teli olduğunu söyleyen hekimin,

⁴⁷⁴Afiyet Gazetesi 13.sayısında yayınlamış olduğu “Dünyada Ne Kadar Nüfus Var?” Adlı makalesinde, dünya nüfusunun istatistiki verilere göre 1.700.000.000 (bir milyar yedi yüz bin) olduğunu söyleyen gazete, gelişmiş ülkelerde nüfus ölçümünün zor olduğunu belirterek bu sayıya ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir.

⁴⁷⁵Afiyet Gazetesi, 24 Kanun-i sani 1330 / 6 Şubat 1915

⁴⁷⁶Afiyet Gazetesi, 24 Kanun-i sani 1330 / 6 Şubat 1915

fenni (bilimsel) bir hesap yaptığını belirten gazete, isteyenlerin bunu kendisinin de hesaplayabileceğini söylemiştir.⁴⁷⁷ Bu noktada şunlar aktarılmakta:

“İngilizlerin ciddi olmakla beraber garib tabiatlıdırlar. İsterler ki her şey’i öğrensinler, öğrenmedik bir şey kalmasın. Onlarca dünyada, müstahil bir iş yoktur yahud olamaz... İngiltere hekimlerinden biri bir insanın başında ne kadar saç bulunduğunu anlamak istemiş. Tedkikatda bulunmuş. Hakikat değilse de hemen hemen hakikat dincek derecede saçın mikdarını anlamış zaten bir başdaki saçın hepsini birer birer saymağa ne lüzum var? İngiliz hekimi eşhas muhtelifede bir parmak mürebbi mahalde ki saçın mikdarı hakkında tedkikat ve tahkikatda bulunmuş. Hatta bizzat ciddiyet ve sebat göstererek tadad eylemiştir. O kadar bir mahalde 1066 dane saç bulunduğunu anlamıştır. Bazılarında beş on fazla veya noksanın ehemmiyeti mevzu bahis olamaz. Çünkü bulunan mikdar vasati olarak mevzu ve makbuldur. Alelade bir insanın başının musaha-i sathiyesi yani büyüklüğü zaten malumdur, ölçelenmiştir. Yüz iki parmak mürebbiidir. Bunun müstesnası olabilir. Bazılarının başı bir az daha büyük veya bir az daha küçük olur. 102 mikdarı vasatidir. Şimdi 102 adediyle 1066 mikdarını darb idecek olursak bir insanın başındaki saçların ne kadar olduğunu anlamış oluruz. $102 * 1066 = 108,732$ olur ki bir başda yüz sekiz bin yedi yüz otuz iki dane saç bulunduğu meydana çıkar. Bu, esasen fenni bir hesap olduğu için makbuldür. İngiliz hekimi bu suretle hesabatda bulunmuş ve bu neticeye irmiş inanmayanlar daha ince hesap yaparak izhar hakikate hidmet idebilirler.”⁴⁷⁸

Gazete, 33. sayısında “İhtiyarlayınca Niçün İnsanın Yüzü Buruşuyor?” adlı makalesini yayınlamıştır. Makalede, simanın ruhun aynası olduğunu söyleyen gazete, ruhun hissettiği gülmek, ağlamak, kaş çatmak, dudak bükme gibi davranışların simaya (yüze) yansıdığını söylemiştir. Gülerken, ağlarken (mimik) yüzde buruşuklukların meydana geldiğini belirten gazete, bu mimiklerin zamanla yüze yerleştiğini ve bu şekilde buruşuklukların meydana geldiğini söylemektedir.⁴⁷⁹ Gazetede konu şu şekilde işlenmekte:

“Malumdur ki sima ruhun ayinesidir. Ruhun bütüin ihtisasatı gülmek, ağlamak, kaş çatmak, ve dudak bükme... Gibi muhtelif şekillerde ve maddi bir suretde simada teressüm ider. Bu irtisamları husule getiren yüzün cildi altında bulunan uzlatdır. Muhtelif azlelerin tek başına veya birkaç danesinin bir arada olarak takallüs itmesi balada saydığımız muhtelif şekilde ki ahval-i vechiyeyi vücuda getirir. Gülerken, ağlarken, ileh vechede

⁴⁷⁷ Afîyet Gazetesi, 2 Temmuz 1330 / 15 Temmuz 1914, s.15

⁴⁷⁸ Afîyet Gazetesi, 2 Temmuz 1330 / 15 Temmuz 1914, s.15

⁴⁷⁹ Afîyet Gazetesi, 2 Temmuz 1330 / 15 Temmuz 1914, s.16

*muhtelif buruşukluklar husule geldiği de malumdur. İnsanın müddet-i hayatınca her gün bin şekilde takallüs iden azlatın bu takallüsâtı mürur zamanla cildin üzerine intiba iderek aynı şekilde daimi buruşuklar husule getirir.*⁴⁸⁰

Afiyet gazetesi, okuyucularını gelişen teknolojiyle buluşturmak ve bilgilendirmek amacıyla 25. sayısında düzenlenen elektrik sergisini tanıtmak için “*Elektrik Sergisi*” adında bir makale yayınlamıştır. Serginin Dersaadet Osmanlı Elektrik Şirketinin himayesinde düzenlendiği, elektrik ve elektrikle çalışan aletlerin sergide tanıtılacağı, serginin Hacıpululu Hanı altında Mayıs ayının 2. günü başlayacağı söylenmiştir. Serginin çok zarif bir şekilde düzenlendiğini belirten gazete, ilk kısımda Lion Kilikyan Efendi’nin matbaa tehzizatının sergilendiğini yazmıştır. Sergiye katılanlara elektrikte pişmiş kahvenin ikram edildiğini söyleyen gazete, sergiye katılanların; elektrikle çalışan marangozluk makinelerini, dişçilik aletlerini, kaldırıcı asansörleri, gaz şirketinin makinelerini, dinamoları, inşaat aletlerini, lambaları, sigara yakmak için tasarlanan aleti, telefonu, ütüyü, dikiş makinesini, ekmek yapma aletini, yerleri temizlemek için yapılan süpürgeyi görebileceklerini belirtmiştir. Sergiye, Nafia Nazırı Çürüksulu Mahmud Paşa Hazretlerinin, elektrik ve murahhas mesulü Faris Sergey’in, Nafia müdürü Sülayman’ın, Şoseler müdürü Burhaneddin’in, Mösyö Şınayder’in ve tramvay şirketi müşaviri Münir Bey’in katıldıklarını söyleyen gazete Faris Sergey Bey’in sergide konuşma yaptığını da belirtmiştir. Serginin iki ay devam edeceğini yazan gazete, halkı sergiye davet ederek elektrik kuvvetinin ne harikalar yaratabileceğini görmelerini istemiştir.⁴⁸¹ Sergi hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“Dersaadet Osmanlı Elektrik şirketinin teşvik ve himayesiyle ve sırf ahalimize elektrik kuvvetinin tenviratından maada umur-ı beytiyedeki sanayi ve umur-ı sairede ne gibi faideler temin edebileceğini göstermek üzere Beyoğlu’nda doğru yolda Hacıpululu Hanı altında bir sergi tesis edilmiş ve Mayısın ikinci günü resm-i küşadı icra olunmuştur. Sergiye elektrikin faidelerini gösterebilecek alet ve edevat satan tacirlerin hepsi iştirak etmişlerdir. Sergi pek zarif bir tarzda tertib olunmuşdu. Teşhir edilen gayet sade fakat pek zarif riba idi. Birinci kısımda Lion Kilikyan Efendi’nin matbaa edevatı teşhir olunmuş idi. Ziyaret edenlere elektrikle pişirilmiş kahveler ikram ediliyordu daha sonra sırasıyla, ziyafette istimal olunan edevatın elektrik kuvvetiyle istimali, marangozluk makinelerinde

⁴⁸⁰ Afiyet Gazetesi, 2 Temmuz 1330 / 15 Temmuz 1914, s.16

⁴⁸¹ Afiyet Gazetesi, 7 Mayıs 1330 / 20 Mayıs 1314, s.7

elektirikin tatbiki, gaz şirketinin makineleri, dinamolar, kaldırıcı asansörler, inşaat cedide alet, dolablar, dişcilik edevatı, türler.

Tefrişata müteallik eşyanın elektrikle tenviri sigara yakmak için şık, zarif makineler, lambalar, sınai çiçekler arasında yıldız gibi parıldaayan ve pek zarif bir surette imal olunan lambalar, şömineler, yerleri temizlemek için elektrikle müteharrik edevat, telefonlar, dikiş makineleri, ütüler, her renk ve nevide ve muhtelif cesametde elektrik lambaları, 180 kıyye unu bir çeyrek saat zarfında ekmek haline getiren ve elektrikle müteharrik mükemmel makineler, Osmanlı erbab-ı sanayi'inin eser-i mahareti olan lambalar, ve daha bazı tarif eşya elektrik ziyası altında pek güzel bir manzara arz ediyordu. Nafia Nazırı, Çürüksulu Mahmud Paşa hazretleri bu meşheri ziyaret ederek takdiratda bulunmuşlar, elektrik ve tramvay şirketleri murahas mesulü mösyö Faris Sergey'in maksad-ı tesisi hakkında bir nutuk irad eylemiştir. Nafia müdir-i umumisi Süleyman, Şoseler müdürü Burhaneddin, Mösyö Şınayder, tramvay şirketi müşaviri Münir Bey, züvvar meyanında bulunmakta idi. Sergi iki ay devam edecektir. Şehrimiz halkının da bu meşheri ziyaretle elektrik kuvvetinin ne harikalar gösterebildiğini müşahede edecekleri tabidir."⁴⁸²

BÖLÜM 5

5. AFİYET GAZETESİNİN SİSTEMATİK DİZİNİ

5.1. Afiyet Gazetsinin Dizini

Afiyet Mecmuasının dizini gazetenin kapak sayfasında mündericat kısmında verilmiştir. *Afiyet*'in kapak sayfasında muharrir olarak *Avanzade Memmed Süleyman Bey* belirtilmiş olsa da dergide yayınlanan makalelerde imzası bulunmamaktadır. Gazetede makalesi bulunan yazarlar, yazdıkları makalelerin yanında altı çizili bir şekilde gösterilmiştir. Gazetede yer alan dizi yazılarının birbirini izleyen devam yazıları ise parantez içinde sayılarla gösterilmiştir.

26 Teşrin-i Evvel 1329 Cumartesi / 8 Kasım 1913 Sayı 1

Giriş Yazısı, s.1

İfade-i Mahsusa, s.2

⁴⁸²*Afiyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1330 / 20 Mayıs 1314, s.7

Güzel Prens Romanının 50 Sayfalık Hülasası, s.2-8
Hastanın Yatağı Önünde, Termometrenin Lisansı, s.8
Doktor Diyor ki; Kuvvet İlaçlarından Ceviz ve Ceviz Yaprağı, s.9
Faideli Tertibler, s.9-10
Çok Yaşmak Sanatı; Yüz Sene Yaşamak için Japon Reçetesi, s.10
Nasıl Güzellenmeli? Masaj Vasıtasıyla Güzellik, s.10
Mekulat ve Meşrubat Vasıtasıyla Bir İnsanın Ahlak ve Tabiatı, s.10-11
Aşçıbaşı Diyor ki; Ayıntab Bulgur Köftesi, s.11
Bilmece, s.11
Güzel Sözler, s.11
Lüsin İdarehanesinin Kitapları, s.12
Fenni Eğlenceler; Düşmeyen Para, s.12
Gülünç Fıkralar, s.12
Muhabere-i Aleniyye; Kız Evlat Doğurmak için Ne yapılmalı, s.12-15
Afiyet'in Tefrikası: Lüleci Yekta Efendi Yahut İyilik Eden İyilik Bulur, s.15-16

2 Teşrin-i Sani 1329 Cumartesi / 15 Kasım 1913 Sayı 2

Dört Şekilde Bir Ayyaşın Hali, s.1
Arz-ı Teşekkür, s.2
Muhabere-i Aleniyye, s.2-3
Daimi Gençliğe ve Daimi Güzelliğe Dair, s.3
Kadın ve Tütün (1), s.4
Oğlan Doğurmak için Ne Yapılmalı, s.4
Basur; Basuru Nasıl İyi Etmeli, s.5
Güzel Sözler, s.5
Nasıl Çocuk Yetiştirelim İsveç Mektebinde Duvarlara Asılmış Olan Sihhi Levhalar, İngiliz Mektebinde Evamir-i Aşere, s.6

Kalem ve Kalem Tutmak Vasıtasıyla; Keşfi Ahlak ve Tabayi, s.6

Fenni Eğlenceler, s.6

Afiyet'in Tefrikası: Lüleci Yekta Efendi, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

9 Teşrin-i Sani 1329 Cumartesi / 22 Kasım 1913 Sayı 3

Sefain-i Havaiyyeden, s.1

Afiyet 16 sahife, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Nasıl Kadın Almalı, s.4-6

Kuvvet Verici Nebahatdan Tere, s.7

Sima-ı Beşer, s.7

Esrar-ı Sıhhat; Tül Ömür ve Takviye-i Beden, s.8

Kadınlara Dair; Kadınlarda Daima Tercih Etmelidir Cahili Alime / Çirkini Güzele, s.8

Kadın ve Tütün (2), s.8-9

Kadın ve Güzellik, s.9

Serpuş Vasıtasıyla; Keşfi Ahlak ve Tabayi (1), s.10

Sıhhi Sözler, s.10

Kadın Hastalıklarından Bir Mühimme-i Sıhhiye; Seyalan-ı Ebyaz, s.10-11

Afiyet'in Tefrikası: Lüleci Yekta Efendi, s.1-15

Fakir Frengililere İlaç, s.15

Faideli Tertibler, s.15

Aşçıbaşı Diyor ki; Yeni Bir Yemek "Semsek", s.16

Fenni Eğlenceler, s.16

Gülünçlü Fıkralar, s.16

13 Teşrin-i Sani 1329 Perşembe / 26 Kasım 1913 Sayı 4

Resme Ait İzahat; Parazitler, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Semirmek İçin Bir Usül, s.4

Musahabe-i Nisaiyye'den; Güzellik ve Zevciyet (1), s.5

Kadınlara Ait Musahabe; Kadınlık, s.6

Nasıl Yemek Yemeli, s.6

Fes Vasıtasıyla; Keşfi Ahlak ve Tabayi (2), s.7

Solucan ve Kurt Hastalıkları, s.7

Güzel Sözler, s.7

Memleket Etibbasına İhtar, Alelumum Arabacı Esnafına İhtar, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Kıymalı Pilav Böreği, s.8

Fenni Eğlenceler, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

19 Kanunu-i Evvel 1329 Perşembe / 1 Ocak 1914 Sayı 5

50 Sene Evvel İngiltere Donanması İçin Nasıl Çalışılıyor, s.1

Afiyet – Teşekkürat – İfayı Vazifeye Mübaşeret, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (1) *SİSAK FERİD*, s.3-4

Musahabe-i Nisaiyye'den; Güzellik ve Zevciyet (2), s.5

Kızamık Hastalığı Hakkında Birkaç Söz (1), s.5

Doktor Diyor ki: Nasıl ve Ne Kadar Elma Yemeli, s.6

Şundan Bundan, s.6-7

Asid Borunun (Borik Asit) Havvass-ı Şifaiyyesi, s.7

Şıranın Fevaidi, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

Güzel Sözler, s.8

Fenni Eğlenceler, s.8

Bilmece, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

26 Kanunu-i Evvel 1329 Perşembe / 8 Ocak 1914 Sayı 6

Osmangazi Zırhlısı, s.1

Afiyet ve Donanma, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (2) SİSAK FERİD, s.4

Kızamık Hakkında Birkaç Söz (2), s.4-5

Veremi İlan Etmek Lazım mıdır (1), s.5-6

Ağaçların ve Meyvelerin; Havass-ı Garibe ve Şifaiyyesi, s.6

Binbir Esrar (Sıhhiye, Beytiye ve İdariyeye Ait), s.6-7

Faideli Tertibler, s.7

Bilmece Hali, s.7

Eski Sözler, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Unut beni! Yemeği, s.8

Fenni Eğlenceler; Kağıttan Balık, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

7 Kanunu-i Sani 1329 Perşembe / 15 Ocak 1914 Sayı 7

Aile Teşkil Edelim, s.1

Afiyet ve Donanma İanesi, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (3) SİSAK FERİD, s.3-4

Afiyet'in Kimyahanesi, s.4

Ateşte Yanmayan İnsan, s.5

Musahabe-i Sıhhiye; Kışa Dair (1), s.5-6

Bir Harika Tabiat; Bir Yalındaki Çocuk Neler Yapabilir, s.6

Veremi İlan Etmek lazım mıdır (2), s.6-7

Bilmece Hali, s.7

Badel Vefat İzdivaç Edenler, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Hakiki Tas Kebabı, s.8

Eski Sözler, s.8

Dar Ayakkabı Neler Yapar, s.8

Arılarla Müzeyyen Bir Sakal, s.8

Bir Elma Neler Yapar, s.8

Misli Görülmemiş Bir Örümcek, s.8

Saray Entrikaları, s.8

9 Kanunu-i Sani 1329 Perşembe / 22 Ocak 1914 Sayı 8

Çocukları Tartmalımı, Tartmamalı mı, s.1

Kısa Boylulara Müjde, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Romatizmanın Tedavisi, s.3-4

Tavşan Ticareti; Yeni Bir Vasıta-i Ticaret ve Servet (1), s.4-5

Soğuk Algınlığı, s.5

Musahabe-i Sıhhiye; Kışa Dair (2), s.5-6

Hasta ve Hasta Odası, s.6-7

Hindistan Cevizi, s.7

Bilmece Hali, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Külbiç Pilavı, Domates Kurusu, s.8

Sahra'da Ne Varmış, s.8

Hatlar Vasıtasıyla Simada Eşkal ve Alaim, s.8

Vefadar Kuş, s.8

Şundan Bundan ve Gülünç Fıkralar, s.8

16 Kanunu-i Sani 1329 Perşembe / 29 Ocak 1914 Sayı 9

Hind Palyaçosu, s.1

Afiyet ve Donanma İanesi, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (4) *SİSAK FERİD*, s.3-4

Kuvvet İlaçlarından Vanilya, s.4-5

Afiyet'in Kimyahanesi; Yağların Muayenesi, s.5

Kutu Soda Nasıl Yapılır, s.5-6

Binbir Esrar, s.6

İnsanlar Ne zaman Çok Yaşayacaklar, s.6-7

Şundan Bundan, s.7

Bilmece Hali, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Külbiç Baklavası, s.8

Çok Yaşamak İçin Ne Yapılmalı, s.8

En Büyük Top Güllesi, s.8

Gülünç Fıkralar, s.8

Gülenler ve Ağlayanlar, s.8

Güzel Sözler, s.8

23 Kanunu-i Sani 1329 Perşembe / 5 Şubat 1914 Sayı 10

Üç Bin Senelik Moda, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-6

Zayıflara Müjde! Zafiyet ve Nehafet İlacı (1), s.6

Hayatta Muvaffakiyet İçin 10 Nasihat, s.6

Kimlerin Elleri Güzeldir, s.6

Dünyada En Büyük Şeyler, s.6-7

Şundan Bundan, s.7

Faideli Tertibler; Zayıf Küçük Çocuklar İçin, Sulu Kellik İçin Çare, s.7

Güzel Sözler, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Şuğul Muhaşşi s.8

Unutulmamalıdır ki, s.8

Tiyatro Cinayetleri, s.8

Mukayese-i Sürat Cetveli, s.8

Gülünç Fıkralar, s.8

30 Kanunu-i Sani 1329 Perşembe / 12 Şubat 1914 Sayı 11

Sanatda Muvaffakiyet, s.1

Beyanname; Dersaadet Merkez Komutanlığından, s.2

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, s.2

Afiyet ve Donanma İanesi, s.2

Akhisar'da Donanma İanesi, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-6

Zayıflara Müjde! Zafiyet ve Nehafet İlacı (2), s.6-7

Çocuk Beslemek Usulü (1), s.7

Sıcak ve Soğuk Su, s.7

Yeni Bilmece, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Lahmacun, s.8

Bir Kadının Zevcine Karşı Vezaifi, s.8

Eski Sözler, s.8

İnsan mı? Hayvan mı?, s.8

Hangi Adamlardan Sakınmalı, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

6 Şubat 1329 Perşembe / 19 Şubat 1914 Sayı 12

Fransa'da Tayyareci Kadınlar, s.1

İfade-i Mahsusa, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Sahte Banknotlar, s.5

Zayıflara Müjde! Zafiyet ve Nehafet ilacı (3), s.5

Yataktan Nasıl Kalkmalı, s.6

Musahabe-i Sıhhiye; Kışa Dair (3), s.6

Av Etleri, s.6-7

Şişmanlara; Şişmanlıktan Müşteki Olanlara, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Enginar Tavası, Etli Enginar Dolması, s.8

Enginar, s.8

Diş Etlerini Kuvvetlendirmek İçin, s.8

Sun'î Bir Ada, s.8

Evlerde ve Sokaklarda İstirahat, s.8

13 Şubat 1329 Perşembe / 26 Şubat 1914 Sayı 13

Saç Modası ve Kadınlar, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Nasıl para kazanmalı? Teşebbus-i Şahsi (5) *SİSAK FERİD*, s.6

Malihulya, s.6-7

Afiyet'in Kimyahanesi, s.7

Bin Bir Esrar, s.7-8

Ekmek, s.8

Yumurtalar, s.8

Saadet-i Hayat, s.8

Dünyada Ne Kadar Nüfus Var, s.8

20 Şubat 1329 Perşembe / 5 Mart 1914 Sayı 14

Çocuklarda Muhabbet (1), s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Eski Sözler, s.4

Kuvve-i Bedeniyye, s.4

50 Nüshalık Fihrist 51-101 arası (Güzel Prenses), s.5-6

Faziletkar Bir Adam, s.6

Kahraman Bir Kız, s.6

Afiyet'in Kimyahanesi, s.6-7

İşret Aleyhinde, s.7

Tul Ömür, s.7

Malumat-ı Garibe, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

Çekirdeksiz Kiraz, s.8

Bir Hekimin Son Sözleri, s.8

27 Şubat 1329 Perşembe / 12 Mart 1914 Sayı 15

Çocuklarda Muhabbet (2), s.1

Afiyetin Te'sirâtı, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Nasıl para kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (6) *SİSAK FERİD*, s.4

Kadınların Saçları, s.5

Çocuk Beslemek Usulü (2), s.5-6

İsviçre'de Veremlilere Mahsus Daruşşifa; Göğüs Hastalıklarının İsviçre yaylalarında Tedavisi, s.6

Kış Geceleri Eğlencelerinden; Refika Hanımın Marifetleri, s.6-7

VücuttaNeler Var, s.7

Hayat-ı Beşer, s.7

Eski Elbiseleri Ne Yapmalı, s.7

Havadis-i Fenniye ve Medeniyye, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

Yeni Bilmece, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

6 Mart 1330 Perşembe / 19 Mart 1914 Sayı 16

Birader ve Hemşire Arasında, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Nasıl para kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (7) SİSAK FERİD, s.4-5

Tavşan Ticareti (2), s.5

Dünya Güzeli; İnsanın Cildi Yani Derisi, s.5

Hastalara Müjde! Yalnız Burunu Tedavi Etmekle Birçok Hastalıklardan Kurtulmak Mümkündür, s.5-6

Genleşmek Sanatı; Yüzdeki Buruşuklukları İzale İçin Ne Yapmalı (1), s.6

Yumurta Zenginliği; Zenginliğe Bir Çare, s.6-7

Atkestanesi Ağacı, s.7

Asrımızın Hastalığı, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

İshale Karşı deva, s.8

Saç Dökülmesine Karşı Tertib, s.8

Çelik ve Tekneyi Paslanmaktan Vikaye Eden Kağıt, s.8

Mermer ve Porselenleri Yıkamanın Çaresi, s.8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

13 Mart 1330 Perşembe / 26 Mart 1914 Sayı 17

Anadolu Hayat ve Muaşeret-ı Nisvaniyesinden Bir Numune, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s. 2-5

Nasıl para kazanmalı? Teşebbüs-i şahsi (8) SİSAK FERİD, s.5-6

Güzelleşmek Sanatı; Tırnak Tuvaleti (1), s. 6-7

Gençleşmek Sanatı; Yüzdeki Buruşuklukları İzale İçin Ne yapılmalı (2), s.7

Sıhhi Meskenler, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s 8

Gülünçlü Fıkralar, s.8

Kimin İçin Çalışıyoruz, s.8

19 Mart 1330 Çarşamba / 1 Nisan 1914 Sayı 18

Feza-yı Kainatta 40 Milyon Sene Seyahat, s.1

İfade-i Mahsusa, s.2

Afiyet ve Donanma İanesi, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Burun Kanaması, s.6

Nasıl Söz Söylemeli, s.6

Kış Geceleri Eğlencelerinden; Refika Hanımın Marifetleri, s.6-7

Hekim İlaçları, s.7

Faideli Tertibler, s.7-8

AşçıbaşıDiyor ki, s.8

Balonların İcadı, s.8

Deliye Delice Cevap, s.8

Bir Muhavere, s.8

Güzel Cevap, s.8

Hüsn ve Sıhhat, s.8

26 Mart 1330 Çarşamba / 8 Nisan 1914 Sayı 19

Şukufe-i Emel-ilk Evlat, s.1

Arz-ı Teşekkür, s.2
Muhabere-i Aleniye, s.2
Musahabe-i Sıhhiye; Gebelere Nasıl Bakmalı, s.2-5
Kadın Musahabeleri; İngiliz Kadını (1), s.6
Musahabe-i Fenniye; Fotoğraf, s.6
Yeni Bilmece, s.6-7
Bilmece Hali, s.7
Ev Hanımlarına Diş suyu, s.7-8
Muz, s.8
Cezvelerin Usul-i Tathiri, s.8
Halıların Suret-i Muhafazası, s.8

2 Nisan 1330 Çarşamba / 15 Nisan 1914 Sayı 20

İngiliz Kadınları, s.1
Muhabere-i Aleniyye, s.2-4
Çocuklarımızı Nasıl Susturuyoruz, s.5-6
İhtiyarlamamak İçin Ne Yapmalıdır, s.6-7
Kadın Musahabeleri; İngiliz Kadını (2), s.7
Kış Eğlenceleri; Refia Hanımın Marifetleri, s.7
Aşçıbaşı Diyor ki, s.8
Faideli Sözler, s.8
Çiğ Süt İçmeli mi, s.8
Saçları Uzatmak İçin En Güzel Bir Usul, s.8

9 Nisan 1330 Çarşamba / 22 Nisan 1914 Sayı 21

Tecmilat-ı Nisvaniyye Numuneleri, s.1
Muhabere-i Aleniyye, s.2-4
Tecmilat-ı Nisvaniyye'den Bir Safha Garbın Son Modaları, s.4

Soğuk Nasıl Alınır, s.5-6

Güneşle Tagaddi, s.6

Nezle, s.6-7

Hazım Nedir, s.7

Ararot Nedir? Çocuklu Validelere Yeni Bir Gıda, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Peynirin Faideleri, s.8

Kimyager Ne Diyor, s.8

Sekiz Tenbie; Hıfzı's-Sıhhat'in Kavaid-i Sebası, s.8

16 Nisan 1330 Çarşamba / 29 Nisan 1914 Sayı 22

Ezhar-ı Bahar İçinde; Sıhhat ve Afiyetle Pirayedar İki Şukufe-i Neşve Nisar, s.1

Güzel Prenseler, s.2

Afiyet ve Donanma, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Top Oyunu; Validelerin ve Pederlerin Enzar-ı Dikkat ve İntibahına, s 3-4

Büyük Simalar; Pastör (1), s.4-5

Güzelleşmek Sanatı (2), s.6

İzdivaç Mektebi, s.6

Teneffüs, s.6-7

75 Milyonluk Servet, 7-8

Mükafat-ı Fazilet, s.8

Aşçıbaşı Diyor ki; Kestaneli Hindi, s.8

23 Nisan 1330 Çarşamba / 6 Mayıs 1914 Sayı 23

Alayışden Müctenib Sade bir Güzel Safiyane Bir İstiğrak, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Büyük Simalar; Pastör (2), s.4

Kuvvet İlaçları Nasıl Yapılır (1), s.5

Güzelleşmek Sanatı; 10 Yaşına Kadar (3), s.6

Nasıl Okunmalı? Evlatlarımızın Gözleri Niçin Zayıf Olur, s.6-7

Bilmece Hali, s.7-8

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

Koylu ile Hekim, s.8

30 Nisan 1330 Çarşamba / 13 Mayıs 1914 Sayı 24

İspanya'nın Ali ve Kibar Sınıfına Mensub Sahibe-i Hüsnü - an Bir Kadın, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Filden Cellad; Pek Garib Bir Hikaye, s.4

Kuvvet İlaçları Nasıl Yapılır (2), s.5

Çocuklar ve Banyolar, s.5-6

Güzelleşmek Sanatı (4), s. 6

Kadın Musahabeleri; İspanya Kadınları (3), s.7

Yeni bilmece, s.7

Dünya Kaç Okka, s.8

El ve Parmak Şişmesi, s.8

Faideli Sözler, s.8

24 Parmaklı Bir Adam, s.8

7 Mayıs 1330 Çarşamba / 20 Mayıs 1914 Sayı 25

Asrımızın Keşfiyat-ı Harikasına Hakim Bir Zeka; Elektrik Kralı Dahi-i Şehir; Edison, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Nasıl para kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi (9) *SİSAK FERİD*,s.4-5

Kuvvet İlaçları Nasıl Yapılır (3), s.5-6

Güzelleşmek Sanatı (5), s.6

Kara ve Mavi Gözler, s.6-7

Elektrik Sergisi, s.7

Hanımlarımızın Nazar-i Dikkatine; Teali-i Nisvan Cemiyeti'nden, s.7

Kadın Saçları; Saç Pazarı, s.8

Dört Yüz Sene Evvelki Bir Matbaa, s.8

Güzel Sözler, s.8

14 Mayıs 1330 Çarşamba / 27 Mayıs 1914 Sayı 26

İspanya Kadınlarından; Bask Kadını, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Baha Tevfik Bey'in İrtihali, s.4

Sinematografya Hadisat-ı Hayatiyeyi Temaşa, s.4

Güzelleşmek Sanatı (6), s.4-5

Bin Bir Esrar, s.5-6

İnkıbaz (1), s.6

Saçkıran, s.6-7

Kirecin Faideleri, s.7

Kadın Musahabeleri; İspanya Kadınları (4), s.8

Yeni İtfaiye Efradı, s.8

Aşçıbaşı Diyor ki; Yumurtayı Nasıl Yemeli, s.8

21 Mayıs 1330 Çarşamba / 3 Haziran 1914 Sayı 27

Bahar Gülü, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Güzelleşmek Sanatı; 10 yaşına kadar (7), s. 4-5

İnkıbaz (2), s.5

Kıl Düşüren Tozlar, s. 5-6

Ayak Terlemesi, s. 6

Japon Mekteplerinde Çocuklara Ne Öğretilir, s.6-7

Dünyada Neler var, s. 7

Niçin, s.7

Bilmece Hali, s.8

Bir Bardaklık Bir Köpek, s. 8

28 Mayıs 1330 Çarşamba / 10 Haziran 1914 Sayı 28

Ka'r-ı Deryayı Temaşa, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-3

Para Kaygısında Bulunanlara, s.3

Güzelleşmek Sanatı; 10 Yaşından 20 yaşına kadar İcab Eden Takyidat-ı Sıhhiye (8), s.4

Kulak Hıfzı's Sıhhati (1.) , s.4-5

İnkıbaz (3), s. 5

Hakiki İnsan; Tedkik-i ef'al ve Muhasebe-i Nefs, s.5-6

Bir Hekimin Gafleti, s. 6

Dünyada Neler Var, s. 6-7

Ateş Niçin Çıldırtıyor, s.7

Bin Bir Esrar, s.7

Güzel Sözler, s.7

24 Numaralı Bilmece, s.8

4 Haziran 1330 Çarşamba / 17 Haziran 1914 Sayı 29

İhtifal-i Muhteşem Münasebetiyle, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Güzelleşmek Sanatı (9), s.4

Kulak Hıfzı's Sıhhati; MektepSağırlığı (2), s.4-5

Yangına Ne yapmalı, s.5

Cold Krem Nasıl Yapılır, s.6

Dünyada Neler Var, s.6

Centilmen Nedir, s.7

Eski İnsanların Boyu, s.7

Faideli Sözler, s.7

Eğlenceli Mebahisler, s.7

Aşçıbaşı diyor ki; Köylü Kızartması, Vanilyalı Krema, s.8

24 Numaralı Bilmece, s.8

11 Haziran 1330 Çarşamba / 24 Haziran 1914 Sayı 30

Zaman Olur ki Hayali cihan-ı Değer, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-4

Güzellenmek Sanatı; Yüz Kızarması (10), s.4-5

Kulak Hıfzı's-Sıhhati; Kulak Kiri, Kulak Akıntısı (3), s.5

Perhiz, s.6

Garip Yemekler, s.6

Fazıla Kadınlar, s.7

İspanya kadınları, s. 7-8

24 Numaralı Bilmece, s.8

18 Haziran 1330 Çarşamba / 1 Temmuz 1914 Sayı 31

Ekinler Arasında, s.1

Afiyet'in Sevgili Kārilerine, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Güzellenmek Sanatı; 20-30 Yaş Arasında (11), s.5-6

Peynir (1), s.6

Çocukların Dişleri; Çürümekten Nasıl Muhafaza Olunur, s.6-7

Kulak Hıfzı's-Sıhhati; Menşei Kulak Olan Baş Dönmeleri (4), s.7

Kulak Uğultuları, s.7

Gündüz Uyuklaması, s.8

Hıçkırık Tedavisi, s.8

Aşçıbaşı Diyor ki, s.8

İskoçyalı İngiliz Kadını, s.8

24 Numaralı Nüshanın Bilmecesi, s.8

25 Haziran 1330 Çarşamba / 8 Temmuz 1914 Sayı 32

Feci Bir Suikast Neticesinde Terk-i hayat Eyleyen Avusturya Velihtının Zevcesi, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Güzellenmek Sanatı; 20-30 Yaşında; Cihaz Hazmı – Cilt (12), s.6

Deniz; Deniz Havası ve Deniz Banyosu (1), s.6-7

Ter Nedir, s.7

Peynir (2), s.7-8

Aşçıbaşı Diyor ki; Ceviz Reçeli, s.8

24 Numaralı Nüshanın Bilmecesi, s.8

Afiyet Gazetesinin Nüsha-i Fevkalâdesi 27 Haziran 1330/10 Temmuz 1914

Kuvve-i Bahriyenin Üç Yüz Senelik Edvarı, s.1

Mühim Bir Teşebbüs-Naciz Bir Hediye; Afiyet Tayyaresi, s.2

Halis Temenniler, SİSAK FERİD, s.3

Yeni Bilmece, s.3

Afiyet'in 25 Nüshasının Mündericâtı, s.3-4

Muhabere-i Aleniyye, s.5-6

Nasıl Para Kazanmalı? Teşebbüs-i Şahsi; Ticarete İnsaf, Vicdan (10) SİSAK FERİD, s.7

Daima Güzel; Romalılar ve Kurun-ı Vusta Esrarı, s. 8-9

Üzümlerin Envai, Bağcılığın Ehemmiyeti, s.8

Çileklerin envai ve Çilekçiliğın Ehemmiyeti, s.9

Bir Yatakta İki Kişi Yatmalı mı, s.9-10

Isırgan Otu; Hekimlikte Isırgan Otu, s.10-11

Yaş ve Kuru Sebzeler, s.11

Limonun Faideleri, s.12

Afiyet ve Güzel Prens Sahip ve Müessisi Tercime-i Halinden Birkaç Söz, *SİSAK FERİD*, s.13

Gazetemizin Muharriri M.Süleyman Bey Tercime-i Halinden Bir Nebze, s.13

Tuzun Faideleri; Tuzun 21 Faidesi, s.13-14

Küçük Çocuklarda Hazımsızlık; Çok şekerli Süt ile Tedavi, s.14

Yeni Doğan Çocuklar Bir Günde Ne Kadar Büyür, s.14

Nasırın Tedavisi, s.14

Şeker Hastalığının Tedavisi; Yeni Bir Usul, s.14

Güzel Prens Saray Entrikaları, s.14

Servi Ağacı; Tababetde İstifadesi, s.14

Kolay İlaçlar; Çeşitli Hastalıklar İçin, s.15

Elbise Düşmanı; Güvelerden Nasıl Kurtulmalı, s.16

Bedbaht Bir Kadın Nasıl Mesut Olur, s.16

Fransa'da İkiz Kardeşler, s.16

2 Temmuz 1330 Çarşamba / 15 Temmuz 1914 Sayı 33

Banyodan Sonra, s.1

Nüsha-i Fevkalademiz, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-9

Japon İmparatoriçesinin Vefatı, s.8

Güzellenmek Sanatı; Ellerin Terlemesine Karşı Ne Yapmalı 30 ila 40 Yaşında Güzellik (13), s.10

Korse; Kızlarımız ve Kadınlarımız Niçin Teverrüm Ediyor (1), s.10-11

Nezle; Grip Yahut Nezleyi Çabuk Geçirmek İçin Ne Yapmalı, s.11-12

Dondurma, s.12

Yatağına İşeyenler, s.12-13

Afiyet'in Kimyahanesi; Zeytinyağının İyisini Nasıl Bilmeli, s.13

Ekmeğin İyisini Nasıl Bilmeli, s.13

Bira; Nasıl Yapılır ve Nasıl İçilir, s.13-14

Perhiz Yemekleri; Sıcak Su ile Limonata İstihzarı, Tavuk suyu, s.14

Deniz ve Deniz Havası (2), s.14-15

Başta Ne Kadar Saç Var, s.15

Limonata, s.15-16

Aşçıbaşı Diyor ki; Patlıcan Kızartması, Taze Balık, s.16

İhtiyarlayınca İnsanın Yüzü Niçin Buruşur, s.16

9 Temmuz 1330 Çarşamba / 22 Temmuz 1914 Sayı 34

Yirminci Asır Terakkiyatın İcmal-i Defterinden Bir Yaprak, s.1

Hilal-i Ahmer'de; Osmanlı Kadınlığının İlk ve Parlak Bir Eser Tealisi, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2-6

Güzellenmek Sanatı; Şişmanlığın Tedavisi (14), s.6

Hasta Odası; Nasıl Tathir Edilmeli, s.7

İşret Belası (1), s. 7-8

Gözlerimizi Sıkı Kapadığımızda veya Bastırdığımızda Niçin Muhtelif Cisimler Görüyoruz? Niçin Hareket-i Arz Olur, s.8

Aşçıbaşı Diyor ki; Etlî Patlıcan Dolması, s.8

16 Temmuz 1330 Çarşamba / 29 Temmuz 1914 Sayı 35

Tulumbadan Su Nasıl Çıkar, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Güzellenmek Sanatı; 40-50 Yaşında Güzellik (15), s.5-6

Deniz; Deniz Havası ve Deniz Banyosu (3), s.6

İhtiyarlık, s. 6-7

Yazın Erken Kalkmak Niçin İyidir, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki, s.7-8

Hazmın Garaibi, s.8

Suda Boğulanları, Denizin Dibine Düşen Eşyaları Nasıl Arıyorlar, s.8

23 Temmuz 1330 Çarşamba / 5 Ağustos 1914 Sayı 36

Bugünkü Evlerimiz Nasıl Tekemmul Etti, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2-5

Anadolu Demiryolları Müdür-i Umumisi Mosyo Höknen Cenabları, s.5

Akhisar'da Bir İslam Mektebi; Bir Muvaffakiyet Maarifperverine, s.5

Güzellenmek Sanatı; 50-60 Yaşında (16), s.6

Buse; Busenin Mehaziri ve Mehaliki, s.6

Korse (2), s. 6-7

Meşrubat-ı Latife; Gazlı Elma Şurubu, s.7

Aşçıbaşı Diyor ki; Yemek Zamanları, s.8

Mükemmel Bir İştihâ Nasıl Elde Edilir, s.8

Kapalı Gözle Ziyaya baktığımız zaman Niçin Kırmızı Görüyoruz, s.8

2 Ağustos 1330 Cumartesi / 15 Ağustos 1914 Sayın 37

Hayvanat Nasıl Tekemmül Etti, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s. 2-4

Almanya Neden Şikayet Ediyor, s.5

Bir Kadın Nasıl Sevilir, s.5

Memelerin Hıfzı's-Sıhhati, s.5-6

Burkulma; Yüksek Ökce-Kendi Düşen Ağlamaz, s.6

Maharet-i Bedeniyye, s.6-7

Uyku, s.7

Güneş Urması, s.7

Farenin Düşmanı; Farelerden nasıl kurtulmalı, s.7-8

Karıncalarda Tuvalet Merakı, s.8

Terbiyeli Keklik, s.8

9 Ağustos 1330 Cumartesi / 22 Ağustos 1914 Sayı 38

İnsanlar Nasıl Taam Ediyorlardı, s.1

Beyan-ı Mazeret, s.2

Muhabere-i Aleniyye, s.2

İksir-i Umumi; Nafi' ve Muessir Bir Kuvvet İlacı İsteyenlere, s. 2-3

Boy; Boy Meselesi, s. 3

Tahta Talaşından Nasıl Para Kazanmalı, s. 4

Gece Bağırmaları; Çocuklarını seven Validelere-Çocuk Dertlerinden, s. 4

Londra'da Neler Var, s.4

Yazın Ne Yemeli, s. 4

16 Ağustos 1330 Cumartesi / 29 Ağustos 1914 Sayı 39

5000 Sene Evvel, Hal-i Hazırda, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

Ehven ve Kolay Bir Surette Nasıl Zayıflamalı ve Nasıl Şişmanlamalı, s.3

Kadınlar Nasıl Zehirlenir? Düzgünler-Sürmeler-Allıklar vesaire, s.3

Rahat uyku; Geceleri Uyuyamayanlar Dikkatle Okusunlar, s.4

Kafur, s.4

Fransa ve Japonya Arasında, s.4

Kopek Balığı, s.4

23 Ağustos 1330 Cumartesi / 5 Eylül 1914 Sayı 40

Yadigar-ı Harb s.1

Muhabere-i Aaleniiyye, s.2

Hıfzı's-Sıhhat-i Etfal'den; Sada-yı Nevzad, s.3

Üzüm ve Üzümün Faideleri (1).s,3

Çil (1), s.4

Sac boyaları (1), s.4

Rüya; Rüya Görenler, s.4

30 Ağustos 1330 Cumartesi / 12 Eylül 1914 Sayı 41

Musavver ve Salonlara Mahsus Yadigar-ı Harb, s.1

Sefain-i Havaiyye, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

Harb Zamanlarında Hıfzı's Sıhhat ve Vezaif-i İnsaniyye, s.3

Çil (2), s.3

Saç Boyaları (2), s.4

Tereyağı, s.4

6 Eylül 1330 Cumartesi / 19 Eylül 1914 Sayı 42

İşret Eden ve Etmeyen Adamın Mideleri (1), s.1

Musavver Yadigar-ı Harb, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

Saf Hava, s.3

Çil (3), s.3

Sineklerin Uykusu, s.4

İşret Belası; Küül ve Hazm, Tehlikesiz Ne Kadar İçki İçilebilir (2), s.4

İspirtonun Tul-i Ömr Üzerine Tesiri, s.4

13 Eylül 1330 Cumartesi / 26 Eylül 1914 Sayı 43

İşret Eden ve Etmeyen Adamın Kalp ve Ciğeri (2), s.1

Yadigar-ı Harb, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

İşret Belası; Küül'un Kuvve-i Hafıza Üzerine Tesiri (3), s.3

İspirtonun Çocuklar Üzerindeki Tahribatı, Da'ul Küül-Alkolizm, s.3

Banyonun Faideleri, s.3

Sağırılığa Karşı, s.3-4

Basur Memeleri, s.4

Burun Kanı, s.4

Ev Hanımlarına; Faideli Bilgiler, s.4

20 Eylül 1330 Cumartesi / 3 Ekim 1914 Sayı 44

Suriye Sevahilinde Bildircin Avı, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

Balık, s.3

Baygınlık, s.3

Salkımı Bir Lira, s.3-4

Bad-ı Hava Para! ; Çürük Meyvelerden İstifade, s.4

Bal Kabağı, s.4

Deli karı, s.4

27 Eylül 1330 Cumartesi / 10 Ekim 1914 Sayı 45

Musavver Yadigar-ı Harb, s.1

Elektrik Kralı Edison, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

Tifo Hastalığı; Tifo Hastalığı Yahut Kara Humma (1), s.3

Banyoların Envai, s.3-4

Sıhhat Ölçüsü, s.4

İyi Bir Mekteb; Evlatlarımızı Hangi Mektebe Verelim, s. 4

4 Teşrin-i Evvel 1330 Cumartesi / 17 Ekim 1914 Sayı 46

Musavver Yadigar-ı Harb, s.1

Almanya İmparatorunun Kerimleri ve Gelini, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.2

Tifo hastalığı (2), s.3

Küçük Çocuk Rahatsızlıklarından; Pişik, s.3-4

El Çatlaması, s.4

Gençlik Hastalıklarından; Ergenlik (1), s 4

Turp ve Bayır Turpu, s.4

11 Teşrin-i Evvel 1330 Cumartesi / 24 Ekim 1914 Sayı 47

Yadigar-ı Harb, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Tifo hastalığı (3), s.2

Üzüm ve Şıra (2), s.3

Gençlik Hastalıklarından; Ergenlik (2), s.3-4

Yürümele Tedavi, s.4

Kuvvet Yemeği, s.4

18 Teşrin-i evvel 1330 Cumartesi / 31 Ekim 1914 Sayı 48

Yadigar-ı Harb, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Tifo hastalığı (4), s.2-3

Gençlerde Bıyık (1), s. 3

Rutubet Nedir, s. 3-4

Bel Soğukluğu; Erkek ve Kadında Suret-i Tedavisi (1), s.4

25 Teşrin-i Evvel 1330 Cumartesi / 7 Kasım 1914 Sayı 49

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Bel Soğukluğu; Erkekde Bel Soğukluğu (2), s.3

Ananet-i Muvakkate “İktidarsızlık” (1), s.3-4

Burun Deliği, s.4

Sanata Göre Hastalık, s.4

1 Teşrin-i Sani 1330 Cumartesi / 14 Kasım 1914 Sayı 50

İfade-i Mahsusa, s.1

Şanlı Osmanlı Askeri, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

10 Numaralı Yadigar-ı Harb'in Bilmece Hali, s.3

Namaz ve Dimağ; Abdest ve Gusülün Dimağa Tesiri, s.3

Kıl Düşüren Tozlar; Yeni Bir Tertip, Bilhassa Kadınlara Mahsus Bir Toz, s.3

Gençlerde Bıyık (2), s. 3-4

Ananet-i Muvakkate "İktidarsızlık" (2), s.4

Afiyet Gazetesinin 1 Yıllık Fihristi

Sihhat için Kıymettar Bir Sahife: Derdler ve Sade Devalar, s.1

Afiyet'in 1. senesinin Fihristi 1-50, s.2-4

8 Teşrin-i Sani 1330 Cumartesi / 14 Kasım 1914 Sayı 51

Afiyet'in 2. Sene-i Devriyesi, s.1

Kafkasya'ya Doğru; Eski Müdafaalar, Yeni Kahramanlar, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Sihhat Nokta-i Nazarından; Kadınlar Hamamı (1), s.3

Bel Soğukluğu; Erkekde ve Kadında Suret-i Tedavisi (3), s.3

Fransa ve Almanya; Sihhat, Hüner ve Marifet, Muhabbet-i Vataniyye, Ahlak ve İtikadat, s.4

Sallanan dişlere ne yapmalı, s.4

15 Teşrin-i Sani 1330 Cumartesi / 28 Kasım 1914 Sayı 52

Muhabere-i Aleniyye, s.1-3

Kadınlar Hamamı (2), s.3

Ananet-i Muvakkate "İktidarsızlık" (3), s. 3

İnsan nedir (1), s.4

Tonka ayı; Yemeği Hazmedemeyenlere Karnı ŐiŐenlere, s.4

Nestle Sütleri, s.4

22 Teşrin-i Sani 1330 Cumartesi / 5 Aralık 1914 Sayı 53

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Bel Soğukluğu; Erkek ve Kadında Suret-i Tedavisi (4), s. 2-3

İnsan nedir (2), s. 3

Ananet-i Muvakkate “İktidarsızlık” (4), s.3-4

Hastabakıcılık Dersleri, s.4

Ecza-yı Müessire ve Simyaya Karşı ; “Adem-i İktidar” ve “Bel Soğukluğu” İlaçları, s.4

Niçin Lamba Őişeleri Çabuk Kırılır, s.4

29 Teşrin-i Sani 1330 Cumartesi / 12 Aralık 1914 Sayı 54

Afiyet ve Donanma, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-3

Ermeni Vatandaşlarımız ve Doktor Turkomyan Efendi, s.3

Çocuklara Ne Yedirmeli, s.3-4

Bulantı, s.4

İstimna-yı Bi'l-Yed (1), s.4

Kaşlara Nasıl Bakılır, s.4

6 Kanun-i Evvel 1330 Cumartesi / 19 Aralık 1914 Sayı 55

Afiyet'in İsim Hediyesi, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-3

Donanma İanesi, s.3

Gençlerde Mahcubiyet (1), s.3

Tarçın; Çay mı İçmeli, Tarçın mı, s.3-4

Kahve Zehir midir, s. 4

Çekirdek; Çekirdekten İleri Gelen Tehlikeler Peder ve Validelerin Dikkatine, s.4

Lamba Derdi, s.4

13 Kanun-i Evvel 1330 Cumartesi / 26 Aralık 1914 Sayı 56

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Alman Kadınları, s.3

Gençlerde Mahcubiyet (2), s.3

Çocuk gıdaları, s.3

Bakırları Nasıl Temizlemeli, s.4

İsim hediyesi(1), s.4

20 Kanun-i Evvel 1330 Cumartesi / 2 Ocak 1915 Sayı 57

Muhterem Karilerimizden Bir Ricamız, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Alman Kadınları, s.3

Dört Düşman, s.4

İstimna-yı Bi'l-Yed (2), s.3-4

Yürek Çarpıntısı, s.4

İsim hediyesi (2), s.4

27 Kanun-i Evvel 1330 Cumartesi / 2 Ocak 1915 Sayı 58

Muhterem Karilerimize, s.1

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Bel Soğukluğu; Erkekde ve Kadında Suret-i Tedavisi (5), s. 3

İstimna-yı Bi'l-Yed (3), s.3

Tırnak, s.3-4

Köpeklerin Piresi, s.4

İsim Hediyesi (3), s.4

3 Kanun-i Sani 1330 Cumartesi / 16 Ocak 1915 Sayı 59

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Gençlerde Mahcubiyet (3), S.3

İyi Yaşamak Sanatı, s.3

Fazilet, s.3

Yağmur Ağacı, s.3-4

Gece Yatağına İşeyen Çocuklar Hakkında, s.4

İsim hediyesi (4), s.4

10 Kanun-i Sani 1330 Cumartesi / 23 Ocak 1915 Sayı 60

Muhabere-i Aleniyye, s.1-2

Bir Mukayese; Erkekle Kadın Arasında, s.3

Bir Fincan Kahve, s.3

Kahve Lekesi, s.4

Çin kadınları, s.4

İsim hediyesi (5), s.4

17 Kanun-i Sani 1330 Cumartesi / 30 Ocak 1915 Sayı 61

Muhabere-i Aleniyye, s.1-3

Mizaç Nedir, s.3-4

Kırmızı dudaklar, s.4

Kırmızı Burun, s.4

Yazı Tahtası, s.4

Horozları Dövüşmekten Nasıl Men Etmeli, s.4

İsim Hediyesi (6), s.4

24 Kanun-i Sani 1330 Cumartesi / 6 Şubat 1915 Sayı 62

Muhabere-i Aleniyye, s.1-3

Mizaç Nedir? Mizac-ı Demevi, s.3

Mide Yarası, s.3-4

Sara, s.4

Dünyada Ne kadar İnsan Var, s.4

İsim Hediyesi (7), s.4

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin, ilk Türkçe süreli yayını 1831'de yayın hayatına başlayan Takvim-i Vekayi gazetesidir. Devletin; resmi gazetesi olan bu gazete, hükümete ait resmi tebliğleri yayımlamanın yanında dünyadaki gelişmeleri de halka aktarmıştır. 1840 yılında yayımlanmaya başlayan Ceride-i Havadis, Osmanlı basınının ikinci gazetesidir. Babialı'den yardım gören ve tüm yazarları memur olan bu gazete Takvim-i Vekayi'nin çizgisini devam ettirmiştir. 1860'lı yıllar Osmanlı basınında hareketlenmelerin görüldüğü yıllardır. Bu dönemde Osmanlı'nın ilk özel gazetesi olan Tercüman-ı Ahval, Agah Bey tarafından yayımlanmıştır. Bu gazetenin başyazarı Şinasi, 1861 yılında gazeteden ayrılmış ve Tasvir-i Efkâr gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Tasvir-i Efkâr'ın hükümet politikalarını eleştiren yazıları 1864 Matbuat Nizamnamesinin yayımlanmasının temelini oluşturmuştur. Bu nizamname ile gazete çıkarmak isteyenler Babialı'nın iznine bağlanmıştır. 1864 Matbuat Nizamnamesinin yetersiz kaldığı düşüncesiyle 7 Mart 1867'de yeni bir kararname çıkartılmış ve hükümete gazete kapatma yetkisi verilmiştir.

II. Abdülhamit dönemi ise Osmanlı basınında sansürün arttığı yıllardır. Uygulanan sansür politikaları nedeniyle siyaset tartışmayan basın; edebiyat, tarım ve ticaret gibi konuları tartışmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemin süreli yayınlarının içeriğini daha çok edebiyat ve ziraat konuları oluşturmuştur. Zamanla şiddetini arttıran sansür politikası neticesinde halk, yabancı basına ve yurt dışında yayınlanan Türkçe yayınlara olan ilgisini arttırmıştır.

II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte anayasal düzene dönüş, basın hayatında bir canlanma sağlamış ve bu canlanma yayınlarda niceliksel bir artış yaratmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonraki ilk ayda basılan gazete ve dergi sayısı 353'ü bulmuştur. II. Meşrutiyetin yarattığı özgürlük ortamından basın etkin bir şekilde yararlanmış ve bu dönemde; fikir, edebiyat, eğitim, kadın, çocuk, mizah, ekonomi, ticaret, tarım, tiyatro, sinema gibi tüm alanlarda süreli yayınlar görülmüştür. Birçoğu kısa ömürlü olan bu yayınlardan farklı olarak Afiyet gazetesi, 1913-1915 yılları arasında yayın hayatına devam eden uzun soluklu bir gazete olmuştur.

26 Teşrin-i evvel 1329 (8 Kasım 1913) ile 24 Kanun-i sani (6 Şubat 1915) tarihleri arasında 62 sayı, bir fevkalade nüsha ve bir yıllık fihrist olmak üzere 64 sayı yayınlanan Afiyet gazetesi kendini ailelerin hekimi diye tanımlamıştır. Bir tıp gazetesi olarak yayın hayatına başlayan Afiyet, dönemde yayımlanan diğer tıp dergi ve gazetelerinden farklı

olarak; kadın, moda, güzellik, çocuk, bilimsel (fenni) gelişmeler, önleyici sağlık hizmetleri, mutfak kültürü, sağlıklı beslenme, para kazanmanın yolları, ev işleri ve yaşama dair bilgiler gibi konuları işlenmiştir. Siyasi ve dini konulardan bahsetmeyen gazete, yayımlanmış olduğu roman tefrikaları, fıkralar, bilmece ve yemek tarifleri gibi zengin içeriği ve göreselleriyle geniş bir okuyucu kitlesini hitap etmiş ve halk tarafından sevilmiştir. Okuyucuların bu ilgisi ve sevgisi için gazete idaresi birçok kere arz-ı teşekkür bölümünde okurlarına teşekkür etmiştir. Okuyucuların ilgisi gazete tirajlarına yansımış ve Afiyet gazetesinin tirajı gazete idaresince 8000 olarak belirtilmiştir. Yine okur mektuplarından aldığımız bilgiye göre Afiyet gazetesini çok sevdiği için doğacak bebeğinin adını Afiyet koymak isteyen okurlar da olmuştur.

Afiyet gazetesinde tüm sayılar boyunca halktan gelen soruların cevaplandığı Muhaber-i Aleniyye kısımları dahil olmak üzere 615 makale yayımlanmıştır. Bu makalelerin 25 tanesi Afiyet gazetesinin Fevkaledü Nüşhasında yer almaktadır. Yayın hayatı boyunca en çok tıp alanında makale yayımlayan gazete, siyasi ve dini konular haricinde her alanda makaleler yayımlamıştır.

İmtiyaz sahibi ve müdürü Sisak Ferid Bey olan gazetenin muharriri Avanzade Mehmet Süleyman Bey'dir. Yayın hayatı boyunca tıp alanında 236 makale yayımlayan gazete, dönemde yaygın olarak görülen (Kızamık, Kızıl, Tifo, Frengi, Bel Soğukluğu vb.) hastalıkları, bu hastalıkların belirtilerini, hastalığa yakalananların alması gereken tedbirleri ve hastalıklardan korunma yöntemlerini halka öğretmek amacıyla yazı dizileri yayımlamıştır. Hastalıklardan korunma konusunda beslenmenin önemini vurgulayan gazete, modern tıbbi bilgilerin yanında makalelerinde alternatif tıba da yer vermiş ve okuyucularından gelen soruları da cevaplamıştır. Avrupa'daki tıbbi gelişmelerden okuyucularını haberdar eden gazete, sağlık eğitimi konulu yazılar yazmış, ekonomik durumu yetersiz olan okuyucularının tedavi görebilecekleri yerleri de halka açıklamıştır.

Afiyet gazetesinin makalelerinde kadın konulu yazılar da önemli bir yer tutmaktadır. Yayın hayatı boyunca 78 tane kadın konulu makale yayımlayan gazete, kadının en önemli vazifesinin iyi bir eş ve iyi bir anne olmak olduğu vurgulamıştır. Kadınlara dair güzellik, moda, iyi bir eş olma, çocuk bakma ya da ev işleri konulu makaleler yayımlayan gazetede kadınların eğitimine dair sadece bir makaleye rastlanmıştır. Bu makalede yine kadının iyi anne rolü vurgulanmış ve kadınlar, bebeklerine daha iyi bakabilmeleri için Teali-i Nisvan Cemiyeti'ne eğitime davet edilmişlerdir. Kadın algısını

geleneksel bakış açısı ile ataerkil bir sistemde değerlendiren gazetenin algısı yayımlanmış olduğu makalelere de yansımıştır. Okuyucularının ilgi, istek ve ihtiyaçlarını göz önüne alarak yayın yapan gazete, okuyucularının istekleri dahilinde “Güzelleşme Sanatı” adlı 16 bölümden oluşan bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Bu dizi gazetenin tüm yayın hayatı boyunca yayımlanmış olduğu en uzun yazı dizisidir.

Dönemde meydana gelen bilimsel gelişmelere ve okuyucularının dünyaya, doğaya, insana ve diğer canlılara dair merak ettikleri bilgilere yer veren gazetede, fenni (bilimsel) bigilere dair 38 tane makale yayımlanmıştır. Okuyucularını dünyadaki gelişmeler ve değişimler konusunda bilgilendirmek isteyen gazete; okurlarına bilgilendirici, öğretici ve eğlendirici bir içerik sunmuştur.

I. Dünya Savaşının etkileri nedeniye kağıt bulma sıkıntısı yaşayan ve artan baskı masraflarından etkilenen gazete işlerin kötü gittiğini okuyucularına 57. sayısında açıklamıştır. 1913 yılında yayın hayatına başlayıp 62 sayı, bir fevkalade nüsha ve bir fihris olmak üzere toplam 64 sayı yayınlanan Afıyet gazetesı, 24 Kanun-i sani (6 Şubat 1915) tarihinde yayınlamış olduğu 62. sayısı ile yayın hayatına kapanmaya dair bir yazı yayınlamadan son vermiştir

Sonuç olarak II. Meşrutıyetın yaratmış olduğu özgürlük ortamı basın hayatına da yansımış ve dönemde her alanda yayın yapan gazete ve dergilere rastlanmıştır. Bu araştırmada incelenen ve dönemin önemli yayınlarından biri olan Afıyet gazetesının bir tıp gazetesı olarak yayın hayatına başlamasına rağmen yaşama dair birçok alanda yazı yazdığı ve dönemin geleneksel bakış açısıyla okurlarından gelen talepler doğrultusunda okuyucularını bilgilendirmeye çalıştığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar: Afiyet Gazetesi

- Afiyet Gazetesi*, 26 Kanun-i Evvel 1329 / 8 Ocak 1914
- Afiyet Gazetesi*, 27 Eylül 1330 Cumartesi / 10 Ekim 1914
- Afiyet Gazetesi*, 10 Kanun-i Sani 1330 / 23 Ocak 1915
- Afiyet Gazetesi*, 13 Eylül 1330 / 26 Eylül 1914
- Afiyet Gazetesi*, 13 Mart 1330 / 26 Mart 1914
- Afiyet Gazetesi*, 13 Şubat 1330 / 6 Şubat 1914
- Afiyet Gazetesi*, 13 Şubat 1929 / 26 Şubat 1914
- Afiyet Gazetesi*, 16 Ağustos 1330 / 29 Ağustos 1914
- Afiyet Gazetesi*, 16 Nisan 1330 / 29 Nisan 1914
- Afiyet Gazetesi*, 18 Haziran 1330 / 1 Temmuz 1914
- Afiyet Gazetesi*, 19 Mart 1330 / 1 Nisan 1914
- Afiyet Gazetesi*, 2 Ağustos 1330 / 15 Ağustos 1914
- Afiyet Gazetesi*, 2 Kanun-i Sani 1329 / 15 Ocak 1914
- Afiyet Gazetesi*, 2 Nisan 1330 / 15 Nisan 1914
- Afiyet Gazetesi*, 2 Temmuz 1330 / 20 Mayıs 1914
- Afiyet Gazetesi*, 2 Teşrin-i Sani / 15 Kasım 1913
- Afiyet Gazetesi*, 20 Kanun-i Evvel 1330 Cumartesi / 2 Ocak 1915
- Afiyet Gazetesi*, 20 Şubat 1329 / 05 Mart 1914
- Afiyet Gazetesi*, 21 Mayıs 1330 / 3 Haziran 1914
- Afiyet Gazetesi*, 22 Teşrin-i Sani 1330 / 5 Aralık 1914
- Afiyet Gazetesi*, 22 Teşrin-i Sani 1329 / 5 Aralık 1914
- Afiyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1330 / 5 Eylül 1914
- Afiyet Gazetesi*, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914
- Afiyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1330 / 5 Ağustos 1914

Afiyet Gazetesi, 24 Kanun-i Sani / 6 Şubat 1915
Afiyet Gazetesi, 25 Teşrin-i Evvel 1330 / 7 Kasım 1914
Afiyet Gazetesi, 26 Teşrin-i Evvel 1329/ 8 Kasım 1913
Afiyet Gazetesi, 27 Eylül 1330 / 10 Ekim 1914
Afiyet Gazetesi, 27 Şubat 1329 / 12 Mart 1914
Afiyet Gazetesi, 28 Mayıs 1330 / 10 Haziran 1914
Afiyet Gazetesi, 29 Teşrin-i Sani 1330 / 12 Aralık 1914
Afiyet Gazetesi, 3 Kanun-i Sani 1330 / 16 Ocak 1915
Afiyet Gazetesi, 30 Nisan 1330 / 13 Mayıs 1914
Afiyet Gazetesi, 4 Teşrin-i Evvel 1330 / 17 Ekim 1914
Afiyet Gazetesi, 6 Kanun-i Evvel 1330 / 19 Aralık 1914
Afiyet Gazetesi, 6 Şubat 1330 / 19 Şubat 1914
Afiyet Gazetesi, 7 Mayıs 1330 / 20 Mayıs 1914
Afiyet Gazetesi, 8 Teşrin-i Sani 1330 / 21 Kasım 1914
Afiyet Gazetesi, 9 Ağustos 1330 / 22 Ağustos 1914
Afiyet Gazetesi, 9 Kanun-i Sani 1329 / 22 Ocak 1914
Afiyet Gazetesi, 9 Teşrin-i Sani 1329 / 22 Kasım 1913
Afiyet Gazetesi, 10 Kanun-i Sani 1330 / 23 Ocak 1915
Afiyet Gazetesi, 2 Kanun-i Sani 1329 / 15 Ocak 1914
Afiyet Gazetesi, 2 Teşrin-i Sani 1329 / 15 Kasım 1913
Afiyet Gazetesi, 26 Teşrin-i Evvel 1329 / 8 Kasım 1913
Afiyet Gazetesi, 30 Kanun-i Sani 1329 / 12 Şubat 1914
Afiyet Gazetesinin Fevkalade Nüshası, 24 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914
Afiyet Gazetesi, 1 Teşrin-i Sani 1330 / 14 Kasım 1914

İkincil Kaynaklar

- Ahmad, F. (2016). Modern Türkiye'nin Oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2019). İttihat ve Terakki 1908-1914. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2014). Bir Kimlik Peşinde Türkiye. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akagündüz, Ü. (2015). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Akagündüz, Ü. (2020). Hüseyin Kazım (Kadri)'nin Çiftçi Çocuğu Adlı Eseri Bağlamında Ziraat Kitapları ve Köylünün Ziraat Bilgisiyle Tanıştırılması. *Kebikeç*, S.50, 511-544.
- Akagündüz, Y.S. (2017). II. Meşrutiyet Dönemi Ahlak Eğitime Örnek Bir Ders Kitabı: İbtidailere Malumat-ı Ahlakiye ve Medeniye. *Kesit Akademi Dergisi*, S. 7, 240-257.
- Akşin, S. (1998). Jön Türkler ve İttihat Terakki. Ankara: İmge Kitapevi.
- Akşin, S. (2007). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyılmaz, G. (1999). Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet Reaya İlişkileri. *Osmanlı Ansiklopedisi*. (Cilt 4). (s.40-54). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Alabaş, R. (2018). Çocuk Haftası Dergisi ve Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 5(26), 1765-1784.
- Arıkan, R. (2012). Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2012). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Aydoğdu, N. (2018). Türk Basın Tarihinde İlk Resimli Dergi: Mirat. *Türk Basın Tarihi*. (Cilt 2). (s.913-945). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Balcı, A. (2013). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Başaran, H. C. (2017). Osmanlı Son Döneminde İlginç Bir Tıbbi Süreli Yayın: Afiyet Gazetesi ve Dizini. *Kebikeç*, S.44, 113-144.
- Benek, K.M. (2016). Osmanlıda Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6-7, 27-39.

- Berkes, N. (2014). Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burak, M. D. (2002). Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi*, S.14, 292-318.
- Büyüköztürk, S. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çakır, B. (2012). Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı ve Britanya İmparatorluklarının Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Çavdar, T. (2013). Türkiye’nin Demokrasi Tarihi. Ankara: İmge Kitapevi.
- Demir, K. (2014). Osmanlıda Basının Doğuşu ve Gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(5), 57-88.
- Demir, K. (2014). Osmanlıda Ziraat Dergilerine Bir Bakış (1880-1923). *Turkish Studies*, 8(9), 385-401.
- Demir, K. (2016). Osmanlıda Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 71-112.
- Diñç, G. (1989). Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Kataloğu (1849-1928). *Yüksek Lisan Tezi*.
- Diñç, G. (1993). Arap Harfleri ile Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme II. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S.5, 96-131.
- Erdemir, D. H. (2017) Türk Tıp Tarihinde Kuduz Hatalığı ve Tedavisi Üzerine Yorumlamalar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (Cilt 117). S.230, s.71-86
- Eroğlu, H. (1990). Türk İnkılap Tarihi. Ankara: Savaş Yayınları.
- Ertuğ, R. H. (1959). Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- İskit, S. (1939). Matbuat Rejimleri. İstanbul: Ülkü Matbaası.
- Gevgilili, A. (1983). Türk Basını. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. (Cilt 1). s.202-228.
- Gönenç, Y. A. (2005). Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 22, 25-28.

- Gönenç, Y. A. (2007). Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 29, 63-78.
- Gündoğdu, C. (2009). Diyojen Dergisi ve Dizini. *Müteferrika Dergisi*, S. 35, 49-90.
- Gürsoy, Ü. (2019). II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Doğu-Batı*, S. 46, 207-223.
- Hacısalihoglu, E. N. (2018). Osmanlı Basınında Bir Mizah Gazetesi: Gayda. *Türk Basın Tarihi*. (Cilt 2). (s.761-787): Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hanioglu, Ş. M. (2001). İttihat ve Terakki Cemiyeti. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 23). (s.476-484). İstanbul: TDV Yayınları.
- İnalcık, H. (2000). Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600). İstanbul: Eren Yayınları.
- İnuğur, N. M. (1999). Basın ve Yayın Tarihi. İstanbul: Der Yayınları.
- İskefiyeli, C. Z. (2018). Sırat-ı Müstakim/Sebillü’r Reşad Dergisi Örneğinde Osmanlı Basınında Misyonerlik Algısı. *Türk Basın Tarihi*. (Cilt 2). (s.413-479): Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kabacalı, A. (2013). Talat Paşa’nın Anıları. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahraman, A. (2002). Küçük Mecmua. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 26). s.528-529.
- Kahraman, A. (2003). Matbuat. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 28). s.121-125.
- Karal, Z. E. (2011). II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı (1908-1918). (Cilt 9). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karpat, K. (1999). Türk Demokrasi Tarihi. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Karpat, K. (2009). İslam’ın Siyasallaşması. (Ş. Yalçın, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2012). Türk Siyasi Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kemahlı, S. (2015). Tıp Eğitimi ve Hekimlik Dilimiz Nasıl Türkçeleşti. *Tıp Eğitimi Dünyası*, S. 44, 5-11.

- Kızıleriş, G. ve Aykıt, A. (2020). İhvan-ı Safa'da Mizaç Teorisi Çerçevesinden Huyların Değişiminin İmkânı. *Eski Yeni*, S.41, 515-546.
- Kocabaşoğlu, U. (2010). Hürriyetin Basması Kadar Basımı da Ünlüdür. S. Akşin vd. (Ed.), *100. Yılında Jöntürk Devrimi*.s.163-211.
- Kodaman, B. (2002). II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914). *Türkler Ansiklopedisi*. (Cilt 13). (s.165-192). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Koloğlu, O. (1987). Abdülhamit Gerçeği. İstanbul: Gür Yayınları.
- Koloğlu, O. (1994). Osmanlıda Basın ve Kamuoyu. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Koloğlu, O. (1997). Halka Doğru Bilim: Türkiye'de Bilim Gazeteciliği. İstanbul: Türk Bilim Tarihi Kurulu Yayınları.
- Koloğlu, O. (1999). Osmanlılarda Basın ve Kamuoyu. *Osmanlı Ansiklopedisi*. (Cilt 6). (s.223-267). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Koloğlu, O. (2010). Osmanlı Dönemi Basının İçeriği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Koyuncu, Z. (2019). Ahlat-ı Erba, Humroal Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkani Örneğinde İşlenişi. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, S.10, 75-97.
- Köse, İ. (2013). Amerikanın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı. *Tarih Dergisi*, S.56, s.55-58.
- Kurtulan, İ. (1984). Tarihte Türk Tıp Basımı. *Toplum ve Hekim*, 6 (33), 57-60.
- Lewis, B. (2013). Modern Türkiye'nin Doğuşu. (B.B. Turna, çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Mardin, Ş. (2002). Yeni Osmanlıların Doğuşu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). Türk Modernleşmesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2019). Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mazııcı, N. (1996). 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. Ankara *Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 5(18), 131-154.
- Okay, C. (1998). Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900. İstanbul: Kırkambar Yayınları.

- Ortaylı, İ. (1985). Osmanlı İmparatorluğunda Millet. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. (Cilt 4). (s.906- 1001). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özlük, N. (2010). Büyük Mecmuanın Sitemtik İndeksi. *Turkish Studies*, 5(3), 1801-1826
- Öztuna, Y. (1994). Büyük Osmanlı Tarihi. (Cilt 5). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Öztuna, Y. (1994). Büyük Osmanlı Tarihi. (Cilt 8). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Seyhan, S. (2013). II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerden Seçilmiş Örnekler. *Turkish Studies*. 8(3), 494-516.
- Shaw, J. S. ve Shaw, K. E. (2006). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye. (M. Harmancı, çev.). İstanbul: E Yayınları.
- Şahbaz, M. (2017). II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 10, 399-419.
- Şahin, C. (2001) Türkiyede Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahin, D. (2016). II. Meşrutiyet Dönemi Gazeteciliğine Giresun'da İki Örnek: Hadim-i Millet ve Karadeniz. *Journal of Turkish Language and Literature*, 1(2), 451-462.
- Tabakoğlu, A.(1999). Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları. *Osmanlı Ansiklopedisi*. (Cilt4). (s.17-31). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tanör, B. (2015). Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, H. A. (2013). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Taş, F. N. (2018). Osmanlı Devleti Döneminde Çocuk Gazeteleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Basın Tarihi*. (Cilt 2). (s.945-959): Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tekgöz, A. H. (1993). Matbuat Hatıralarım. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, Z. (1984). Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı. Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Toprak, Z. (1988). 80. Yıldönümünde Hürriyetin İlanı (1908) ve Rehber-i İttihad. *Toplum ve Bilim*, S. 42, 157-173.
- Toprak, Z. (1995). Milli İktisat ve Milli Burjuvazi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Toprak, Z. (1998). Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Kadın Askerler ve Milli Aile. *Tarih ve Toplum*, S. 51, 162-166.
- Topuz, H. (1996). 100 Soruda Türk Basın Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Uşaklıgil, Z. H. (2019). Aşk-ı Memnu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, Z. H.(1992). Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Ülke Yayınları.
- Üstel, F. (2008). Makul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üstün, K. (2018). İkdam Gazetesinde II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hayatına Bakış. *Türk Basın Tarihi*. (Cilt 2). (s.887-913): Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım. Ö. P. (2017). Türkiye’de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi. *Atatürk İletişim Dergisi*, S.14, 5-26.
- Yılmaz, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Günlük Hayattaki Yansımaları: Çorum / Alaca Örneği. *İmgelem*, S.2, 59-76.
- Zürcher, J. E. (2015). Modernleşen Türkiye’nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

غزوة سكة نسيخه فوق العاده سي

تاسلا لئال برسني امور غريبه جرك ايله جرك وركا دائر جتهان و عايت ده انسانك درن چكدر

قشاق ۲۰ ياره

سهلكي ۵۰ نسيخه اجتهاريله ۲۵ خروشي
عالت اجنيه ايجون ۱۰ قرانظدر

هرري :
اعزانه زاده م . سليمانه

ماينك قارلزي مسائل صبه واداره لرينه
دائر هر زمان سؤال سوره بيليرلر

قشاق ۲۰ ياره

استابول : بايد عالي ساده سنده
هائيت غزتي سي
صاحب امتياز ومديري :
سياله لرير

هر خصوص ايجون طوعرودن طوعرودنه
صاحب امتيازه حرايت اوللور

منحصراً مسائل صبه و طيه ايله امور پيئدن باحت اوله رقاشيدليك هفته بر كره چهارشنبه كونلري نشر اوللور رسلي عثمانلي طائله غزته سيدر

شو رسم فوٲه جريه لك اوج يوز سنه ده كچيرديكي ادواري كوستور . طيه لك مترق و متكامل دوره سي
مشروطيت ميجله سن تاريخدن باشلايورك بوده همت ، غيرت و جينهله حصوله كلشدر .
كچه وكوندوز دوغامتني دوشونلير . ناموسوزي ، حياغزي عافظه و حضور و راحتوزي تاين
ابده جك دوغادر .

ياره قازانمى استيالهده و طيه ايله ايجون اوللور ايلگي و اوچمى صيفلري دقتدر
ارقوملرينى باطاصه توصيه ايدرز .
برمتق دهان نشر اوللور ، فوره العاده مظهر غنت و تحصيل ايله متهروم [كونل برس]
بردماني ۱۵۴ جي نسيخه ده تمام اولمشدر

Hakkı Tark Us Kütüphanesi Süreli Yayınlar Koleksiyonu

Ek 1: Afiyet Gazetesinin Fevkalade Nüshası: 27 Haziran 1330 / 10 Temmuz 1914

15 Nispetiye
20 Ocak 1914
1914 Şubat 27

Şafak

Yayıncı: Mustafa Kemal Atatürk
Müdürlük: Nispetiye Mahallesi, İstanbul

Şafak gazetesinin amacı, halkın fikirlerini yaymaktır. Gazetemiz, halkın yararına olan her şeyi yazacaktır. Halkın sesidir Şafak.

Yayıncı: Mustafa Kemal Atatürk
Müdürlük: Nispetiye Mahallesi, İstanbul

15 Nispetiye
20 Ocak 1914
1914 Şubat 27

Şafak

Yayıncı: Mustafa Kemal Atatürk
Müdürlük: Nispetiye Mahallesi, İstanbul

Şafak gazetesinin amacı, halkın fikirlerini yaymaktır. Gazetemiz, halkın yararına olan her şeyi yazacaktır. Halkın sesidir Şafak.

Yayıncı: Mustafa Kemal Atatürk
Müdürlük: Nispetiye Mahallesi, İstanbul

Şafak

15 Nispetiye
20 Ocak 1914
1914 Şubat 27

Şafak gazetesinin amacı, halkın fikirlerini yaymaktır. Gazetemiz, halkın yararına olan her şeyi yazacaktır. Halkın sesidir Şafak.

Yayıncı: Mustafa Kemal Atatürk
Müdürlük: Nispetiye Mahallesi, İstanbul

Şafak

15 Nispetiye
20 Ocak 1914
1914 Şubat 27

Şafak gazetesinin amacı, halkın fikirlerini yaymaktır. Gazetemiz, halkın yararına olan her şeyi yazacaktır. Halkın sesidir Şafak.

Yayıncı: Mustafa Kemal Atatürk
Müdürlük: Nispetiye Mahallesi, İstanbul

Ek 4: Afiyet Gazetesi 15. Sayı: 27 Şubat 1329 / 12 Mart 1914

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Özgür TURAN

Yabancı Dili: İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (2004-2007)

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı (2019-2022)

